

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ Δ'

• ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1955 •

ΤΕΥΧΟΣ 43

† ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ, Ἀρχιεπισκόπου
Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος

Ο ΑΣΤΕΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΑΙΩΝΙΟΝ...

«Τὸ τιμᾶν τοὺς ἀγαθοὺς πατέριον τῇ Ἑλλάδι»

Ὅτε τῷ 1842 ἐτελέσθη πανελλήνιον μνημόσυνον ὑπὲρ τῆς Ἀδελφότητος τῶν Ζωσιμάδων, τῶν μεγάλων Εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους, τότε ἡ ἐν Ἀθῆναις ἐπὶ τούτῳ καὶ διὰ Β. Διατάγματος συσταθεῖσα ἐκ λογάδων Ἐπιτροπὴ ἔλεγε μεταξὺ ἄλλων ἐν τῇ ψήφισματι αὐτῆς· «τὸ τιμᾶν τοὺς ἀγαθοὺς πατέριον τῇ Ἑλλάδι».

Πράγματι δέ, ἐὰν ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ φιλογένεια καὶ ἡ ἄλλη ἀρετὴ ἔχουν πατρίδα τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς εὐεργέτας τὴν Ἑλλάδα ὡσαύτως ἔχουν πατρίδα. Πάτριον εἶναι τῇ Ἑλλάδι νὰ γεννᾷ τοὺς μεγάλους ἐθνικοὺς Εὐεργέτας, εἰς τὰ ἔργα τῶν ὁποίων ὑφέλλεται ἡ ἀναγέννησις αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκδήλωσις τῆς δικαίως πρὸς αὐτοὺς ὑφειλομένης τιμῆς εἶναι ὡσαύτως νόμος πατριος τῇ Ἑλλάδι.

Τὴν δὲ ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος εὐστόχως καὶ δικαίως θὰ ὀνομάσωμεν ἱστορίαν τῶν μεγάλων αὐτῆς Εὐεργετῶν. Εἰς τὸ διάστημα ἑνὸς αἰῶνος, πρὶ καὶ μετὰ τὸ 1821, διαλάμπουν εἰς τὸν οὐρανὸν τοῦ ἔθνους μορφαὶ μεγάλων Εὐεργετῶν, οἵτινες παρεσκεύασαν μὲν πρότερον, ἐστερέωσαν δὲ ὕστερον τὸ ἔργον τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως.

Διότι ἡ μεγάλη Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι ἔργον ἐκ τοῦ αὐτομάτου. Πάντα τὰ γεγονότα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρώπων ἔχουν τὰς αἰτίας αὐτῶν, τὰς εἴτε πνευματικὰς εἴτε φυσικὰς, τὰ δὲ ἱστορικὰ αἰτία τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως εἶναι μὲν καὶ ἄλλα, ἐξέχει δμως μεταξὺ ὧν τὸ ἔργον τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ τῆς ἀφυπνίσεως τῶν ὑποδοῦλων, ὀφειλόμενον εἰς τοὺς μεγάλους Ἐθνικοὺς Εὐεργέτας.

Ἐν μέσῳ δὲ ὧν τῶν μεγάλων ἐθνικῶν Εὐεργετῶν, ἄνευ ἀντιλογίας καὶ ἀμφισβήτησεως, ὑπερέχει καὶ διακρίνεται εἰς τὸ στερέωμα τῆς Ἑλλάδος ὁ πεντάριθμος ἀστερισμὸς τῆς Ζωσιμαίας Ἀδελφότητος, αἱ ἱεραὶ μορφαὶ τῶν δόλων καὶ ἀγίων ἐκείνων Ἡπειρωτῶν, περὶ τῶν ὁποίων προσηκόντως δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ τὸ τῆς Γραφῆς· «ἐσχόρπισαν, ἔδωκαν τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτῶν μένει εἰς τὸν αἰῶνα».

Εἶναι μήπως ὑπερβολὴ νὰ ὀνομάζωμεν τὴν Ζωσιμαίαν Ἀδελφότητα ἄνδρας δόλους καὶ ἀγίους; Ἀλλὰ τί εἶναι ἀγιωσύνη καὶ δσιότης, εἰ μὴ τὸ ταπεινὸν φρόνημα καὶ ἡ λιτότης τοῦ βίου καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν θείων ἐπιχορηγήσεων καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ ἡ διάθεσις τοῦ πλοῦτου καὶ ὁ πλουτισμὸς «ἐν ἔργοις καλοῖς» καί, κατὰ

Παῦλον, «ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν»;

Δὲν ὑπῆρξε πόλις καὶ χωρίον, δὲν ὑπῆρξεν Ἐκκλησία καὶ Μοναστήριον Ἑλληνικὸν καὶ Ὁρθόδοξον καθ' ὅλον τὸν κόσμον, δπου νὰ μὴ ἐγένετο γνωστὸν τὸ ὄνομα τῆς Ζωσιμαίας Ἀδελφότητος. Εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν Ναῶν καὶ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης, εἰς τὰ Σκευοφυλάκια καὶ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Ἀμβωνος, εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἱερέων καὶ τῶν Διδασκάλων αἱ ἱερὰ βίβλοι τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ πολυμνητα ὀνόματα τῶν Ἀδελφῶν Ζωσιμᾶ.

Ποῖος καὶ σήμερον, ὅστις ἀγαπᾷ τὸ Ἔθνος του καὶ τιμᾷ τὸν θησαυρὸν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ποῖος καὶ σήμερον, ὅστις ἀναθεωρεῖ τὴν ἱστορικὴν διαδρομὴν καὶ κοινὴν πορείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, δὲν συνέχεται ἀπὸ ἱερὸν δέος καὶ δὲν δακρύει ἀπὸ ἁγίαν συγκίνησιν, ἔταν λαμβάνη εἰς χεῖρας ἓν ἐξ ἐκείνων τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναγινώσκωμεν τὴν γνωστὴν καὶ ὑποβλητικὴν φράσιν «Ἀναλώμασιν Ἀδελφῶν Ζωσιμᾶ»;

Ἐλέχθη καὶ εἶναι γεγονός, ἐκηρύχθη καὶ ἐπαναλαμβάνεται, ὅτι ἐὰν μὴ ἦσαν οἱ Ἀδελφοὶ Ζωσιμᾶ οὐδὲ ὁ Κοραῖς θὰ ἀνεφαίνετο, ἐὰν δὲ μὴ ὁ Κοραῖς ἀνεφαίνετο οὐδὲ ἡ μεγάλη Ἐπανάστασις θὰ ἐγένετο, τοῦλάχιστον τότε ὅτε ἐγένετο. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ζωογονεῖ τὰς καρδίας, τὰς ὁποίας φωτίζει καὶ θάλπει τὸ φῶς τῆς παιδείας. Ἡ ἐλευθερία εἶναι θυγάτηρ τῆς παιδείας.

Ἄλλ' ἡ ἐλευθερία ὄχι μόνον διὰ τῆς παιδείας κτᾶται, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς παιδείας διατηρεῖται. Οἱ διὰ τῆς παιδείας ἐλευθεροὶ γενόμενοι καὶ τὴν παιδείαν περιφρονῶντες, πάλιν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας περιπίπτουν, ἵνα καὶ οὕτω διατρανοῦται, ὅτι αἱ πνευματικαὶ καταστάσεις πνευματικὰς ἔχουν τὰς αἰτίας, πνευματικὰ δὲ καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν.

Ἡ Ζωσιμαία Ἀδελφότης ὄχι μόνον παρεσκεύασε καὶ ἐπέσπευσε τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν διὰ τῆς παιδείας καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ὑποδούλων, ἀλλὰ καὶ διετήρησε τὸ πνεῦμα αὐτῆς, ὑπεκκαίονσα τὸν πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν ἔρωτα τῶν ὁμοφύλων, ἐξακολουθεῖ δὲ μεταπυρσεύουσα τὸ φῶς τῆς

ἐλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς παιδείας εἰς τὰς γενεὰς τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ ἡ πόλις αὕτη, ἡ ἱερὰ καὶ ἱστορικὴ τῶν Ἰωαννίνων πόλις, ἱερὰ μὲν διὰ κοσμεῖται διὰ τάφων Μαρτύρων, ἱστορικὴ δὲ διὰ ἐποτίσθη δι' αἱμάτων Ἡρώων, ἡ πόλις αὕτη, καθ' ἡμέραν εἶναι θεατῆς τῶν εὐεργεσιῶν τῶν εὐγενῶν τῆς τέκνων καὶ ἀκούει περιχόμενον τὸ πολυμνητον τῶν Ζωσιμᾶ ὄνομα.

Τίς θὰ εἶπῃ τὴν Ἠπειρον καὶ δὲν θὰ ἐνθυμηθῇ τοὺς ἐθνικοὺς τῆς Ἑλλάδος εὐεργέτας; Τίς θὰ εἶπῃ τὰ Ἰωάννινα καὶ δὲν θὰ ἐνθυμηθῇ τὴν Ζωσιμαίαν Ἀδελφότητα; Τίς θὰ ὀνομάσῃ τοὺς Ζωσιμάδες καὶ δὲν θὰ ἐνθυμηθῇ τὰ Ἰωάννινα, τὴν Ἠπειρον, τὴν Ἑλλάδα; Δι' ὧν καὶ δι' ὧν ἐπραξάν, κατὰ τὴν ἐν τῷ Ψήφισματι φράσιν τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ μνημοσύνου αὐτῶν τῷ 1842, οἱ Ζωσιμάδες «ἀνεγράφησαν δι' ἀνεξαλείπτων γραμμάτων εὐεργέται ἀπαξάπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους».

Καυχᾶται ἡ Ἑλλάς, καυχᾶται ἡ Ἠπειρος, καυχῶνται τὰ Ἰωάννινα διὰ τὴν Ζωσιμαίαν Ἀδελφότητα. Κόσμος ὁλόκληρος τὰ ὀνόματά των καὶ κόσμημα τῶν Ἰωαννίνων τὰ ἔργα των. Ἐδῶ τὰ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ ἀσθενῶν κληροδοτήματα, ἐδῶ τὰ ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἱερέων ἀναθήματα, ἐδῶ τὰ ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ Ἔθνους Ἱδρύματα, ἐδῶ ἡ περίπυστος καὶ περιλάλητος καὶ ἀριστοτόκος Ζωσιμαία Σχολή.

Ἡ Ζωσιμαία Σχολὴ ὑπῆρξε μία τῶν σπουδαιοτέρων Σχολῶν τοῦ Γένους κοινῶς δὲ ὁμολογεῖται καὶ διακηρύσσεται, ὅτι εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων ἐφείλει ἡ Ἑλλάς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας τῆς, διὰ χάρις εἰς τὰς Σχολὰς τῶν Ἰωαννίνων διεδόθη ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα εἰς τὴν καταβαρβαρωμένην πρότερον εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, διὰ ἐκ τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς ἐξῆλθε πληθὺς ἐπιφανῶν λογίων, οἵτινες ἐργάσθησαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος.

Τίτλος τιμῆς καὶ καυχήσεως ὑπῆρξε πάντοτε ὁ τίτλος σπουδῶν τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς καὶ οἱ ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ καὶ παρὰ τοὺς πόδας σοφῶν διδασκάλων μαθητεύσαντες μεθ' ὑπερηφαιείας ὁμιλοῦν περὶ τῆς ἐν παιδείᾳ προελεύσεως αὐτῶν καὶ μετὰ

σεβασμοῦ καὶ εὐλαβείας ἀναφέρουν τὰ ὀνόματα τῶν ἀοιδίμων διδασκάλων τῶν.

Ὁ νεώτερος Ἑλληνισμὸς διὰ τρεῖς μεγάλας Σχολὰς ἐλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς παιδείας καυχᾶται· διὰ μίαν Ζωσιμαίαν Σχολὴν εἰς τὰ Ἰωάννινα, διὰ μίαν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ διὰ μίαν Εὐαγγελικὴν Σχολὴν εἰς τὴν Σμύρνην. Πρώτη μεταξὺ τῶν τριῶν καὶ οἶονεῖ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τριγώνου τοῦ ἐλληνικοῦ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ χώρου, εἶναι ἡ Ζωσιμαία Σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων.

Ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν Διαθήκην τοῦ Νικολάου Ζωσιμᾶ· «Μετὰ τὴν σύστασιν εὐνομίας καὶ εὐταξίας, ἐν Ἰωαννίνοις νὰ ἐγερθῇ δημοσία γενικὴ σχολὴ τῆς Ἀδελφότητος τῶν Ζωσιμάδων, ἀνάλογος τοῦ προορισμοῦ τῆς». Καὶ ἡ Σχολὴ μὲν ἰδρυθεῖσα καὶ λειτουργοῦσα ἀπὸ τοῦ 1832, ἐστεγάζθη τῷ 1904 εἰς τὸ ἴδιον αὐτῆς μέγα καὶ ἐπιβλητικὸν κτίσμα, ἀλλ' ἤδη καὶ πάλιν, ἐξ αἰτίας τῆς τελευταίας ἐθνικῆς μας δοκιμασίας, παραμένει ἀστεγός.

Ἄλλ' ἔχει μίαν ὁμοιότητα καὶ ἀναλογίαν ἢ ἐποχὴ αὕτη σήμερον πρὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν τὸ πρῶτον ἰδρύθη ἡ Σχολή. Τότε, ὅτε μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς ἐκ τοῦ ἐμπρησμοῦ ἀνεγεννᾶτο ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων, ἐν μέσῳ τῶν ἔτι καπνίζόντων ἔρειπών τῷ 1832, ἰδρύετο ἡ Ζωσιμαία Σχολή· τώρα, ὅτε μετὰ τὴν ἐθνικὴν μας δοκιμασίαν ἀναλαμβάνει ἡ Πατρίς, ὡς φοιτῆς ἀναγεννᾶται καὶ ἀνεγείρεται τὸ νέον διδασκτῆριον τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς.

Εἶναι μήπως τοῦτο μίᾳ σύμπτωσις ἀπλὴ καὶ μίᾳ σύγκρισις μόνον ἐξωτερικῇ; Ἡ μήπως τὸ γεγονός περικλείει βαθυτέραν τινὰ σημασίαν; Ἀλλὰ πράγματι καὶ περικλείει. Εἶναι τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖον δηλοῖ ὅτι ἡ κτηθεῖσα ἐλευθερία θὰ διατηρηθῇ διὰ τῆς παιδείας, εἶναι ἡ ἱερὰ περίστασις τοῦ κατήκοντος, ἡ ὁποία ὑπενθυμίζει ὅτι «τὸ τιμᾶν τοὺς ἀγαθοὺς πάτριον τῇ Ἑλλάδι».

Ὁ ἀείζωνος ἐλληνικὸς λαὸς εἰς τὴν μακραίωνα ἱστορίαν του ἐγνώριζεν ἐκάστοτε διατὶ ἐπολέμει καὶ ἐθυσιάζετο, μὲ ποίας δυνάμεις ἐμάχετο καὶ ἠγωνίζετο, εἰς ποῖον δὲ ὤφειλε τὴν νίκην καὶ τὴν ἐλευθερίαν του ἐπολέμει καὶ ἐθυσιάζετο διὰ τὰ ἰδανικά τῆς φυλῆς του, ἐμάχετο καὶ ἠγωνίζε-

το μὲ τὴν δύναμιν τῆς πίστεως, ἀνέγραφε δὲ καὶ ἀφιέρωνε τὴν νίκην καὶ τὴν ἐλευθερίαν του εἰς τὸν Θεόν.

Καὶ ἰδοὺ πάλιν, μετὰ τὴν τελευταίαν τῶν γιγαντομαχίαν καὶ ἐθνικὴν ταλαιπωρίαν, οἱ Ἕλληνες εὐγνωμονοῦντες εἰς τὸν Θεὸν κτίζουσιν τὰς Ἐκκλησίας τῶν, τὰ «ἔδη τῶν πατέρων Θεῶν», καὶ πιστεύοντες ὅτι ἡ ἐλευθερία κτᾶται καὶ διατηρεῖται διὰ τῆς παιδείας, ἀνοικοδομοῦν τὰ Σχολεῖα τῶν, τὰς ἐστίας τοῦ ἐθνικοῦ φωτός.

Οὕτως ὅλος ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων ἀνακεφαλαιοῦται καὶ συγκλείεται εἰς τὴν πνευματικὴν ταύτην περιοχὴν, τὴν ὁποῖαν ὀρίζουσιν αἱ ἔννοιαι τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Θεόν, τῆς τιμῆς πρὸς τοὺς εὐεργέτας, τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, τῆς πίστεως εἰς τὴν ἀξίαν τῆς παιδείας. Τὸ εὐγνωμονεῖν εἰς τὸν Θεόν, τὸ τιμᾶν τοὺς ἀγαθοὺς, τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἐλευθερίαν, τὸ πιστεῦν εἰς τὴν ἀξίαν τῆς παιδείας, ταῦτα πάντα εἶναι ὄντως πάτρια τῇ Ἑλλάδι.

Διὰ τίνος δὲ τρόπου αἱ εἰκεῖται αὐταὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀρεταὶ ἐκδηλοῦνται, καὶ δὴ καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τιμή, εἶπεν ὁ μέγας τῶν Ἀθηναίων πολιτικὸς ἀνὴρ ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ αὐτοῦ πρὸς τοὺς πρῶτους πεσόντας τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου· «ἐμοὶ δὲ ἀρκοῦν ἂν ἐδόκει ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργῳ γενομένων ἔργῳ καὶ δηλοῦσθαι τὰς τιμὰς». Οὗτος εἶναι ὁ χρυσοῦς καιὼν τῆς ἀνταποδόσεως διὰ μόνου τοῦ τρόπου τούτου ὄντως τιμῶνται οἱ ἀγαθοί.

Διὰ τίνος τῷ ὄντι τρόπου πλέον προσήκοντος καὶ λυσιτελοῦς, κατὰ τὴν ἀναγεννητικὴν ταύτην τῆς πατρίδος μας ἐποχὴν, θὰ τιμήσῃ τοὺς ἀγαθοὺς αὐτῆς ἀνδρας ἢ Ἡπειρος μετὰ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, τὴν τῶν δόσιων Ζωσιμάδων Ἀδελφότητα, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐν ἀμίλλῃ φιλοτιμίας ἐν τῇ συνεισφορᾷ πρὸς ἀπαρτισμὸν τοῦ ἀνεγειρομένου νέου διδασκτῆριου τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς;

Ἡ ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπὴ τοῦ 1842 ἐν τῷ Ψηφίσματι αὐτῆς ὁμιλεῖ «περὶ ἀνεγέρσεως καὶ μνημείου, λαλήσοντος τοῖς ἐπερχομένοις τὴν Ζωσιμαίαν ἀρετὴν». Ἀλλὰ τὸ μνημεῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον προσήκει εἰς τὴν ἀρετὴν τῶν Ζωσιμάδων, ἀνήκει δικαίως εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, ἐγκαυχωμένην

διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν τέκνων τῆς καὶ γνωρίζουσαν ἐναρέτως νὰ τιμᾷ τὴν μνήμην των.

Ἀντὶ τῶν δσων οἱ Ζωσιμάδες διέθεσαν ὑπὲρ τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Ἡπειροῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἡπειρώται καὶ οἱ Ἰωαννῖται, διεκδικοῦντες τὴν τιμὴν τῆς προτεραιότητος καὶ συνεχίζοντες τὴν παράδοσιν τῶν ἐκ μέσου αὐτῶν μεγάλων τοῦ Ἔθνους Εὐεργετῶν καλοῦνται καὶ σπεύδουν νὰ προσφέρουν ἕκαστος κατὰ δύναμιν διὰ τὴν περάτωσιν τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ἣτις ὑπῆρξε καὶ θὰ μένῃ πάντοτε ὁ τηλαυγὴς πνευματικὸς φάρος τῆς Ἡπειροῦ.

Οὕτω παρέχεται ἡ εὐκαιρία, ἵνα διὰ μικρᾶς εἰσφορᾶς ἕκαστος διαδηλώσῃ τὴν γνησιότητα τῆς ἐξ Ἑλλήνων καταγωγῆς του, οἵτινες γνωρίζουν πατροπαραδότως νὰ τιμῶσι τοὺς ἀγαθοὺς, συγχρόνως δὲ καὶ νὰ γίνῃ συμμέτοχος εἰς τὴν τιμὴν νὰ εἶναι

εὐεργέτης τοῦ Ἔθνους του καὶ νὰ συγκαταλέγεται εἰς τὰ μέλη τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν ἐθνικῶν Εὐεργετῶν.

Οἱ Ἕλληνες γνωρίζουν ὅταν πρέπη—γνωρίζουν δὲ καὶ πότε πρέπει—νὰ ἐντείνουν ἑαυτοὺς εἰς εὐγεῖῃ ἀμιλλαν. Ἀλλὰ τίς ἀρνεῖται καὶ δὲν διακηρύσσει, ὅτι οἱ Ἡπειρώται εἶναι ἐκ τῶν ἀκραιφνεστέρων Ἑλλήνων; Ἰδοὺ λοιπόν, ἀγαπητοὶ Ἡπειρώται, κατὰ πάτριον νόμον τιμῶμεν ἤδη τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας τῆς γῆς ταύτης, τὴν Ζωσιμαίαν Ἀδελφότητα, καὶ ἐπανακτιζομεν εἰς μνημόσυνον αὐτῶν αἰώνιον τὴν Ζωσιμαίαν Σχολὴν τῶν Ἰωαννίνων. Ὅταν θὰ ζητηθῇ ἡ συνεισφορά μας, ἕκαστος ὡς γνήσιος Ἕλλην καὶ κατὰ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεώς του ἅς ἐκτελέσῃ προθύμως τὸ καθήκον του. «Τὸ τιμᾶν τοὺς ἀγαθοὺς πάτριον τῇ Ἑλλάδι».

ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΠΕΡΑΤΩΣΙΝ ΤΗΣ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ κ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ

Πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐγγὺς καὶ μακρὰν ἀγαπητοὺς καὶ εὐλογημένους Ἡπειρώτας.

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά.

Εὐκαιρον εὐρίσκομεν σήμερον ἐπὶ τῇ ἐορτῇ τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, καθ' ἣν τὸ ἐπίσημον τελοῦμεν οἱ Ἡπειρώται μνημόσυνον τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τῆς παιδείας τοῦ Ἔθνους ἡμῶν Ἀδελφῶν Ζωσιμάδων, εὐκαιρον εὐρίσκομεν νὰ ἐπικοινωνήσωμεν μετ' ὅλους ὑμᾶς, τοὺς ἐγγὺς καὶ τοὺς μακρὰν. Λειτουργοῦντες σήμερον καὶ παριστάμενοι ἐνώπιον τοῦ ἁγίου Θυσιαστηρίου παρέχομεν εἰς ὅλους ὑμᾶς τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ προτρεπόμεθα ἀκούσατε φωνὴν πατρικὴν, ἣτις ὁμιλεῖ πρὸς ὑμᾶς περὶ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ περὶ τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς.

Περικλῆς, ὁ μέγας πολιτικὸς τῆς ἀρχιότητος προσφυνῶς ὠνόμασε τὰς Ἀθήνας παιδευσιν τῆς Ἑλλάδος. Παιδευσιν καὶ διδασκαλεῖον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος δικαίως καὶ ἡμεῖς θὰ ὀνομάσωμεν τὰ Ἰωάννινα. Διότι πράγματι, εἰς τὴν πό-

λιν τῶν Ἰωαννίνων ὀφείλεται ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος.

Τοῦτο εἶναι μία ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ ἕνας τίτλος τιμῆς διὰ τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἡπειροῦ, διὰ τοὺς Ἡπειρώτας ἐθνικοὺς εὐεργέτας, καὶ διὰ τοὺς Ἡπειρώτας διδασκάλους τοῦ Γένους. Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἰδρύθησαν τὰ πρῶτα σχολεῖα τοῦ δουλεύοντος Ἑλληνισμοῦ, εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐδίδασκαν οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν Ἀλωσιν μεγάλοι διδάσκαλοι, καὶ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ἐξῆλθε πληθὸς μαθητῶν, οἱ ὅποιοι διέδωσαν πανταχοῦ τὰ φῶτα τῆς παιδείας.

Ὀνόματα μεγάλων ἐθνικῶν εὐεργετῶν, ὡσὰν οἱ Ζωσιμάδες, ὀνόματα διδασκάλων τοῦ Γένους, ὡσὰν ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ὀνόματα πνευματικῶν ἐργαστηρίων, ὡσὰν ἡ Ζωσιμαία Σχολή, εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν. Εἰς τὴν συνείδησιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων δεσπόζει ὡς τηλαυγὴς φάρος, ὁ ὁποῖος ἐκπέμπει τὸ πνευματικόν του φῶς πρὸς πᾶσαν γωνίαν τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ.

Ἀπὸ τοῦ 1600 ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ Σχο-

λαί τῶν Ἰωαννίνων ἰδρῦθησαν καὶ ἐλειτούργησαν ὡς πνευματικαὶ κυψέλαι καὶ ἐθνικὰ ἐργαστήρια, ὅλας ὁμως τὰς ὑπερέβαλε καὶ τὴν πρώτην μεταξὺ αὐτῶν κατέλυσε θέσιν ἡ Ζωσιμαία Σχολή. Ἡ τύχη αὐτῆς νὰ ἔχη τοὺς κρατίστους τῶν διδασκάλων καὶ ὡς τροφὸς μήτηρ νὰ γαλουχήσῃ χιλιάδας ἀρίστων μαθητῶν, ἐγκυαυμένων, ὅτι ἐκάθησαν εἰς τὰ μαθητικὰ ἐδῶλια τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡ Ζωσιμαία Σχολή καὶ ὡς διδασκῆριον ὑπῆρξεν ἓνα ἐκ τῶν καλλίστων κτισμάτων τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων. Ἀλλὰ καὶ τὸ κτίσμα τοῦτο ἐπλήρωσε βαρὺν τὸν φόρον κατὰ τὴν τελευταίαν μας ἐθνικὴν περιπέτειαν, σχεδὸν δὲ κατεστράφη καὶ κατέστη ἀχρησιμαποίητον. Ὅθεν καὶ ἐκρίθη ἀπαράιτητον, ὅχι ἀπλῶς νὰ ἐπισκευασθῇ τὸ μέγαρον τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνεγερθῇ νέον τοιοῦτον, εἰς καταλληλότερον μέρος τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ νέων σχεδίων, κατὰ τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις περὶ διδακτηριακῆς Ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων εἶναι τόσο συνδεδεμένη μετὰ τὴν Ζωσιμαίαν Σχολήν, ὥστε ὅταν λέγῃ τις Ἰωάννινα, νὰ ἐνθυμῆται πάντοτε τὴν Σχολήν, καὶ ὅταν λέγῃ Ζωσιμαία, νὰ τὸν φέρῃ ὅπως δὴ ποτε ἡ σκέψις του εἰς τὰ Ἰωάννινα. Διὰ τοῦτο δὲν νοεῖται ἐξωραϊσμὸς καὶ μεταπολεμικὴ ἀναγέννησις τῶν Ἰωαννίνων, χωρὶς τὴν ἀνοικοδόμησιν ἐνὸς συγχρόνου, καταλλήλου καὶ μεγαλοπρεποῦς κτιρίου διὰ τὴν στέγασιν τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς.

Ἡ ἀνοικοδόμησις αὕτη εἶναι ἴσως ἔργον τῆς Πολιτείας, τῆς μεριμνώσης περὶ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ κυρίως πρέπει νὰ εἶναι φιλότιμος συμβολὴ τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ εὐγενῆς φιλοδοξία τῶν Ἰωαννιτῶν, τῆς πόλεως τῶν ὁποίων, καθὼς πάντοτε ἡ Ζωσιμαία Σχολή ἀπετέλεσε πνευματικὸν καύχημα, οὕτω πρέπει νὰ εἶναι καὶ καλλιτεχνικὸν κτιριακὸν κόσμημα. Ἡ συνδρομὴ διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς διὰ τοὺς Ἰωαννίτας καὶ τοὺς Ἑπειρώτας εἶναι ὅχι μόνον ἐκτέλεισις ἱεροῦ χρέους, ἀλλὰ καὶ διεκδίκησις ὑψηλῆς τιμῆς.

Καθὼς οἱ Ἑπειῶται καὶ οἱ Ἰωαννῖται δικαίως καυχῶνται διὰ τὴν Σχολήν των, οὕτω πρέπει

να θεωροῦν καὶ ἀποκλειστικῶς ἰδικήν των τιμὴν νὰ συνδράμουν ἐκ τῶν πρώτων καὶ περισσότερον ὅλων διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Ζωσιμαίας. Καὶ πιστεύομεν, ὅτι παρὰ τὴν δυσχέρειαν τῶν περιστάσεων, καὶ τὴν γενικὴν μεταπολεμικὴν πτωχείαν, οἱ καλοὶ καὶ φιλότιμοι Ἑπειῶται δὲν θὰ ὑστερήσουν εἰς προθυμίαν καὶ σπουδὴν ὑπὲρ ἐνὸς τόσο ἱεροῦ, πνευματικοῦ καὶ Ἑθνικοῦ σκοποῦ.

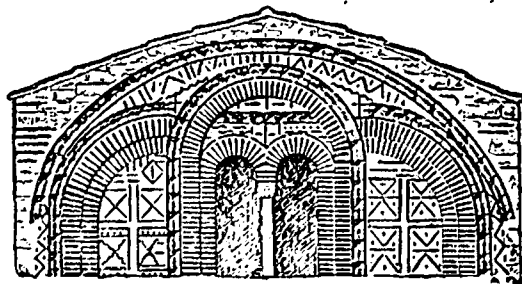
Ἡ παράδοσις τῶν μεγάλων Ἑπειρωτῶν Εὐεργετῶν δὲν ἐξέλειπεν, οὐδὲ ἀπέθανεν, ἀλλὰ ζῇ μετὰ τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ, μέσα εἰς τὰς ψυχὰς ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καλλιέργουν καὶ φυλάσσουν τὴν ἄγονον καὶ πτωχὴν Ἑπειρον καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι μακρὰν εἰς τὸν ἔξω κόσμον μετὰ τὴν ἐργασίαν των καὶ τὴν ἀρετὴν των προκόπτουν καὶ τιμοῦν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Ἡ παράδοσις αὕτη θὰ ἐμπνεύσῃ καὶ τώρα εἰς τοὺς πάντας εὐγενῆ ἀμιλλαν ὑπὲρ τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς.

Ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ παρελθόντος, ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς πικρᾶς δουλείας τοῦ Γένους καὶ τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τῆς φυλῆς, οἱ μεγάλοι Ἑθνικοὶ Εὐεργεταὶ Ζωσιμάδες, ἡ χορεία τῶν σεβασμίων μορφῶν τῶν Διδασκάλων τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς καὶ ἡ στρατιὰ τῶν μαθητῶν τῆς κάμνουν σήμερον θερμοτάτην ἐκκλησίαν πρὸς ὅλους ὑμᾶς, πρὸς τοὺς ἐγγὺς καὶ τοὺς μακρὰν Ἑπειώτας, ὑπὲρ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς.

Ἄς συνεισφέρωμεν ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, εἰς ἐκπλήρωσιν ἱεροῦ χρέους ἀλλὰ καὶ εἰς διεκδίκησιν ὑψηλῆς τιμῆς. Ὁ Θεός, ὅστις προτρέπεται τοὺς ἀνθρώπους λέγων «δράξασθε παιδείας», θὰ ἐπαινέσῃ τὴν πρόθεσιν, θὰ ἀμείψῃ τὴν σπουδὴν καὶ θὰ αὐξήσῃ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, θὰ εὐλογήσῃ τὸν βίον μας καὶ θὰ πληθύνῃ τὰ εἰς ἡμᾶς ἀγαθὰ του, διὰ νὰ περισσεύωμεν πάντοτε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, πρὸς ἑπαινον μὲν τῆς Χριστιανικῆς μας ἐπωνυμίας, πρὸς δόξαν δὲ αὐτοῦ τοῦ δεδοξασμένου εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἐν τῇ ἱστορικῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων
τῇ 8ῃ Νοεμβρίου 1955
Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
Σ Π Υ Ρ Ι Δ Ω Ν

πάντων ὑμῶν πρὸς Θεὸν εὐχέτης

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΤΑΚΗ ΛΑΠΠΑ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΛΙΔΩΡΙΚΗΣ*

Ο ΣΦΡΑΓΙΔΟΦΥΛΑΚΑΣ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΣΑ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Θησαυροί 'Αλῆ (¹)

Ὁ 'Αλῆς εἶχε 30.000.000 φράγκα, τὰ ὅποια ἐγὼ ἰδίᾳ χειρὶ εἶχον καταγράψει, ἐκτὸς δὲ τούτων ἡ ἀξία τῶν πολυτίμων πραγμάτων ἀνέβαινεν εἰς 50.000.000 φράγκα. Τὰ μετρητὰ ταῦτα εἶχεν εἰς κυβώτια σιδηρᾶ, ἐκάστου ἔχοντος ἰδίαν μονέδαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρυσᾶ. Ἡ καταγραφή αὕτῃ ἐγένετο ὑπ' ἐμοῦ ὀλίγον πρὸ τῆς πολιορκίας του· παρέλαβε τοὺς θησαυροὺς του ἐν τῇ λίμνῃ καὶ ἐκ τούτων τοὺς μὲν ἐξώδευσεν εἰς τὸν στρατὸν καὶ δωροδοκίας, τὰ δὲ λοιπὰ διηρπάγησαν ὑπὸ τοῦ νικητοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν του καὶ ἐστάλη μέρος Κωνσταντινούπολιν. Εἰς Τεπελένιον εἶχεν ἐντὸς τῆς κοιλίας τοῦ σεραγίου, ἐν σιδηροῦν κιβώτιον, ὅπερ ἐπειδὴ εἶχε πέσει κεραυνός, μετέβημεν καὶ τὸ παρελάβομεν περιεῖχε 100.000 τάλληρα.

Ε'.

(20) (²) καὶ ὁ 'Αλῆς ἐγένετο κύριος τοῦ Μπερατίου. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ 'Αλῆ μεγάλην ἐντύπωσιν ἐπέφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐν ᾧ ἡ πολιορκία διήρκει, ἦλθε παρὰ τοῦ Σουλτάνου Καπουτζίμπασης ἵνα τὸν ἐπιπλήξῃ καὶ τὸν ἀποτρέψῃ. Ὁ 'Αλῆς ἀπήντησεν ὅτι «οἱ κάτοικοι δυσαρεστηθέντες κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ τὸν ἐπολιορκῆσαν καὶ τὸν προσεκάλεσαν νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν αὐτῶν».

Ὁ Ἰμπραήμ (³) μεταβὰς εἰς Αὐλῶνα ἐφόνευσεν τὸν ἐκεῖ φρούραρχον φίλον τοῦ 'Αλῆ καὶ διεγείρων τοὺς κατοίκους ἠτοίμαζεν ἐπανάστασιν ὅπερ μαθὼν ὁ 'Αλῆς ἔστειλε κατ' αὐτοῦ δυνάμεις τὸν κατέστρεψε καὶ συλλαβὼν αὐτὸν μετὰ τοῦ υἱοῦ του τοὺς ἐφυλάκισε εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ἔμειναν μέχρι τοῦ ἀποκλεισμοῦ του, καὶ ὁ Ἰμπραήμ ἀπεβίωσεν, ὁ δὲ υἱός του ἐσώθη.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Ἰμπραήμ εἶχε καὶ ἀδελφὸν Τζαφὲρ Πισσᾶν πρὸ πολλοῦ ἀποθανόντα καὶ ἐγκαταλιπόντα μίαν θυγατέρα, τὴν ὁποίαν ὁ 'Αλῆς ὅταν ἐκυρίευσεν τὸ Μπεράτι ὑπᾶνδρευσεν πρὸς τὸν ἐκ δούλης υἱόν του Σαλίχ Πασσᾶν.

Ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὸ Μπεράτι, τῷ ἔμειναν πλέον τὰ πέραν τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἀργυροκάστρου μέρη καὶ ἰδίως τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ τὸ Γαρδίκι. Τὸ Ἀργυρό-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

1. Γιά τοὺς θησαυροὺς τοῦ Τεπελενλή γράφει τὸ περιοδ. 'Εστία 1877 τόμ. Γ', σελ. 348 καὶ ὁ Δ. Βαρδουνιώτης στὸ Ἡμερολ. Σκόκου 1914 σελ. 364. Κατὰ καιροὺς ἐγίναν ἀποπειρὲς νὰ ἀνακαλύψουν τὸ θησαυρὸ καὶ ἡ πιὸ μεγάλη ἦταν τὸ 1893. Ἐφημ. Ἀκρόπολις 15 Μαρτίου 1893.

2. Δὲν σώθηκε τὸ προηγούμενο μέρος.

3. Ὁ Ἰμπραήμ παῖς τοῦ Μπερατιοῦ.

καστρον μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν παρεδόθη, ἤδη δὲ τῷ ἔμεινε (τὸ Γαρδικί) (21) διὰ τὸ ὅποιον ὁ Ἀλῆς ἔτρεφε παλαιὰν ἐκδίκησιν. Ἐν τῇ πολυαρίθμῳ ταύτῃ κομπούλει κατοικουμένη ὑπὸ ἐπτακοσίων οἰκογενειῶν μωαμεθανῶν ὑπῆρχον δύο φατρίαι· ἡ μὲν ἐχθρὰ τοῦ Ἀλῆ, ἡ δὲ συμπαθοῦσα ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ Μουσταφᾶς—πασσᾶς τοῦ Δελβίνου ἐχθρὸς κεκηρυγμένος τοῦ Ἀλῆ κατέφυγεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

Πολυάριθμον σῶμα Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰουσούφ—Ἀράπη προσέβαλε τὸ Γαρδικί, ὅπερ μετὰ ἡρωϊκὴν ἀνίστασιν παρεδόθη. Ὁ Μουσταφᾶς—πασσᾶς καὶ Ντεμῆρ—ἀγᾶς—Δόστις, εἰς τῶν προκριτωτέρων ἐστάλησαν εἰς Ἰωάννινα ὅπου κατέκησαν εἰς τι οἶκημα, καὶ ὁ μὲν Ντεμῆρ—ἀγᾶς, ὡς ὑπηρετῶν ἄλλοτε τὸν Ἀλῆν καὶ ὥσει αἰσχυρόμενος, οὗτος νὰ τὸν βλάβῃ, διέταξε νὰ μὴ τὸν παρουσιάσωσιν. Ὁ Μουσταφᾶς ἡτο ἐχθρὸς τοῦ Ἀλῆ, εὐρισκόμενος εἰς ἀδιαλείπτους πολέμους μετ' αὐτοῦ, ἐπ' ἐσχάτων δὲ εἶχε ποιήσει ἀνακωχὴν δοὺς ὡς ὁμηρον τὸν υἱὸν του, ὅστις ἐφυλάσσετο. Μιὰ τῶν ἡμερῶν εἰς Πρέβεζαν μετὰ τοῦ Ἀλῆ εὐρισκόμενος κατῳρῶσε νὰ δραπετεύσῃ μετὰ πλοίου διὰ Κέρκυραν, μὴ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν πρὸς καταδίωξίν του σταλέντων πλοίων.

Μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ δὲν εἶχον ἰδωθῇ προσωπικῶς· διέταξε νὰ παρουσιασθῇ καὶ προσβλέπων τῷ εἶπεν ἐνώπιόν μου «Μουσταφᾶ—πασσᾶ, βλέπω γέρασες». «Ἐνα μέρος μ' ἐγέρασεν ἡ ἡλικία καὶ οἱ καταδιωγμοί σοι». «Ἐ ὥρὲ Μουσταφᾶ, πέρασαν τώρα ἐκεῖνα καὶ θὰ ζήσωμεν εἰρηνικά». Ἐγὼ ἄρα (22) μακρύνθην καὶ ἄγνωστον τὶ εἶπον μεταξύ των. Μετὰ ταῦτα τὸν ἐστείλεν εἰς τὸ δωμάτιον μετὰ τοῦ Ντεμῆρ ἀγᾶ, ὅθεν τὴν ἐπιούσαν διέταξεν ἵνα τοὺς λάβωσι καὶ τοὺς ἀποκεφαλίσωσιν εἰς τὸ νησί τῆς Λίμνης.

Πρὸς τὸν Ντεμῆρ—ἀγᾶν μοῦ ὑπαγόρευσε καὶ ἔγραψα ἐπιστολὴν πρὸς ἣν οὗτος πρὶν ἀποθάνῃ τῷ ἀπήντησε. Διέταξεν δ' εὐθὺς ἵνα ἐτοιμασθῶμεν καὶ μεταβῶμεν εἰς τοὺς κατακτηθέντας τόπους. Ἐπορεύθη εἰς Ἀργυροκάστρον, ἔπειτα εἰς Λιμπόχοβον πρὸς ἀντάμωσιν τῆς ἐκεῖ ἀδελφῆς του Χαϊνιτσᾶς, ἥτις λέγει αἰ ὅτι τὸν παρεκίνησεν εἰς τὴν ἐκδίκησιν. Ἐκεῖθεν μετέβημεν εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἀργυροκάστρου φρούριον τῆς Σιτριάδας (ἀγίας Τριάδος) ὅπερ εἶχεν ἐγείρει διὰ τοὺς κατὰ τῶν μερῶν ἐκείνων σκοποὺς του.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Γαρδικίου, συνεπεία παραγγελιῶν του, οἱ μὲν ἀνήκοντες εἰς τὴν μερίδα τοῦ Γαρδικιώται διετάχθησαν ἵνα μεταναντεύσωσιν εἰς τὴν Πρέβεζαν, οἱ δὲ ἀντίπαλοί του μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των διεσπάρησαν εἰς τὰ πέριξ χωρία. Ἀμα ἦλθεν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα διέταξε ἵνα συλλάβωσι τοὺς ἄνω εἰς τὰ χωρία διασπαρέντας Γαρδικιώτας, τοὺς ὁποίους δέσαντες διὰ σχοινίων τοὺς ἔβαλον ἐντὸς ἡρειπωμένου χανίου, δύο ὥρας ἀπὸ τοῦ Γαρδικίου, εἰς θέσιν Βαλιαρέ. (23) Τὸ δὲ σκληρότερον ὅτι ὑπῆρχον δεκαπέντε περίπου Γαρδικιώται, ἀνδρεῖοι καὶ ρωμαῖοι, ἀνήκοντες μὲν εἰς τὴν ἀτιμάσασαν τὴν οἰκογένειάν του φάραν, ὑπηρετοῦντες ὅμως πρὸ πολλοῦ τὸν Ἀλῆ διακρίψαντες εἰς πολλοὺς πολέμους καὶ τὸ περισσότερο πολέμησαντες καὶ οὗτοι κατὰ τῆς πατρίδος των Γαρδικίου καὶ ἰδίως ὁ Νταῆρ—Γαρδικῆς, ὅστις κατὰ τὴν συλληψίν του ἐναντιώθη, κτυπήσας. Τούτους διέταξεν ἵνα παρευθὺς συλ' ὕβωσι καὶ ἀλυσσοδέσαντες τοὺς φέρουσιν εἰς τὸ χάνι. Ἐφῶναζον, ἐκραύγαζον, διεφῆμζον τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν, καταβοῶντες ἰδίως κατὰ τοῦ Ἀθανασίου Βάγια, ὅστις φαίνεται δὲν τοὺς εἶχεν εὐχαριστήσει διὰ τῆς προδοτικῆς διαγωγῆς του.

Ἐκ Σιτριάδος (1) ἐστάλην ἐγὼ μετὰ τοῦ Ἀγού—Μουχουρδάρη ἵνα καταγράψω τοὺς ἐν τῷ χανίῳ κεκλεισμένους. Μεταβὰς εἰς τὸ χάνι κατέγραψα τοὺς ἐκεῖ, τὰ ὀνόματα καὶ τὰς Φαιρίας εἰς ἃς ἕκαστος ἀνῆκεν· οὐδεὶς δ' ἐφαιτᾶντο ποτέ, ὅτι ὁ Ἀλῆς ἤθελε προβῇ εἰς τοιαύτην ἀνάνδρον ἐκδίκησιν.

Καταγράψας ἐπέστρεψα καὶ τῷ ἔδωκα τὸν κατάλογον τὸν ὅποιον τῷ ἀνέ-

1. Πιὸ πάνω τῇ γράφει Σιτριάδα.

γνωσα. Ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ χωρίου τῆς Συντριάδος μεθ' ὅλου τοῦ ἐπιτελείου καὶ τοῦ στρατοῦ μετέβη εἰς Βαλιαρέ. Σταθεὶς εἰς τὸ πεζοδρομίον πρὸ τῆς πύλης, διέταξεν ἵνα (24) διέλθωσιν ἐνωπίον του ἀνὰ εἰς. Τοὺς ἐπιθεώρησεν ἐρωτῶν ἕνα ἕκαστον περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς οἰκογενείας του. Τελευταῖος ἤρχετο εἰς γεραλαῖος σέχος (ιερομόναχος) ἀόμματος ἐπὶ ἡμιόνου, ἐκφωνῶν τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ θανάτου παρὰ τοῖς ὀθωμανοῖς. Τὸν παρετήρησε καλῶς καὶ μείνας σκεπτικὸς διέταξεν ἵνα μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὸ χάνι. Ἠρώτησεν ἂν εἶναι ἄλλοι καὶ τῷ εἶπον οἱ «ἰσοχανταραῖοι σου» αὐτοὺς μὴ τοὺς φέρετε ἐμπροστί μου».

Οἱ εἰσελθόντες ἦσαν περὶ τοὺς ἑξακοσίους.

Ἐνῷ ταῦτα ἐγίνοντο, πάντες ἠγνοήσαμεν τὸ μελετώμενον τρομερόν του σχεδίου ἐκδικήσεως, ἀλλὰ βλέπων αὐτὸν ἐξηγριωμένον οὐδεὶς ἐτόλμα ἵνα τῷ ἀντεῖπῃ. Μόνος ὁ ἐπὶ ἀνεψιᾷ γαμβρός του Τζελαλεττίν—μπέης, ἐόλμησεν ἵνα τῷ κάμῃ παρατηρήσεις τινὰς ἐπιεικείας· ὁ δὲ Ἀλῆς ἐξηγριωμένος «μὴ μοῦ μιλῇ κανεῖς!» ἀνέκραξε «καὶ σὰς ὑπόσχομαι εἰς τὸ ἔξῃς νὰ μὴ φονεύσω ἄνθρωπον».

Ἦτο ἡ 12 Μαρτίου⁽¹⁾ ἡμέρα ὀμιχλώδης καὶ ὥσει ὁ οὐρανὸς ἀπεδοκίμαζε τὸ ἀπαίσιον ἐκεῖνο κακούργημα. Ὁ Ἀλῆς διέταξεν ἵνα περικυκλώσωσιν οἱ στρατιῶται τὸ χάνι θέσαντες τὰ ὄπλα ἐπὶ τῶν ὀπῶν τῶν πολεμιστῶν καὶ διατάξας ἵνα, ἅμα δώσῃ τὸ σύνθημα, ἀρχίσωσι τὸν φόβον. Ἐφίππος ἀνέβη μετὰ τοῦ ἐπιτελείου ἐπὶ ὑπερκειμένου τινὸς λόφου, ἵνα ἐπιθεωρῇ τὴν σφαγὴν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην⁽²⁵⁾ τρομερὰ ἀπὸ τοῦ χανίου ἠγέρθη φωνὴ παρομοιάζουσα καταχθόνιον βοήν. Πάντες ἐμείναμεν ἐκστατικοὶ καταληφθέντες ὑπὸ ἀγνώστου τρόμου· ἦτο ἡ τελευταία πρὸς τὸν Θεὸν οἰμωγὴ τῶν 600 θυμάτων «λὰ—ἰλά, ἰλ—ἀ'λά, μωαμὲτ σεοὺλ—ἀλλά». Ὁ Ἀλῆς διέταξεν ἕνα τῆς ἀκολουθίας του ἵνα πυροβολήσῃ δίδων τὸ σύνθημα. Παρευθὺς ἤρχισε πανταχόθεν ἀδιάκοπος πυροβολισμός. Οἱ δυστυχεῖς Γαρδικιώται ἐπιπτον εἰς σωρούς· νεκρικὴ σιγὴ καὶ μόνον οἱ πυροβολισμοί. Εἶχε παρέλθει πλεόν ἢ δέιλη καὶ οἱ πυροβολισμοὶ ἔπαυσαν. Τὸ χάνι ἦτο πλήρες πτωμάτων, πλεόντων ἐντὸς ποταμοῦ αἵματος. Δύο Γαρδικιώται, τῶν ὁποίων αἱ σφαῖραι εἶχον καύσει τὰ σχοινία, ἔκαμαν ἔφοδον πρὸς τὴν ῥῆγμα φρουρούμενον ὑπὸ Ἀλβανῶν, ἀλλ' ὁ μὲν εἰς πυροβοληθεὶς ἐφονεύθη, ὁ δὲ δεύτερος κατῴρθωσεν ἵνα ἔλθῃ μετὰ τῆς ἐπὶ τοῦ λόφου συνοδείας τοῦ Ἀλῆ ἐξαιτούμενος τὸ ἔλεος. Ἀλβανὸς τις Ζάχος ἰδὼν αὐτὸν τὸ ἀνέφερεν εἰς τὸν Ἀλῆν ὅστις ἀγρίως προσβλέψας μὲ θυμὸν τῷ εἶπεν «σ' ἐκεῖνον τὸν κόσμον νὰ δώσῃς λόγον, γιὰ τὸ νὰ τὸν ἀφήσῃς» καὶ διέταξεν ἵνα ἐλευθερωθῇ.

Μετὰ τὴν σφαγὴν ἡτοιμάσθη ἵνα ἀναχωρήσωμεν καὶ διέταξε τινὰς ἵνα ἐπιθεωρήσωσι μήπως μετοξὺ τῶν πτωμάτων ὑπῆρχον καὶ ζῶντες· ἀνεφέρωμεν ὅτι⁽²⁶⁾ δὲν ὑπῆρχον, ἐνῷ πράγματι τιῆς ἔξω, κεκρυμμένοι μετὰ τῶν τεθνεώτων.

Ὁ Ἀλῆς ἀναχωρῶν δέταξεν ἕν Χόντζαν ἵνα τοὺς διαβάσῃ καὶ τοὺς θάψωσιν· ἐπὶ δὲ τοῦ τόπου ἐκεῖνον ἠγέρθη πλάξ, κατασκευασθεῖσα εἰς Ἰωάννινα μετ' ἐπιγραφῆς ἑλληνικῆς καὶ τουρκικῆς⁽²⁷⁾.

Γενικὴ καταφορά ἀπὸ τοὺς τοὺς καὶ χριστιανοὺς ἠγέρθη κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ὅστις ἐφάνη πολὺν τεταραγμένος, ἐρωτῶν με «βλέπω ὅτι ὁ κόσμος φωνάζει· τί τοὺς μέλει, ἐγὼ τοὺς εἶχα πάθος».

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1812 ὁ Ἀλῆς ἐκάθητο ἐντὸς τοῦ παλατίου του· ἔστειλε καὶ μ' ἐκάλεσε· τὸν εὗρον λίαν συλλογισμένον καὶ μὲ ἠρώτησε τί λέγει ὁ κόσμος διὰ τὸ Γαρδίκι. Τῷ ἀπεκρίθην «ἀφέντη μου, τί νὰ εἰποῦν, ὅλοι ἠξεύρουν ὅτι εἶχες ἐκδίκησιν, καὶ μάλιστα ἤκουσα νὰ λέγουν ὅτι ὠρκίσθης ὅτι θὰ

1. Στὰ 1812.

2. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔγραφε: «Μακάρι εἶσι νὰ χαθοῦν ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀλῆ». Στὰ 1819 τὴ διάβασε κι' ὁ *Imbrahim Mansour* (σελ. 75).

βάλῃς ταῖς Γαρδικιώτισσαις νὰ χορεύσουν γυμναί». «Ναί, παρεκάλεσα τὸν Θεὸν νὰ μὲ ἀξιῶσῃ νὰ ἐκδικηθῶ τὸ Γαρδίκι καὶ μετὰ ἓνα χρόνον νὰ πεθάνω. Τώρα συλλογίζομαι ὅτι πλησιάζει ὁ χρόνος ὁποῦ ἔαξα εἰς τὸν Θεὸν καὶ δὲν ξεύρω τί νὰ κάμω». Ἐγὼ τὸν ἐνεθάρρυνα, παραστήσας ὅτι τοιαῦτα δὲν ἐκπληροῦνται. Διηγήθην ὅτι καὶ ἐγὼ μικρὸς ὢν προσεβλήθην ὑπὸ εὐλογίας καὶ ἔαξα εἰς τὸν Θεὸν νὰ θεραπευθῶ (27) καὶ ἶδω τὴν μητέρα μου καὶ ἃς πέθαινα ὕστερα. Ἐγὼ καλὰ, εἶδα τὴν μητέρα μου καὶ τώρα πέρασαν τόσα χρόνια καὶ ἀκόμα ζῶ. Ἐφάνη ἐκ τῆς ἀπαντήσεώς μου καταπεισθεῖς⁽¹⁾.

Παρὰ τῶν φονευθέντων συνήχθησαν παρὰ τοῦ Ἀλῆ ὅλα τὰ ἔγγραφα τῶν τὰ ὁποῖα ὕστερον διέταξεν ἐμὲ καὶ τὸν Κώστιαν Γραμματικὸν καὶ τὸν Ντιβάν—ἐφέντην, ἵνα τὰ ἐπιθεωρήσωμεν. Ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολλὰ χρεωστικά καὶ ὁμολογίαι πρὸς τοὺς Γαρδικιώτας διαφόρων ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, πτωχῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐξ ὧν τὸ πλεῖστον ἔσχισα καὶ παρέδωκα εἰς τὸ πῦρ, παρουσιάσαντες μερικὰ μόνον, τὰ ὁποῖα ὁ Ἀλῆς, προσεκάλεσε τοὺς ὀφειλέτας ἵνα τῷ πληρώσωσι. Μεταξὺ τῶν ἔγγράφων ἐκείνων ἦτο καὶ ἡ διαθήκη τοῦ Ντιμήρ—Ἀγᾶ—Δόστη λέγουσα «ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ παραδοθῶμε εἰς τὸν Βεζιρ—Ἀλῆ Πασσᾶ καὶ ἀναχωρῶ διὰ τὰ Γιάννενα, λέγω, ὅτι ἀπ' ὅλην τὴν περιουσίαν ὅπου εἶχα δὲν ἔχει τις νὰ ζητήσῃ τίποτε, διότι τὴν ἐξόδευσα ὅλην εἰς τὸν παρόντα πόλεμον».

Τὸν Ἀλῆ κακῶς παρέστησαν ἡ ὁ ἄνθρωπος κολακευόμενος τὰ μέγιστα ἀπὸ πᾶν ἐγκώμιον, λυσσῶν κατὰ παντὸς προσβάλλοντος αὐτὸν καὶ ἰδίως τὴν Τουρκίαν· εἶχεν ἐθνισμόν ἀπερίγραπτον.

(28) (2) ἐπιστρέψας εἰς τὸν Ἀλῆν, ὅστις τὰ ἔδωκεν εἰς τὸν Μπαρκατσουλῆν γνωρίζοντα τὴν Ἀγγλικὴν ὅστις τὸ μετέφρασεν ὅλον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὰ ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀλῆ ὅστις ἔδωκε τὴν Ἑλλ(ηνικὴν) μετάφρασιν μετὰ τοῦ πρωτοτύπου ἵνα τὰ φυλάξω μέχρις ὅτου μὲ προσκαλέσῃ νὰ τῷ τὰ ἀναγνώσω. Ἐγὼ ἀναγνώσας αὐτὴν εἶδον εἰς ἓν κεφάλαιον νὰ ὀμιλῇ ὁ Ὀλ(α)ιδ⁽³⁾ περὶ τῆς εἰς Ἰωάννινα διαμονῆς του καὶ τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὸν ἐν οἷς καὶ περὶ τοῦ Ψαλλίδα ὅτι ἐπισκεπτόμενος αὐτὸν ἐν Ἰωαννίνοις ἠτιᾶτο δῆθεν τὴν Εὐρώπην ἥ τις τὰ φῶτα παρὰ τῶν Ἑλλήνων λαβοῦσα ἠνείχετο τὴν Ἑλλάδα τοσοῦτον δεινοπαθοῦσιν. Ἡ περικοπὴ ἐκείνη ἤθελε διεγείρει τὴν κατὰ τοῦ Ψαλλίδα ἀντιπάθειαν τοῦ Ἀλῆ καὶ ὁ φιλελεύθερος διδάσκαλος ἤθελε πληρώσει διὰ τῆς κεφαλῆς τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα. Ἀπεφάσισα ὅθεν ν' ἀποσιωπήσω τὰ περὶ Ψαλλίδα, τὸ μὲν διότι ὁ Ἀλῆς εἰς οὐδένα ἄλλον ἐνεπιστεύετο τὰ τοιαῦτα, τὸ δέ, διότι καὶ ἐν περ πτώσει ὀποκαλύψεως ἡδυνάμην νὰ δικαιολογηθῶ λέγων ὅτι δὲν εἵχομεν ἔτι φθάσει εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Μετὰ τινος ἡμέρας ὁ Ἀλῆς κακοδιάθετος ἔκειτο εἰς τὸ δωμάτιόν του, περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν ἰατρῶν, τοὺς ὁποίους ἐν ἀσθενείᾳ ἐκράτει εἰς τὸ παλάτιον καὶ τὴν νύκτα. Μὲ προσεκάλεσεν ἵνα τῷ ἀναγνώσω. Μὲ ἠρώτησεν ἂν λέγῃ τι περὶ αὐτοῦ. Ἐγὼ τῷ εἶπον. Τότε διέταξε τοὺς ἰατροὺς ἵνα ἀπομακρυνθῶσιν, ὅπως μὴ ἀκούσωσι τὰ περὶ αὐτοῦ. Μείναντες μόνον, μὲ ἠτέλλησε διὰ τῆς κεφαλῆς μου ἵνα μὴ τῷ ἀποκρύψω τι. Τῷ ὑπεσχέθην λέγων ὅτι οὐδὲ ὅπως διεφερόμην διὰ τὰς ιδέας ἐνὸς ξένου ἐπισύργοντος τὴν εὐθύνην τῶν λεγομένων του. Ἀνέγνωσα τὴν ἐσπέραν ἐν μέρος, τὴν ἐπιοῦσαν ἕτερον καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ὅταν ἔφθασα εἰς τὸ μέρος

1. Κι' ἀπ' ἄλλους ἱστορικοὺς ἐπιβεβαιώνεται ἡ δεισιδαιμονία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ, μὰ κι' ἡ εὐκολοπιστία του σὲς προλήψεις.

2. Ἀπ' τὸ Ε' τμῆμα λείπουν τέσσαρες σελίδες τοῦ Κέντρου.

3. Πρόκειται γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Ἑγγλέζου γιατροῦ Holland ποὺ ἐπισκέφθηκε κι' ἔμεινε κάμποσο τότε στὰ Γιάννενα κι' ὕστερα τύπωσε τὶς ἐντυπώσεις του στὸ βιβλίον «*Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia*».

ὅπου ὁ Ὀλλανδ ἐλάλει μετὰ πικρίας περὶ τοῦ Ἀλῆ, ὠργίσθη τὰ μέγιστα (29) λέγων. «Τὶ εἶχε μ' ἐμένα αὐτὸ τὸ κερατῶν».

Μιᾶ τῶν ἡμερῶν μὲ προσεκάλεσε κατὰ τὴν συνήθειαν ἵνα ἐπιθεωρήσω τὰς τῆς ἡμέρας ἀναφορὰς κλπ. τὰς ὁποίας οἱ ἀναφερόμενοι προσωπικῶς ἔθεναν ἐπὶ τοῦ κοιλώματος τοῦ σοφᾶ, ἐφ' οὗ ἐκάθη ὁ ὁ Βεζίρης. Ἐν ᾧ ἐγὼ τῷ ἐξήγουν τὰ διάφορα τῶν ἀναφερομένων θέματα, ὁ Ἀλῆς περὶ ἐδιάβαζεν ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν παρατηρῶν ἀφελῶς ἐπὶ τοῦ παραθύρου. Ἐκ τῶν ἀναφορῶν, ἀφοῦ ἐμάνθανε τὸ περιεχόμενον, τὰς μὲν ἔσχιζα ὡς περιττὰς, τὰς δὲ ἔθετα κατὰ μέρος πρὸς ἐνέργειαν. Ἐν ᾧ παρετήρουν τὰς ἀναφορὰς, εὗρον καὶ χειρόγραφόν τι, ὡς φαίνεται τὸ πρωτότυπον, διότι περιεῖχε προσθαφαιρέσεις καὶ σφέσματα, ὅπερ προσεκτικῶς παρετήρουν. Ἦτο προσφώνησις ἡγουμένου τινὸς τοῦ ἐν Ζαγόρι μοναστηρίου τῆς Ἀρτσιόστας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον τῆς Ρωσσίας καὶ κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐν ᾧ ἐγὼ τὸ ἐπιθεώρουν, ὁ Ἀλῆς ἐρειδόμενος ἐπὶ τοῦ πλαισίου τοῦ παραθύρου καὶ παρατηρῶν ἔξω μὲ ἡρώτησε, χωρὶς νὰ στρέψῃ διατὶ δὲν ἀνεγίνωσκον. Τῷ ἀπεκρίθην ὅτι ἐπιθεωρῶ ἐν χειρόγραφον. Τί εἶναι; Ἐν ἐγκώμιον. Τί θὰ εἴπῃ ἐγκώμιον; Ἐπαινος ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τὸ παλαιὸ Σκεντέρη; Ἐγὼ παρευθὺς ἠννόησα ὅτι ὁ Ἀλῆς εἶχε γνῶσιν αὐτοῦ καὶ προσεπάθει πλαγίως νὰ μὲ δελεάσῃ. Ὁχι τῷ ἀπεκρίθην, ὅταν ὑπῆρχεν ὁ Σκεντέρης τῆς Μακεδονίας, μήτε Τούρκοι, μήτε Χριστιανοὶ ὑπῆρχον. (30) Ἐδῶ ἀναφέρει καὶ τούτους εἶναι ἓνας ἑπαινος διὰ τὸν ἱμπεράτορα τῆς Μοσκοβίας. Ὁ Ἀλῆς ἔστρεψε καὶ μοῦ εἶπε «τί λέγει;» Ἐπαινος ἡγούμενος ἐπαινεῖ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ κατηγορεῖ τοὺς τούρκους. Ὁ Ἀλῆς μὲ παρετήρησε καλῶς· «πολλὰ καλὰ, μ' εἶπε, ἄφησέ το, ἠθέλησα νὰ σὲ δοκιμάσω ἂν θὰ μοῦ τὸ κρύψῃς». «Γιατὶ νὰ σοῦ τὸ κρύψω» ἔβ, ὡς χριστιανὸς καὶ σὺ», καὶ ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ θυλακίου ἀντίγραφον καλλιγραφημένον μοι εἶπε νὰ τῷ ἀναγνῶσω.

Ἐν ᾧ ἀνεγίνωσκον ὁ γραμματεὺς Μάνθος ἦλθε καὶ ἡρώτησε τίς ἦτο μέσα. Μαθὼν δὲ ὅτι ἤμην ἐγὼ μετὰ τοῦ Ἀλῆ ἀπεσύρθη, μετ' ὀλίγον ἐπανελθὼν παρετήρησε διὰ τοῦ μπερντέ καὶ ἰδὼν ὅτι ὠμιλοῦσαμεν ἠθέλησε ν' ἀποσυρθῇ. Ὁ Ἀλῆς τὸν εἶδε καὶ τὸν προσεκάλεσε νὰ εἰσέλθῃ καὶ ἀκούσῃ τὸ ἀναγινωσκόμενον. Ὁ Ἀλῆς εἶπεν εἰς τὸν Μάνθον· «Μοῦ εἶπατε διὰ τὸν Ψαλλίδαυ ὅτι ἦτο εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ ἔγραψε κατὰ τῶν Τούρκων, ἂμ' αὐτὸς τῶρι μέσα εἰς τὸ σπίτι μου νὰ γράψῃ κατὰ τῶν Τούρκων. Τί τοῦ πρέπει!». Ὁ Μάνθος ἀπεκρίθη. «Κακῶς ἔπραξεν». Ὁ Ἀλῆς τῷ εἶπεν. «Ἐγὼ δὲν ἀποφασίζω τίποτε περὶ αὐτοῦ, πρὶν ἀκούσω τὴν γνώμην τοῦ Μητροπολίτου καὶ τῶν προεστώτων. Μὲ διταξεν εὐθὺς ἵνα πορευθῶ καὶ ζητήσω τὸν Μητροπολίτην καὶ τοὺς προεστούς. Μετ' οὐ πολὺ ἦλθεν ὁ Μητροπολίτης Γαβριὴλ πρῶτος τειαραγμέιος διὰ τὴν πρόσκλησιν καὶ οἱ προεστοὶ πρὸς οὓς διηγήθην τὰ διατρέχοντα.

Ὁ Ἀλῆς ἀποτεινόμενος ὀργίλως πρὸς τὸν Μητροπολίτην τῷ εἶπε. «Σὲ ἔκαμα τὸν μεγαλύτερον αὐθέντην τοῦ κράτος μου διὰ νὰ ἐπιβλέπῃς προσεκτικῶς τὸ μέρος ὅπου σου ἀνέθεσα». Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μητροπολίτης ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ τί ἔγραφεν ὁ ἡγούμενος εἰς τὸ Κελλίον τοῦ ὁ Ἀλῆς μετὰ τοῦ αὐτοῦ τόνου «καὶ τί σ' ἔχω; ἔπρεπε νὰ ξεύρῃς». Ἐν τέλει δὲ ἀποτεινόμενος τοῖς εἶπε νὰ γνωμοδοτήσωσι περὶ τῆς τιμωρίας. Ὁ Μητροπολίτης καὶ οἱ προεστώτες ἐζήτησαν ἵνα ἀποσυρθῶσιν εἰς τὴν μητροπόλιν καὶ ἐκεῖ σκεφθῶσιν. Ἀφοῦ ἐπανῆλθον τῷ εἶπον τὴν ἀποφασίν των καὶ οἱ μὲν ἄρχοντες ἐκήρυξαν τὸν ἡγούμενον ὡς τρεῖς ἀξίον τιμωρίας, ὁ δὲ Μητροπολίτης ἀπέσχε λέγων «ἐπειδὴ χρέος ἔχω ὡς ποιμὴν (31) νὰ ἐπιβλέπω καὶ διορθῶ τὸ ποιμνίόν μου, τὸ ἐπάγγελμα μου δὲν μοῦ συγχωρεῖ νὰ καταδικάσω». Ὁ Ἀλῆς, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐδείχθη ὀργίλος κατὰ τοῦ Γαβριὴλ, ἔδειξεν ἔπειτα μεγίστην πραότητα καὶ κολακείαν.

Μετ' οὐ πολὺ ὁ ἡγούμενος συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη εἰς τὴν πλησίον τοῦ

λουτροῦ εἰρκιήν, ὅπου ὑπέστη καθ' ὅλην τὴν νύκτα τρομερὰ βασανιστήρια· ἐκεῖ-
θεν δὲ τὴν ἐπιούσαν παρεδόθη εἰς τοὺς δαίμονας, οἵτινες τὸν ἐθανάτωσαν.

ΣΤ'.

(32) Ἐνταῦθα ἀναφέρω τινὰ περὶ Σεργίου. Ὁ Σέργιος ἦτο ἐκ Θεσσαλο-
νίκης· ὅταν οἱ Ρώσσοι—Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Ἐπτανήσον ὁ Ἀλῆς ἐπορεύθη
εἰς Βουθρωτὸν πρὸς ἐντάμωσιν τοῦ Ρώσσου καὶ Τούρκου ναυάρχου, ἐκεῖ ἦτο καὶ
ὁ Σέργιος ἐν τῇ Ρωσικῇ ὑπηρεσίᾳ εὐρισκόμενος. Ὁ Ἀλῆς ἰδὼν νὰ φορῇ τουρ-
κικὴν σπάθην τὸν ἠρώησε πόθεν τὴν ἀπέκτησεν, ἐκεῖνος δὲ τῷ ἀπεκρίθη ὅτι πο-
λεμῶν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ὁζοῦ. Ὁ Ἀλῆς δυσερεστήθη διὰ τὴν
ἀπάντησιν τοῦ Σεργίου. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Σέργιος φυχὼν ἀπὸ τῶν Ρώσσων ἦλθε
παρὰ τῷ Μουχτάρ—Πασσᾷ ζητῶν ὑπηρεσίαν. (33) Ὁ Ἀλῆς μαθὼν καὶ ἐνθυμού-
μενος τὴν ἐν Βουθρωτῷ συνάντησίν του, τὸν συνέλαβε καὶ τὸν ἔστειλεν ἐν εἵδει
ἐξορίας εἰς τὸ φρούριον τῆς Καμποπόλεως Κλεισούρας πλησίον τοῦ Τεπελένιου.

Ἐκεῖ ἔμεινεν ὁ Σέργιος δύο ἔτη. Διερχόμενος ἐκεῖθεν ὁ Ἀλῆς καὶ μειραϊ-
κῶν εἰς Τεπελένιον τὸν εἶδε δυστυχῇ καὶ ἄθλιον μὲ μακρὰν γενειάδα καὶ ὥσεί ἄρ-
κεσθεῖς εἰς τὴν τιμωρίαν ἐκείνην τὸν ἠλευθέρωσε (1) μετ' αὐτοῦ. Ὁ Σέργιος ἦν
ἄνθρωπος φιλελεύθερο·, εὐγλωττος, καταγινόμενος εἰς μυστηριώδεις μελέτας. Τότε
ὁ Ἀλῆς σκοπεῖων ν' ἀναγείρῃ ὀχυρώματα εἰς Προέβξαν ἔστειλε τὸν Σέργιον ὡς
ἐπιστάτην τῶν ἐργασιῶν. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ὁ Σέργιος ἐπιστρέψας εἰς
Ἰωάννινα ἐπαρουσιάσθη εἰς ἐμὲ καὶ μυστηριωδῶς μοι εἶπεν ὅτι γνωρίζει τὸ μυσ-
τήριον τοῦ μεταβάλλειν τὸν χαλκὸν εἰς χρυσόν, καὶ νὰ κατασκευάζῃ τὸ ὕδωρ τῆς
ἀθανασίας, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ τ' ἀναφέρω εἰς τὸν Ἀλῆν. Ἐγὼ δυσπιστῶν τῷ
παρητήρησα ὅτι ταῦτα ἦσαν οὐδαιολήματα. Ὁ Σέργιος ἐπέμεινε μετὰ πεποιθή-
σεως λέγων ὅτι εἶχε παλαιὸν τι χειρόγραφον τοῦ περιφήμου χημικοῦ Στεφάνου τοῦ
Ἀλεξανδρέως, ἐν ᾧ ἐλέγοντο ταῦτα. Κατ' οὐδένα λόγον ἐπείσθη νὰ διαβιβάσω
τὰς μωρολογίας τοῦ Σεργίου εἰς τὸν Ἀλῆν. Ὁ δὲ Σέργιος κατέφυγεν (34) εἰς ἕτε-
ρον τοῦ σεραγίου Ἑλληνα, ὅστις μετεβίβασεν εἰς τὸν Ἀλῆν τὰς προτάσεις τοῦ
Σεργίου. Ὁ Ἀλῆς δὲν ἐφάνη ἰόσον δύσπιστος καὶ ἠθέλησεν νὰ γίνωσι δοκιμαί-
αι. Ὁ Σέργιος προέτεινεν ὅτι ἀπαιτεῖτο ἀνθρώπινος κόπος διερχόμενοι τὰ παιδιὰ,
τοῦ Σεραγίου νὰ κοπρίζωνται εἰς τὸν ἐπάνω μπακτὲ ὅθεν ὁ Σέργιος ἐλάμβανε
τὴν κόπρον. Τῷ ἐδόθησαν καὶ τινες Ἀλαμπίκοι(?) εἰργάσθη ἀλλ' ὅμως ἀπέτυχε,
ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι δὲν εἶχε τ' ἀπαιτούμενα ἐργαλεῖα. Ὁ Ἀλῆς εἰς περ ἐργεῖαν
βαλθεὶς ἀπεφάσισεν νὰ τῷ προμηθεύσῃ τ' ἀναγκαῖα. Ἐδόθη ὁ κατάλογος τῶν
ἀπαιτουμένων καὶ ἐστάλη εἰς Βενετίαν ἀνεψ ὅς τις τοῦ Σεργίου δάκνος νὰ τ'
ἀγοράσῃ μετ' ὀλίγον ἔχθασαν τὰ ἐργαλεῖα εἰς 40 φορτώματα. Ὁ Σέργιος συνε-
γὼν ἔχων καὶ τινὰ Παπὰ—Παῦλον μουσικὸν ἐν τῇ μητροπόλει τῶν Ἰωαννίνων
ἐκλείσθη εἰς τὸ μικρὸν σεράγιον τῆς Λιθαρίτσας καὶ ἐκεῖ μετὰ τυφλοῦ ἐνθουσια-
σμοῦ καὶ μεγάλης πεποιθήσεως εἰργάζετο κατασκευάζων διάφορα ἁλχημικὰ ἔργα.
Ὁ Ἀλῆς ἐτήρει μυστικὰ τὰ γινόμενα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχον παρουσιασθῇ κρούσματα πανώλους εἰς τὰ
Ἰωάννινα, τότε δὲ ὁ Ἀλῆς μετ' ἐμοῦ καὶ ἄλλων ἐκλείσθη εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἀνάκτο-
ρον πρὸς προφύλαξιν. Ἐκεῖ εἶδον τὸ Σέργιον καταγινόμενον μετὰ τυφλοῦ ἐνθου-
σιασμοῦ (35) καὶ ἀγανακτοῦντα διὰ τὴν δυσπιστίαν μου. Εἶχεν ὁρίσει ὡς χρόνον
τῆς περατώσεως τῆς ἐργασίας ἐννέα μῆνας. Τὸ ἔτος εἶχε παρελθεῖ καὶ τὰ μαγικὰ
πλούτη δὲν ἐφαίνοντο. Ὁ Ἀλῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνεχώρησε διὰ τὰ θερμὰ
λουτρὰ τῶν Ἀγρᾶφων διατάξας νὰ φυλάττεται ὁ Σέργιος. Ἐπιστρέψας διέταξεν

1. Ἐδῶ ὁ Λιδωρίκης παράλειψε «καὶ τὸν παρέλαβε».
2. Συσκευὴ ἀποστάξεως κυρίως στεμφύλων.

ἵνα τὸν κρεμάσωσι, θέσας τὴν ἐπιγραφὴν «ὁ ἀπατῶν τὸν ἀφέντην τοῦ αὐτοῦ τοῦ πρέπει»⁽¹⁾.

Ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ Σεργίου ἀναφέρω καὶ τὸ ἐξῆς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σεργίου ἐπαρουσιάσθη εἰς Ἰωάννινα σείχης τις (καλόγηρος) ἐκ Μαρόκου ἐπαινομαζόμενος διὰ τὸ πᾶχος τοῦ σείχ—σουσμάνης. Ἐπαγγέλει τὸν μάντην καὶ τὸν ἀλχημιστὴν καὶ ἀνεδέχθη ἵνα τελειώσῃ τὸ ἔργον τοῦ Σεργίου ἐπειδὴ ὁμως ἐπῆλθεν ἡ πολιορκία δὲν εἶδομεν κατὰ πόσον ἤθε' ἐν ἐπιτύχει.

Ὁ σείχης οὗτος εἶχε κατασκευάσει μαγικόν τινα καθρέπτην ἐξ ἐστιλβωμένου χάλυβος, τὸν ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀλῆν· εἰς δὲ τὸν καθρέπτην ἐκεῖνον ἐλέγετο ὅτι ἐφαίνοντο τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τὴν στιγμὴν ἐκείνην συμβαίνοντα.

Μιᾶ τῶν ἡμερῶν ὁ σείχης εὖ ὡς μυστηριωδῶς πλησιάσας με μοὶ εἶπεν ὅτι θέλει μοὶ εἶπει κάτι τι κατ' ἰδίαν. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ δωμάτιόν μου μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ γίνω (36) μέγας ἀνθρώπος καὶ θὰ ἔξωσι ἅσπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς, ἐγὼ δὲ τῷ εἶπον πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνω ἀφοῦ δὲν εἶμαι Τοῦρκος ἐπομένως ἀδύνατον νὰ γίνω πασσᾶς. Ὁ Σείχης μοὶ προσέθηκε μυστηριωδῶς «σὲ λίγο θὰ γίνῃ τὸ Ρωμαῖκο καὶ αὐτὰ τὰ μέρη (ἀπαριθμῶν μοι τὴν Πελοπόννησον, Στερεὰν κτλ.) θὰ τὰ πάρητε οἱ Χριστιανοί». Ἐγὼ ἔμεινα ἑκστατικὸς ἀκούων τοιαῦτα εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν οὐδεὶς ἔτι ὠνειρεύετο τὸ Ρωμαῖκον καὶ φοβούμενος μήπως γίνωσι γνωστὰ εἰς τὸν Ἀλῆν, ὅστις δεισιδαιμονικῶς πιστεύων τὰ τοιαῦτα ἠδύνατο νὰ μὲ θανατώσῃ⁽²⁾.

(Συνεχίζεται)

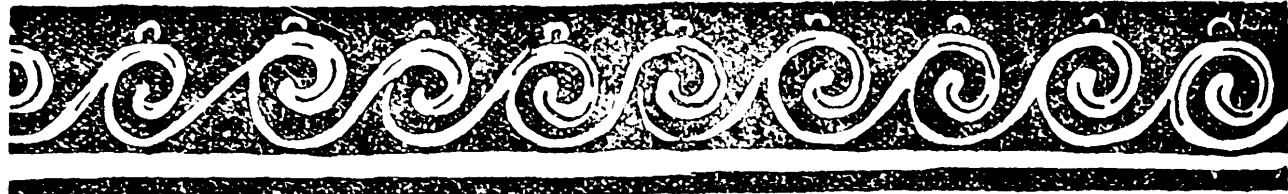
1. Τὸ Σέργιο τὸν κρέμασαν στὰ 1818. Ὁ Ἀραβαντινὸς (σελ. 388) μᾶς λέει πῶς στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἀλῆ ἦταν κι' «ὁ *Vicenzo Miccarelli* πρῶην ἱερεὺς Ἰταλὸς ἐπαγγελλόμενος τὸν χημικόν. Ὁ ἀγύρτης, οὗτος, ἐπαγγελλόμενος τὴν ἀνέυρεσιν μετάλλων, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Σεργίου Θεσσαλονικέως, φοβούμενος μὴ ὑποστῇ τὴν αὐτὴν ἐκεῖνον τύχην, ἔδραπέτευσεν ἐξ Ἰωαννίνων».

2. Ἡ κόρη τοῦ Λιδωρίκη στὸ βιβλίον της (σελ. 27) ἀναφέρει πῶς ὁ πατέρας της ὅταν ἀκόμα ἦταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ Τεπελενλή εἶδε αὐτὸ τὸ ὄνειρο. «Ὅτι εὗρισκετο εἰς ἀπέραντον πεδιάδα, ἐν τῇ μέσῃ τῆς ὁποίας ἔθαλλε πελώριον δένδρον, μὲ γορμόν, καὶ κλάδους μεγάλων διαστάσεων, καὶ ὅτι ἐνῶ ἴστατο καὶ ἐθαύμαζε τοῦτο, αἰφνιδίως θύελλα τρομακτικὴ ἐνέσκυπεν, οἱ κλάδοι μετὰ πατάγου ἐθραύσθησαν, καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα τὸ δένδρον ἐξερριζώθη καὶ κατέπεσεν, αἱ πελώριαι ρίζαι τοῦ ἐφαίνοντο ὑπὲρ τὴν γῆν, καὶ χαῖνον βάραθρον ἐσχηματίσθη, ὅπου τοῦτο πρὶν ἔκειτο· ὁ νέος τρομάξας ἀπεσύρετο ἐκεῖθεν, ὅτε ἐκ τοῦ βάραθρου ἀναπηδᾷ ὡραία νεάνις μὲ γλυκὺ τὸ πρόσωπον καὶ τεταμέναις ἔχουσα τὰς χεῖρας πρὸς τι ἀντικείμενον καὶ τὸ βλέμμα· ὁ Λιδωρίκης στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ βλέμματος τῆς κόρης βλέπει μεσήλικα γυναῖκα ὑψηλὴν ἐπιβλητικὴν, ἣτις ἐπίσης τείνουσα τὰς χεῖρας ἀπεκάλει τὴν νέαν, Ἐλένη μου, Ἐλένη μου! καὶ ἐξύπνησεν».

Ζήτησε ὁ Λιδωρίκης νὰ τοῦ τὸ ἐξηγήσει κάποιος δερβίσης πού εἶχε φιλικὰς σχέσεις μαζὺ του, καὶ κατὰ τὴν Παπαηλιοπούλου: «Ὁ δερβίσης μὴ διστάσας ἀπεφῆναι: «Ἀκουσον παιδί μου, λέγει. Θὰ γείνῃ τὸ Ρωμαῖκο, δὲν δύναμαι νὰ εἰπῶ πότε, ἀλλὰ δὲν θὰ περάσουν πολλὰ ἔτη. Τὸ δένδρον τὸ μεγάλο εἶναι ὁ Ἀλῆ πασσᾶς, θὰ πέσῃ εἰς τὸ νιζάμι (δυσμένειαν) τοῦ Σουλτάνου, καὶ πρότερον θὰ σκοτωθοῦν τὰ παιδιὰ του, διότι ἔπασαν πρῶτον οἱ κλάδοι τοῦ δένδρου καὶ ὕστερον ὁ Σουλτάνος θὰ κόψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ πατρός. Μεγάλῃ καὶ αἱματηρᾷ ἐπανάστασις θὰ γίνῃ. Ἡ κόρη, ἡ ἐκ τοῦ βάραθρου ἀναπηδήσασα εἶναι ἡ Ἑλλὰς ἐλευθερωμένη. Μεγάλῃ δὲ Δύναμις ἰσχυρὰ προστατεύσει τὴν ἀπελευθερωσίν σας, ἥτις εἰς τὸ ὄνειρον παρίστατο ὡς ἡ μεσήλικὴ γυνή». «Σιώπα, δερβίση μου, λέγει ἔντρομος ὁ Λιδωρίκης, μὴ τὸ μάθῃ ὁ πασσᾶς καὶ ἡ κεφαλὴ μου κινδυνεύει». «Μὴ φοβῆσαι, τῷ λέγει ὁ δερβίσης, ἡ ζωὴ σου θὰ εἶναι μακροχρόνιος, θὰ εἶσαι εἰς ἕκ τῶν πρώτων εἰς τὴν ἐλευθερωμένην Ἑλλάδα, θὰ ἴδῃς τὰ τέκνα τῶν τέκνων σου καὶ θὰ ἀναπαυθῇς ἐν εἰρήνῃ».

Ὁ δερβίσης αὐτὸς νὰ εἶναι τάχατες ὁ ἴδιος ὁ σείχης πού ἀναφέρει ὁ Λιδωρίκης στὰ ἀπομνημονεύματά του;

ΗΛΙΑ ΒΑΣΙΛΑ

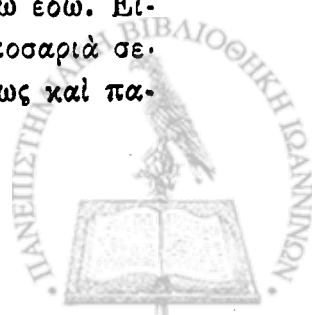
ΤΟ ΚΑΠΙΤΟΥΛΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΑΓΓΛΟΣ ΠΡΟΞΕΝΟΣ ΕΝ ΠΡΕΒΕΖΗ ΣΙΔΝΕΗ ΣΜΙΘ ΣΑΝΔΕΡΣ

Καπίτουλα λέγονται στην Ιστορία των ναών της Ὁρθοδοξίας αἱ ἱδρυτικαὶ πράξεις διὰ τῶν ὁποίων φανερώνεται πῶς καὶ πότε ἓνας ἱερός ναὸς στήν ἐποχὴ κυρίως τῆς φραγκοκρατίας, τῆς ἐνετοκρατίας ἢ τῆς τουρκοκρατίας ἱδρύθηκε, ποῖος ἦταν ὁ πρῶτος ἱδρυτὴς του, ἂν ἦταν ἓνας ἢ περισσότεροι. Συνήθως στὰ χρόνια τῆς ἐνετοκρατίας στήν Ἑπτάνησον καὶ τὴν Πρέβεζαν, οἱ ναοὶ κτιζόνταν ἀπὸ μιὰ μικρὴ, 10 ὡς 20 τὸ πολὺ, ομάδα φιλοθρήσκων χριστιανῶν ὀνομαζομένων ἀδελφῶν, πού κάθε δύο χρόνια, συνερχομένη εἰς συνέλευσιν ἐξέλεγε (ἐμπαλοταρίζε εἶναι ὀνομικὸς ὁρος) τοὺς ἐπιτρόπους καὶ κυβερνήτας τοῦ ναοῦ. Ἄλλοτε θὰ παρουσιάσω κείμενα μπαλοταρίσματα ἐπιτρόπων ναοῦ.

Ἀφοῦ συνίστατο τὸ ἀδελφάτον κατάρτιζε τοὺς ἄδελφους καὶ τίς ὑποχρεώσεις τῶν ἀδελφῶν, ὥριζε τὰ εἰσοδήματα τοῦ ναοῦ καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ ἐφημερίου, τὸν μισθὸν του κ.λ.π. Τοῦτο ὑπέγραφαν οἱ ἀδελφοὶ μὲ τὴν ἐξῆς φράσιν π.χ. Σπύρος Τζούρος στέργω τὰ ἄνωθεν καπίτουλα. Ἐπρεπε κατόπιν τὸ καταστατικὸν αὐτὸ νὰ ἀποκτήσῃ νομικὸν κύρος, νὰ ἀναγνωρισθῇ ἢ ἀπὸ τὸν Προβλεπτὴ, ὅταν ἐπρόκειτο περὶ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Ἑπειρωτικῆς ἀκτῆς, πού ἐβενετοκρατοῦντο, ἢ ἀπὸ τὸν Τοῦρκο διοικητὴν ἢ βαλῆ ἢ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη, ἂν ὁ ναὸς ἦταν εἰς περιοχὴν τουρκοκρατούμενη. Ἔτσι ὁ ναὸς καθίστατο νομικὸν πρόσωπον καὶ μπορούσε νὰ ἐπιτύχῃ ὀρισμένες φορογικὲς ἀπαλλαγὰς ἀπὸ τὸ Κράτος, νὰ κά-

μῃ δωρεάς, ἀγορὰς ἢ κτίρια (ἐργαστήρια, μαγαζιά κ.λ.π.). Οἱ ἐπίτροποι πολλάκις ἤμποροῦσαν νὰ ἐπιτύχουν διὰ τὸν ναὸν τοὺς ἀπὸ τὸ κράτος καὶ δωρεὰν χορήγησιν τοῦ οἰκοπέδου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ οἰκοδομηθῇ οὗτος. Ἐπειδὴ τὸ καταστατικὸν τοῦ ἀδελφάτου περιεῖχε πολλὰ κεφάλαια (*capitula*) διὰ τοῦτο κατήντησε ἡ λέξις Καπίτουλο τοῦ Ναοῦ νὰ σημαίνει τὴν ἀρχικὴν ἱδρυτικὴν του πράξιν. Τέτοια καπίτουλα σώζονται εὐτυχῶς μέχρι σήμερα στήν Πρέβεζα δύο, ἓνα τοῦ ναοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἓνα τοῦ ναοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ὑπῆρχαν καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, πού εἶναι ὁ παλαιότερος στήν Πρέβεζαν ναὸς, ἀλλὰ χαθῆκαν.

Ἐνὰ ἄλλο καπίτουλο γνωστὸ εἶναι τοῦ ναοῦ τοῦ Παντοκράτορος, πού ἐγκαινιάσθη στὰ χρόνια τῆς Γαλλοκρατίας στήν Πρέβεζα, καὶ τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη δλόκληρο στήν «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» τεύχ. 19ον Νοεμβρίου 1953. Αὐτὸς ὁ ναὸς κατεστράφη στὸν χαλασμό τῆς Πρέβεζας (12 Ὀκτωβρίου 1798). Τὸ καπίτουλο τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου παρουσιάζει τὴν ἰδιομορφίαν ὅτι εἶναι κυρίως ἡ διαθήκη τοῦ ἱερέως Παναγιώτου Τζουράκη, πού ἦταν ὁ ἰδιοκτήτης καὶ ἀνακαινιστὴς τοῦ ναοῦ. Ἐχει κάποιο ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ὁ ναὸς αὐτὸς γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας γι' αὐτὸ ἐνδιαφέρθηκα νὰ τὴν ἐξιστορήσω ἐδῶ. Εἶναι ἓνα βιβλίο ἀπὸ καμιά διακοσαριὰ σελίδες σχήματος κόλλας αἰτήσεως καὶ πα-

νόδετον. Φέρει στήν ἀρχή μιὰ ἐχρωμή μὲ χέρι καμωμένην λεζάντα, σχήματος φύλλον δένδρου, μὲ σταυροὺς καὶ σημαῖες καὶ κανόνια ἐκατέρωθεν καὶ κάτωθεν μιὰ ταινίαν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἡ Νικόπολις Καίσαρος».

Εἰς τὴν ἐπομένην σελίδα ὑπάρχει πολὺ-χρωμή, μὲ τὸ χέρι καὶ αὐτὴ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες καμωμένη, εἰκόνα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καθημένου ἐπὶ θρόνου. Εἰς τὴν 3 σελίδα ὑπάρχει ἄλλη πολὺ-χρωμή λεζάντα, σὲ σχῆμα καρδιᾶς μὲ πυροβόλα καὶ λόγχες καὶ σημαῖες ἐκατέρωθεν φυόμενες, μὲ ἓνα πουλί στὸ κέντρο καὶ κάτω τῆς λεζάντας ἡ ἐπιγραφὴ «Νικολέως ἱερέως κτίσμα Σεβαστοῦ».

Ἀκολουθεῖ ἡ διαθήκη τοῦ κτήτορος Παναγ. Τζουράκη, ποὺ εἶναι καὶ ἡ ἱστορία τοῦ ναοῦ, τὸ καπίτουλο, ὅπως εἶπαμε παρὰ πρῶτον, συνταχθεῖσα τὴν 10)10)1836 Μεταφέρω ἐδῶ περίληψιν τῆς διαθήκης ἀποτελουμένης ἀπὸ δέκα κεφάλαια καὶ κάμνω ὑπομνηματισμὸν μὲ σημειώσεις περὶ τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων.

Ὁ ἱερεὺς Παναγιώτης Τζουράκης, ἦτο Ἰθακήσιος, Ἰονικός, ὑπήκοος, ὅπως γράφει ἡ διαθήκη, καὶ εὐρισκόμενος εἰς τὰ τέλη τῆς ζωῆς του καὶ κληνῆρης παρεκάλεσε τὸν Ἀγγλον ἀντιπρόξενον ἐν Πρεβέζῃ Σμῖθ Σάνδερς (Σημ. 1) νὰ τοῦ στείλῃ τὸν Ἑλληνα γραμματέα τοῦ προξενείου εἰς τὸ σπίτι του, Ἀθανάσιον Ἀθανασιάδην (Σημ. 2) καὶ τοῦ ὑπαγορεύσῃ τὰς τελευταίας του θελήσεις... «Ἐπειδὴ εὐρίσκομαι κληνῆρης καὶ φοβέομαι τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου θέλω νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν ὑστέραν θέλησίν μου καὶ διόρθωσιν, τὴν ὁποίαν παρακαλῶ νὰ καταχωρίσετε εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Βρετανικοῦ προξενείου, διὰ νὰ ἔχουν ὅσα σᾶς ἐκθέσω μετὰ τὴν ἀποβιώσιν μου, ὅλον τὸ κύρος καὶ τὴν ἰσχύον ἐπὶ παντὸς διοικητικοῦ καθεστῶτος ἐπὶ τῆς γῆς 1) δίδει συγχώρησιν εἰς ὅλους. 2) Παραγγέλλει νὰ ἐνταφιασθῇ τὸ πῆλινόν του πτώμα μέσα εἰς τὸν ἰδιόκτητόν του ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας. 3) «Ἀπὸ μητρικῆς μου κληρονομίας ἐξουσιάζω τὸν ἱερὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου μαζί μὲ τὰ ἀδέλφια ποτὲ Πέτρου καὶ Ἰωάννου Σκεδαρέση,

οἷους ποτὲ Ἀντωνίου μὲ τὴν τοποθεσίαν του ἕως τὴν δημοσίαν ὁδόν, οὕσαν ἀπέναντι τῶν οἰκῶν τοῦ Καπελέτου. Καθ' ἣν ἐποχὴν κατεστράφη ἡ πόλις αὕτη, ὅτε δηλ. μετέβη ἐκ τῆς Γαλλικῆς Ἀρχῆς, εἰς ἐκείνην τῶν Ὁθωμανῶν, ἐχάλασε διόλου ὁ ναὸς οὗτος, ὥστε ἔμειναν μόνον οἱ τέσσαροι τοῖχοι, ὡς εἶναι πασίγνωστον, ἔμεινε καὶ ἡ σκεπὴ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχὴν».

Παρακάτω λέγει ὅτι τὸν ξανάκτισε ἐξ ὀδῶν ἀπολαύσας μόνον παρὰ τινος Γαλλοῦ φίλου μου γρόσια 60». Οἱ ἀδελφοὶ Σκεδαρέση δὲν τοῦ ἐδωτάν οὔτε ἓνα γρόσι διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν λέγοντές του «Σὺ, ὅστις ἔχεις τὰ θερίσια τὸν μῦλον οἰκοδόμησέ τον». Ἀφοῦ εἶδον οἱ αὐτὰδελφοὶ οὗτοι Σκεδαρέση τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, ἐνοικίασαν τὸ ἔμεινον τοῦτου εἰς τὸν μακαρίτην ἱερέα Δημήτριον Σκέφερν... Ἀγανακτῶντες διὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν πιθανῶς ἐπέτυχον καὶ τοῦτοι παράγοντες καὶ χριστιανοὶ πρόκριτοι τῆς πόλεως ἤναγκάσθη ν' ἀποταθῇ εἰς τὴν Δικαιοσύνην καὶ ἐξεδόθη ἀπόφασις ἀπὸ τὸ ἐν Πρεβέζῃ δικαστήριον καὶ τῆς Πάργας πρὸς ὄφελός μου. «Διὰ τοῦτο», γράφει, παρακάτω ἀφιερώνω τὸν εἰρημένον ναὸν πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ταύτης, καθὼς καὶ τὸν κήπον. Εἰς ἄλλο ἄρθρον τῆς διαθήκης λέγει ὅτι ἡ ἀτομικὴ περιουσία του ἀιέρεται εἰς 850 τάλληρα, ἐκ τῶν ὁποίων χαρίζει 250 εἰς τοὺς ἐν Πρεβέζῃ κατοίκους, τὰ δὲ ἄλλα εἰς διαχειριστικὴν τοῦ ναοῦ ἐπιτροπὴν ἀπὸ τοῦς Ἀναστάσιον Γερογιάννην, Πέτρον Σκέφερν, Χρίστον Σκέφερν, Σπύρον Καραμάνην, Παῦλον Τάλλαρον, Γεώργιον Σταμουλάκη, Σπύρον Γκινάκην καὶ ἄλλους μερικοὺς, ἵνα συμπήξουν ἀδελφᾶτον. Τὴν τοποθεσίαν ἀπὸ τὸν τοῖχον τοῦ κήπου ἕως τὴν δημοσίαν ὁδόν, γειτονεύουσιν μὲ τὸν οἶκον Καπελέτου καὶ μὲ τὸ πλάτος τῆς ἀφιερῶναι εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γίνουσιν ἐκεῖ οἰκήματα πρὸς χρῆσιν σχολείων. Εἰς τὸ ὅν ἄρθρον γράφει ἡ διαθήκη... «Τὸ οἶκημα εἰς τὸ ὁποῖον κατοικῶ ὁλονέν, ἔχω ἀγορασμένο ἀπὸ τὸν ποτὲ Διοικητὴν Πρεβέζης Μπεκὺρ Ἀγᾶν μὲ ἰδιαίτερον ἐμμέριον συμφωνητικόν καὶ ἐκτίμη-

σιν...» Εἰς τὸ 10ον ἄρθρον γράφει ὅτι, «Διορίζει τοὺς ἐπιτρόπους Χρῆστον Σκέφερν, Κωνστ. Κακαμπίνην καὶ Σπύρον Καραμάνην, τοὺς ὁποίους ἐπιφορτίζω νὰ ἐκτελέσουν ὅσα προεῖπα».

Ἵπογραφή Παναγιώτης Ἱερεὺς Τζουράκης θεβαιώνω

Ἀναστάσιος Δημουλίζας τοῦ Ἀντρέα μαρτυρῶ παρῶν

Ὁ Καγγελάριος ὑπογεγραμμένος Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης.

Εἰς μεταγενέστερον κωδικοῦ περιλαμβανόμενον εἰς τὸ ἴδιο διβλίον (*capitula*) προτοῦ ἀποδιώστη, ὁ Ἱερεὺς Παν. Τζουράκης ἀπαλλάσσει τῆς ὑποχρέωσης τὸν Σπύρον Καραμάνην τῆς ἐκτελέσεως τῆς διαθήκης, τὴν ὁποίαν ἀπομένουν νὰ ἐκτελέσουν οἱ ἄλλοι δύο, ὁ Χρῆστος Σκέφερης καὶ ὁ Κώστας Κακαμπίνης.

1. Ὁ Σάνδερς διετέλεσε πολλὰ χρόνια ἀντιπρόξενος τῆς Μ. Βρετανίας ἐν Πρεβέζῃ. Οὗτος ἔκαμε πολλὰ κακά καὶ καλὰ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ἀλβανοῦ φυλάρχου Γκιωλέκα ἐνισχυμένου ὑπὸ Ἑλλήνων καπετανέων καὶ ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ Κωλέττη (1847) ὁ Σάνδερς μαθὼν τὴν προετοιμασίαν τῆς εἰσβολῆς ἐγκαίρως τὴν Ἵψηλὴν Πύλιν καὶ ὁ Σουλτάνος ἀφοῦ συνεκέντρωσεν πολλοὺς στρατοὺς στὰ Γιάννινα, τὴν κατέπνιξε ἅμα τῇ ἐκδηλώσει τῆς. Πολλοὶ μεμυημένοι πρόκριτοι Γιαννιώτες ἢ Πρεβεζᾶνοι συνελήφθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν καὶ ἄλλοι ἐξωρίσθησαν. Ὁ ἴδιος ἔπειτα ἐμεσολάβησε γιὰ τὴν ἀμνηστίαν τῶν Χριστιανῶν καὶ Ἀλβανῶν. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐλληνικῶν σωμάτων εἰς Ἡπειρον εἰς τὰ Κριμαϊκὰ (1854—1857) πάλιν ὁ Σάνδερς κατεπολέμησε τὴν κίνησιν αὐτῶν. Καὶ τότε, ὅπως γράφει ὁ Π. Ἀραβαντινός, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς εἰσβολῆς, πολλοὶ συνεργασθέντες μὲ τὰ ὅπλα ἢ τὸ χρῆμα Ἡπειρώται κατεδιώχθησαν. Πολλοὶ Πρεβεζᾶνοι καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὰς Τουρκικὰς Ἀρχὰς εὗρισκαν ἀσυλον εἰς τὸ Ἀγγλικὸν προξενεῖον τὸ ὁποῖον ἔκειτο εἰς τὸν μῦλον τοῦ Τσακαλώτου καὶ ὁ Σάνδερς τοὺς ἐφυγάδευε εἰς Ἀγίαν Μκύραν. Ἔτσι κάνει πάντα ἢ πονηρῇ Ἀλβιῶν. Τὰς συνεννοήσεις μεταξὺ τοῦ Ἀλβανοῦ φυλάρχου Γκιωλέκα τοῦ στρατηγοῦ Γαυβάλδι καὶ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ὁθωνοῦ διεξήγαγεν ὁ ἐν Πρεβέζῃ Ἑλλήν πρόξενος Σούτσος ἢ Λοντᾶς ἔχων συνεργάτας τοὺς προκρίτους Πρεβεζᾶνους Ἀναστ. Γερογιάννην καὶ Πέτρον Σκέφερν. Καὶ τὸν περιφνημὸν ἀντιοθωνιστὴν καπετάνιον Θωδωράκη Γρίβαν τὸν περιποιεῖτο καὶ τὸν ὑπέθαλπεν ὁ Σάνδερς ἐν Πρεβέζῃ, ὅταν τὸν κατεδίωκεν ἄκ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐλάφους ἢ Κυβερνήσεως τοῦ Ὁθωνοῦ.

Εἰς τὴν Πρεβέζαν εὗρισκετο ὁ Γρίβας κατακωκόμενος, ὅταν ἐβγήκε εἰς τὸ Ξηρόμερον καὶ

ἐπανεστάτησε τὸ φρούριον τῆς Βόνιτσας τὴν 10—10—1862 κατὰ τοῦ βασιλέως Ὁθωνοῦ. Ἀπὸ ἐγγράφων τοῦ Ἵπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Πάλμρεστον τοῦ ἔτους 1848 πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις ἀγγλον πρέσβυν τοῦ Σέρ Λάϊονος πληροφοροῦμεθα πολλὰ περίεργα περὶ τῆς προστασίας τοῦ Σάνδερς πρὸς τὸν Γρίβαν. Ἐφημερίς Αἰῶν ἀριθ. Φύλλ. 2081 26—10—1862. Δημοσιεύω περίληψιν τοῦτου.

«Σέρ, ἔλαβον τὸ ἐγγράφον σας, τῇ 4 Ὀκτωβρίου, περικλείον ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ κ. Γλαράκη, ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾗ ἐπαναλαμβάνει εὖτος τὰ παράπονα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως περὶ τῆς προστασίας, ἣν ὁ κ. Σάνδερς, ὑποπρόξενος τῆς Δ. Μ. ἐν Πρεβέζῃ παρέχει τῷ στρατηγῷ Γρίβᾳ. Παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ γνωστοποιήσετε τῷ κ. Γλαράκῃ, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην τῆς Κυβερνήσεως τῆς Βασιλίσσης, ἡ Ἑλλάς δὲν ἔχει δικαίως ἀφορμὰς νὰ παραπονῇται κατὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ κ. Σάνδερς, ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ καὶ δὲν φαίνεται ν' ἀληθεύῃ ἡ τοιαύτη ἀξιῶσις τοῦ κ. Γλαράκη, ὅτι δηλ. ὁ στρατηγὸς Γρίβας κατὰ τὴν ἐν Πρεβέζῃ διαμονὴν του, παρεσκεύασε προσβολὴν ἐτέραν κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας.

Πράγματι, ὁ στρατηγὸς Γρίβας οὐδὲν πρὸς τοῦτο ἐπράξατο, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Πρεβέζῃ διανομῆς του, οὔτε ἔδωκε τεκμήρια ἐκ μέρους του τοιοῦτων προθέσεων.

Τοῦναντίον, οἱ λόγοι τῆς παρατάσεως τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διαμονῆς του ἦσαν αἱ διαπραγματεύσεις ἃς ἤρξατο μετὰ τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν, ὅπως μάθῃ εἰς ποίαν πόλιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ὁθωμανικῆς Ἐπικρατείας ἡδύνατο ἀ μεταβῆ μετὰ τῶν ὁπαδῶν του. Ἀμα τοῦτου ἀποφασισθέντος ἀνεχώρησεν ἐκ Πρεβέζης εἰς Ἰωάννινα.

Ὁ κ. Γλαράκης θέλει πράξει καλῶς νὰ ἀπέχῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἀνυποστάτων αἰτιάσεων κατὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Βασιλίσσης καὶ τῶν πρακτόρων αὐτῆς.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν στρατηγὸν Γρίβαν, οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῷ παρελθόντι αὐτοῦ, ἢ εἰς τὰς πολιτικὰς δοξασίας του, τὸ δυνάμενον νὰ καταστήσῃ αὐτὸν δυσμενῆ πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν καὶ ἐὰν αὕτη π ρ ο σ έ β λ ε ψ ε ν α ὗ τ ῷ συμπαθῶς πως, προσέβλεψεν μόνον διότι κατέστη οὗτος θύμα τυραννίας καὶ ἀδικίας...» Κατηγορεῖ ἔπειτα τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Κωλέττη (1847) διότι τὸ καταπιεστικὸν σύστημα αὐτῆς δημιουργεῖ τὰς ἐπαναστάσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ σύστημα τοῦτο πηγάζει ὡς ὑποστηρίζεται «παρ' ἄλλοτρίων ἐπιρροῶν (τὴν Γαλλικὴν ἐννοεῖ, διότι ὡς γνωστὸν ὁ Κωλέττης ἦτο Γαλλόφιλος) ἐχθρικῶν εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς Ἑλλάδος...»

Ὁ ἴδιος ὁ Σάνδερς μαζί μὲ ἄλλους Πρεβεζάνους προκρίτους συνετράχθησαν εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐντοιχισμένην εἰς τὸ ἀνώφλιον τῆς κεντρικῆς θύρας πλάκα. (Ἰδὲ καὶ Σαραφείμ τοῦ Βυζαντίου σελ. 252 Δοκίμιον περὶ Ἀρτης καὶ Πρεβέζης: «Ἀνηγέρθη ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τῷ 1856 ἐπιστοσία τῶν ἐντίμων ἀδελφῶν Μαρμάτη καὶ συντόνῃ ἐπιστοσίᾳ τοῦ ἐν Πρεβέζῃ προξένου τῆς

Ἀγγλίας Κυρίου Σίνδεη Σμίθ Σάνδερς ἀποβι-
σαντος ἐν Ἀγγλίᾳ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1884».

2. Ὅπως γίνεται γνωστὸν ἀπὸ τὴν διαθήκην
ὁ ναὸς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου ὑπῆρχε κτισμένος πρὸ
τοῦ ἔτους τοῦ Χαλασμοῦ τῆς Πρέβεζας (12—10—
1798). Πιθανὸν νὰ ἐκτίσθῃ μετὰ τὴν διὰ τῆς συν-
θήκης τοῦ Πασσάρωβιτς (1718) ὑπαγωγὴν τῆς Πρέ-
βεζας ὑπὸ τοὺς Ἑνετοὺς μετὰ τῶν ἐτῶν 1718—
1730. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ μακαρίτη Βασιλείου
Μπάλκου, ἐκτίσθῃ ὑπὸ τῶν Γαΐταναίων, συγγενῶν
ἐκ μητρὸς τοῦ Παναγ. Τζουράκη, ὅστις ἦλθε στὴν
Πρέβεζα ἐξ Ἰθάκης, κατήγετο δὲ ἀπὸ τὴν Λευ-
κάδα. Ἐκὰς τὸ ἔτος τοῦ Χαλασμοῦ καὶ ἀμέσως
κατόπιν—ἓνα χρόνον ἢ δυὸ—ἐλθὼν ὁ Τζουράκης
τὴν ξανάκτισε. Οὗτος διετέλει τὴν Ἀγγλικὴν
ὑπηκοότητα—Ἰονικὴν—ὡς ἐπτανήσιος. Λόγῳ τῆς
θέσεώς του καὶ διότι διετέλει ὑπὸ τὴν προστα-
σίαν τῶν Ἀγγλῶν, ἀφοῦ ὁ κτήτωρ του ἦτο Ἀγ-
γλος ὑπῆκοος, ὁ ἱερός ναὸς οὗτος ἀπέβη κατὰ τοὺς
χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως καὶ πρὸ αὐτῆς τὸ ἀσυ-
λον, τρόπον τινα καὶ τὸ κέντρον καὶ προσκύνημα
τῶν διερχομένων ἐκ Πρεβέζης ἢ εἰς αὐτὴν διαμε-
νόντων ὀπλαρχηγῶν καὶ καπεταναίων. Ἦτο δὲ
καὶ ἐκκλησία τῶν ναυτικῶν.

Ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν βιβλίων τῆς ἐν Πρε-
βέζῃ ἱερᾶς Νικοπόλεως εἰς τὸν Ναὸν τοῦτον τὸ
ἔτος 1762 ὁ Χρῆστος Γρίδας ἐδάπτισε παιδί ἄρ-
σενικό τοῦ Δήμου Διγόνῃ. Τὸ πατρικὸ σπῆτι τῶν
Θεοδωράκη καὶ Γαρδικιώτῃ Γρίδα, τέκνων τοῦ
Χριστοῦ Γρίδα, σώζεται καὶ νῦν ἐν Πρεβέζῃ. Εἶναι
ἡ σημερινὴ οἰκία τῆς Ἀρετῆς Ρέντζου, ἀγορα-
σθεῖσα παρὰ τοῦ Ἰωάννου Ρέντζου παρὰ τοῦ
Τούρκου Ἀγᾶ Χασάν—Πάλα. Ἡ οἰκογένεια τοῦ
ὀπλαρχηγοῦ Δήμου Διγόνῃ κατέφυγεν εἰς Λευκάδα
μετὰ τὸν χαλασμόν. Σώζονται ἀναφοραὶ καὶ ἐγ-
γραφὰ του εἰς τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸν Λευκάδος.
Τούτου τὸ πατρικὸ σπῆτι ἔκειτο ὅπου νῦν ἡ κα-
τοικία τοῦ Ἰωάννου Γιώτῃ, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ
σπῆτι τοῦ Κονεμένου μπέτη. Τὸ 1794 ὁ Δημήτριος
Ἰωάννου Μπότσαρης ἐδάπτισε εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν
τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰωάννου Παπαδάκη. Τὸ σπῆτι
τοῦ Σπύρου Μπότσαρη, ἦτο ἡ μέχρι τοῦ 1936
Ἑβραϊκὴ συναγωγὴ, ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Ἅγιον
Ἰωάννην. Τὸ 1815 ὁ Ὀδυσσεὺς τοῦ ποτὲ καπετάν
Ἀνδρούτσου ἐδάπτισε παιδί ἄρσενικό τοῦ Σωτη-
ράκη Σολδατογιάννη. Πρόκειται γιὰ τὸν νεαρὸν
τότε Ὀδυσσεύ. Τὸ σπῆτι τούτου σώζεται καὶ σή-

μερον καὶ ἐνετειχίσασιν πλάκα μαρμάρινη στὰς
ἐορτὰς τῆς ἑκατονταετηρίδος» ἐδῶ ἐξῆσε ὁ κα-
πετάν Ἀνδρούτσος 1775—1798.

Τὸ 1806 ἡ Δικατερίνη Θεοδ. Μαγκιόρου ἐβά-
πτισε τὸ θυγάτριον τοῦ κ. Ἀντωνίου Κορφιάτη.
Εἶναι ἡ προμάμμη τοῦ Βασιλείου Μπάλκου ἢ
Μαγκιόρου. Τὸν ναὸν τοῦτον ἡ οἰκογένεια Μπάλ-
κου εἶχεν ἐνορίαν τῆς.

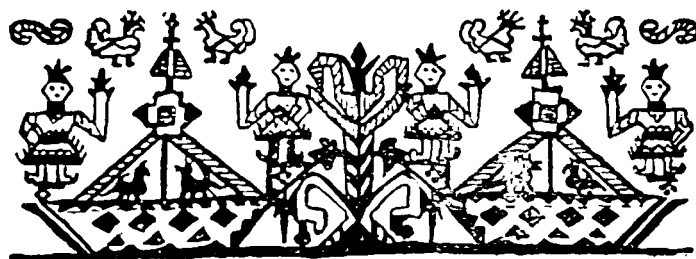
Τὸ 1778 κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἀγίου Ἰωάν-
νου (13 Νοεμβρίου) ἐλειτούργησε ὁ Μητροπολίτης
Ἄρτης Ἰάκωβος.

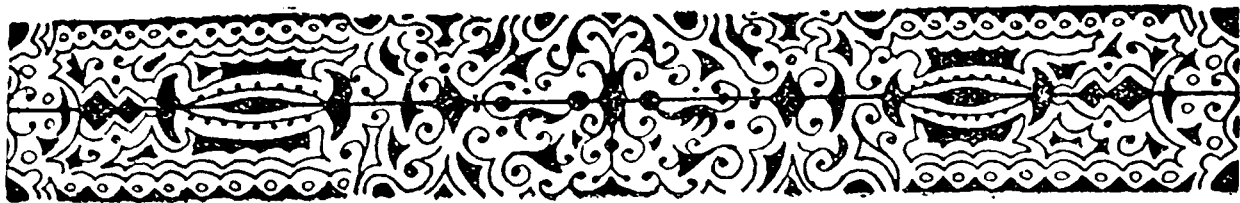
Ὁ ἱερεὺς Τζουράκης πρῶτος εἰσήγαγεν εἰς
Πρέβεζαν τὰ μασκουλὰ, ἐφοβιάσας μὲ 35 τοιαῦτα
τὸν ἱερὸν ναόν, τὰ ὅποια ἐπρομηθεύθη προφανῶς
ἐκ τῆς Ἐπτανήσου, ὅπου ὑπῆρχε τὸ ἔθιμον τοῦ
ἐορτασμοῦ τοῦ Μ. Πάσχα μὲ μασκουλὰ καὶ πυ-
ροβολισμούς. Τὸ ἔθιμον σώζεται μέχρι σήμερον.
«Κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ
εἰς τὴν ἐξώθυραν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ὑψώνετο ἡ Ἀγ-
γλικὴ σημαία ὑπὸ τοῦ κτήτορος ἱερέως καὶ οὕτω
ὁ ἱερός ναὸς ἐγένετο ἀπρόσβλητος εἰς τοὺς θαρ-
δάρους» γράφει ὁ μακαρίτης Βασίλειος Μπάλκος
εἰς τινὰ ἐπιστολὴν του.

Ὁ κτήτωρ ἱερεὺς ἀπεδήμησε πρὸς Κύριον κατὰ
τὸ ἔτος 1838 ἢ 1839 καὶ ἐνεταφιάσθη ἐντὸς τοῦ
ἱεροῦ ναοῦ.

Ἡ ἐπιθυμία τινὲς νὰ κτισθῶσι σχολεῖα εἰς τὴν
περιοχὴν Δούτσας ποῦ ἀνήκεν ὁλόκληρη εἰς τὸν
Ναὸν δὲν ἐξετελέσθη, διότι τὰ οἰκόπεδά της κα-
τεπατήθησαν καὶ ἐκτίσθησαν σπῆτια. Ὁ παλαιὸς
οὗτος μικρὸς ναὸς κατεδαφίσθη τὴν 8 Μαΐου 1929
καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνηγέρθη ὁ ἡδὴ ἱερός Ναὸς μὲ εἰ-
σοφορὰν τοῦ κληροδοτήματος Σπυρ. Καραμάνη καὶ
τῇ συνδρομῇ τῶν ἐνοριτῶν καὶ διαφόρων φιλοθρή-
σκων Χριστιανῶν. Καὶ οὗτος ἐβρομβαρδίσθη τὸ
1941 ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καὶ εὐρίσκεται ἤδη ἀχρη-
στος. Ὁ ναὸς οὗτος εἶχε πλουσιώτατα καὶ πολύ-
τιμα σκευῇ, θῶρα τοῦ κτήτορος καὶ ἄλλων Χρι-
στιανῶν ὅπως ἀναφέρει ὁ Σεραφεῖμ ὁ Βυζάντιος
καὶ ὅπως εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς συγχρόνους.
Ὁ Ἀθανάσιος Ἀθανασιάδης ἢ Μάνος ἦτο διάση-
μος διδάσκαλος στὸν καιρὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ
μετέπειτα. Τὸν ἐγνώρισε μάλιστα καὶ ὁ λόρδος
Βύρων κατὰ τὴν ἐκ Πρεβέζης διέλευσίν του τὸ
1809.

Ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ ἐπανέλθωμεν.

Ι. Α. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Είναι άξιόπαινος ή προσπάθεια της «Ήπειρωτικής Έστίας» ν' άνυψώση τὸ επίπεδον τῶν περὶ τῆς Ἑπίρου μελετῶν. Μετὰ τὰ «Ήπειρωτικά Χρονικά» εἶναι ἡ «Ήπειρωτική Έστία» τὸ σοβαρώτερον ἐπιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἑπίρου. Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι ἔτυχε θερμῆς ὑποδοχῆς καὶ ὑποστηρίξεως ὑπὸ τῶν ἀπανταχοῦ Ἑπειρωτῶν ἐπιβάλλει εἰς τὴν Διευθύνουσαν Ἐπιτροπὴν τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συνεχοῦς βελτιώσεως ὅχι μόνον τῆς ἐμφανίσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ποιότητος τῆς ὕλης, εἰς βαθμὸν ὥστε ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν ἐπιστημόνων διεξοδικὰ ποιήματα νὰ προαγάγουν, νὰ φωτίσουν, ἂν μὴ καὶ νὰ λύσουν πολλὰ σοβοῦντα προβλήματα τῆς Ἑπίρου, τοῦ ἐνδόξου καὶ εὐγενοῦς, πλὴν πολλαχῶς παρημελημένου αὐτοῦ Ἀκρίτου.

Τὸ παρὸν σημείωμα σκοπὸν ἔχει νὰ προβάλῃ ἐν ἀπὸ τὰ *desiderata* τῶν Ἑπειρωτικῶν μελετῶν. Πρόκειται περὶ τῶν τοπωνυμίων τῆς Ἑπίρου. Ταῦτα εἶναι μεγάλῃς ἐθνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς σπουδαιότητος. Γνωρίζω πολλὰς ὀλιγώτερον ἢ περισσώτερον ὀξυλόγους «σ υ μ β ο λ ά ς» τοπωνυμικὰς δημοσιευθείσας εἰς τὴν Ἑπειρωτ. Έστίαν, τὰ Ἑπειρωτ. Χρονικά, τὴν Ἀθηναίαν, τὴν Παγδῶραν, τὴν Έστίαν καὶ ἀλλαχοῦ. Τὰ δημοσιεύματα ὁμῶς ταῦτα μόνον ὡς *προσεργασίαι* ἰδύνανται νὰ χαρακτηρισθῶν, ἔφ' ὅσον μέχρι σήμερον δὲν ἔχομεν οὔτε μιᾶς ἐπαρχίας π λ ή ρ η τοπωνυμικὴν μελέτην ἢ συλλογὴν. Μελέται δὲ γενικαὶ καὶ ὑπεύθυνοι καὶ ὀριστικαὶ περὶ τῶν τοπωνυμικῶν πραγμάτων τῆς Ἑπίρου προϋποθέτουν βεβαίως τὴν συγκομιδὴν ὁλοκλήρου τοῦ τοπωνυμικοῦ θησαυροῦ τῆς Ἑπειρωτικῆς χώρας. ἔχει δὲ πολλάκις ὑπὸ πολλῶν ἐπιστημόνων τοις ἡ σπουδαιότης τῶν τοπωνυμίων ὅχι μόνον ὡς γλωσσικοῦ ὕλικου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐνδείξεων καὶ ἀποδεικτικῶν πειστηρίων εἰς πολλὰ ἱστορικὰ προβλήματα καὶ ἐθνικὰ αἰτήματα. Διὰ τοῦτο τονίζω ὅτι ἐπιστημονικὴ καὶ ἐθνικὴ ζημία εἶναι ἡ παραμέλησις τῆς συστηματικῆς συγκομιδῆς ὁλοκλήρου τοῦ τοπωνυμικοῦ μας θησαυροῦ.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναληφθῇ μία Σ τ α υ ρ ο - φ ο ρ ί α διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς συστηματικῆς καὶ ἑ ξ α ν τ λ η τ ι κ ῆ ς συγκομιδῆς τῶν τοπωνυμίων μας. Εὐχῆς ἄξιον εἶναι νὰ ἰδρυθῇ ὑπὸ βιβλικῶν ἐπιστημόνων καὶ ἄλλων φίλων τῆς ἐργα-

γασίας αὐτῆς μία «ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ», ἡ ὁποία θὰ ὀργανώσῃ τὴν ὅλην ἐργασίαν. Ἡ Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ θὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν ἰδρυσιν Συνεργείων Ἀπογραφῆς εἰς τὰς διαφόρους Κοινότητας. Τὰ Συνεργεῖα ταῦτα θ' ἀποτελεσθῶν κυρίως ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς Ἐκπαιδευτικοὺς Λειτουργοὺς (καθηγητὰς φιλολόγους καὶ Δημοδιδασκάλους), ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἐπιστήμονας καὶ μορφωμένους ἀνθρώπους, ἱκανοὺς διὰ παρομοίαν ἐργασίαν καὶ προθύμους. Ἐν μικρὸν τεῦχος μὲ τὰς ἀναγκαίας ὑποδείξεις καὶ ὁδηγίας θ' ἀποστέλλεται εἰς τὰ Συνεργεῖα Ἀπογραφῆς, τῶν ὁποίων τὰ μέλη θὰ εἶναι καὶ τῆς Ἑταιρίας μέλη. Καλὸν εἶναι ἡ ὅλη ἐργασία νὰ τεθῇ ἐντὸς τοῦ κύκλου δραστηριότητος τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Ἑπίρου, καὶ τῶν Νομαρχιῶν, ἐὰν τοῦτο πρόκειται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ταχύτεραν εὐόδωσιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἐργασίας. Τὸ συγκεντρούμενον ὕλικόν θὰ ταξινομηθῇ ὑπὸ τῆς Τόπων. Ἑταιρίας, θὰ μελετηθῇ καὶ θὰ ἐκδοθῇ ἐν καιρῷ βαθμὴδὸν εἰς σειρὰν ὁμοιομόρφων τόμων κατὰ Κοινότητος ἢ κατ' Ἐπαρχίας.

Περὶ τὸν εἶναι νὰ τονισθῇ καὶ ἐνταῦθα ἡ ἰδιαίτερα σπουδαιότης τοῦ τόπων. θησαυροῦ τῆς Ἑπίρου, ὁ ὁποῖος ἀποδεικνύει τὴν συνέχειαν τὴν ἀδιάσπαστον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον, ἀλλὰ καὶ τὸν παλμὸν τῶν περιπετειῶν τῆς χώρας καὶ τοῦ πληθυσμοῦ ὅλων τῶν ἱστορικῶν περιόδων. Μέγα πλῆθος τοπωνυμίων ζώντων σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἑπειρωτικοῦ λαοῦ εἶναι ἀρχαίας ἐλληνικῆς προελεύσεως. Πολλὰ ἐπίσης εἶναι βυζαντινά, ἀλλὰ νεώτερα. Ἡ συγκριτικὴ σοβαρὰ μελέτη, μετὰ τὴν ἀπογραφὴν ὅλου τοῦ ὕλικου, θὰ δείξῃ ποῖα ἀπὸ τὰ λεγόμενα ξένα τοπωνύμια εἶναι ἀληθῶς ἐλληνικά καὶ ποῖα μετώφρασις ἢ παράφρασις τῶν παλαιότερων ἐλληνικῶν. Τονίζω τὸ ζήτημα τοῦτο, διότι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ξηνοὶ ἐπιστήμονες ἐθεώρησαν πολλὰ ἐλληνικά τοπωνύμια ὡς ξένα. Τοῦτο εἶναι τοπωνυμικὸς ἱμπεριαλισμός. Ὅγκωδεις ἐργασίαι τῶν Miklosich, Muller, Vasmer, Kahane καὶ ἄλλων παρουσιάζουν, ἀνὰ τὸ παγκόσμιον, ὑπερηυξημένον τὸ ποσοστὸν τῶν ξένων τοπωνυμίων τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου. ἔχομεν χρέος ὡς Ἕλληνες καὶ ὡς ἐπι-

στήμονες νὰ δεῖξωμεν καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἐπὶ τέλους τοπωνύμια τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ἀποδείξωμεν πόσον ἀληθῶς μικρὸν εἶναι τὸ ποσοστὸν τῶν ὄντως ξένων. Διότι ἀληθῶς ξένα εἶναι μόνον ὅσα ἔθεσαν οἱ ξένοι παρεπίδημοι τῆς χώρας μας, καὶ ὅχι ὅσα εἶναι ἀπλῶς ξενοφανῆ οὔτε ὅσα οἱ Ἕλληνες ἔπλασαν ἀπὸ ἑλληνισθέντα πλέον προσηγορικά. Ἀδίκως καὶ ματαίως ἐθεωρήθησαν ξένα τὰ τοπωνύμια π.χ. Ζίχνα (ἀκριβῶς ἐκεῖ ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι Ἴχνοι), Μπαλούστρα (τὸ Πολύστηλον τῶν Βυζαντινῶν) κλπ. Οὔτε εἶναι φυσικὰ ξένον τὸ τοπωνύμιον Στέρνες, τὸ ὁποῖον προῆλθεν ἀπὸ τὸ πανελληνισθὲν προσηγορικὸν λατινικὸν *Cisterna*, ἐπλάσθη δηλαδή ἀπὸ Ἑλληνας καὶ ἀπὸ ἑλληνικὴν πλέον λέξιν. Ἄλλως τε καὶ ἡ παρουσία ξένων τοπωνυμίων δὲν ἀποτελεῖ ὑποτίμησιν, ἀλλ' ἀντιθέτως τιμὴν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὅλαι αἱ χῶραι ἔχουν μικρὸν ἢ μεγάλον ἀριθμὸν ξένων τοπωνυμίων. Ἡ Δρέσδη καὶ τὸ Βερολῖνον ἔχουν σλαβικὴν τὴν καταγωγὴν, χωρὶς ποτὲ νὰ διανοηθῇ κανεὶς ὅτι τοῦτο εἶναι ὑποτιμητικὸν διὰ τὸ γερμανικὸν ἔθνος. Οὔτε ἀποτελεῖ ὑποτίμησιν τῆς Γαλλίας τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πόλις *Antibes* εἶναι ἡ ἀρχαία Ἀντίπολις. Ὑπενθυμίζω καὶ ἐνταῦθα ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ὁ πολὺς Γερμανὸς ἀρχαιολόγος καὶ θαυμαστὴς τῆς Ἑλλάδος *Hiller von Cärtringen* ἀπέστειλεν εἰς τὸν Σπυρίδωνα Λάμπρον τὴν 10 Ἰουνίου 1913 (βλ. «Νέος Ἑλληνομνήμων», 10, 1913 199—201):

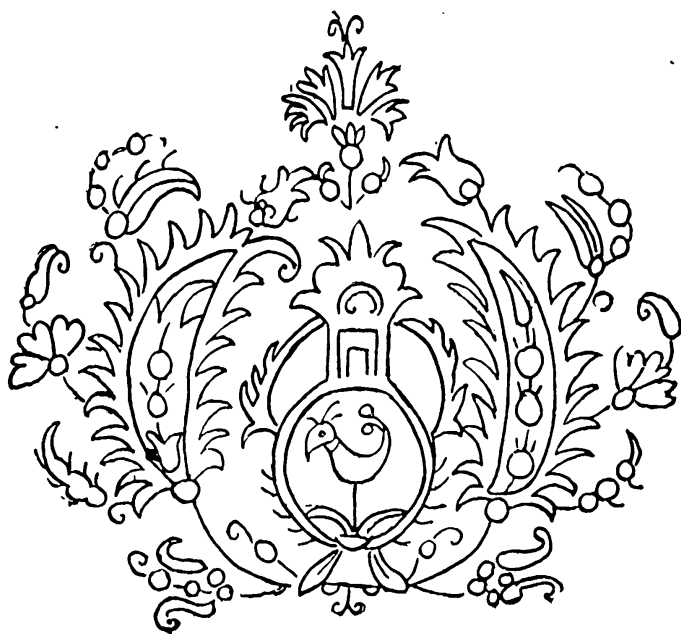
«Ἀδικοῦσιν ἐκεῖνοι οἵτινες θεωροῦσιν ὡς προ-

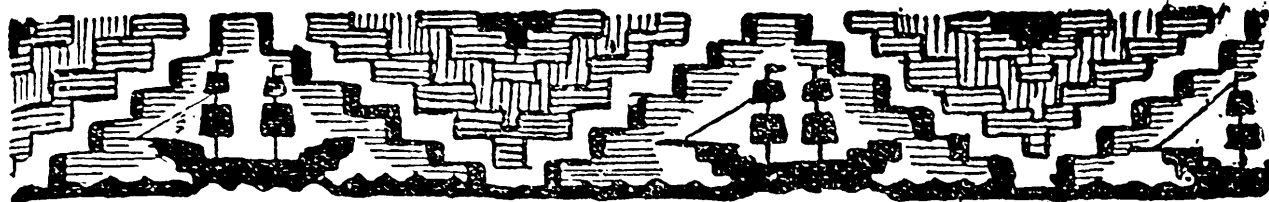
βολὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐὰν τις λέγῃ, ὅτι τὸ τάδε ὄνομα εἶναι σλαβικόν. Τουναντίον φρονῶ ὅτι τὰ πολλὰ σλαβικά ὀνόματα, αἵτινα ἔχει τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, εἶναι μαρτύρια τῶν νικῶν τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν ἡττῶν τῶν σλαβικῶν, καθὼς καὶ ἐν τῇ Γερμανίᾳ, ὅπου ἔχομεν ἴδια σλαβικά ὀνόματα καὶ ἐκεῖ, ὅπου ὁ πληθυσμὸς εἶναι καθαρῶς γερμανικὸς. Τοῦτου χάριν ἐλπίζω, ὅτι Ἕλλην τις λόγιος καὶ ἀμερόληπτος θέλει ἐκδώσει ἐτυμολογικὸν τοπωνυμικὸν Λεξικὸν τῶν ἐν Ἑλλάδι τοπωνυμίων. Εἶναι ὠραῖον θέμα...»

Εἶναι ἀληθῶς τιμὴ διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν τὸ γεγονὸς ὅτι τόσοι ξένοι λαοί: Ρωμαῖοι, Σλάβοι, Φράγκοι, Τοῦρκοι, οἵτινες ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα καὶ παρέμειναν ἐν Ἑλλάδι, δὲν διέσπασαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν ἱστορικὴν συνοχήν, ἀλλὰ ἡ ἔφυγον πάλιν ἢ, μὲ τοῦ χρόνου τὴν πάροδον, ἀπεροφήθησαν ὑπὸ τοῦ γηγενοῦς ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀφωμοιώθησαν ἐντελῶς ὑπ' αὐτοῦ.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο εἰς τοὺς ἐκδοθησομένους τόμους νὰ περιληφθοῦν ὄχι μόνον τῆς σημερινῆς Ἑλληνικῆς Ἡπείρου τὰ τοπωνύμια, ἀλλὰ ὁλοκλήρου τῆς Ἡπείρου, δηλαδή καὶ τῆς εὐρισκομένης σήμερον ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Οἱ ἐκεῖθεν καταγόμενοι Ὀμογενεῖς θὰ ἠδύναντο νὰ συμβάλουν εἰς τὴν ἀπογραφὴν ἀπὸ μνήμης. Πάντως τῶν τοπωνυμίων τούτων ἡ λεπτομερὴς συγκέντρωσις καθίσταται τοσούτῳ μάλλον ἀναγκαία καὶ ἐπείγουσα, καθ' ὅσον εἶναι μεγαλύτερος ὁ κίνδυνος τοῦ σὺν τῷ χρόνῳ ἀφανισμοῦ τῶν.

Addis Ababa—Ὀκτώβριος 1955

ΑΝΑΣΤ. Γ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ Δασολόγου,
τ. Βουλευτοῦ Ροδόπης

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΙ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ-ΗΠΕΙΡΟΥ*
ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΛΙΑΣΚΟΒΕΤΖΗ (ΛΕΠΤΟΚΑΡΥΑΣ)
1761-1836

11

(0.14X0.19 μ. εἰς φύλλον)

[1825] κὺρ χριστόδουλε μπαρδάκη, πανταζή μπέλου, καὶ χριστόδουλε τζηντο-
λόμε σᾶς ἀσπαζόμεθα ἀδελφικῶς καὶ σᾶς φανερώνομεν ὅτι διὰ μίαν διαφορὰν ὅπου
εἶχον ὁ γιαννάκις ματεώλη, μετὰ τοῦ γιαννάκι χάμου, νὰ τοὺς κρᾶξετε παρὸν καὶ νὰ
τοὺς θεωρήσετε ἐν θεοφοβίᾳ καὶ νὰ ἀποφασίσετε ἐπάνω εἰς τὸ δίκαιον καὶ χωρὶς χα-
τῆρι, καὶ κατὰ τὴν ἀπόφασιν σας νὰ σταθοῦν γράφοντας μας καὶ ἡμᾶς ἐδῶ διὰ νὰ
ἐξεύρωμεν ὅτι πάλιν δὲν σᾶς ἀκούσουν νὰ τοὺς στείλλετε καὶ τοὺς δύω κατω δια νὰ
ξεμπερδεύσουν χωρὶς ἄλλο καὶ μένομεν τῇ 16 Ἰουλίου 1825 Ἰωαννι(ν)να.

οἱ π(ισ)τ(οι) ἀδελφοί σας
ἀναστασιος Μπακόλα

Ὁ εἰς Ἰωάννινα διαμένων ὡς πληρεξούσιος Ἀναστάσιος Μπακόλας γράφει
εἰς Λιασκοβέτζι εἰς Χριστόδουλον Μπαρδάκην, Πανταζὴν Μπέλου καὶ Χριστόδου-
λον Τζηνστολόμον, οἱ ὅποιοι φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πρώτων τοῦ χωρίου καὶ τοὺς
συνιστᾷ νὰ ἐξομαλύνουν κᾶποιαν ἰδιωτικὴν ὑπόθεσιν μεταξὺ δύο κατοίκων τοῦ χω-
ρίου, «ἐν θεοφοβίᾳ καὶ χωρὶς χατῆρι». Καὶ ἐνῶ εἰς τὸ τέλος τοῦ σημειώματος γρά-
φει «οἱ πιστοὶ ἀδελφοί σας» προκειμένου κάτωθεν τῆς φράσεως αὐτῆς νὰ ὑπογρά-
ψουν δύο πληρεξούσιοι, ἐν τούτοις ἀκολουθεῖ μόνον ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἀναστασίου
Μπακόλα, διότι ἴσως κατὰ τὴν ὥραν τῆς συντάξεως καὶ ἀποστολῆς τοῦ σημειώμα-
τος δὲν εὗρέθη παρὼν ὁ δεύτερος πληρεξούσιος. Ὁ Ἀν. Μπακόλας ὑπογράφει καθ' ὃ
εἶχεν δικαίωμα ὡς Γενικὸς Βεκύλης (πληρεξούσιος) Ζαγορίου.

12

(0.18X0.24 μ. εἰς φύλλον)

[1825] 1825 ὁκτωμβρίου 12 σημειώνω ταῖς ὅσαι θακούφικες ὁμολογίαις εὐ-
ρικά ἀπὸ τὸν πατέρα μου καὶ μετ' ἑνὸς ἐπιτρόπου χέρι ἐδόθησαν τὰ ἄσπρα καὶ ταῖς
δίδω τοῦ μπελου.

1824 ἰουλίου 24 εἰς τὴν χώραν εἰς ὄνομα τῆς ἐκκλησίας

γρ(όσια) 2158

1823 ἰουνίου α' εἰς τὴν χώραν εἰς ὄνομα τῆς σχολῆς

» 10730.22

1815 ἰανουαρίου α' τοῦ γιώργη τῆς φώτως μετ' ἑνὸς χέρι χρήστου γένος

» 70

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

1813	ὀκτωμβρίου α' τοῦ ἰδίου ἀφιερóθη ἀποστολάκη	»	127
1814	ἰουνίου 12 τοῦ χρήστου καμιότι μὲ χέρι ἀθανασάκη	»	100
1816	σεπτεμβρίου 20 τῆς θανάσεως ζούκα	»	60
1819	μαΐου 25 τοῦ κωσταντι βασίλι με χέρι μελάκου	»	130
1823	ἰανουαρίου 25 τῆς μαρίας μπερεσεντζι με χέρι χατζημάνθου	»	66
1815	μαρτίου 14 τοῦ χριστόδουλου δεμοράντο με χέρι μελάκου	»	30
1816	ἀπριλίου 20 τοῦ ζώνα γύφτου με χέρι τζηντολόμου	»	55
1817	ὀκτωμβρίου 15 τοῦ γιάννη καὶ αναστάσι τοῦ χρήστου ζέπου ἀπὸ μητρὸς του ἀφιερóθη ἀπὸ τὴν παπούλα	»	150
1813	φεβρουαρίου 10 τῆς πανταζίνας νέττα ὄχι ἄμενέτι τὸ ἀργαστήρι σιμα εἰς τὸ σπηττι της διὰ	»	40
κωνσταντῖνος γεωργίου			

Τὸ ἐν λόγῳ σημείωμα γραμμένον ἀπὸ τὸν Κων)νον Γεωργίου (Σίτην) τὸν μετέπειτα Βεκύλην Ζαγορίου, ἀφορᾷ ἀπαρίθμῃσιν τῶν Βακουφικῶν ὁμολογιῶν τὰς ὁποίας εὗρηκε ἀπὸ τὸν πατέρα του Γεώργιον Χριστοδούλου καὶ τὰς ὁποίας ἐνεχείρησε εἰς τὸν Μπέλον (προφανῶς τὸν Πανταζὴν Μπέλλον) ὅστις φαίνεται ὅτι διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν τοῦ χωρίου των. Αἱ βακουφικαὶ ὁμολογίαι ἦσαν χρεωστικὰ ὁμόλογα ἢ ἀποδείξεις κατοίκων δανειζομένων παρὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου ἐπὶ καταβολῇ ἀναλόγου τόκου.

13

(0.20X0.29 μ. εἰς φύλλα 2)

[1832] † Εὐλοθέσται ἱερεῖς οἱ ψαλλόντες εἰς χορίον λιασκοθέζι! τίμοι προκριτοὶ τοῦ χωρίου, καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογιμένοι χριστιανοὶ χάρις ἦι ὑμῖν ἅπασι καὶ εἰρήνῃ παρὰ θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχῇ, εὐλογία καὶ συγχώρησις.

Ὅλοι σας καλῶς ἰξεύρετε εἰς ποίαν ἀθλίαν κατάστασιν κατήντησε τὸ χωρίον σας, καὶ πόσα κακὰ ἠκολούθησαν ἀπὸ τὴν διχόνοιαν, καὶ ἀπὸ ταραφία (¹) σας εἰς διόρθωσιν τῶν ὁποίων ἡμεῖς μὲ τὸ Βιλαέτι, καὶ μὲ τὸν κὺρ Ἀλέξιον Παπάζωγλου κατεβάλομεν τόσους μεγάλους κόπους, καὶ ἠγωνίσθημεν διὰ νὰ διασκεδάσωμεν τὰ ἀράφια, καὶ νὰ σᾶς καθησυχάσωμεν διὰ νὰ ἔμβῃ καὶ τὸ χωρίον σας εἰς εὐταξίαν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ χωρία τοῦ Βιλαετίου. λοιπὸν φανερωνομεν εἰς ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους, ὅτι κοινῇ ἡμετέρα γνώμη, καὶ τοῦ κὺρ ἀλεξίου, καὶ τοῦ κυρίου Πανταζῆ Βεκύλη τοῦ Βιλαετίου σας ἀπεκαταστήσαμεν Βεκύλην (²) τοῦ χωρίου σας τὸν τιμιώτατον κὺρ Κωνσταντῖνον Γεωργίου Σίτη, τὸν ὁποῖον ἐπαρρησιάσαμεν καὶ εἰς τὸν αὐθέντην μας, καὶ τὸν ἐγνώρισε καὶ ἡ ὑψηλότης του διὰ Βεκύλην τοῦ χωρίου σας. λοιπὸν ὑποταχθῆτε ὅλοι σας εἰς αὐτόν, καὶ ἀποδώσατε τὴν πρέπουσαν τιμὴν, καὶ φυλάξατε τὴν ἀναγκαίαν ὑποταγὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς αὐτόν, καθότι (ι) εἶναι προσταγμένος, ὅποιος ἀπὸ ἐσᾶς ἤθελε φανῇ ἐναντίος εἰς τὴν εὐταξίαν τοῦ χωρίου, νὰ τὸν φανερώσῃ εἰς ἡμᾶς, διὰ νὰ λαμβάνῃ τὴν πρέπουσαν παιδείαν (³), εἰς δὲ τὴν πρέπουσαν αὐτὴν εὐταξίαν ἐγινε καὶ ὁμολογία μὲ ἀπαράβατον ἀπόφασίν μας μὲ κεφάλαια δέκα, τὰ ὅποια θέλετε ἰδῆ ἐν πρὸς ἐν καταγεγραμμένα εἰς τὴν ὁμολογίαν. ἅμα λοιπὸν ὁποῦ σᾶς ἐμφανισθῇ ἡ ὁμολογία νὰ τὴν ὑπογράψετε ὅλοι σας κατὰ τὴν συνήθειαν, ὡς νόμιμον καὶ δικαίαν, ἅμα δὲ καὶ νὰ φυλάξετε τὰ κεφάλαια αὐτὰ ἀπαρασάλευτα, χωρὶς νὰ τολμήσῃ κανένας νὰ ἀντιπράξῃ τι ἐναντίον αὐτῆς, διότι παιδεύεται βαρέως, καὶ

1. Ταραφία ἢ ἀράφια=δινέξεις, γκρίνιες

2. Βεκύλης=ἐπίτροπος, πληρεξούσιος, ἐπισήμως ἀναγνωριζόμενος καὶ ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν καθεστῶς.

3. Παιδεία=τιμωρία, ποινή.

ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν λαιμόν του. πρὸς τούτοις εἶναι ἀπόφασις παρομοίως καὶ τὸ τευτέρῳ ὅποῦ ἔγιναν ἐδῶ μὲ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἀρχιερέως σας, καθὼς καὶ τὸ πρῶτον, καὶ τὸ δεύτερον νὰ μείνουν ἀπαρασάλευτα. οὕτω λοιπὸν ποιήσατε, ὡς πατρικῶς ὑμῖν διακελευόμεθα ἐξ ἀποφάσεως, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις σὺν τῇ παρ' ἡμῶν εὐχῇ καὶ εὐλογία εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. , α ω λ β 'Ιουλίου η (1832·'Ιουλίῳ 8).

‘Ο ‘Ιωαννίνων ‘Ιωακείμ εὐχέτης ἐν Χριστῷ πάντων ὑμῶν.

(ὑπογραφή)

αλέξιος παπάζογλου (¹)

Πανταζῆς φακυλλᾶς Βεκύλης Ζαγορίου (²).

Διὰ τοῦ ὡς ἄνω ἐπισήμου ἐγγράφου ἀναγνωρίζεται καὶ ἐπισημοποιεῖται ὁ διορισμὸς τοῦ τιμιωτάτου κ. Κωνσταντίνου Σίτη τοῦ Γεωργίου ὡς Βεκύλη, ἥτοι νομίμου καὶ ἐπισήμου ἐκπροσώπου τοῦ χωρίου Λιασκοβετζίου. Τὸ ἐγγραφον αὐτὸ συνετάγη πρωτοβουλία τοῦ ἀσχοῦντος τὴν ἀνωτάτην Διοικητικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν αὐτοδιοικουμένων Κοινοτήτων Ζαγορίου Μητροπολίτου ‘Ιωαννίνων καὶ τοῦ κυρίου ‘Αλεξίου Παπάζογλου ἐξουσιοδοτημένου ἴσως ἐκ μέρους τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως συγκαταθέσει καὶ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου, προεκλήθη δὲ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Λιασκοβετζίου εἶχον ἀναφυῇ τότε μίση, ἔριδες καὶ ἀσυνεννοησία, περιστατικὰ τὰ ὅποια καὶ τὸ ἐγγραφον μνημονεύει ὡς αἰτιολογικὸν τοῦ διορισμοῦ Βεκύλη. Τὸν διορισμόν, πλὴν τοῦ Μητροπολίτου καὶ τοῦ ‘Αλεξίου Παπάζογλου, ἐγκρίνει καὶ ὑπογράφει καὶ ὁ Βεκύλης Ζαγορίου Πανταζῆς Φακυλλᾶς. ‘Επὶ πλεόν τὸν διορισθέντα παρουσίασαν καὶ εἰς τὸν αὐθέντην (Πασᾶν τῶν ‘Ιωαννίνων) διὰ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ καὶ ἡ ὑψηλότης του διὰ Βεκύλην τοῦ χωρίου, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Περαιτέρω τὸ ἐγγραφον τοῦ διορισμοῦ συνιστᾷ εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους ὑποταγὴν καὶ ὑπακοήν, σύμφωνα μὲ συνταχθέντα κανονισμόν ἐκ δέκα κεφαλαίων (ἄρθρων) καὶ τὸν ὅποιον κανονισμόν ὀφείλουν νὰ ὑπογράψουν ἐν καιρῷ οἱ κάτοικοι ὡς «νόμιμον καὶ δίκαιον» καὶ νὰ φυλάξουν ἀπαρασάλευτον χωρὶς νὰ φέρῃ κανεὶς ἀντίρρησην, διότι «θὰ παιδευθῇ βαρέως καὶ ἡ ἁμαρτία θὰ εἶναι εἰς τὸν λαιμόν του».

14

(0.20X0.29 μ. εἰς φύλλα 2)

ὁ ‘Ιωαννίνων ‘Ιωαννίνων ἐπιβεβαιοῦ

(ὑπογραφή)

[1832] συμφώνως καὶ κοινῇ τῇ γνώμῃ σήμερον διορίζομεν διὰ Βεκύλην τοῦ χωρίου μας τὸν κυρ’ Κωνσταντῖνον Γεωργίου Σίτη ὅστις ὑποχρεοῦται νὰ ἀναδεχθῇ

1. ‘Αλέξιος Παπάζογλου=Γενικὸς ἀντιπρόσωπος, Βεκύλης ὁλοκλήρου τοῦ Ζαγορίου καταγόμενος ἐκ Μεσαίου Μαχαλᾶ Βίτης. ‘Ἦτο εἰς ἐκ τῶν ἐξεχόντων προκρίτων τοῦ Ζαγορίου, οἵτινες διεδραμάτισαν σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν Διοίκησιν τῶν κοινῶν τοῦ Ζαγορίου, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. ‘Ολα σχεδὸν τὰ Κοινοτικά ἐγγράφα τοῦ Ζαγορίου κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ 19ου αἰῶνος φέρουν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ‘Αλεξ. Παπάζογλου. Οὗτος λόγῳ πλούτου καὶ διπλωματικότητος εἶχε κατορθώσει νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ περιφήμου Μεχμέτ Ρεσίτ Πασᾶ καὶ νὰ προσληφθῇ παρ’ αὐτοῦ ὡς γραμματεὺς του. (Περὶ σότερα βλέπε ‘Ιωάν. Ν. Νικολαΐδου «Μία ἐπιστολὴ τοῦ ‘Αλεξίου Παπάζογλου» «Ἡπειρωτ. ‘Εστία» τευχ. 35 σ. 250 καὶ Ζ.Β. σ. 32, 33).

2. Πανταζῆς Φακυλλᾶς ‘Ο Αὐδῆς εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς ἐμὲ γράφει τὰ ἀκόλουθα. «‘Ο Π. Φακυλλᾶς μετὰ τοῦ Α. Παπάζογλου ἦσαν γενικοὶ Βεκύλιδες Ζαγορίου, ἄνθρωποι μὲ βαρύτητα καὶ ἰσχὺν τόσον παρὰ ταῖς Διοικητικαῖς ἀρχαῖς ὅσον καὶ παρὰ Βεκύλησιν τῶν χωρίων, προστατεύοντες τὰ ἀναφαίρετα τότε Προνόμια τοῦ Ζαγορίου καὶ δίδοντες συμβουλὰς εἰς τοὺς ὑπ’ αὐτοὺς Βεκύληδες τῶν Κοινοτήτων. Οὗτοι ἀπεξημίουντο παρὰ τῶν χωρίων διαμένοντες ἐναλλάξ, εἴτε ὁμοῦ, ἐν ‘Ιωαννίνους».

ὄλην τὴν κοινὴν ληψοδοσίαν ⁽¹⁾ τοῦ χωρίου μας κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον. Πρῶτον τὰ ριγμένα δευτέρια ⁽²⁾ νὰ σταθοῦν στὸν τόπον τους.—δεύτερον τὸν φορτώνομεν το νάχι ⁽³⁾ καὶ μπόρτζι ⁽⁴⁾ μας κατὰ τὸν ὑπογραμμένον ἀπὸ κώδικα μας. τῆτον νὰ μεράσῃ δεσχηρέδες ⁽⁵⁾ εἰς ὅλα τὰ σπῆτια. τέταρτον νὰ διαβάζονται κάθε μῆνα οἱ μακτέδες ⁽⁶⁾ ἀπὸ τὰ ἐξοδευμένα του παρὸν εἰς τὸ χωρίον καὶ νὰ ὑπογράφονται ἀπὸ τοὺς εὐρεθέντας χωριανούς. πέμπτον νὰ ἐξακολουθῇ τὰ πωλούμενα κατὰ τὴν συνήθειαν, τὰ ὁποῖα νὰ φωνάζονται εἰς τὸ ἀρέτζι ⁽⁷⁾ εἴκοσι ἡμέρας καὶ ἔπειτα νὰ πωλοῦνται μὲ τοὺς ὑπολοίπους τῶν εὐρεθέντων χωριανῶν. ἕκτον νὰ φροντίσῃ διὰ τὰ νιζάμια ⁽⁸⁾ τοῦ χωρίου κατὰ τὰ συμφωνητικὰ γράμματα, καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν. ἑβδομον δραγάταις θέλει διορίξῃ ὁποιοὺς γνωρίζῃ αὐτός. ὄγδοον ὁ ταχσιλτέρης ⁽⁹⁾ νὰ εἶναι ὑπήκοος κατὰ πάντα εἰς τὸν Βεκύλην, χωρὶς νὰ ἀκούῃ ἄλλον κανένα. ἑνατον ὅταν πηγαίνει ὁ Βεκύλης ἢ εἰς Ἰωάννινα ἢ ὅθεν ἄλλου, τρεῖς ἡμέρες ἔχει νὰ τρώγῃ ἀπὸ τὴν σακούλαν του ταῖς δὲ περσότεραις ἂν χασομερήσῃ νὰ πληρώνεται καθὼς ἐπληρώνονταν καὶ οἱ ἄλλοι Βεκύλιδες. δέκατον εἰς τὸ τέλος τῆς χρονικῆς ἐκδουλεύσεως του ἔχει νὰ παραδώσῃ τὸν λογαριασμόν του, εἰς διάστημα δεκαπέντε ἡμερῶν. ἂν δὲ οἱ χωριανοὶ ἀδιαφορήσουν εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ καὶ δὲν τοῦ θεωρήσουν τοὺς λογαριασμούς, νὰ μένῃ ἀκαταζήτητος καὶ ἀνενόχλητος διὰ πάντα. ἀφοῦ δὲ μᾶς δουλεύσῃ ἀόκνως καὶ μὲ προθυμίαν κατὰ τὰ ρηθέντα δι' ἓνα χρόνον ὁλόκληρον, ὑποσχόμεθα νὰ τὸν δώσωμεν διὰ μισθόν του γρόσια χίλια Ν. 1000: εἰς αὐτὰ ἐστρέξαμεν καὶ τὰ δύο μέρη εὐχαρίστως, καὶ δι' ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων ὑποφαινόμεθα. 1832 Ἰουλίου 10 λιασκοβέτζι.

Πανταζῆς φακυλλᾶς Βεκίλης Ζαγορίου

πανταζῆς μπέλος ⁽¹⁰⁾
 χριστόδουλος παπα[...]
 νικολας διμιτρίου
 πανταζῆς ἐξάρχου
 Χ': χριστόδουλος
 δημητριος σταύρου
 γιώργης χρίστου
 γιανέλης [...]
 γιανης καλοτατζι
 δημήτριος χριστοδούλου
 γιανοπουλος κοσταντι
 κοσταντιῆς δίμου
 χριστόδουλος παρλαπᾶς
 κωνσταντῖνος ἰωάννου
 χριστόδουλος βασίλις
 νικολακίς ἰωάννου

ἀναγνώστης πα(πα)
 ἰωαννίς πα(πα)γεωργίου
 χριστοδουλος τασος
 μανθος κοσταντι
 ἰωαννης δημητρίου χρισοχόος
 ἰοννης σταύρου
 κοσταντι Χ'
 κοσταντῖς χριστοδούλου
 χριστόδουλος πανταζῆ
 γεώργιος πανταζῆ ἱερεὺς,
 χριστόδουλος σω[...]
 γιαννάκις χριστοδούλου
 κοντο γιαννίς
 βασίλης μανθου
 χριστοδουλος δήμου
 μανθος ζήνου.

1. Ληψοδοσία=Δοῦναι—λαβεῖν.

2. Δευτέρια=Βιβλίον Κοινοτικῶν λογαριασμῶν.

3. Νάχι=Κτηματικὴ περιουσία.

4. Μπόρτζι=χμῆος

5. Δεσχηρέδες ἢ τεσχερέδες=ἀποδείξεις.

6. Μακτέδες=λογαριασμοί.

7. Ἀρέτζι=τόπος δημοπρασιῶν.

8. Νιζάμια=νόμοι, θεσπίσματα.

9. Ταχσιλτέρης ἢ ταξιλιτάρης=εἰσπράκτωρ.

10. Πανταζῆς Μπέλλος=Περὶ Πανταζῆ Μπέλλου ἐκ Λιασκοβεταίου ὅστις ὑπογράφει πρῶτος μετὰ τὸν Βεκύλην Ζαγορίου τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο ὁ Β. Αὐδῆς εἰς τὴν ἀνέκδοτον ἱστορικὴν του μελέτην γράφει τὰ ἀκόλουθα «Ὁ Πανταζῆς Μπέλλος ἢ Κωνσταντῖνος Μπέλ-

Εἰς τὴν ράχιν τοῦ φ. 26 δι' ἰδίας μελάνης καὶ χειρὸς σημειοῦται ἡ φράσις:
«Ὁμολογία βεκύλη χωρίου 1832».

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο εἶναι συνέχεια τοῦ προηγουμένου, δι' οὗ βεκύλης τοῦ Λιασκοβετζίου διορίζεται ὁ Κωνσταντῖνος Γεωργίου Σίτης. Εἶναι ἡ ἐκεῖ ἀναφερομένη ὁμολογία τῶν δέκα κεφαλαίων, ἥτοι ὁ καταστατικὸς χάρις βάσει τοῦ ὁποίου μελλοντικῶς θὰ διοικῆται τὸ χωρίον. Ἡ ὁμολογία αὕτη ἐκδίδεται παρὰ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων, ὡς ἀνωτάτης διοικητικῆς ἀρχῆς εἰς τὰς αὐτοδιοικουμένας Κοινότητας, «συμφώνως καὶ τῇ κοινῇ γνώμῃ» τῶν κατοίκων. Διὰ τῆς ὡς ἀνω ὁμολογίας καθορίζονται σαφῶς τὰ δικαιώματα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ Βεκύλη ἐναντὶ τῶν κατοίκων καὶ τὰνάπαλιν.

Εἰς τὸν καταστατικὸν αὐτὸν χάρις ἀξιοπρόσεκτον τυγχάνει τὸ ἕκτον ἄρθρον καθ' ὃ πηγὴ πρὸς δημιουργίαν δικαίου καὶ χρηστῆς διοικήσεως εἶναι «τὰ συμφωνητικὰ γράμματα καὶ αἱ παλαιαὶ συνήθειαι» ἥτοι οἱ νόμοι καὶ τὰ ἔθιμα.

15

(0.22X0.32 μ. εἰς φύλλα 2)

[1833] † διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικοῦ, καὶ ἐμμαρτύρου ἀποφασιστικοῦ γράμματος δῆλον γίνεται, ὅτι παρασταθέντες ἐνώπιον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος καὶ τοῦ Βεκύλη τοῦ Βιλαετίου Ζαγορίου κυρίου Πανταζῆ Σακελλάριου ὁ κυρ' Κωνσταντῖνος Σίτης Βεκύλης τῆς κοινότητος τοῦ χωρίου λιασκοβετζίου, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κρικότης (1), Τζινὲς καὶ Μαντέλος ἀπὸ τὸ ἴδιον χωρίον διαφερόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἀνέφερον, ὁ μὲν ἐνάγων Σίτης ὡς ἀπὸ μέρους τῆς κοινότητος τοῦ χωρίου, ὅτι ὁ εἰρημένος Μπαζάκας, Τζινὲς καὶ Μαντέλος, δὲν θέλουν νὰ ξεκόψουν καὶ νὰ πληρῶσουν τὸν λογαριασμὸν τῶν δοσιμάτων τους ἀπὸ τὰ βασιλικά καὶ αὐθεντικά τεκλίφια (2) τοῦ χωρίου των προφασιζόμενοι, ὅτι ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὸ 1822 ἐδάνησαν αὐτοὶ τὴν κοινότητα τοῦ χωρίου των λιασκοβετζίου, ὁ μὲν Μπαζάκας γενέτικα φλωριά 5' διὰ γρ. 76: 10 πρὸς γρ. 15: 10 ὅπου τότε ἔτρεχον ὁ δὲ Τζινὲς φλωριά ὀλλάνδας 30 = διὰ γρόσια 450: ὁ δὲ Μαντέλος εἰς διάφοραις μονέδαις διὰ γρόσια 750 = θέλουν νὰ πληρωθοῦν εἰς τὴν τιμὴν τῶν φλωριῶν ὅπου ἔτρεχον κατὰ τὸ 1830 = πρὸς γρ. 54 = καὶ μὲ τὰ χρονικά διάφορα (3), καθότι τότε ἀπάτησαν τὸν τότε Βεκύλην τοῦ χωρίου Μάνθον τζολάκην καὶ τοὺς ἐλογάρισε τότε εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον πρὸς γρ. 54 τὸ φλωρί, δίδοντας τους νέας ὁμολογίας τοῦ ὀνόματός των μόνον εἰς βάρος τοῦ χωρίου ἀπὸ γρόσια τοῦ μὲν Μπαζάκα ἐκτὸς τῶν διαφόρων διὰ κεφάλαιον μόνον γρ. 270 τοῦ δὲ τζινὲ 1612 τοῦ δὲ Μαντέλου γρ. 2762 εἰς χρέος τοῦ χωρίου μ' ὅλον ὅπου, ὅταν αὐτοὶ κατὰ τοὺς 1822 = ἔδωκαν εἰς δάνεια αὐτὴν τὴν μονέδα συγχρόνως τότε καὶ παρομοίως ἔδωκαν δάνεια τοῦ χωρίου καὶ ἄλλοι χωριανοί, καὶ κατὰ

λος (4) εἰκοσαετῆς σχεδὸν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ματαίως προσεπάθησε νὰ σχηματίσῃ ἀνταρτικὸν σῶμα Ζαγορίου καὶ νὰ κηρύξῃ εἰς Ἡπειρον Ἐπανάστασιν. Μετέπειτα εἰργάζετο μυστικὰ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἡπείρου. Τὸ 1854 πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ ὄπλαρχηγὸς Θεόδωρος Γρίβας ἐπρόκειτο μὲ ἐξωπλισμένον σῶμα νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ἡπειρον, ὁ Μπέλλος ἐξήτησε ἀπὸ τὸν Ἑλληνα Πρόξενον Ἰωαννίνων ὅπλα, τὰ ὅποια ὅμως δὲν ἔλαβεν. Τοῦτο πληροφορηθέντες οἱ Τοῦρκοι ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν συλλάβουν ἀλλὰ προλαβὼν ἀνεχώρησεν μετὰ τῆς οἰκογενείας του νύκτωρ καὶ ἐν πάσει μυστικότητι ἔφθασεν καὶ ἐγκατεστάθη ἔκτοτε εἰς Ἀγγρίνιον».

Ὁ Μπέλλος, ὡς Πανταζῆς Μπέλλας (ὄχι ὡς Κων. Μπέλλος) ὑπογράφει τὰ ὑπ' ἀριθ. 14 καὶ 16 ἔγγραφα τῆς παρούσης μελέτης, ἀναφέρεται δὲ τὸ ὄνομά του καὶ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 11 καὶ 12.

1. Ὁ Κωνσταντῖνος Κρικότης ἐλέγετο καὶ Μπαζάκας.

2. Τεκλίφια = φόροι

3. Διάφορα = τόκοι

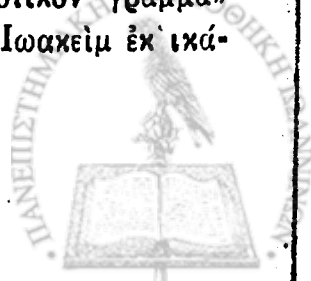

τοὺς 1826 ἐπὶ κοινῇ συνελεύσει τοῦ χωρίου των ἀπεφασίσθη συμφώνως νὰ γίνη ὁ λογαριασμὸς ὅλων αὐτῶν τῶν ἐγχωρίων ὁμολογιῶν ἀπὸ μονέδας εἰς γρόσια τρεχούμενα τότε, ἀπερνούμενα τὰ φλωρία αὐτὰ πρὸς γρ: 15 ὅπου τὰ ἐδάνησαν πρὸς γρ: 27 ὅπου τότε ἔτρεχον, καὶ μετ' ὅτε εἰς τότε διάφορόν των καὶ οὕτως ἐτελείωσαν ὅλων τῶν ἄλλων αἱ ὁμολογίαι καὶ ἀλλάχθησαν, ἐξητήθησαν παρὰ τοῦ τότε Βεκύλη τοῦ χωρίου κυρ' παπᾶ πέτρου καὶ αἱ ὁμολογίαι τῶν ἄνωθεν, οἱ ὁποῖοι ὑπεσχέθησαν τότε νὰ τοῦ ταῖς δώσουν ὅμως δὲν τὰς εἶχον ἀνὰ χεῖρας, καὶ μετ' ὅτε σήμερον καὶ αὔριον νὰ τὰς δώσουν, ἔμειναν, ἐλογαριάσθησαν ὅμως καὶ αὐταὶ τότε καθὼς καὶ τῶν ἄλλων πρὸς γρ: 27 καὶ ἐπεράσθησαν τόσα γρόσια διὰ τὸν καθ' ἕνα εἰς τὸν κοινὸν κώδικα τοῦ χωρίου των ἔκτοτε, καὶ οὕτω ἔτρεχεν ὁ λογαριασμὸς τοῦ κώδικός των ἀπὸ χρόνον εἰς χρόνον, καὶ ἀπὸ Βεκύλην εἰς Βεκύλην μεταφερόμενοι εἰς γρόσια μετ' ὅτε χρονικὸν διάφορον, ἕως εἰς τοὺς 1830 ὅπου τότε ἔγινεν ἡ ἄνωθεν ἀπάτη καὶ δολιότης μετ' ὅτε τὸν τότε Βεκύλην τοῦ χωρίου καὶ ἐλογαριάσθησαν, ὡς ἄνω ἐρρήθη. δυνάμει λοιπὸν αὐτῆς τῆς ἀπάτης καὶ τῶν ἐγγράφων ἐκείνου τοῦ Βεκύλη Μάνθου, ζητοῦν τώρα νὰ λογαριασθοῦν. αὕτη εἶναι ἡ ἀπολογία τῶν ὡς ἄνω ἐναγομένων Μπαζάκα, Τζινὲ καὶ Μαντέλου. Ἡμεῖς λοιπὸν ἀκούσαντες αὐτῶν τῶν διαφορομένων ἀμφοτέρων μερῶν τὰ προβλήματα ὡς ἄνωθεν, ἐξετάσαντες καὶ προσεκτικῶς ὅλην τὴν σειρὰν τοῦ κώδικός των, (μόλον ὅπου καὶ πρὸ ἐνὸς περιπυρ χρόνου περὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας ὑποθέσεως ἐκρισολογήθησαν οἱ τότε κοινῶς ἐλθόντες χωριανοὶ λιασκοβετζινοί, καὶ οἱ ἐναγόμενοι ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν μητρόπολιν μας ἐνώπιόν μου καὶ μετ' ἀφορισμὸν ὁμολόγησεν ὁ παπᾶ πέτρος, ὡς προεξηγήθη, καὶ ἀπεφασίσθη τότε ἡ κατάργησις τῶν κατὰ τοὺς 1830 ἐγγράφων, μετ' ὅτε κύρος τῆς κοινῆς συμφωνίας καὶ ἀποφάσεως τοῦ χωρίου τῆς γενομένης κατὰ τοὺς 1826 πρὸς γρ: 27 τὸ φλωρί, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπληρώθησαν καὶ οἱ ἄλλοι συγχρόνως δανεισταὶ χωριανοὶ) ἀποφασίζομεν ἀμετατρέπτως, καὶ δικαίως ὅπου ὁ λογαριασμὸς καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν νὰ γίνη ἀπὸ μέρους τοῦ χωρίου ὡς ἐκατεστρώθη εἰς τὸν κώδικά των κατὰ τοὺς 1826 καὶ νὰ ξεπληρωθοῦν, οὕτω τοιαύτη παρανομοία καὶ ἀπάτη εἶναι ἀξιοτιμώρητος, μάλιστα καὶ ἀσυγχώρητος καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ἀπὸ κάθε δικαιοκρίσιαν, ὁ τζινὲς μάλιστα κατὰ τοὺς 1826 ὅπου ἐλογαριάσθη ἐχρεώσεται εἰς τὸ χωρίον περισσότερα ἀπὸ ὅσα εἶχε νὰ λάβῃ ὅθεν καὶ διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικοῦ ἀποφασιστικοῦ γράμματος κηρύττονται ὅλα τὰ ἐγγράφα ὅπου οἱ ἄνω τρεῖς ἔλαβον μετ' ὁλιότητα καὶ ἀπάτην ἀπὸ τὸν τότε Βεκύλην ἄκυρα, ἀνίσχυρα δόλια καὶ ὡς χαρτὶν ἄγραφον. διὸ καὶ ἐδόθη τὸ παρὸν εἰς χεῖρας τῆς κοινότητος τοῦ λιασκοβετζίου φέρειν εἰς ἐνδειξιν παντοτινῇ: 1833 Ἰουλίον 26 Ἰωάννινα.

Ὁ Ἰωαννίνων Ἰωακείμ ὑποβεβαιῶ τὸ δίκαιον τῆς πράξε(ως) ταύτης.
(ὑπογραφή καὶ σφραγὶς ἀναγράφουσα ἐλληνιστὶ καὶ τουρκιστὶ τὰ ἀκόλουθα:
Ο ΤΑΠΕΙΝΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΙΩΑΚΕΙΜ)

αλέξιος παπαζογλου μαρτυρῶ
χριστοδουλος οἰκονομος μαρτυρῶ
πανταζῆς φακυλλᾶς μαρτυρῶ
ἀθανάσιος σιούπη μαρτυρῶ
δημήτριος δε[...] μαρτυρῶ
γιαννουλῆς πέτρος μαρτυρῶ

Τὸ μακροσκελὲς αὐτὸ ἐγγράφον «ἐμμάρτυρον καὶ ἀποφασιστικὸν γράμμα»
ἐπέχει θέσιν ὁριστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Ἰωακείμ ἐκ' ἰκᾶ-

σαντος μετά τοῦ Βεκύλη Ζαγορίου Πανταζῆ Σακελλαρίου τὴν κάτωθι ὑπόθεσιν. Ὁ Βεκύλης Λιασκοβετζίου Κωνσταντῖνος Σίτης, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Κοινότητος, ἐνήγαγε ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου, τοὺς συγχωριανοὺς του Μπαζάκαν, Τζινέν καὶ Μαντέλον, ἐξαιτούμενος τὴν ἀκύρωσιν τῶν κατὰ τὸ 1830 ἐπὶ Βεκύλη Μάνθου Τζολάκη ἐκδοθέντων ἐγγράφων, δι' ὧν δάνεια τῶν ἀνωτέρω πρὸς τὴν Κοινότητα, εἰς ὁμολογίας, ὑπελογίσθησαν μὲ συντελεστὴν 54 κατὰ φλωρίον, ἀντὶ τοῦ ἐν ἔτει 1826 ἀποφασισθέντος συντελεστοῦ 27.

Ἡ Κοινότης Λιασκοβετζίου φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ 1822 εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συνάψῃ δάνειον εἰς χρυσὸν (φλωριά) μὲ τοὺς κατοίκους ἐγχειρίζουσα εἰς αὐτοὺς δανειστικὰς ὁμολογίας. Κατὰ τὸ 1826 τὰ χρυσὰ αὐτὰ νομίσματα ἀντιτιμήθησαν ἀπὸ 15 γρόσια ἕκαστον, τιμῇ 1822, εἰς γρόσια 27. Μὲ τὴν τιμὴν αὐτὴν ἀντηλλάγησαν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο αἱ ὁμολογίαι ὅλων τῶν κατοίκων πλὴν τῶν ὁμολογιῶν τῶν ὡς ἄνω τριῶν κατοίκων, οἵτινες ὑπούλως καὶ σκοπίμως σκεπτόμενοι ἐκωλυσιέργουν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν νὰ ἀνταλλάξουν μὲ τὴν ὡς ἄνω τιμὴν τὰς ὁμολογίας των μέχρι τοῦ 1830 ὁπότε ἐξαπατήσαντες τὸν τότε Βεκύλην Μάνθον Τζολάκη κατώρθωσαν νὰ τὸν πείσουν νὰ λογαριάσῃ τὰς ὁμολογίας των μὲ συντελεστὴν 54 ἀντὶ τοῦ συντελεστοῦ 27.

Ἡ πρᾶξις αὕτη ἐθεωρήθη δολία καὶ κακοήθης, ἐχαρκτηρίσθη δὲ ὡς ἀπάτη δι' ἧς καὶ ἐγένετο προσφυγὴ ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου ἐκδοθείσης τῆς ὡς ἄνω τελεσιδίκου ἀποφάσεως διὰ τῆς ὁποίας κηρύσσονται ἄκυρα, ἀνίσχυρα, δόλια καὶ χαρτίον ἄγραφον, ὅλα τὰ συνταχθέντα κατὰ τὸ ἔτος 1830 ἐγγράφα δι' ὧν οἱ ἀνωτέρω ἐπρόκειτο νὰ ξεπληρωθοῦν συμφώνως μὲ τὸν λογαριασμὸν των ὡς οὗτος κατεσιρῶθη κατὰ τὸ 1826 καὶ «ὅτι ἡ τοιαύτη παρανομία καὶ ἀπάτη εἶναι ἀξιόμεμπτος καὶ ἀπὸ τὸν θεὸν καὶ πᾶσαν δικαιοκρασίαν ἀσυγχώρητος».

(Συνεχίζεται)

† ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ, Μητροπολίτου Κορυτσᾶς

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ*

ΛΟΓΙΟΙ-ΣΧΟΛΕΙΑ & ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΟΙ ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΙΕΡΕΥΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΙΤΗΣ
ΚΑΙ Η ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ

Τὸ κείμενον τῆς Λευχειμονούσης Ρητορικῆς

Ἐκρίνα ἀναγκαῖον νὰ δημοσιεύσω ἐνταῦθα ἐν τμήμα ἐκ τοῦ περισπουδάστου τούτου συγγράμματος τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου τοῦ γένους, ἵνα ὁ ἀναγνώστης σχηματίσῃ ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ ὅπου αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν, αἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχον παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς ἐλληνίζουσι τὸν ἴδιον ἐπιστολικὸν τύπον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκομίσῃ. Ἐπρεπε καὶ ἡ τέχνη τοῦ γράφειν εἰς τὸν διδασκαλὸν τῆς Λευχειμονούσης Ρητορικῆς, ἥτις τοσοῦτον ἐξυμνήθη, νὰ εἶναι ἐξαιρετική. Εἶχον ὑπ' ὄψιν τὸν ἱεργητικὸν 109, ὅστις πράγματι ἔχει ἀμεμπτον ὀρθογραφίαν. Ἀνεκάλυψα καὶ ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ ἕτερον ἐπίσης καλόν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην δυστυχῶς νὰ παραβῶ (1). Ἐκ τοῦ κειμένου τούτου, ὅπερ μέχρι τοῦδε δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν, προκύπτουσι νῦν συμπέρασματα, ὅτι ἡ Λευχειμονούσα ρητορικὴ δὲν εἶναι καθόλου μετάφρασις, ἀλλ' ἔργον τοῦ Παπαβασίλοπούλου καὶ εἶναι συντεταγμένη, ὥς ἔχουσι τοῦλάχιστον οἱ δύο κώδικες, οὓς ἀνέφερον, εἰς ἀρχαῖζουσαν γλῶσσαν δηλ. τὸ μὲν κείμενον τοῦ Ἀφθόνιου διατηρήθη ἀνέπαφον (2) ἢ δὲ ἐρμηνεία καὶ τὰ σχόλια εἶναι εἰς ἐλληνικὴν ἀρχαῖζουσαν. Δὲν δύναμαι νὰ λύσω ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ζήτημα, ἀλλ' ὑποτοπάζω, ὅτι μετέφρασε τὸ πρῶτον τὸ σύγγραμμα, ἔπειτα προμηθευθεὶς τὸν Ἀφθόνιον εἰργάσθη αὐτοτελῶς χωρὶς νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν μετάφρασιν.

Τοῦ κώδικος τῆς μονῆς Ἰδῆρων ἡγαθύνθη ὁ προϊστάμενος αὐτῆς, ὁ καλοκάγαθος-προηγούμενος κύρ Χρύσανθος ἀρχιμανδρίτης νὰ μοι πέμψῃ, ἀντὶ τῶν σελίδων λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς Ρητορικῆς, ἣν καὶ δημοσιεύω καὶ ἐλόκληρον τὴν ἐπιστολήν. Ἐκ τοῦ τελευταίου μέρους ταύτης μανθάνει ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἐξακολουθεῖ τὸ ζήτημα τῆς ἀγιοποιήσεως τοῦ ὁσίου Νικοδήμου ἀγιορείτου, ὅστις εἶχε θεῖον, ὥς νομίζω, τὸν ὀλίγον πρὸ τοῦ 1821 Ἱερόθεον μητροπολίτην Ἰωαννίνων, χάριν τοῦ ὁποίου ἔγραψε τὸ θαυμάσιον «Συμβουλευτικὸν ἐγχειρίδιον». (3).

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους 41—42.

1. Εἶχον μελετῆσαι τὸ θέρος τὸν κώδικα καὶ ἐνεκα τοῦ καύσωνος ἀνέβαλον τὴν ἀντιβολήν. Ὅταν μετὰ τὸ θέρος ἐζήτησα, εὗρέθη τὸ τμήμα τῶν χειρογράφων κλειστόν, διότι ὡς μ' ἐπληροφόρησαν ὁ διευθυντὴς τῶν χειρογράφων μετετέθη εἰς ἄλλην ὑπηρεσίαν. Ἰσως ἐν τῇ συνεχείᾳ διορίσθῃ ἄλλος καὶ θυνηθῇ νὰ κάμω τὴν ἀντιβολήν.

2. Δὲν ἔχω ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μου, ἐν τῇ τμήματι τοῦ Ψυχικοῦ, τὸν Ἀφθόνιον (ἀπόκειται ἐν τῇ λοιπῇ βιβλιοθήκῃ μου εἰς Λαύραν) διό καὶ μετεχειρίσθη τὸν Σαρδιανόν καὶ τὰ «*Prolegomena*».

3. Εἶχον παρακληθῆ νὰ γράψω εἰς τὸ πανηγυρικὸν τεῦχος, ὅπερ ἐξέδωκεν ἡ «Ἀγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη» καὶ ἔγραψα κριτικὴν τοῦ «Πηγαίου» ὅπερ εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἔργον ὅπερ ὁ Νικόδημος μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ Διονάρδου ἐξέδωκαν· ἀλλὰ δὲν περιελήφθη.

Πολυσέβαστέ μοι Σεβασμιώτατε Ἀγιε Κορυτσᾶς
Κύριε Εὐλόγιε εὐλαβῶς τὴν δεξιὰν Ὑμῶν κατασπάζομαι

Ἀπαντῶν εἰς τὸ τελευταῖον Σας γράμμα τόσον ἀργά, βαθυσφάστως γνωρίζω Ὑμῖν ὅτι, καὶ αἱ ἑκτακτοὶ ἀπασχολήσεις μου συνετέλεσαν, ὥς ἡ ἐπὶ δύο μῆ-
νας ἀντιπροσώπευσις τῆς Μονῆς εἰς τὴν Ι. Κ. ἀντὶ τοῦ προηγ. Εὐθυμίου ἀποστα-
λέντος εἰς Κων)λιν δι' ὑπόθεσιν ἡμῶν μετὰ τοῦ Ἀρχιμ. Παγκρατίου ἡγουμένου
τῆς Βλατάδων, καὶ μία μικρὰ ἀδιαθεσία μου ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπορία μου ἐπὶ τοῦ ἐρω-
τήματός Σας περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀντιγραφεισῶν ὑπ' ἐμοῦ σελίδων ἐκ τοῦ
κώδικος 109 Λάμπρου, δὲν ἠμπόρεσα νὰ εὔρω μέχρι ποίου σημείου ἐσταμάτησα
τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ προοιμίου εἰς τὴν ρητορικὴν καὶ ἀναφέρομαι εἰς τοὺς τίτλους
ἢ ἐπικεφαλίδας δ.ὰ νὰ καθορίσητε τὰ φύλλα τὰ ὅποια ἀντέγραψα· σελίδας δὲν φέρει.

«Προοίμιον εἰς τὴν ρητορικὴν τέχνην

»Τὶ ἐστὶ ρητορικὴ

»Τὰ τῆς ρητορικῆς εἶδη τρία· τί τὸ χρήσιμον αὐτῆς;

»Τὶ ἐστὶ ρήτωρ;

»Περὶ τρόπων ἀναγνώσεως ρητορικῆς

»Πόσα δεῖ τὸν ἐξηγητὴν ζητεῖν παρὰ τῶν ἀκροατῶν

»Περὶ προγυμνασμάτων, καὶ πόσα εἰσὶν

»Τίνα τούτων ἀρμόζει ἐκάστῳ τῆς ρητορικῆς εἶδη ἰδίως καὶ τίνα κοινῶς

»Περὶ μύθου

»Ὅρος μύθου

»Σχολιον.

Τὰ ἀνωτέρω περιέχονται εἰς 5 φύλλα καὶ ἐν τέταρτον τοῦ 6ου φύλλου· νο-
μίζω ὅτι ταῦτα ἀντέγραψα· ἀκολουθοῦν αἱ ἐπικεφαλίδες τοῦ 6ου φύλλου καὶ ἐφε-
ξῆς ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν ἀντέγραψα· αὗται εἶναι τοῦ 6ου φύλλου.

»Ἐκθεσις μύθου

»Ἐτέρα

»Ὅρος διηγήματος

Τοῦ 7ου φύλλου

»Σχολιον

Εἰς τὸ τέλος τοῦ 7ου φύλλου ἄρχεται

»Περὶ ἀρετῆς διηγήματος

Εἰς τὸ 8ον φύλλον

»Ὅτι πανταχῶς διηγητέον

»Περὶ χρήσεως τούτων

Ἀρχὴ 9ου φύλλου

»Ἐκθεσις (περὶ Ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου· ἰδική μου ἐπεξήγησις).

»Ὅρος χρείας

»Ἑρμηνεία καὶ συνεχίζεται εἰς τὸ 10 φύλλον

»Χρεία ἐστὶν

»Διαίρεσις χρείας μέχρι τοῦ 1/3 τοῦ 11 φύλλου καὶ ἀκολουθεῖ

»Ἐτέρα διαίρεσις.

Παρέθεσα τὰ ἀνωτέρω διὰ νὰ εὔρητε τὰς σελίδας τὰς ὁποίας ἀντέγραψα.
Περὶ τοῦ προοιμίου εἰς τὴν ρητορικὴν.

Ἐκ τοῦ προοιμίου εἰς τὴν ρητορικὴν μέχρι τοῦ προοιμίου εἰς τὰς στάσεις φύλλα 52.

Ἐκ τοῦ προοιμίου εἰς τὰς στάσεις ἀντέγραψα φύλλα 8 μέχρι τῆς ἐπικεφαλίδος 11· ὕλη τοῦ ζητήματος, δύο σειραὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ 8ου καὶ συνέχεια εἰς τὸ 9ον καὶ 10ον.

Ἀπὸ τοῦ προοιμίου εἰς τὰς στάσεις μέχρι

»Βιβλίον δεύτερον Κεφ. α περὶ τῶν τοῦ λόγου μερῶν φύλλα 28

Μετά τὴν ἐπικ. «ὕλη τοῦ ζητήματος» ἀκολουθοῦν

»Περὶ συνεστηκῶτων ζητημάτων

»Διαιρέσεις τῶν δεκατεσσάρων στάσεων

»Ἑτέρα διαιρέσεις συντομωτέρα

»Ἑτέρα τῶν αὐτῶν

»Ὑποδιαιρέσεις τῶν στάσεων

»Στοχασμοῦ διαιρέσεις μέχρι τοῦ 19ου φύλλου

Ἀπὸ τὸ 20ον

»Περὶ διαιρέσεως ὅρου

»Διαιρέσεις ἀντιλήψεως

»Διαιρέσεις τῶν ἀντιθετικῶν στάσεων

»Διαιρέσεις τῆς πραγματικῆς

»Περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς μεταλήψεως

»Περὶ διαιρέσεως ρητῶν καὶ διανοίας

»Διαιρέσεις ἀντινομίας

»Περὶ συλλογισμοῦ

»Περὶ ἀμφιβολίας

»Ἐπίλογος

»Ὅρος εὐρέσεως (μέχρι συμπληρώσεως τοῦ 28 φύλλου).

Βιβλίον δεύτερον μέχρι βιβλίου τρίτου περὶ ἐρμηνείας παρέχοντος τὰ γένη τῶν χρησιμωτάτων χαρακτήρων φύλλα 28.

(Ἄν Σᾶς ἐνδιαφέρουν αἱ ἐπικεφαλίδες γραφατέ με ἵνα παραθέσω αὐτὰς ὅσον καὶ τὰς εἰς τὰ λοιπὰ μέχρι τέλους τοῦ κώδικος).

Τοῦ βιβλίου φύλλα 16

ἔπονται 3 φύλλα ἄγραφα καὶ ἄρχεται: Ρητορικὴ λευχείμων ἦτοι τέχνη ρητορικὴ.

Προγυμνάσματα

Προοίμιον

φύλλα 35

μεθ' ὃ

Διδασκαλία περὶ τοῦ ἀκραιφνοῦς τρόπου τοῦ διδάσκειν τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἐκδοθεῖσα παρὰ Γερασίμου Βλάχου τοῦ κρητός, ταπεινοῦ τῶν ἐπιστημῶν διδασκάλου κήρυκος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ καθηγουμένου τοῦ τῆς παλαιοπόλεως σεβασμίου Μοναστηρίου φύλλα 19

Προοίμιον ἐν εἶδει χρείας

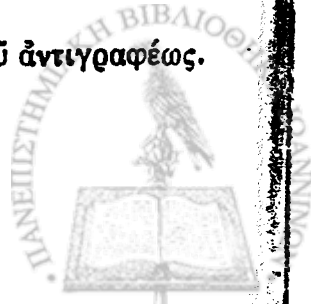
ἔπονται τρία φύλλα ἄγραφα καὶ ἄρχεται

»Εἰς ἅπασαν τὴν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους μέθοδος προδιόκησις, ἦτοι εἰσαγωγή.

»Τὶ ἐστὶ λογικὴ καὶ περὶ τῶν τριῶν τοῦ νοῦς ἐνεργειῶν φύλλα 46 μέχρι τέλους τοῦ κώδικος.

Τὰ τρία τελευταῖα φύλλα ἀφιεροῦνται εἰς εἰδικὰ θέματα ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως.

»Περὶ γαμηλίων καὶ ἐπιθαλαμίων ἐγκωμίων

»Περὶ γενεθλιακῶν ἐγκωμίων

»Περὶ ἐπιταφίων ἐγκωμίων

Παρέθεσα πάντα τ' ἀνωτέρω τῶν ἐν τῷ Κώδικι περὶ οὗ πρόκειται μὲ τὴν σκέψιν, ἵσως Σᾶς ἐνδιαφέρει σημειῖόν τι ἐξ αὐτοῦ, καὶ εὐχαρίστως θὰ Σᾶς ἐξυπηρετήσω, ὅχι πλέον μὲ τὴν ἐνοχὸν μου αὐτὴν βραδύτητα.

Ἦλθεν τὸ τεῦχος τῆς Ἀγιορειτικῆς βιβλιοθήκης καὶ μετὰ λύπης εἶδον τὴν ἀπουσίαν Σας. Τὰ ἐν αὐτῇ δημοσιεύματά Σας πλέον παντὸς ἄλλου τὰ παρακολουθῶ μὲ περισσὴν προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν. Θὰ ἤθελα νὰ ἀναγνώσω ὅσα καὶ ποῦ περὶ Ἀγίου Νικοδήμου ἐγράψατε. Αἱ παρατηρήσεις Σας ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς τελετῆς ταύτης εἶναι ὀρθώταται. Εἶχον εἰσηγηθῇ νὰ γίνῃ αὕτη εἰς τὴν Ι. Σκήτην Ἀγ. Ἀνδρέου καὶ εἶχεν ἐπικροτηθῇ αὕτη, ἀλλὰ ἀντέδρασεν ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Βατοπεδίου δηλώσας ὅτι δὲν θὰ φιλοξενήσῃ εἰς τὸ ἀντιπροσωπεῖον τοῦ τοῦς Πατρ(ο)κοῦς ἐξάρχους καὶ πρὸ τῆς δυσκολίας τῆς Ι. Κοινότητος τὴν ὁποίαν παρουσιάσῃ ἢ ἀπειλὴ αὕτη δὲν ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὴν ἀπόφασίν της. Βέβαια θὰ ἦτο προτιμώτερον νὰ γίνῃ εἰς τὴν Ι. Μονὴν τοῦ Κουτλουμουσίου. Ἐὰν θὰ ἐγένετο εἰς τὸ Σι-ραΐ πιθανώτατα θὰ ἐσχολιάζετο δυσμενῶς καὶ καλὰ ποῦ ἐματαιώθῃ.

Ταῦτα καὶ ἐπικαλούμενος τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας Σας κατασπάζομαι τὴν δεδιάν Σας καὶ διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Προηγ. Χρῦσανθος Ἰβηρίτης

Προοίμιον εἰς τὴν ρητορικὴν τέχνην(¹)

Τὴν ἐμφυτον ἐπιθυμίαν καὶ ἔφρουν, ἃς περὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ μαθήματα φύσει ἔχουσιν ἄνθρωποι (ἐν αὐτοῖς γὰρ καθέστηκεν ἡ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εὐδαιμονία τε καὶ τελειότης) ἐσκεμμένως ἐννοηζάμενος ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ Αψ: τῶν μετὰ τὰ φυσικά, οὕτω κατὰ λέξιν διέξεισι, «πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι φύσει ὀρέγονται»· τοιγαροῦν εἰ καὶ ἐμφυτος τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἔφρουν αὕτη καὶ ὀρεξις, ἐμπης οὐκ ἐδωρήθῃ τούτοις τὸ εἰδέναι φύσει, τάτε ἄλλα τῶν μαθημάτων καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἀλλὰ δυνάμεις τις ἄριστος δεδοται· δι' ἧς εἰς τὴν τῶν μαθημάτων καὶ ἐπιστημῶν ἀπόκτησιν ἔρχεται ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων, ἥτις νοῦς κέκληται. Εὐδηλον δὲ τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ χορηγηθέντων ἡμῖν εὐεργετημάτων. Ὡς περὶ γὰρ καὶ ἡ φύσις δυνάμιν τινα ὀπτικήν τῷ ζῳῳ παρέσχε καὶ οὐκ ὅψιν δι' ἧς ἅψ' ἑαυτοῦ τὰ ὑποκείμενα σκέπτεται, οὕτω καὶ τοῖς ἀνθρώποις οὐκ ἐχορηγήσατο ἐμφυτὸν τινα μάθησιν καὶ γνῶσιν τῶν ὄντων, ἀλλ' ἀρχὴν τινα καὶ δυνάμιν, ὡς προείρηται. Τούτου χάριν καὶ ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ Αψ Κεφ. ω τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν ἠθικῶν νικομαχείων ἀποφαίνεται λέγων. Ὡς περὶ ἐν σώματι ὅψις ἀγαθὴν τινα γνῶσιν χορηγεῖ, καὶ κοσμεῖ τὸ ζῶον, οὕτω νοῦς ἐν ψυχῇ δυνάμιν τινα νοητικὴν δίδωσι, καὶ ὠραΐζει αὐτὴν ὑπὲρ πάσαν δυνάμιν· ὥς περὶ τοῖνον τὸ ζῶον διὰ τῆς ὀπτικῆς δυνάμεως τῆς ἐκ φύσεως διδομένης αὐτῷ, ἅψ' ἑαυτοῦ μετέπειτα πάντα τὰ τῇ ὅψει ὑποκείμενα σκέπτεται οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ νοῦς ἄρχεται τῆς διδασκαλίας καὶ ἐπιστήμης εἰς γνῶσιν πάντων τῶν πραγμάτων.

Ἐκ τούτου ἐρμώμενος καὶ ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ Αψ κεφ. τοῦ πρώτου τῶν ἠθικῶν φησί: «φύσει σοφός μὲν οὐδεὶς». Πρὸς ταῖς ἄλλαις δύο διαφοραῖς ταῖς εὐρισκομέναις κατὰ τε τὴν αἴσθησιν καὶ τὸν νοῦν, ὑπάρχει καὶ αὕτη, ὅτι ἡ μὲν αἴσθησις ῥαδίως λαμβάνει τὴν γνῶσιν τῶν ταύτης ὑποκειμένων διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν τρόπον ἀπλοῦν καὶ μόνον· κινεῖται γὰρ αὐτίκα ἡ αἴσθησις ὑπὸ τοῦ παρόντος ὑποκειμένου. Ὁ δὲ νοῦς μετὰ πολλῆς τῆς δεινότητος καὶ δυσκολίας ἔρχεται εἰς τὴν τῶν πραγμάτων γνῶσιν καὶ θεωρίαν, διὰ τὸ καταγίνεσθαι αὐτὸν εἰς τὰ καθόλου καὶ διὰ τὸ δυσπόριστον τῆς γνώσεως αὐτοῦ· προάγεται γὰρ ὁ νοῦς ἐκ τῶν γνωριμωτέρων

1. Κώδ. Ἰβήρων 109. «Ρητορικὴ λευχείμων ἦτοι τέχνη ρητορικῆ».

καὶ σαφεστέρων εἰς τὰ ἀσαφῆ καὶ ἄγνωστα, καὶ τούτου ἕνεκα ἀληθεύειν οὐχ οἷός τε, ἀλλὰ πολλάκις ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ πλανώμενος. Διὰ τοῦτο τοίνυν μὴ δυνάμενος ἀκριβῶς ἐρευνῆσαι τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων ἀφ' ἑαυτοῦ μόνου, δεῖται τινὸς τέχνης τε καὶ μεθόδου, ἥ διδασκαλικοῦ τρόπου πρὸς τὸ ἀκριβῶς εἰδέναι τὴν κατάληψιν, ὣν ἐφίεται· τούτου δέ, εἰ καὶ πολλὰ τῶν μαθημάτων πρόξενα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν πᾶσι χρήσιμος καὶ ἐπωφελὴς ρητορικὴ τῶν πρώτων καθέστηκε καὶ ἀρίστων.

Τί ἐστὶ ρητορικὴ;

Ἔστι δὲ ρητορικὴ δύναμις τεχνικὴ πιθανοῦ λόγου ἐν πράγματι πολιτικῷ, τέλος ἔχουσα τὸ πείσαι, ἡγουν τὸ πιθανῶς εἰπεῖν. εἶδη δὲ ταύτης τρία, πανηγυρικόν, δικανικόν, καὶ συμβουλευτικόν· ἕκαστον δὲ τούτου διαιρεῖται εἰς δύο· αὐτίκα τὸ μὲν πανηγυρικόν, εἰς ἐγκώμιον διαιρεῖται καὶ λόγον· τέλος δὲ τούτου τὸ καλόν· χρόνος δὲ ὁ παρεληλυθὼς· τὸ δὲ δικανικόν εἰς κατηγορίαν καὶ ἀπολογίαν. ἔσχηκε δὲ τέλος τὸ δίκαιον, καὶ χρόνον τὸν ἐνεστώτα. ὁμοίως καὶ τὸ συμβουλευτικόν προτροπὴ καὶ ἀποτροπὴ διανέμονται ὡς οἰκείον γένος, ἔχει δὲ τέλος τὸ συμφέρον, χρόνος δὲ ὁ μέλλων τούτω παρομαρτεῖ.

Τὰ τῆς ρητορικῆς εἶδη τρία.

Τί τὸ χρήσιμον αὐτῆς;

Τὸ δὲ χρήσιμον ταύτης ἐκτείνεται μέχρι τεττάρων τινῶν, ὧν πρῶτον ἐστὶν ἡ ἐπίγνωσις τοῦ ἀληθοῦς καὶ δίκαιου ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν. Βον τὸ διὰ κοινῶν καὶ πιθανῶν λόγων πείθειν τοὺς πολλούς, ἀλλὰ μὴ δι' ἐπιστημονικῶν, δι' ὧν οὐ μόνον οὐ πείσει τις τοὺς πολλούς, ἀλλὰ καὶ εἰς ραθυμίαν ἐμβάλλει, διὰ τὸ παντελῶς ἀδυνάτως ἔχοντας τοὺς τοιοῦτους ἐπιστημονικῶν ἐπατεῖν λόγων, ἐν οἷς εἰς τὰ μάλιστα ἡ ρητορικὴ χρήσιμος, ὡς ἐκ τῶν κοινῶν καὶ ἐνδόξων ἐπιχειροῦσα. Τρίτον τὸ δύνασθαι πρὸς τὰ ἀντικείμενα διὰ λόγου βοηθεῖν ἑαυτοῖς· μέθοδος γὰρ ἐστὶ κατασκευαστικὴ τῶν οἰκείων καὶ ἀνατρεπτικὴ τῶν ἐναντίων. Τέταρτον τὸ ἐκ ταύτης ἡμῖν προσγίνεσθαι πᾶσαν εὐροίαν λόγου, ἥτις πρὸς πᾶσαν ἐπιστήμην ἐστὶ χρήσιμος.

Διὰ ταύτης γὰρ τὰ μαθήματα διδασκαλικῶς ἀπαγγέρονται, καὶ ὁ τρόπος τῆς μάλιστα καταλήψεως διὰ ταύτης γίνεται τοῖς διδάσκουσι καὶ ἀκούουσιν.

Τί ἐστὶ ρήτωρ; (')

Ἔστι δὲ ρήτωρ ἀνὴρ πολιτικῶν πραγμάτων ἐπιστήμων, καὶ ἐφ' ἑκάτερα ἔξ ἐνδόξων κατασκευαστής· ἔργα δὲ τούτου τέτταρα, τὸ νοῆσαι, τὸ εὑρεῖν, τὸ διαθέσθαι εὖ τὰ εὑρεθέντα, καὶ τὸ ἐκλέξασθαι λέξεις μεθ' ὑποκρίσεως· καὶ τῆς μὲν νοήσεως ἐστὶν τὸ νοῆσαι τὸ προβληθὲν πρόβλημα ρητορικόν ἐστὶν ἢ οὐ καὶ συνίσταται ἢ οὐ· εἰσὶ γὰρ τινὰ τῶν προβλημάτων ἀσύστατα λεγόμενα, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λεχθήσεται· εἶτα ὑπὸ ποῖον εἶδος καὶ ποῖαν στάσιν ἀνάγεται· τῆς δὲ εὐρέσεως ἴδιον τὸ εὑρεῖν τὰς πίστεις δηλαδὴ τὰ κεφάλαια, ἀφ' ὧν τὰ ἐπιχειρήματα λαμβάνονται καὶ πρὸς τῇ τῶν κεφαλαίων εὐρέσει καὶ τοὺς ἐμπίπτοντας τόπους, ἀφ' ὧν αἱ πίστεις τὴν σύστασιν ἔχουσιν. καὶ τῆς μὲν διαθέσεως ἴδιον τὸ διαθέσθαι τὴν τάξιν τῶν εὑρεθέντων κεφαλαίων καὶ ἐπιχειρημάτων, ἵνα μὴ ὁ λόγος ἀτάκτως ἐδεύσῃ· τὸ γὰρ ἀτακτον οὐχ ὅπως ἀσάφειαν ἐμποεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀηδίαν. τῆς δὲ ἐκλογῆς τῶν λέξεων τὸ ἐκλέξασθαι λέξεις ἀρμοδίας τῇ ὑποθέσει, σημαινούσας γνησίως τὰ λεγόμενα· εἴρηται δὲ μεθ' ὑποκρίσεως, ἵνα καὶ τῇ σχήματι καὶ τῇ φωνῇ σχηματίζεται ὁ ρητορεύων κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν λεγομένων, ἐν' ὧς ἄριστα τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκροατοῦ τὸ λεγόμενον ἐγκαταθέσῃ.

1. Βλ. *Prolegomenon sylloge*, ed. H. Rabe (Lipsiae 1930) σ. 60 ἐ. τὰ ἐν ἀρχῇ κατὰ λέξιν, εἶτα μικρὸν παρηλλαγμένα.

Περὶ τρόπων ἀναγνώσεως ρητορικῆς⁽¹⁾

Τρόποι δὲ ρητορικῶ ἀναγιώστη τρεῖς, πρῶτος ὁ σύντονος, ὁ μάλιστα ἐν τοῖς δικανικοῖς ἀγῶσι πρωτεύων, κατὰ τὸ ὁμηρικὸν ἐκεῖνο, «ἔπεα νιφάδεσσιν ἑοικότα χειμερίητιν» ἔχει δὲ φύσιν μετὰ σφοδροῦ τοῦ πνεύματος ἐκφέρεσθαι καὶ προθυμίας ζεούσης. Δεύτερος δὲ ἐστὶν ὁ ἀνειμένος, ὃς ἐστὶ διαλεκτικός τε καὶ διδασκαλικὸς καὶ συμβουλευτικός· ὑπάρχει δὲ ἐπεικῆς ἡρέμα ἐκφερόμενος, καὶ μελίχρουν τινὰ φωνὴν ἀποτελῶν κατὰ τὸ ὁμηρικόν, «τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδῇ». Τρίτος ὁ μέσος ἐστίν, ὃς ἐστὶν ὁ νομικός τε καὶ ἐπιστολιμαῖος καὶ ἐξηγηματικός⁽²⁾· ἐν οἷς τὸ πνεῦμα φυσικῶς ἐκφέρεται, καὶ οὔτε ἄγαν ὑπερπηδᾷ, ἵνα (μὴ) ἀποτελέσῃ τὸ σύντονον, οὔτε ἡρέμα θαδίζει, ἵνα (μὴ) τὸ ἀνειμένον, ἀλλὰ φυσικῇ τινι χρῆται ὁδῷ· νομικός δὲ λέγεται, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον οἱ νόμοι ἀναιώσκονται καὶ ἐπιστολιμαῖος, ὅτι τοιαύτη ἐστὶν ἡ τῶν ἐπιστολῶν ἀνάγνωσις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐξηγηματικός λέγεται, ὅτι τὰ μαθήματα οὐ μεθ' ὑποκρίσεως καὶ συντόνου πνεύματος ἐξηγούμεθα, ἀλλὰ τῇ φυσικῇ κεχρημένοι φωνῇ ταῦτα τοῖς ἀκροαταῖς ἐρμηνεύομεν.

Πόσα δεῖ τὸν ἐξηγητὴν ζητεῖν παρὰ τοῦ ἀκροατοῦ⁽³⁾

Τρία δὲ πρὸ πάντων δεῖ τὸν ἐξηγητὴν ζητεῖν παρὰ τοῦ ἀκροατοῦ. πρῶτον εἰ ἐννόησε τὸ ἐνθύμημα, οἷον· τοιαῦτα ποίῳν παρὰ πᾶσιν αἰδέσιμος ἦν. ἐνταῦθα δεῖ τὸν ἀκροατὴν τὰς προτάσεις τοῦ ἐνθυμήματος ἐννοεῖν, φερ' εἰπεῖν, τὸ ὅ τὰ καλὰ ἐργαζόμενος παρὰ πᾶσιν αἰδέσιμος ἐστίν· διὰ τοιαῦτα ἐργαζόμενος παρὰ πᾶσιν αἰδέσιμος ἦν. Δεύτερον εἰ ξυνήκε τὴν λέξιν, οἷον· ἀπεθέρισε τοὺς νόμους τῆς πόλεως, τὸν στολισμὸν τῆς κοινότητος ἀπετρύγησεν. ἐνταῦθα δὴ τὸν ἐξηγητὴν ἐρωτᾶν, εἰ συνῆκε· τὸ ἀπετρύγησε καὶ ἀπεθέρισε. σημαίνουνσι γὰρ ταῦτα, ὅτι πᾶν καλὸν τῆς πόλεως ἀφείλετο. Τρίτον εἰ ἐπέστησε τῇ τάξει⁽⁴⁾, φερ' εἰπεῖν τοὺς τόπους, ἀφ' ὧν τὰ ἐπιχειρήματα ἐλάμβανον τὰ κεφάλαια, δι' ὧν οἱ τόποι τὴν σύστασιν ἔχουσιν. Ἰάντως γὰρ ὁ ἀγνοῶν ἐν τι τούτων, ἀνάγκη πάντα τὸν λόγον ἀγνοεῖν. ἀρχάλλοντος δὲ τοῦ ἀκροατοῦ, ὥς μὴ νοοῦντος δεῖ τὸν ἐξηγητὴν ἐρωτᾶν, τί τῶν λεχθέντων οὐκ ἐνόησε, καὶ μαθόντα σαφηνίσαι τὸ ἀγνοούμενον καὶ πέμψαι τὸν ἀκροατὴν μηδὲν ἀγνοοῦντα, ὧν εἴρηκε. Ταῦτα μὲν ὥς ἐν εἰσαγωγῇ λόγῳ εἴρηται τόγε νῦν ἔχον. εἰρήσεται δὲ πλατύτερον καὶ τελειότερον μετὰ τὰ προγυμνάσματα ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν στάσεων τοῦ Ἑρμογένους. τὰ νῦν δέ, ἵνα μὴ τοῦ δλου σώματος μείζω τὴν κεφαλὴν ὑφανώμεν, ἀρκεῖ τοσαῦτα πρὸς ἀμυδράν κατάληψιν τῆς εἰς τὰ προγυμνάσματα εἰσαγωγῆς.

Περὶ προγυμνασμάτων, καὶ πόσα εἰσὶν.

Προγύμνασμα ἐστὶν ἄσκησις μετρίου πρὸς μείζον πράγματος ἐπίρρωσιν, ἢ προγύμνασμα ἐστὶν εἰσαγωγικὴ τριβὴ διὰ λόγου τῶν κατὰ ρητορικὴν μερῶν καὶ εἰδῶν χρήσιμά τινα προασκουμένη. Ἐπειδὴ οὐ πρὸς πάντα ὁμοῦ τὰ κατὰ ρητορικὴν μέρη ἢ καὶ εἶδη, ἀλλὰ πρὸς ἕκαστον τῶν μερῶν ἢ εἰδῶν ἰδίως τοῖς προγυμνάσμασι προασκούμεθα. Εἰσὶ δὲ τὰ προγυμνάσματα τὸν ἀριθμὸν δεκατέσσαρα. μῦθος, διήγημα, χρεῖα, γνώμη, ἀνασκέυή, κατασκευή, κοινὸς τόπος, ἐγκώμιον, λόγος, σύγκρισις, ἡθοποιΐα, ἐκφρασις, θέσις, καὶ εἰσφορὰ νόμου.

1. *Prolegomenon sylloge Lipsiae, Teubner, 1930, edit. Rabe, σ. 62* ἐλάχιστα μεταβεβλημένα.

2. Ῥῆγητιικός.

3. *Prolegomenon sylloge, Rabe, σ. 41—42.*

4. συντάξει Rabe.

Τίνα τούτων ἀρμόζει ἐκάστῳ τῆς ρητορικῆς
εἶδη ἰδίως, καὶ τίνα κοινῶς.

Ἰστέον δὲ ὡς τριῶν ὄντων τῶν οἰκειοτάτων εἰδῶν τῆς ρητορικῆς, δικανικοῦ, φημί, συμβουλευτικοῦ καὶ πανηγυρικοῦ, οὔτε πρὸς πάντα ταῦτα, οὔτε πρὸς ἕνα ἕκαστον τῶν προγυμνασμάτων τὸ οἰκεῖον παρέχεται χρήσιμον, ἀλλὰ τισὶ μὲν τῶν πάντων, μέρεσι δὲ τῶν ὄλων· τούτων γὰρ τὰ μὲν ὑπὸ τὸ συμβουλευτικὸν ἀνάγεται γένος, ὡς ὁ μῦθος, ἡ χρεῖα, ἡ γνώμη καὶ θέσις, τὰ ὑπὸ τὸ δικανικόν, ὡς ἡ ἀνασκευή, ἡ κατασκευή, ὅτε κοινὸς τόπος, καὶ πρὸς τούτοις ἡ τοῦ νόμου εἰσφορά· τὰ δὲ τοῦ πανηγυρικοῦ εἶδους εἰσὶν, ὡς τὸ ἐγκώμιον καὶ ὁ ψόγος· ἡ τε σύγκρισις καὶ ἡθοποιΐα. τὰ δὲ πᾶσιν ἐπικοινωνεῖ, ὡς ἡ ἐκφρασις καὶ τὸ διήγημα. Εἴρηται δὲ οὐχ ὅλοις τὸ χρήσιμον πάντα φέρουσι· διὰ τὰ προειρημένα, ὅτι ὁμολογῶν τινὰ τούτων ἐκάστῳ τῶν γενῶν προσήκει· ἄλλως γὰρ ἤρκει ταῦτα μαθοῦσι, τὰ προγυμνάσματα· φημί, ἀπηλλᾶσθαι φιλοπονίας τῆς κατὰ ρητορικὴν καὶ τῆς περὶ τὰς διαιρέσεως ἐκάστου εἶδους· ὅθεν, ὡς ἔφημεν, τὰ προγυμνάσματα οὐχ ὅλους, ἀλλὰ μέρεσι τῶν ὄλων χρησιμεύει.

Περὶ μύθου

Πρῶτον δὲ πάντων τῶν προγυμνασμάτων τὸν μῦθον ἔταξαν· ὥσπερ γὰρ τὸ ἐν ταῖς τελείαις ὑποθέσει φεύγοντες δύσληπτον τὴν τῶν προγυμνασμάτων ἐπενόησαν χρεῖαν οἱ ταῦτα τάξαντες ὡς εἰσαγωγικωτέραν, οὕτω καὶ τὸν μῦθον τῶν ἄλλων προγυμνασμάτων ἔταξαν. πρῶτον φύσει τε ὄντα ἀφελῆ καὶ τῶν ἄλλων ἀπλούστερον καὶ ὡς συγγένειαν ἔχοντα πρὸς τὰ ποιήματα, ἀφ' ὧν τοὺς νέους μεταβαίνοντας οὐκ ἐχρῆν ἐντυγχάνειν ἀθρόως ξένοις τισὶ καὶ μηδαμῶς συνήθεσι· τούτου ἕνεκα τὸν μῦθον πάντων προέταξαν⁽¹⁾

Τίνος χάριν ἀπὸ τῶν προγυμνασμάτων ἀρχόμεθα;

Κάκεινο εἰδέναι δεόν, ὅτι ἡ ρητορικὴ φύσει μὲν τοῖς ἀνθρώποις παρῆν, ἣν δὲ δύσληπτος, καὶ οὐ ραδίως αὐτοῖς τὴν χρῆσιν παρεχομένη· δι' ὃ οὐδὲ πᾶσιν ἦν κατὰ δὴλος ὅθεν οὐδὲ τέχνη ἦν, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἐμπειρία ἀτελής· μετὰ ταῦτα ἕκαστος τῶν ἐν ταύτῃ ἐπιμελῶς διακείμενος μέρος τι ταύτης τέχνης παραλαμβάνων τοῖς μετ' αὐτὸν παρεδίδου· καὶ οὕτω κατὰ βραχὺ διήλθεν εἰς διεξόδους τινας· τούτων δὲ ἐξ ἀρχῆς καταληφθέντων, ἦν μὲν ἤδη σαφέστερα τὰ ἐκ τῆς ρητορικῆς καλὰ, τοῖς δὲ νέοις ὅμως δυσμεταχείριστον τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο· οὐ γὰρ ἦν ραδίως τοῖς ἀπτομένοις αὐτοῦ πρῶτον ἀθρόως πάντα τὰ ἐν αὐτῷ καθορᾶν· διὸ προήλθεν ἡ τῶν προγυμνασμάτων χρεῖα δι' ὧν οὐ πρὸς τὸ ὅλον, ἀλλὰ πρὸς ἕκαστον τῶν μερῶν ἰδίᾳ γυμναζόμεθα.

Ὅρος μύθου

«Ὁ μῦθος ποιητῶν μὲν προήλθε, γεγένηται δὲ καὶ ρητόρων κοινὸς ἐκ παλαιέσεως. ἔστι δὲ μῦθος λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν· καλεῖται δὲ συδαριτικός καὶ Κίλιξ καὶ κύπριος πρὸς τοὺς εὐρόντας μεταθεὶς τὰ ὀνόματα· νικᾷ δὲ μᾶλλον αἰσώπειος λέγεσθαι, [τὸ τὸν μὲν Αἴσωπον ἄριστα πάντων συγγράψαι τοὺς μύθους].

1. Οἱ μῦθοι ἐν τοῖς σχολείοις πορευόμενοι ἡμῖν ἀπὸ τῶν πρώτων βυζαντινῶν χρόνων, ἵνα μὴ εἴπω ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ὁ Διβάνιος ἐν ταῖς ρητορικαῖς «Μελέταις» του ποιεῖται πολλὴν χρῆσιν· ἐντεῦθεν παρέλαβον καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀναφέρω «τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου οἰκουμ. Πατριάρχου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Κυπρίου» τοὺς μύθους οὓς ἐξέδοτο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ Λεοντοπόλεως Σωφρ. Εὐστρατιάδης τῷ 1910, «Μελέται καὶ μῦθοι» σ. 213—230 οἱ Μῦθοι. Ὁ Γρηγόριος (τέως Γεώργιος) ἐπατριάρχης τῷ 1279—1281 καὶ θεωρεῖται εἰς τῶν διαπρεπῶν τῆς ἐποχῆς του ρητόρων καὶ συγγραφεὺς ἐκκλ. λόγων.

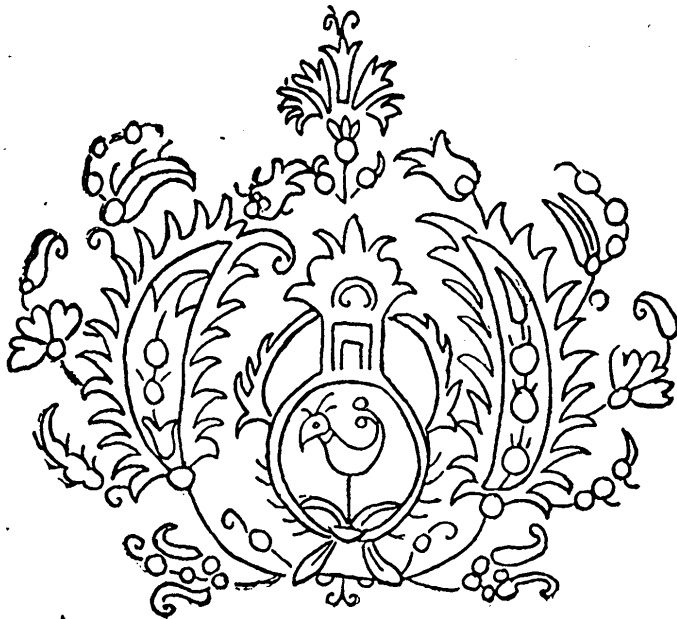
Τοῦ δὲ μύθου, τὸ μὲν ἐστὶ λογικόν, τὸ δὲ ἠθικόν, τὸ δὲ μικτόν· καὶ λογικὸν μὲν ἐν ᾧ τι ποιεῖν ἄνθρωπος πέπλασται, ἠθικόν δὲ τὸ τῶν ἀλόγων ἦθος ἀπομιμούμενον· μικτόν δὲ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων ἀλόγου καὶ λογικοῦ· τὴν δὲ παραίνεσιν, δι' ἣν ὁ μῦθος τέτακται, προτάσων μὲν ὀνομάσεις προμύθιον, ἐπιμύθιον δὲ τελευταῖον ἐπε-
νεγκών⁽¹⁾·.

Σχόλιον

• Πρῶτον δεῖ θεωρῆσαι τίνος χάριν τὸν μὲν μῦθον μετὰ τοῦ ἄρθρου προήνεγκε. τὰ δὲ λοιπὰ προγυμνάσματα χωρὶς ἄρθρου, ἢ ὅτι ἐν οἷς μὲν ὀρίζεται, οὐ προστί-
θηναι ἄρθρον, ἐν οἷς δὲ γένεσιν ἢ οὐσίαν ἢ διαίρεσιν αὐτῶν λέγει, καὶ τὸ ἄρθρον προστίθηναι. Φησὶ δὲ ποιητῶν μὲν προῆλθε διὰ καὶ Ἡρόδοτος καὶ ἄλλοι μύθοις ἐχρήσαντο, ἀλλὰ πρῶτοι τούτων ποιηταί. τὸ δὲ ἐκ παλαιότητος σημαίνει, ὅτι οἱ μὲν ποιηταὶ ἡδονῆς χάριν τῷ μύθῳ ἐχρήσαντο, οἱ δὲ ρήτορες διὰ παραίνεσιν· ἐμ-
φαίνει δὲ ἢ ἐκ πρόθεσις ἐνταῦθα ὅτι ἐκεῖθεν ὀρμώμενοι, καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἐπιμυθίου παλαιότητος οἱ ρήτορες τὸν μῦθον ὑφαίνουσιν, ὥς εἶναι τὴν παραίνεσιν ὑστέραν.

(Συνεχίζεται)

1. Ταῦτα τὰ περὶ ὀρισμοῦ τοῦ μύθου ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ὑπομνηματογράφου τοῦ Ἀφθονίου Ἰωάννου Σάρδεων. «*Commentarium in Aphthonii Progymnasmatia*» ἐκδοθὲν ὑπὸ Οὐγού Ράβε ἐν Λειψίᾳ 1927, σ. 4—9. Σημειωτέον, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν λαμβάνει ἐν συνεχείᾳ ἀλλὰ κατ' ἐπελογὴν τὰ χρήσιμα αὐτῷ. Πρὸς τούτοις τὰ τοῦ Ἀφθονίου ὁ ἐκδότης τίθηναι αἰεὶ ἐντὸς εἰσαγωγικῶν, πρὸς διάκρισιν τῶν τοῦ σχολίαστοῦ.

ΒΑΣ. Κ. ΣΚΑΦΙΔΑ, Φαρμακοποιού

ΟΙ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΟΙ*

(Η ΖΩΗ ΤΩΝ, ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ)

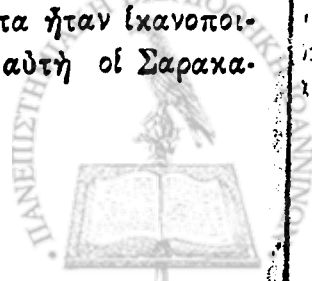
Οἱ ἄλλοι Σαρακατσαναῖοι, πού ὁδηγοῦν τὰ καραβάνια ἀπὸ σαμαρωμένα ἄλογα καὶ μουλάρια, μόλις φθάσουν στὰ καλοκαιρινὰ λειβάδια, ἀφοῦ μεταφέρουν ἀπὸ τὰ παρακείμενα ὁδὸν τὴν ἀπαραίτητη ξυλεία γιὰ τὲς καλύβες τῆς στάνης, ἀρχίζουν ἀργότερα ταξείδια στὲς πλησιέστερες πολιτείες γιὰ νὰ προμηθευθοῦν τρόφιμα καὶ πρὸ πάντων καλαμπόκι, πού τὸ ἀλέθουν στοὺς πλησιέστερους νερόμυλους, πού ἀφθονοῦν στὰ ὄρεινὰ χωριά. Μεταφέρουν ἐπίσης καὶ τὸ ἀπαραίτητο ἀλάτι γιὰ τὸ μπατζαριὸ καὶ γιὰ τὸ ἀλάτισμα τῶν μικρῶν καὶ μεγάλων ζώων. Ἀπὸ τῆς στάνης φορτώνουν καὶ μεταφέρουν στὴν πόλιν τὸ κασσέρι ἢ τὸ κεφαλοτύρι καὶ τὸ ἀποθηκεύουν σὲ εἰδικὲς ἀποθήκες καὶ τελευταῖα σὲ ψυγεῖα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἡμέρα σαμαρωμένα ἄλογα, κάθε στάνη ἔχει καὶ ἀγέλη ἀπὸ ἄγρια μεγάλα ζῶα, φράδες, ἄλογα καὶ μουλάρια μὲ τὸν ἀπαραίτητο ἐπιβήτορα γάϊδαρο—τοὺς ἀργιλέδες, ὅπως συνήθως ὀνομάζουν τὰ ἀτίθασα μεγάλα ζῶα. Ὅταν ὅμως ἕνα ἀλογάκι—πουλαράκι—ἢ μουλαράκι συμπληρώσῃ τὸ τρίτο ἔτος, τότε μαζεύονται πολλοὶ Σαρακατσαναῖοι καὶ ὑπὸ τῆς ὁδηγίας τοῦ θαλμᾶ, ἐσσοκοῦ μεγάλων ζώων, τὸ πιάνουν μὲ μεγάλες τριχιές, ρίχνοντας θηλειές στὸ λαιμὸ τοῦ ζώου.

Ὅταν δὲν κατορθώσουν μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, τότε ὁ θαλμᾶς ὁδηγεῖ τὴν ἀγέλη μὲ σφυρίγματα στὸ πλησιέστερο ρέμμα ἢ ποτάμι, γιὰ ἀλάτισμα. Ἀπλώνουν στὲς πλακερὲς πλάκες ψιλοκοπανισμένο ἀλάτι καὶ παράλληλα ἀφήνουν ἐκεῖ δίπλα ἀπὸ τὲς πέ-

τρες πολλὲς τριχιές μὲ θηλειές μεγάλες ἐνῶ τὴν ἄλλη ἄκρῃ τῆς τριχιάς τὴν κρατεῖ μακριὰ κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς καὶ μόλις τὸ πόδι τοῦ ζώου βρεθῇ στὴ μέση τῆς θηλειᾶς μὲ ταχύτητα τραβάει τὴν τριχιά καὶ ἔτσι πιάνεται ἀπὸ τὸ πόδι τὸ ζῶο. Μόλις πιασθῇ θὰ τοῦ περάσουν καπίστρι καὶ κιστέκια στὰ πόδια, γιὰ νὰ μὴ μπορῇ νὰ τρέχῃ, τοῦ δένουν δηλαδὴ μὲ κομμάτι τριχιάς τὸ μπροσθινὸ πόδι τὸ δεξιὸ καὶ τὸ ἴδιον καὶ στὰ ἀριστερὰ πόδια.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγες ἐβδομάδες τὸ σαμαρώνουν καὶ τὸ δένουν ἀπὸ τὸ σαμάρι ἡρεμοῦ ζώου γιὰ νὰ συνηθίσῃ νὰ ἀκολουθῇ τὸ καραβάνι. Κατ' ἀρχὰς τὸ φορτώνουν μὲ μικρὸ βάρος ἀπὸ 20—30 ὀκάδων, ἀργότερα δὲ μὲ μεγαλύτερο καὶ σιγὰ—σιγὰ ἡμερώνεται, ὥστε νὰ δέχεται καὶ καβαλάρη πάνω του. Πρὶν ἀπὸ σαράντα χρόνια, ὅποτε δὲν εἶχαν εἰσαχθῇ σὲ μεγάλη χλίμακα αἱ ἀλωνιστικὲς μηχανὲς στὴν Ἑλλάδα, ὁ ἀλωνισμὸς τῶν σιτηρῶν ἐγένετο σὲ καλλιγωμένα ἀλώνια μὲ μεγάλα ζῶα, πού τραβοῦσαν μεγάλες δοκάνες, χονδρὰ σανίδια δηλαδὴ μὲ στουρναρόπετρες μπηγμένες στὴν κάτω ἐπιφάνεια ἢ κομμάτια ἀπὸ λαμαρίνα, γιὰ νὰ κόψουν τὴν καλαμιὰ καὶ νὰ τὴν μεταβάλουν σὲ ἄχυρο, χρήσιμο γιὰ τοὺς γεωργούς. Οἱ Σαρακατσαναῖοι τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ τῆς Πίνδου ἐν γένει ἀρχὰς Αὐγούστου κατέβαιναν ἀπὸ τὰ βουνὰ μὲ τὰ σαμαρωμένα ζῶα των στὸν Θεσσαλικὸ κάμπο, ἔπου ἐπὶ δύο μῆνες ἀλώνιζαν τὰ σιτηρὰ τῶν γεωργῶν, γιὰτὶ δὲν ἐπαρκοῦσαν τὰ δικὰ τους μεγάλα ζῶα γιὰ τὸν ἀλωνισμὸ τῆς ἐσοδείας των, ὅταν μάλιστα ἦταν ἱκανοποιητικὴ. Ἀπὸ τῆς δουλειᾶς αὐτῇ οἱ Σαρακα-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

τσαναῖτοι εἶχαν ἐξασφαλίσαι ἓνα σταθερὸ εἰσόδημα, ἀρκετὰ σεβαστό, ὅταν μάλιστα ἡ ἐσοδεία ἦτο μεγάλη. Μὲ τὴν ἀμοιβὴν ποὺ ἐπαιρναν εἰς εἶδος πάντοτε—στάρι, βρώμη, κριθάρι—ἐδαζαν τὸ ψωμὶ τῆς χρονίᾳς ἐκεῖνοι, ποὺ εἶχαν πολλὰ μεγάλα ζῶα. Μετὰ τὸν ἀλωνισμόν ἐπέστρεφαν στὴ στάνη στὰ βουνὰ μὲ τρόφιμα καὶ δῶρα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους των.

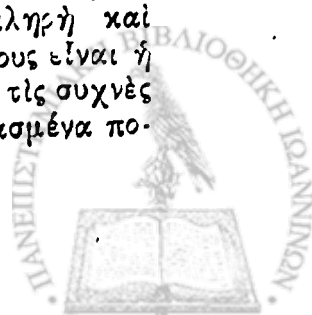
Ἐν ὅψει ἐπιστροφῆς στὰ χειμαδιὰ οἱ ἀγωγάτες Σαρακατσαναῖτοι ἀρχίζουν νὰ μεταφέρουν ἀρκετὰ εἶδη τῆς στάνης, τυριά καὶ ρουχισμόν, γιὰ νὰ εἶναι ξαλαφρώμενοι τὸν Ὀκτώβριον, ποὺ θὰ κατεβῶν μὲ τὰ κοπάδια των. Ἐν τῇ μεταξὺ αἱ ὑφάντρες ἔχουν τελειώσει τὰς θελέντζες καὶ τὰ διάφορα σκουτιά καὶ τὰ στέλνουν στὴ νεροτριβὴ—δριστέλλα—τὰς θελέντζες καὶ στὰ μαντάνια τὰ σκουτιά, γιὰ νὰ μπάσουν καὶ νὰ γίνουν γερά. Ἀφοῦ μένουν ἐκεῖ μιὰ ἐβδομάδα, ὥς ποῦ νὰ γίνουν, τὰ μεταφέρουν στὰ καλύδια καὶ τότε θὰ κληθῶν ραφτάδες ἀπὸ τὰ πλησιέστερα ὄρεινὰ χωριά, γιὰ νὰ ράψουν τὰ ἀπαραίτητα εἶδη ρουχισμοῦ. Πρὸ ἐτῶν ἦσαν καὶ σαρακατσαναῖτοι ραφτάδες καὶ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς ἐγκατασταθεὶς εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀλμυροῦ ἐδημιούργησε μεγάλη περιουσίαν. Ὁ μάστορας ράφτης βοηθούμενος ἀπὸ 1—2 καλφάδες καὶ ἀπὸ γυναῖκες, ποὺ ξέρουν ἀπὸ ράψιμον, στρώνεται σταυροπόδι στὴν καλύβαν ἢ στὸ φρεντζᾶτο καὶ ἀρχίζει νὰ κόβῃ καὶ νὰ ράβῃ μισόκαπες, κοντοκάπια, κατσουλόκαπες καὶ ἡμίπαλτα, μπουραζάνια καὶ ἐσώρρουχα γιὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Ἡ δουλειὰ αὐτῇ τοῦ ράφτη διαρκεῖ ἐβδομάδες καὶ μῆνα ὅταν πρόκειται νὰ κεντήσῃ κοντοσέγκουνα καὶ κοντόκαππα. Παράλληλα μὲ τὸν ρουχισμόν τῶν οἰκογενειῶν οἱ Σαρακατσαναῖτοι φροντίζουν καὶ γιὰ τὰ σαμάρια τῶν μεγάλων ζώων, τὰ ὅποια ἔχουν ὑποστῇ φθορὰ καὶ ἔχουν ἀμεση ἀνάγκη ἐπισκευῆς. Συνηθέστερα οἱ Σαρακατσαναῖτοι τὰ σαμάρια τὰ διορθώνουν τὴν ἀνοιξὴ στὰ χειμαδιὰ, πρὶν ξεκινήσουν γιὰ τὰ βουνά, στὴν Πίνδο ὅμως ὑπάρχουν ἀριστοὶ τεχνῖτες σαμαράδες ποὺ δγάζουν καὶ ἐπεξεργάζονται στὸ δάσος μόνι των τὴν σαμαροξυλείαν καὶ αὐτοὶ τὸ φθινόπωρον γυρίζουν στές διάφορες στάνες τῶν κτηνοτρόφων καὶ διορθώνουν τὰ χαλασμένα

σαμάρια καὶ φκιάνουν καὶ καινούργια γιὰ τὰ μικρὰ ἄλογα ἢ μολάρια, ποὺ ἐπιασαν ἀπὸ τοὺς ἀργιλέδες. Γιὰ τὰ στρώματα χρησιμοποιοῦν σαμαροσκούτια, ποὺ ὕφαναν εἰς γυναῖκες τὸ καλοκαίρι καὶ ἀπὸ τὸ πᾶν μέρος τὰ ντύνουν μὲ δέρματα ἀπὸ σφαγμένα πρόβατα καὶ γίδια. Μετὰ τὸν πρῶτον Παγκόσμιον πόλεμον πολλοὶ Σαρακατσαναῖτοι τσελιγγάδες, τῶν ὁποίων τὰ παιδιὰ γύρισαν διαφορετικὰ ἀπὸ τὸ στρατό, ἀντελήφθησαν τὴν ἀνάγκη νὰ μορφώσουν τοὺς μικροὺς των. Ἐφρόντισαν γι' αὐτὸ νὰ μὴ μένουν ἀγράμματοι ὅπως αὐτοὶ καὶ προσέλαβαν στὴ στάνη ἰδιωτικοὺς δασκάλους, οἱ ὅποιοι ὅλο τὸ καλοκαίρι συνεκέντρωναν τὰ ἀρσενικά καὶ μόνον παιδιὰ καὶ κάτω ἀπὸ τσαρδάκια ἀρχισαν νὰ τὰ διδάσκουν ἀνάγνωσιν καὶ γραφῇ. Στὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς μορφώσεως τῶν παιδιῶν προηγήθησαν οἱ Σαρακατσαναῖτοι τῆς Μακεδονίας καὶ ὅπως μὲ ἐβεβαίωσε πρὸ εἰκοσαετίας γνωστός μου γραμματοδιδάσκαλος ἀπὸ τὸ Ζαγόρι τῆς Ἡπείρου, τὰ ὑπαίθρια αὐτὰ σχολεῖα παρούσας κατὰ πληκτικὰ ἀποτελέσματα. Σὲ ἐλάχιστον χρονικὸ διάστημα τὰ ἡμιάγρια αὐτὰ τοσμπανόπαιδα ἔμαθαν γραφῇ, ἀνάγνωσιν, τὰς τέσσαρες πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς καὶ προσευχὰς καὶ τραγούδια—πρῶτα πρῶτα—τὸν ἐθνικὸν Ὕμνον καὶ τὸ «ὦ λυγερὸν καὶ κοπερὸν σπαθί μου!». Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς αὐτοὺς ἐσυνέχισαν τὰ μαθήματα των σὲ δημοτικὰ σχολεῖα, ὅταν κατέβαιναν στὰ χειμαδιὰ καὶ ἔγιναν ἀργότερα καλοὶ ἔμποροι, τυρσκόμοι, γεωπόνοι καὶ ἐπιστήμονες καὶ ἀξιωματικοὶ ἀκόμη.

Φθάνει τέλος τὸ φθινόπωρον καὶ οἱ Σαρακατσαναῖτοι ἀρχίζουν νὰ ἐτοιμάζωνται γιὰ τὴν μετακίνησίν των πρὸς τὰ χειμαδιὰ.

Συννέφιασεν ὁ Σμόλιγκας
στὸν Γράμμο πέρα βρέχει
μᾶς πῆρε τὸ φθινόπωρον
πικρὸ φαρμακωμένο.

Ὅσο εὐχάριστο καὶ χαρούμενον εἶναι τὸ ταξεῖδι ποὺ κάμουν τὴν ἀνοιξὴ γιὰ τὰ βουνὰ οἱ Σαρακατσαναῖτοι, τόσο σκληρὴ καὶ γιομάτη ταλαιπωρίες καὶ κινδύνους εἶναι ἡ φθινοπωρινὴ μετακίνησίν τους μὲ τίς συχνὰς καὶ ἀδιάκοπες βροχὰς, τὰ κατεβασμένα πο-

τάμια, τὰ κρύα καὶ τὰ χιόνια κάποτε. Στὰ παλιὰ χρόνια μαζί με τοὺς Σαρακατσαναίους ἄφηναν τὰ βουνὰ καὶ οἱ κλέφτες, ποὺ προήρχοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴ αὐτὴ φάρα. Κατέφευγαν κι' αὐτοὶ στὰ χειμαδιά, διότι ἐκεῖ μόνον εὕρισκαν ἄσυλο καὶ παρέμεναν κρυμμένοι ὅλον τὸν χειμῶνα περιμένοντας τὴν ἀνοιξή.

ν' ἀνοίξη ὁ γαῦρος κι' ἡ ὀξυὰ
νὰ ἡσκιώσουν τὰ λιμέρια.

Ἡ δημοτικὴ—ἡ σαρακατσάνικη μᾶλλον—μοῦσα δὲν παρέλειψε ν' ἀποθανατίσῃ τὸ κατέβασμα τῶν κλεφτῶν στὰ χειμερινὰ των καταφύγια, ὅπως πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα δημοτικὰ τραγούδια:

Ὁ Μίχος ἐκατέβαινε ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα
μὲ τὸ νιουφέκι στὸ πλευρό, μὲ τὸ σπαθὶ στὴ
ζώση,
νὰ πάη κατὰ τὰ χειμαδιά, στὴ Σκιὰ καὶ στὸ
[Πρετόρι....

ἄλλο

Ἐμαραθῆκαν τὰ δενδριά, τὰ κοροφοβούνια
[ἀσπρίζουν
κι' οἱ βλάχοι πᾶν στὰ χειμαδιά, πᾶνε νὰ ξε-
[χειμάσουν,
κι' ὁ κλέφτης τότε ποῦ νὰ πάη; Τὸ κορο-
[βούνι ἀφήνει
ἀλλάζει τὰ φορέματα καὶ τρέχει σκοτισμένος
καὶ δὲ γελάει τ' ἀχειλί του καὶ σκύφτει τὸ
[κεφάλι,
μετρώντας τὰ μερόνυχτα τὴν ὥρα καρτεράει,
ν' ἀνοίξη ὁ γαῦρος κι' ἡ ὀξυὰ, νὰ ζώσῃ τ'
[ἄρματά του,
νὰ πάρῃ τὸ νιουφέκι του νὰ ρίξῃ στὶς ρα-
[χοῦλες,
ν' ἀνέβῃ στὰ ψηλὰ βουνά, στὰ κλέφτικα λη-
[μέρια,
νὰ σμίξῃ μὲ τὴ συντροφιά, τὴν τέχνη του
[ν' ἀρχίσῃ,
σφάζοντας Τούρκους ὅπου βεῖ, γυμνώνον-
[τας διαβάτες
καὶ πλούσιους σκλάβους πιάνοντας, τὴν ξα-
[γορὰ νὰ παίρνῃ.

Οἱ Σαρακατσαναῖοι, τόσοι οἱ ἄνδρες ὅσον καὶ αἱ γυναῖκες φοροῦν—μᾶλλον φοροῦσαν, γιατί ἀναφέρομαι εἰς τὸ παρελθόν

—διακριτικὲς φορεσιές, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀναγνωρίζονται εὐκολά.

Κύριο ἐνδυμα γιὰ τοὺς ἄνδρες εἶναι ἡ φουστανέλλα καὶ στὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἡ ἄσπρη φλοκκάτα καὶ γιὰ τίς γυναῖκες ἡ μαλλινόφουστα καὶ ἡ κεντημένη κοντόκαππα ἢ τὸ καππί. Ἄς ἀρχίσουμε ὁμῶς ἀπὸ τὴ φορεσιὰ τῶν ἀνδρῶν πρῶτα. Οἱ ἄνδρες φοροῦν φανέλλα ἢ κατασάρκι, ποὺ γίνεται ἀπὸ λεπτὸ ἀπολυτὸ μάλλινο σκουτί. Εἶναι ἄσπρη πάντοτε καὶ μόνο τὰ μανίκια, ποὺ εἶναι πλεχτὰ καὶ πρόσθετα ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα, φέρουν κεντήματα μὲ νῆμα μαῦρο ἢ γαλάζιο. Πάνω ἀπὸ τὴ φανέλλα φοροῦν πουκάμισο—κάμσο—φαρδομάνικο ἄσπρο, ἀπὸ ἀμερικάνικο παλὶ ἀσπρισμένο καὶ γιὰ τίς καθημερινὲς ἀπὸ χονδρὸ πανί, ποὺ ὑφαίνουν αἱ Σαρακατσάνισσες. Τὸ μάκρος του εἶναι λίγα δάκτυλα κάτω ἀπὸ τὸν ὄφαλό καὶ γι' αὐτὸ λέγεται καὶ κοντό. Γιὰ ν' ἀσπρίσῃ τὸ πανὶ τὸ βαπτίζουν μέσα σὲ γελαδινὴ βουνιά, ποὺ ἔχουν διαλύσει σὲ νερὸ μέσα σὲ ξύλινο τάλλαρο. Τὸ διάλυμα αὐτὸ τῆς βουνιάς εἶναι πυκνὸ καὶ τὸ πανὶ τὸ στρώνουν ἐκεῖ δίπλες—δίπλες γιὰ νὰ ροφήσῃ ἐξ ἴσου ὅλο τὸ πανὶ ἀπ' αὐτό. Ὑστερα ἀπὸ 3—4 μέρες τὸ θγάζουν καὶ τὸ ξεπλένουν μὲ ἄφθονο νερὸ στὸ ποτάμι ἢ στὴ βρύση καὶ τὸ χτυποῦν δυνατὰ μὲ ξύλινο κόπανο. Ἀφοῦ τὸ ξεπλύνουν καλὰ, τὸ ἀπλώνουν γιὰ νὰ στεγνώσῃ (1). Τὸ πουκάμισο τὸ ράθουν οἱ ραφτάδες καὶ οἱ γυναῖκες πολλὰς φορές. Τὰ μανίκια εἶναι πλατεῖα καὶ ἀνοιχτὰ μπροστά, σουφρωμένα δὲ πάνω στὰ νωμίτια. Στὸ στηθος τοῦ πουκάμισου γίνονται οἱ δίπλες ἢ πιέτες, οἱ ὁποῖες γιὰ ὁμορφιά γίνονται μὲ κεντήματα ἄσπρα τρυπητά. Στὸ λαιμὸ κρυμπώνεται τὸ κάμσο μὲ κουμπί, ραμμένο μὲ κλωστή στὴν ἀντίθετη ἀπὸ τὴν κουμπότρυπα μεριά. Τρίτο ἐσώρρουχο εἶναι τὸ σῶδρακο ἢ συντρόφι (2), γιατί γίνεται ἀπὸ τὸ ἴδιο πανὶ μὲ τὸ πουκάμισο καὶ εἶναι ἀχώριστος σύντροφός του. Δὲν μπορεῖ νὰ ἰσηθῇ πουκάμισο χωρὶς σῶδρακο καὶ σῶβρακο

1. Στὰ τελευταῖα χρόνια τὸ ἀσπρίζουν μὲ βαρεκίνα ἢ χλώριο, ὅπως λένε τὴ χλωριοῦχο ἄσβεστο. (κ. βρωμοῦσα).

2. Στὴν Κρήτη συντρόφι ὀνομάζουν τὸ ὑστερο, ποὺ πέφτει ἀπὸ τὴν ἐπίτοκο μετὰ τὸν τοκετό (πλακοῦς καὶ θυλάκιο).

χωρίς πουκάμισο. Τὸ σώδρακο εἶναι μακρὺ καὶ φθάνει ὡς τὸν ἀστράγαλο καὶ σφίγγεται στὴ μέση μὲ βρακοζώνια. Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια οἱ Σαρακατσαναῖοι δράκωναν τ' ἀγόρια των—γιατὶ αἱ γυναῖκες δὲν φοροῦν συντρόφι—σὲ μεγάλη ἡλικία γιὰ λόγους οἰκονομίας, ὑγείας καί... εὐκολίας. Πολλοὶ φοροῦσαν σώδρακο, ὅταν ἐπρόκειτο νά... παντρευθοῦν. Εἶναι ὁμως καὶ Σαρακατσαναῖοι ποὺ δὲν φόρεσαν σώδρακο στὴ ζωὴ τους. Εἶναι γνωστὸ τὸ ἀνέκδοτο τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ ἀργότερα στρατάρχου τῆς Ἑλλάδος, ὅταν σὲ νεανικὴ ἡλικία ὑπηρετοῦσε στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ—Πασᾶ στὰ Γιάννενα χορεύοντας κάποιια μέρα μπροστὰ στὸ Βελῆ—πασᾶ, δεῦτερο παιδί τοῦ Ἀλῆ—σὲ μιὰ στιγμή ἢ φουστανέλλα του σηκώθηκε τόσο πολὺ ψηλά, ὥστε φάνηκαν τὰ ἀπόκρυφα ἐκεῖνα μέλη, ποὺ σκεπάζει τὸ σώδρακο καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ Κρητικὴ μοῦσα ἔχει ἀφιερῶσει τοὺς στίχους:

—Βρὲ σὺ Μανώλη Κρητικὲ
ἵν τάχεις μέσ στὴ βράκα
καὶ κάνει τρίκι—τράκα;
—Ἐχω δυὸ βώλους ζύχαρη
καὶ μιὰ μπουκάλα ράκα.

Τὸ περιστάτικὸ αὐτὸ ἐξώργισε τὸν Βελῆ—πασᾶ σὲ βαθμὸ νὰ διατάξῃ τοὺς Ἀρβανῆτες νὰ δείρουν τὸν νεαρὸν Καραϊσκάκη, τὸν ἐμπόδισεν ὁμως ὁ πατέρας του Ἀλῆς ('). Στὰ πόδια τους οἱ Σαρακατσαναῖοι φοροῦν κάλτσες, γνωστὲς μὲ τὸ ὄνομα βλαχόκαλτσες, ποὺ γίνονται ἀπὸ ἄσπρο μᾶλλينو δίμιτο—σπάνια ἀπὸ ἀπολυτὸ σκουτί—καὶ τίς ράβουν οἱ ραφτάδες, γιὰτὶ ἀπαιτεῖ τέχνη τὸ ράψιμό τους. Ράβονται πρῶτα μὲ συνηθισμένο ράψιμο καὶ ἀπ' ἔξω περνοῦν σταυροβελονιά μὲ δαμβακερὸ νῆμα καὶ ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴ σταυροβελονιά φκιάνουν γαζιά. Στὸ κάτω μέρος τῆς κάλτσας κολοῦν δυὸ τριγωνικὰ κομμάτια ἀπὸ τὸ ἴδιο σκουτί, τὸ χτένι καὶ τὸ φτεργίδι, στὲς ρα-

φές τους κάνουν σταυροβελονιά καὶ τὲς ἄκρες τίς σεραδώνουν μὲ μᾶλλινα σεράδια. Αἱ κάλτσες πιάνονται ἀπὸ τὴν πατοῦνα τοῦ ποδιοῦ μὲ πέτσινες λουρίδες ἢ μὲ μᾶλλινο στριμμένο νῆμα. Τὸ ἀπάνω μέρος τῆς κάλτσας—στὸν μηρὸ—δένεται στὴ βρακοθηλειὰ—ποὺ εἶναι σὲ δυὸ ἀνοίγματα τῆς σούφρας τοῦ σώδρακου—μὲ σχοινὶ στριμμένο γερὸ. Κάτω ἀπὸ τὸ γόνα ἢ κάλτσα δένεται ἀπ' ἔξω μὲ μαύρη μεταξωτὴ ἢ δαμβακερὴ πλεχτὴ λουρίδα, ποὺ καταλήγει σὲ φούντα, τὴν καλτσοδέτα ἢ καλτσοβέτα. Ἡ πατοῦνα τοῦ ποδιοῦ συνήθως εἶναι γυμνὴ καὶ μόνο οἱ γέροι φοροῦν μᾶλλινα κοντὰ τσουράπια, τὰ παρπόδια. Γιὰ ποδήματα ἔχουν τὰ τσαρούχια, τὰ ὅποια γίνονται ἀπὸ εἰδικoὺς τεχνίτες, τοὺς τσαρουχάδες. Γίνονται συνήθως ἀπὸ κίτρινο ἢ κόκκινο κατεργασμένο δέρμα καὶ στὲς μύτες μπροστὰ στολίζονται μὲ πλούσια φούντα ἀπὸ μετάξι ἢ ἀπὸ μαλλί γιὰ τὰ καθημερινά. Οἱ φτωχοὶ φοροῦν γου-

Καταυλισμὸς Σαρακατσαναίων
(Ζυγὸς—Καβάλας)

1. Εἶναι ἱστορικὰ θεβαιωμένο ὅτι ὁ στρατάρχης τῆς Ρούμελης Γ. Καραϊσκάκης δὲν φοροῦσε συντρόφι ὅταν τραυματίσθηκε θανάσιμα στὲς 22 Ἀπριλίου τοῦ 1827 στὴ μεγάλη μάχη τοῦ Φαλήρου. Καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Νικόλαος Στουρνάρης δὲν φοροῦσε συντρόφι τὸ καλοκαίρι γιὰ νὰ μὴ συγκαίεται (Κασομούλης).

ρουνοτσάρουχα, ἀπὸ χοιρινὸ δέρμα καὶ τὰ φκιάνουν μόνοι των οἱ Σαρακατσαναῖοι. Στὴ μέση περισφίγγεται ἡ φουστανέλλα, τὸ πιδ κτυπητὸ μέρος τῆς φορεσιᾶς. Γίνεται ἡ φουστανέλλα ἀπὸ πανὶ ἄσπρο καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὲς μάνες καὶ κάθε μᾶνα ἀπὸ

Εξ λαγγιόλια, τριγωνικά κομμάτια πανί. Συρράβοντας τὰ λαγγιόλια κάνουν τὴ μάνα καὶ αἱ μάνες τῆ φουστανέλλα. Ὁ κάτω γύρος τῆς φουστανέλλας πιστρώνεται καὶ τὸ πιστρωμα τὸ περιοῦν μὲ γαζί, τὸ γαζώνουν δηλαδὴ μὲ τὸ χέρι ἢ μὲ τὴ μάκινα—μηχανή—καὶ γι' αὐτὸ ἔχομε καὶ τὸ δίστιχο:

Φουστανέλλα μὲ γαζί
ποιὸς λεβέντης τὴ φορεῖ.

Διάστημα: φουστανελλοφόροι στὰ χωριὰ τοῦ Ἀσπροποτάμου ποὺ ἀπῆχαν ἐποχή, ἀναφέρονται οἱ Κώστας Μπέκας καὶ Γεώργιος Κουκουφλῆς καὶ σώζεται τὸ σχετικὸ δίστιχο, συνέχεια τοῦ παραπάνω:

Κώστας Μπέκας τὴ φορεῖ.
μὲ τὸ Γεώργο Κουκουφλῆ.

Οἱ μαννάδες συρράβονται καὶ ὁ πάνω γύρος, ποὺ θὰ προσδεθῇ στὴ μέση σουφρώνεται καὶ γίνεται ἡ σούφρα ἢ σούρα. Ἀπὸ τὴ μιὰ ἔως τὴν ἄλλη μεριὰ τῆς σούφρας, συμπιάνεται ἕνας σωλήνας ἀπὸ πλεκτὸ πανί καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν σωλήνα περνοῦν χοντρὸ κορδόνι ἀπὸ λωρίδες πανιοῦ καὶ ἔτσι ὁ σωλήνας μὲ τὸ κορδόνι ἀποτελοῦν τὴ βάση τῆς φουστανέλλας. Τὸ μάκρος τῆς φουστανέλλας τῶν Σαρακατσαναίων ἐφθάνε κάτω ἀπὸ τὸ γόνα, ἐνῶ τῶν Ρουμελιωτῶν μόλις φθάνει στὸ γόνα. Ἡ πιὸ πλούσια φουστανέλλα γίνεται μὲ σαράντα μάνες, ἦτοι μὲ 240 λαγγιόλια. Αἱ φουστανέλλες τῶν Σαρακατσαναίων, ποὺ μόνον στὰ χαράρια σώζονται ἀπὸ ἐτῶν, ἐγένοντο ἀπὸ ἀμερικάνικο πανί, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τὴ φορέσουν σὲ γάμο καὶ ἀπὸ χονδρὸ χειρίσιο πανί γιὰ τὰς καθημερινές. Στὴ μέση ποὺ ζώνεται ἡ φουστανέλλα μὲ δυὸ συρμάτινες κόμτσες, ἐφαρμόζεται τὸ ζωνάρι. Μαῦρο ἢ κόκκινο μεταξωτὸ μὲ ἀσπρες ἢ γαλάζιες γραμμὲς καὶ τελειώνει στὲς δύο ἄκρες σὲ φουίντες μακρυές. Πολλοὶ γιὰ ζωνάρι χρησιμοποιοῦν δερμάτινη λωρίδα, ἀπὸ τοῦς τσαρουχάδες καὶ μὲ αὐτὴ σφίγγουν τὴ μέση. Ἄλλοι φοροῦν μάλλινα ζωνάρια, ποὺ ὑφαίνουν οἱ Σαρακατσάνισσες ἢ τὰ ἑγοράζουν ἀπὸ τὸ παζάρι. Πάνω ἀπὸ τὸ ζωνάρι ζώνεται ἄλλη δερμάτινη πλατεῖα λουρίδα, ποὺ κρατεῖ τὸ γνωστὸ σελλάχι. Τὸ φακίαναν καὶ αὐτὸ εἰδικοί τσαρουχάδες

ἀπὸ ἀργασμένο κίτρινο ἢ κόκκινο δέρμα μὲ τρία ἢ τέσσαρα ἢ καὶ πέντε φύλλα ποὺ συρράβονται τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο στὲς ἄκρες καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ δύο φύλλα σχηματίζονται σακκούλες, ποὺμποροῦν νὰ περιλάβουν διάφορα ἀντικείμενα. Τὸ σελλάχι εἶναι εἶδος πολυτελείας καὶ προσδίδει μεγαλοπρέπεια σὲ κεῖνον ποὺ τὸ φορεῖ. Στὰ διάφορα διαμερίσματα τοῦ σελλαχιοῦ βάζουν χαρτονομίσματα, λίρες, μετζῆτια, κάρτα, γρόσια καὶ φλωριά. Σὲ ἄλλο φύλλο βάζουν τὴν τσατσάρα μὲ τὸ ἀπαραίτητο στρογγυλὸ καθρεπτάκι καὶ σὲ ἄλλα τὸ σφουγγομάντηλο, τὴν καπνοσακκούλα, τὰ σύνεργα τῆς φωτιάς, δηλαδὴ τὴν τσακμακόπετρα, τὴν ἴσκα, τὸ θειαφοκέρι, τὸ δὲ τσακμάκι, ποὺ εἶναι πιασμένο σὲ λουρί, τὸ δένουν ἀπὸ τὴ μέση γιὰ νὰ τὸ βρίσκουν εὐκολὰ ὅταν τὸ χρειασθοῦν.

Σὲ ἄλλο τέλος διαμέρισμα βάζουν τὸ μαχαίρι μέσα σὲ θηκάρι, τὸν πρόβολο γιὰ τρύχισμα, κοπίδι ἢ μαχαιράκι καὶ τρυπητήρι γιὰ μικροδουλειές, τσαγγαροσουβλί, βελόνες ραφῆς καὶ κλωστή καὶ βελόνες καὶ τσαρουχόραμμα γιὰ νὰ μπαλώνουν τὰ τσαρούχια τοῦς. Γιὰ νὰ ἀνάψουν φωτιά ὅταν βρέχῃ χρησιμοποιοῦν καὶ ξυγγοκέρι καὶ ρητσοκέρι, αὐτὰ ὅμως τὰ σφαλίζουν σὲ μαλικοκάππι. Πάνω ἀπὸ τὸ πουκάμισο φοροῦν — φοροῦσαν πάντοτε — γελέκι ἢ τσαμαντάνι ἀπὸ τσόχα μαύρη ἢ γαλάζια, μὲ τὰ ἄκρα σεραδωμένα μὲ γαῖτάνια καὶ σειρήνια. Τὸ τσαμαντάνι μένει ἀνοιχτὸ καὶ τὰ πέτα ἀνεμίζουν σὲ στῆθος καὶ μόνον οἱ γέροι, ποὺ φοροῦν μάλλινο τσαμαντάνι, τὸ κουμπώνουν σταυρωτά. Πάνω ἀπὸ τὸ γελέκι φοροῦν τὸ κοντοσέγγουνο ἢ πισιλί, ἀνοιχτὸ σὲ στῆθος, μὲ μανίκια ριγμένα στὲς πλάτες. Τὸ χρώμα τοῦ εἶναι μαῦρο ἢ γαλάζιο ἀπὸ τσόχα καὶ εἶναι κεντημένο μπροστὰ καὶ στὰ μανίκια ἀπὸ εἰδικὸ ράφτη. Πάνω ἀπὸ τὸ κοντοσέγγουνο φοροῦσαν τὴν ἀσπρη φλοκκάτα, γιὰ παιωφόρι, ὀνομάζεται δὲ ἔτσι, γιατί γίνεται ἀπὸ μάλλινο φλοκκιστὸ — χρυσωτὸ — σκουτί. Τὴν ἱστορικὴ φλοκκάτα, ποὺ φοροῦσαν εἰς οἱ ἥρωες τοῦ 1821 ἀναφέρει καὶ ὁ Βαλαωρίτης:

Ἐβρόντησαν τὰ χαῖμαλιά
ἀνέμισε ἡ φλοκκάτα. . . .

Ἡ φλοκκάτα εἶναι ἓνα εὐρύχωρο πανωφόρι με λαγγιόλια πίσω μακρυά, ὥστε νὰ σκεπάζῃ τὴ φουστανέλλα καὶ χωρὶς μανίκια καὶ πολλὰς φορὲς με ἐξοχὲς στοὺς ὤμους, τὰ αὐτιά. Ἡ τραχηλιά καὶ ὅλη ἡ γύρα σεραδώνεται με πλατεῖα ταινία ἀπὸ γαϊτάνια καὶ σειρήτια, ἄσπρα ἐπίσης, ἐνῶ στὲς γωνιὲς κάτω καὶ στὰ ἰωμίτια ἐφκίαναν διάφορα κεντήδια με τὰ ἴδια σειρήτια. Τὴν φλοκκάτα τὴ φοροῦσαν καὶ ἀπὸ τὲς δυὸ μεριεῖς—ὄψεις—με τὸν φλόκκο ἀπ' ἐξω τὲς καθημερινῆς καὶ με τὸν φλόκκο ἀπὸ μέσα στὲς γιορτὲς καὶ τοὺς γάμους. Στὰ ὄρεινὰ χωριά τῆς Πίνδου μέχρι σήμερα αἱ γυναῖκες φοροῦν φλοκκάτα μαύρη με κόκκινη ταινία ἀπὸ τσόχα γύρω καὶ στὰ ἰωμία καὶ με δυὸ σειρὲς γαϊτάνια, τὸ ἓνα γαλάζιο καὶ τὸ ἄλλο κόκκινο. Μαύρη φλοκκάτα φοροῦν καὶ αἱ Καραγκούνισσες τοῦ κάμπου Λαρίσης καὶ Φαρσάλων, ἐνῶ εἰς τὸν κάμπο τῶν Τρικκάλων καὶ τῆς Καρδίτσας αἱ χωριάτισσες φοροῦν παραλλαγή τῆς φλοκκάτας, τὴ σιγγούνα με πολλὰ λαγγιόλια καὶ στενὴ στή μέση. Ἡ ἄσπρη φλοκκάτα ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ πιὸ ἐπιβλητικὸ καὶ δεσπόζον μέρος τῆς σαρακατσάνικης φορεσιᾶς καὶ ποὺ στὴ βλάχικη διάλεκτο λέγεται σά-ρι-κα ἢ σά-ρι-κον, ἐξ οὗ καὶ Σαρικά τσάνοι καὶ Σαράκοῦτοῦ = Σαρακατσάνος—ἔχει ἐξαφανισθῇ ἀπὸ πολλὰ χρόνια, τελευταῖα δὲ κινδυνεύει νὰ ἐξαφανισθῇ καὶ ἡ μαύρη φλοκκάτα στὸν κάμπο τῆς Θεσσαλίας. Γιὰ κάλυμμα στὸ κεφάλι ἐπὶ Τουρκοκρατίας φοροῦσαν ἄσπρο λαμβανερὸ φέσι, τὴν μπαρμπούσα, χωρὶς φούντα, ποὺ εἶχαν τὰ κόκκινα φέσια πιασμένα ἀπ' τὸν ὄφαλό πάνω. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δμως τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὸν Τουρκο-κο ζυγὸ, οἱ Σαρακατσανῶν ἀρχισαν νὰ φοροῦν σκούφια μαύρη, ἀπὸ ἀτλάζι ἢ μερινὸ μαῦρο ὕφασμα κεντημένη γύρω καὶ στὸ ἐπάνω μέρος. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ σκούφια μέρος μόνον ἀπὸ τὸ κεφάλι σκεπάζει καὶ γιὰ νὰ μὴ πέφτῃ ἀγγιστρώνεται ἀπὸ τὰ μαλλιά με εἰδικὴ συρμάτινη κόμπσα. Ὡς σημειωθῇ ὅτι τὰ ἄσπρα φέσια, ποὺ φοροῦσαν οἱ κτηνοτρόφοι καὶ οἱ γεωργοί, καθὼς καὶ τὰ κόκκινα φέσια, ποὺ φοροῦσαν οἱ ἐπαγγελματίαι καὶ ἐπιστήμονες τὸ Τουρκικὸ Κράτος, λόγῳ δασμολογήσεως, ἐπρομηθεύετο

ὕποχρεωτικῶς ἀπὸ τὴν Αὐστρία καὶ δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἰδρύσῃ διομηχανίαν φεσοποιίας στὴν ἐπικράτειά του! Ὅταν δὲ κατὰ τὸ 1909 οἱ Νεότουρκοι ἐπεχείρησαν ν' ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸ τῶν διομολογήσεων καὶ κατήργησαν τὸ φέσι καὶ ὡς ὑποχρεωτικὸ κάλυμμα ἐπέβαλαν τὴν τραγιάσκα (1) ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις διὰ τελεσιγράφου ἠπειλήσε νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην τότε ἂν δὲν ἐπανεέλθουν εἰς ἰσχὺν αἱ διομολογήσεις καὶ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις με νέον διάταγμα

Σαρακατσάνες τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας

ἐπανεφέρει τὸ φέσι ὡς ἐπίσημο κάλυμμα τῆς κεφαλῆς. Συμπλήρωμα τέλος τῆς ὅλης ἀνδρικής φορεσιᾶς εἶναι ἡ γκλίτσα ἢ ἀγκλίτσα, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ἀποχωρίζεται καὶ σήμερα ὁ Σαρακατσάνος. Εἶναι τὸ γνωστὸ ξύλινο ραβδί—ἀπὸ ξύλο κρانيᾶς συνήθως—με ἓνα πρόσθετο κομμάτι ἀπὸ πυξάρι ἐπεξεργασμένο καὶ ἐφαρμοσμένο σφιγκτὰ στὸ ἀπάνω μέρος, στὴ λαβή. Εἶναι κομπή καὶ κοντὴ μάλλον ἢ γκλίτσα τοῦ τσέλιγκα, ἐνῶ

1. Ἡ λέξις τραγιάσκα εἰσήχθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρὸ πενήτηντα ἐτῶν, ὁπότε ἐπεσκέφθησαν τὰς Ἀθήνας διακόσιοι, Ρουμάνοι φοιτηταὶ με ἔνδυμα ταξειδίου καὶ με κασκέτο στὸ κεφάλι. Εἰς τὰς διαφόρους ἐορτάς, ποὺ ἐδίδθησαν πρὸς τιμὴν των εἰς τὸ Στάδιον, Πανασσὸν καὶ Πανεπιστήμιον, οἱ Ρουμάνοι φοιτηταὶ εἰς τὰς θερμὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐβγαζαν τὰ κασκέτα των, τὰ κουνοῦσαν πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια των καὶ φώναζαν Ρουμανιστί: Τραγιάσκα Γκρέτσια—ζήτω ἡ Ἑλλάς. Ἡ λέξις τραγιάσκα εἶναι γ' ἐνικὸν πρόσωπον τῆς προστακτικῆς τοῦ ἐνεστώτος τοῦ ρήματος *traiesc* τραγίσκω=ζῶ, ἥτοι *traiasca*=ζήτω. Κάποιος δημοσιογράφος Ἀθηναῖος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πήρε τὸ Ρουμανικὸ ζήτω «τραγιάσκα» καὶ τὸ κόλλησε στὸ κασκέτο καὶ ἐπιασε καὶ ἀπὸ τότε λέγεται τραγιάσκα τὸ κασκέτο.

τῶν τσομπάνηδων εἶναι μακρὰ γιὰ νὰ μποροῦν νὰ πιάνουν μὲ αὐτὴ τὰ πρόβατα ἢ τὰ γίδια ἀπὸ τὰ πεινὰ πόδια. Οἱ Ἀρβανι-τόβλαχοι κτηνοτρόφοι καταστρατηγοῦντες τὸν Τουρκικὸ Νόμο, ἐφοροῦσαν γιὰ κάλυμμα στὸ κεφάλι παραλλαγή φεσιού ἀπὸ ἄσπρο χονδρὸ πανί, κεντημένο μὲ κίτρινη κλωστή, τὸ κ ε λ ε π ο ὕ σ ι , ποὺ ἔρραβαν αἱ γυναῖκες τῶν. Οἱ Σαρακατσανῶν γιὰ νὰ προφυλάχωνται ἀπὸ τὴ βροχή, τὰ χιόνια καὶ τὸ κρύο φοροῦν ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴ φορεσιά τῶν τὴν κάππα, ποὺ γίνεται ἀπὸ τραγόμαλλο. Εἶναι πολλῶν εἰδῶν κάππες, ἢ μισόκαππα, ἢ τσελιγγάτη, γιατί συνήθως τὴ φοροῦν οἱ τσελιγγάδες καὶ μόλις φθάνει στὰ γόνατα, τὸ κοντοπάππι μὲ μανίκια καὶ κατσούλα ἢ κατσουλάρι, γιὰ νὰ σκεπάζῃ τὸ κεφάλι, ἢ κατσουλόκαππα, πολὺ μακρὰ μὲ μανίκια, ποὺ τὰ περνοῦν στὰ χέρια καὶ κατσούλα γιὰ τὸ κεφάλι. Αὐτὴν φοροῦν οἱ τσοπάνηδες καὶ εἶναι εὐεργετικὴ γι' αὐτοὺς. Αἱ γυναῖκες ἐσώρρουχα φοροῦν μόνο φανέλλα καὶ πουκάμισο καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένες ἀπὸ τὸ συντρόφι. Γι' αὐτὸ δὲν γονατίζουν—δὲν κάνουν κάθισμα θαθὺ—δταν θέλουν νὰ κάμουν τὸ ψιλό τους τὸ νερό, ἀλλ' ἀνοίγουν τὰ πόδια τῶν—διάστας τῶν ποδῶν— καὶ μένουν ὀρθιες χωρὶς νὰ διακόψουν τὸ πλέξιμο ἂν ἔχουν κάλτσα στὰ χέρια ἢ τὸ γνέσιμο ἂν ἔχουν ρόκα μὲ τλούπα στὴν ἀμασχάλη. Στὸ τέλος μὲ τὰ δύο τῶν χέρια τρίβουν τὴ φούστα στὰ μούσκεμα σκέλη γιὰ νὰ στεγνώσουν... Μόνον οἱ ἀρρωστημένες γυναῖκες φοροῦν συντρόφι κατὰ παραγγελίαν τοῦ γιατροῦ. Ἐθεωρεῖτο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐξευτελιστικὸ γιὰ μιὰ Σαρακατσάνα νὰ φορέσῃ σῶδρακο. Ἡ κορμοφανεῖλλα γίνεται ἀπὸ ἄσπρο ἀπολυτὸ—ποὺ ὑφαίνεται μὲ δύο μιτάρια—σκουτί καὶ ἔχει μανίκια πλεχτὰ προσθετὰ στὸν ἄγκωνα μὲ διάφορα κεντήδια ποὺ τὰ κεντοῦν μόνες τους. Καὶ ἡ τραχηλιὰ τῆς φανεῖλλας ἔχει ἐπίσης κεντήδια μὲ βαμβακερὰ χρωματιστὰ νήματα. Τὸ ποκάμισο γίνεται ἀπὸ ἄσπρο πανί, φαρδομάνικο, μὲ κεντήδια στὴν τραχηλιὰ καὶ στὸ στῆθος καὶ στὰ νωμῖτια καὶ τίς ἄκρες ἀπὸ τὰ μανίκια, συνήθως μὲ κίτρινη μεταξωτὴ κλωστή. Γίνεται καὶ ἀπὸ χειρῖσιο πανί, ποὺ τὸ ὑφαίνουν μόνες τους καὶ τὸ λευκαίνουν,

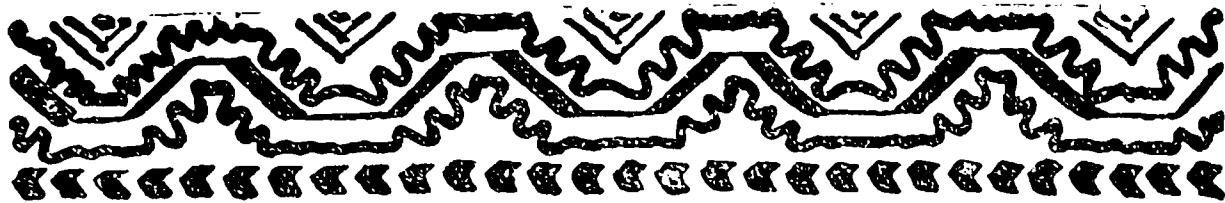
ὅπως ἀνέφερα παραπάνω καὶ ράβεται ἀπὸ τὲς ἴδιες. Κύριο ἔνδυμα εἶναι ἡ μαλλινόφουστα, ποὺ γίνεται ἀπὸ λεπτὸ μάλλινο σκουτί, γαλάζιο ἢ λουλακίσιο καὶ ποὺ τὸ ὑφαίνουν μόνες τους. Αἱ γρηῆς φοροῦν μαλλινόφουστανο, χωρὶς μανίκια. Τὲς φούστες τὲς ράβουν αἱ ἴδιες καὶ εἶναι λεπτοῦφαντες καὶ φουστανελλοειδεῖς, μὲ πλισσέδες δηλαδὴ καὶ στὸν γύρο κάτω εἶναι κεντημένες μὲ πολλὰ κεντήδια. Τὲς φούστες τὲς ὑφαίνουν στῆμόνι μὲ στῆμόνι καὶ τὸ σκουτί γίνεται ψιλὸ καὶ ὁμορφο. Πάνω ἀπὸ τὸ πουκάμισο φοροῦν τὸ ζωστάρι ἢ μπροστάρι ἀπὸ ψιλὸ γαλάζιο σκουτί, κεντημένο μὲ κόκκινες καὶ πράσινες μεταξωτὲς κλωστὲς. Τὸ ζωστάρι εἶναι ἀνοικτὸ μπροστὰ στὸ στῆθος καὶ κουμπώνεται στὸ κάτω μέρος σφικτὰ μὲ μιὰ συρματένια κόμπσα, γιὰ νὰ σηκωθῇ πρὸς τὰ πάνω τὸ στῆθος. Στὴν κόμπσα αὐτὴ στηρίζεται τὸ στῆθος τῆς Σαρακατσάνας, γιὰ νὰ παρουσιάζεται κάπως πλούσιο, γι' αὐτὸ ὅλες σχεδὸν αἱ Σαρακατσάνες εἶναι λιγνὲς καὶ ἀδύνατες ἀπὸ τὴν ἀτέλειωτη δουλειὰ ποὺ κάμουν. Σπάνια νὰ ἰδῇ κανένας εὐταρκὴ καὶ παχουλὴ Σαρακατσάνα. Πάνω ἀπὸ τὸ ζωστάρι φοροῦν τὴν κοντόκαππα ἢ κοντογοῦνι, ἀπὸ μάλλινο λουλακίσιο λεπτὸ σκουτί, κεντημένο μπροστὰ καὶ μὲ μανίκια ἐπίσης κεντημένα, ποὺ ἀνεμίζουν πίσω στὲς πλάτες. Στὴν μέση φοροῦν ζωνάρι ἀπὸ κόκκινο πετσό, κεντημένο μὲ πούλιες καὶ ποὺ τὸ φχιάνουν οἱ τσαρραχάδες. Γίνεται ὅμως ἄκαμμιὰ φορὰ καὶ ἀπὸ ὕφασμα μὲ κεντήματα ἀπὸ τὲς ἴδιες. Φοροῦν ἐπὶ πλέον καὶ ποδιὰ πράσινη ἢ κόκκινη, μακρὰ, μὲ φρούτες γύρω καὶ μὲ διάφορα κεντήματα.

Τὴν χρωματιστὴ καὶ πολυκεντημένη ποδιὰ τὴν τραγοῦδουν οἱ βλάχοι :

Στὴν κεντημένη σου ποδιὰ μωρ' βλάχα
βλάχα, βλαχοπούλα, Σαρακατσανοπούλα,
Στὴν κεντημένη σου ποδιὰ λαλοῦν ἀη-
[δόνια καὶ πουλιά,
στὰ κεντημένα γόνατα τσομπάνος μὲ τὰ
[πρόβατα
τὰ σούραγε τὰ μάβλαγε καὶ στὸ μαντρε
[τὰ πάαινε . . .

(Συνεχίζεται)

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΣΑΡΑΚΑΤΣΙΑΝΟΣ

Παίρνοντας αφορμή απ' όσα εγκριτοι συνεργάτες της «Ήπειρ. Έστίας» δημοσίεψαν στα δύο τελευταία φύλλα της (σελ. 784 — 8 και 903) για τους ξακουστούς Σαρακατσιάνους και την προέλευση του ονόματός τους, έρχομαι να προτείνω σήμερα κι εγώ απ' τις ίδιες φιλόξενες στήλες τη δική μου έτυμολογία, με την κρυφή έλπίδα πως ίσως πέτυχα εγώ εκείνο που χρόνια τώρα πασχίζουν να βρουν τόσοι και τόσοι, ανάδοχοι... εκ των υστέρων ως πούμε της περήφανης αυτής βουνίσιας ράτσας.

Πρώτα-πρώτα ο Σαρακατσιάνος δεν έχει καμιά σχέση, ούτε στ' όνομα ούτε αλλιώς, με τον Κατσάνο, δηλαδή τον κάτοικο των Κατσανοχωριών. Ο πρώτος προφέρεται πάντα με παχύ το φθόγγο σ, ο δεύτερος όχι, και αυτό έχει μεγάλη σημασία στο ζήτημα που εξετάζουμε. Ο Κατσάνος είναι μόνιμος κάτοικος του χωριού του (έκτος όταν ξενιτεύεται) και δεν καταγίνεται με την κτηνοτροφία, που είναι ή αποκλειστική απασχόληση του όρειστίου Σαρακατσιάνου. Ακόμα κι αυτοί που φυλάν τα «χωριανικά» ζώα των Κατσάνων είναι (αυτό θυμώμαι τουλάχιστο) «φερτοί» απ' άλλα χωριά. Έπειτα χωρίζει μεγάλο χάσμα τις δυο όμοφυλλες από άποψη γλώσσας, έθιμων ντυσίματος, φαγητών κλπ. Η κάποια σύμπτωση των ονομάτων τους δε μαρτυρεί και συγγένεια.

Έπειτα, λέξη, ονομασία, Καρακατσάνος δεν υπάρχει. Έτσι λέγονται παρεφθαρμένα οι Σαρακατσιάνοι από ανθρώπους που έχουν άοριστη, μακρινή ιδέα τους, σαν τους Αθηναίους ως πούμε. Λέν και Καρακατσάνης κατά το Καραγκούνης π.χ.

Τώρα που βγήκαν απ' τη μέση αυτά τα δυο γλωσσικά «ζιζάνια», ως κοιτάξουμε μόνο του το επίμαχο όνομα : Σαρακατσιάνος — Σαρακατσιανός.

Αηλώνω απ' την αρχή πως βρήκα την κατά τη γνώμη μου σωστή έτυμολογία, και θα την αναφέρω άμέσως παρακάτω, αλλά δεν έχω τον καιρό ν' ανατρέξω στις βιβλιοθήκες για να μελετήσω τη σχετική φιλολογία και ν' αναιρέσω τις γνώμες των προγενεστέρων, που θα καταπύσουν άλλωστε μόνες τους, αν επικρατήσει ή διατυπωμένη εδώ. Αρκούμαι μονάχα στην ένημέρωση που δίνουν τα δυο αναφερόμενα στην αρχή δημοσιεύματα, και πρό πάντων το δεύτερο που φαίνεται να συνοψίζει τη σχετική έρευνα.

Πριν φτάσω στην οδοία, δεν είναι ίσως άσκοπο να σημειώσω τί έννοούμε έμεις οι Τζουμερκιώτες με το όνομα Σαρακατσιαναίοι. Σαρακατσιανούς πρώτα πρώτα δεν έχουμε στα Τζουμερκα. Σ' έμας υπάρχουν μονάχα βλάχοι, δηλαδή (αποκλειστικοί) κτηνοτρόφοι, που λέγονται αλλιώς τσοπαναράιοι, πραταράιοι κλπ. (Ο Σαρακατσιάνος όμως, στην αντίληψη του λαού, είναι κάτι άλλο. Βρίσκεται μια σκάλα παραπάνω από το βλάχο : συγγενικός του, όμοιος του σχεδόν, αλλά στην ατόφια μορφή του ή στην έπίσημη μορφή του. Καμιά φορά τα λένε και τα δυο μαζί, για περισσότερο κύρος, με έμφαση : βλάχα σαρακατσιάνα. Κι' οι χωριάτες των Τζουμερκίων έχουν γι' αυτούς την αντίληψη πως ζούν σε ψηλότερα, μακρινότερα βουνά, όπως στού Ζαγοριού, στο Μέτσοβο, στ' Αγραφα, (μονάχα την περίοδο της καλοκαιρίας έννοείται), πως έχουν περισσότερα πρόβατα, πως δέ συμπεθερεύουν με άνόμιους των κλπ. Φίλος μας ζαγορλίος με βεβαίωσε πως εκεί, στην έννοια του λαού, δεν υπάρχει καμιά διαφορά μεταξύ του βλάχος και του σαρακατσιάνος.

Λοιπόν το όνομα Σαρακατσιάνος πιστεύω πως έχει κι αυτό — μην τρομάζετε ! — τούρκικη προέλευση. Μά πως γίνεται — θα ρωτήστε μια έλληνικώτατη, κατακάθαρη και όλόαγνη σαν το άφρόγαλό της, φυλή να σχετίζεται, έστω και γλωσσικά, με τους άσπόνδους μας φίλους ; Ας μην ξεχνούμε πως οι άνθρωποι αυτοί δυνάστευαν τον τόπο μας τέσσερους αιώνες. Και αν οι ιταλογερμανοί επιδρομείς πρόφτασαν μες στα τρία τέσσαρα χρόνια του κατάρτου περάσματος των, να μάς αφήσουν κάμποσες λέξεις (μπιτόνια, μπλόκο, μπανιότα κ. ά.), φαντάζεται κανένας πόσα γλωσσικά σημάδια θα μάς κληροδοτούσαν οι δάρβαροι της Ανατολής χωρίς την άμυντική και άφομοιωτική ένέργεια της θείας γλώσσας μας. Δέ διδάσκουμε πάντα στα σχολεία μας, δεν τους όνομάζουμε ακόμα έτσι, κ λ έ φ τ ε ς τους ήρωικούς μας άπελευθερωτές, τους τουρκομάχους του Εικοσιένα ; Αυτό το όνομα δεν το πήραν βέβαια μοναχοί τους εκείνοι. Ο τύραννος τους άποκαλούσε έτσι με τα έλληνόφωνα όργανά του, κι έμενε τ' όνομα, επικράτησε, χωρίς βέβαια τίποτε το μειωτικό για τα ύποδείγματα εκείνα της αὐτοθυσίας, τα όλοκαυτώματα της πατριωτικής ιδεολογίας.

Ἐπειτ' ἀπ' αὐτὴ τὴν ψυχολογικὴ προετοιμασία, ἀποκαλύπτουμε τὸ μυστικὸ μας, τὴ λύση τοῦ λεξιγρίφου.

Σαρακατσιάνος = σιαρὴ + κατσιάν = «κλεπτοφυγόδικος»!

Δηλαδή; Ἀπλούστατα:

Δεύτερο συνθετικὸ εἶναι ὁ τουρκικὸς τύπος κατσιάν, [ὁμόριζος καὶ ταυτόσημος τοῦ κατσή, ποὺ τὸ βρήκαμε στὴ σύνθεση τοῦ ὀνόματος Κατσιαντώνης, ἀπὸ τίς ἴδιες τοῦτες στήλες (τόμ. τοῦ 1954, σελ. 1167)], καθὼς ἀπαντᾷ αὐτοῦσις στὴν ἐκφραση: κατσιάν κατσιανά = ὁ φεύγων φυγέτω, ὅπου φύγει φύγει. Ἡ λέξη αὐτὴ σημαίνει φυγάς, φυγόδικος, κυνηγημένος. Τὸ πρῶτο συνθετικὸ εἶναι κι' αὐτὸ τουρκικόν, καθὼς βλέπουμε ἀπ' τὸ λεξικὸ Παναγιωτίδου: σιαρὴκ = κλέφτης. Ὁ τύπος διασώθηκε στὴ γλῶσσα μας ὡς ἐπώνυμο, Σαρῆς (τὸ διπλὸν ἀδικαιολόγητο), καὶ στὴν Ἀθήνα (ὕπάρχει κι' ὁμώνυμη ὁδὸς) καὶ στὸ Μεσολόγγι, μὴ εἶπαν, ἀλλὰ καὶ στὸ δικὸ μας τὸ Ξεροβούνι, μὲ τὴ γυνὴ αὐτοῦ τοῦ: Σιαρῆς. Θυμᾶμαι ἕναν τέτιον ἀπ' τὴ Φανερωμένη, ὄνομα καὶ πρᾶμα Σιαρῆ, δηλ. κλέφτης, μικροληστὴ. Ἦταν ἀπ' τὰ ἐσχατὰ ὑπολείμματα τῆς ληστρικῆς δυναστείας τῶν βουνῶν μας, ποὺ διατηροῦνταν ὡς πρὶν ἀπὸ 25 χρόνια γιὰ νὰ λείψουν μὲ τὴν τελευταία διακυβέρνηση τοῦ Βενιζέλου. Τὸ ὄνομα διατηρήθηκε καὶ ὡς σύνθετο: Σαρηγιάννης, Σαρηβαξεβάνης (μπαξεβάνος = περιβολάρης), ἴσως καὶ στὸ Σαρίπολος. Αὐτοὶ ἦταν στὴν πραγματικότητα, ἢ ἀπλῶς χαρακτηρίζονταν, κλέφτες.

Ποιὸς τοὺς χαρακτηρίζε ἔτσι; Ἡ καταδιωκτικὴ ἀρχή, τὸ κράτος, οἱ Τούρκοι. Μπορεῖ νὰ ἔδιναν καὶ πραγματικὰς ἀφορμὰς μὲ κρούσματα ζωοκλοπῆς, ποὺ ἀποτελοῦσε ἕνα ... παρακαθεσιῶς στὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη. Κι' αὐτὰ τὰ κρούσματα παρουσιάζονταν πολὺ συχνότερα στοὺς κτηνοτρο-

φικοὺς πληθυσμοὺς, ποὺ εἶχαν πρόχειρο ἀντικείμενο κλεψιάς, τὰ εὐάλωτα γίδοπρόβατα. Αὐτοὺς τοὺς παραβάτες τοῦ νόμου δὲ μπορούσε νὰ τοὺς βάλεϊ εὐκόλα στὸ χέρι ὁ Τούρκος, γιὰτὶ ἔμεναν σιὰ δουνά, φερέοικοι, καὶ κρύβονταν στὰ λόγγα. Δὲν παρακολουθοῦνταν εὐτε πιάνονταν μὲ τὸ πρῶτο σὰν τοὺς ἀποκλεισμένους, ἀπ' τὴ φύση τοῦ ἐδάφους τοῦς, καμπίσιους, ὅπου ὁ κατακτητὴς διατηροῦσε μόνιμους σταθμούς. Τὶ φυσικώτερο λοιπὸν ἀπ' τὸ ν' ἀποκαλέσουν οἱ φύλακες τῆς «δημοσίας τάξεως» Τούρκοι, μ' ἕνα γενικὸ, συλλογικὸ ὄνομα, «κλεπτοφυγόδικους» — σαρακατσιάνους —, αὐτὰ τ' ἀπιαστὰ πουλιά, τοὺς ἐλληνογλωσσούς, χριστιανόψυχους, ἐμογενεῖς μας κτηνοτρόφους; Κι' ἡ ὀνομασία ἔμεινε, μαζὶ μὲ πολλές ἄλλες: ντερβέναγας, μουχτάρης, σούμπασης, τσαούσης κλπ. Ἡ δυσφημιστικὴ ἐπωνυμία, γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, ἔχει καὶ κάποιο λογικὸ ὑποστήριγμα, ἂν ἀναλογιστοῦμε πῶς ὡς τελευταῖα ἡ σαρακατσαναίικη «φάρα» ἔβγαζε διαδόχους λησιτάρχους, ὅπως τὸ Γιαγκούλα, τὸ Μπαμπάνη, τοὺς Κουμπαίους κλπ.

Ἐίχασα νὰ σημειώσω πῶς τὸ σαρὴ ἔγινε στὴ σύνθεση σαρα — ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ προηγούμενου ἢ τῶν ἐπόμενων α, κατ' ἀναμοίωσιν δηλ. ἢ ἀφομοίωσιν. φαινόμενο συνηθέστατο στὴ γλῶσσα μας (γιόμοσα, μανασιήρι κ. ἄ.).

Ὅσο γιὰ τὸν τύπο — αἰτοῖ τοῦ πληθυντικοῦ, ποὺ προϋποθέτει 2ῃθεν οἰκογενειακὸ ὄνομα, (καθὼς βλέπω σὲ μιὰ ἀποψη), μόνο ἄγνοια τῆς ζωτανῆς μας γλώσσας ἐξηγεῖ τέτιες δασκαλιστικὲς στενοκεφαλίες. Ναι, λέμε Τζαβελαῖοι, Κοντογιανναῖοι π. χ., ἀλλὰ λέμε ἔξισου καὶ πρταραῖοι, γιδαραῖοι κλπ., ποὺ δὲν εἶναι καθόλου οἰκογενειακά. Τὸ Σαρακατσαναῖο ἔγινε κατὰ τὸ τσοπαναῖο (τσοπάνος) καὶ τόσα ἄλλα.

Φτάνουν αὐτά.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΤΟ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ ΣΤΙΧΟΠΛΑΚΙ

ΚΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ*

Δ'.—ΜΕΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

11.—Διαμάντης Λάππας (μια παρέκδαση)

Τὸ σημείωμα τὸ σχετικὸ μὲ τὸ «Καρ κάλι», τὴν ἀνέκδοτη αὐτὴ καὶ χειρόγραφη συλλογὴ στιχουργημάτων τοῦ ὁπαδοῦ τοῦ Βηλαρᾶ Διαμάντη Λάππα, τὸ δημοσιευμένο στὸ τεῦχος Ὁκτώβρη ἐ. ἔ. τῆς «Η. Ε», ἔφερε σιὰ χέρια μου κι ἓνα ἀκόμα—γνωμικὸ αὐτὸ καὶ παραινετικὸ—στιχουργημα, τοῦ «πολυσχειδοῦς», ἀληθινά, αὐτοῦ στιχουργοῦ. Μοῦ τὸ παρεχώρησε ὁ συμπολίτης Τάσιος Τσουνανέλης, γιὰ τὴν ἐπέτειο ὀνομαστικῆς γιορτῆς τοῦ ὁποίου ἔχει συνταχθῇ καὶ ἀφιερωθῇ, μὲ τὴ δῆλωση ὅτι μπορῶ νὰ τὸ φέρω σὲ δημοσιότητα.

Μὲ εὐχαριστίες μου πρὸς τὸν κάτοχό του, φέρω σὲ φῶς τὸ ἀνέκδοτο αὐτὸ καὶ χειρόγραφο στιχουργημα, ποὺ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα δείγματα τῆς στιχουργικῆς ἱκανότητος καὶ τῆς ἀξιοσημείωτης στιχοπλαστικῆς εὐχέρειας τοῦ Διαμάντη Λάππα καὶ δείχνει τὴν ψυχικὴ εὐεξία, τὴν φιλοσοφικὴ τοῦ κόσμου ἐνατένιση καὶ τὴν παιγνιώδη διάθεση τοῦ στιχοπλόκου, παρ' ὅλο ποὺ ἦταν ὑπερήλικας ὅταν τὸ σύνθετε, καθὼς καὶ τὸ ἀκμαῖο ἀκόμα σατυρικό του πνεῦμα, τὴν κατασταλαγμένη καὶ πικρὴ πεῖρα τῆς ζωῆς καὶ τὴ μάθησή του — τελειό-

φριτος μονάχα σχολαρχεῖον, εἶχεν ἀποκτήσει μόρφωση, διαβάζοντας πολὺ μόνος του — ἀλλὰ καὶ τὶς ἀποκαθαρμένες ἐπίσης ἀπὸ ψένδαισθήσεις καὶ πλάνες ἀντιλήψεις του, γιὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ περιστατικά.

Τεχνικά, τὸ στιχουργημα αὐτὸ — ὅπως ἄλλως τε καὶ τὰλλα του — τὸ διακρίνει αὐστηρὴ τήρηση τοῦ μέτρου. περίτεχνη ὁμοιοκαταληξία, ἄψογη ἀρχιτεκτονικὴ, δι-αύγεια καὶ ρωμαλεότητα ἐκφρασης, πηγαῖ-ος κι' ἀβίαστος στίχος.

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν, διορθώνω ἐδῶ στοιχειοθετικὸ λάθος τοῦ προαναφερμένου σημειώματός μου, ποὺ μετέφερε τὴ χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ Διαμάντη Λάππα, ἀπὸ τὸ σωστό «γύρω στὰ 1938», στὸ σφαλερὸ 1930. Ὁ Διαμάντης Λάππας πέθανε στὰ 1938, σὲ ἡλικία 80 περίπου χρόνων.

Παρόμοια, σὰν τὸ δημοσιευόμενον, στιχουργήματα, ὁ Διαμάντης Λάππας, σύνθετε κι' ἀφιέρωνε κι' ἄλλα, μὲ τὴν εὐκαιρίαν ἐπέτειων, γάμων, ἀρραβόνων καὶ λοιπῶν εὐτυχῶν οἰκογενειακῶν ἢ φιλικῶν περιστατικῶν καθὼς καὶ ἄλλων γεγονότων, σὲ πολλούς.

Ἀγαπητὲ Τάσιο (¹)

Τῇ ἀμφιετηρίδι (²) σου σὲ εὐχομαι νὰ ζήσης
χρόνια πολλὰ εὐδαίμονα μ' ὅλους τοὺς ἰδικούς σου.
Σκοπέλους εἰς τὸν βίον σου ποτὲ μὴν ἀπαντήσεις

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

καὶ νᾶσαι πάντα εὐχαρις εἰς φίλους καὶ ἐχθρούς σου.
 Τῆς κεφαλῆς σου τὰ μαλλιά νὰ γίνουν ἄσπρη τλοῦπα ⁽⁸⁾
 κι' ἀπὸ τὸ χέρι σου ποτὲ μὴ λείψῃ ἡ κρασοκούπα ⁽⁴⁾.
 Κάλιο ἀργὰ πάρα ποτέ, πρέπει ν' ἀποφασίσῃς
 μὲ κάποιαν ἀνταξίαν σου σύζυγον νὰ ἐνώσῃς
 τὰ ἔσχατα τοῦ βίου σου πὺν πρόκειται νὰ ζήσῃς,
 διὰ νὰ μὴν ἀνωφελῶς, οἰκτρῶς τὸ μετανοιώσῃς.
 Τὰ νειάτα, εὐκολ' ἀπερνοῦν· ἀλλὰ τὰ γηρατεῖα
 εἶν' ἄλλος γόρδιος δεσμός· καὶ μόνον ἡ συμβία
 ἡ νόμιμος προώριται θεόθεν νὰ τὸν λύσῃ,
 προσφέρουσα νυχθημερὸν στὸ γέρο σύζυγόν της
 τὴν πᾶσάν της προσπάθειαν νὰ τὸν ἀνακουφίσῃ,
 μ' ἐνδιαφέρον μητρικὸν καὶ δίχως γογγυσμὸν της.
 — Ἀρρώστησες ; στήν κλίνῃ σου αὕτῃ θὰ ξενυχτίσῃ
 κι εἰς πᾶσαν στενοχώρια σου θὰ σὲ παρηγορήσῃ.
 — Μὴ γελασθῇς καὶ φαντασθῇς ὅτι κανεῖς ὁδικός σου,
 ἐκτὸς τῆς γυναικός σου,

θὰ δείξῃ εἰς τὸ γῆράς σου πότε ἐνδιαφέρον,
 ἄγνόν, ἀνυστερόβουλον, χωρὶς κανέν συμφέρον.
 — Γρήγορα, Βλάχε, τὴν ταῇ ⁽⁵⁾ πρυτοῦ ἐλθῇ χειμῶνας
 καὶ μείνης μὲ τὴν κλίτσα σου καὶ στήν καλύβα μόνος.
 Ἴδου σοφὸν ἀπόφθεγμα γιὰ ὅλους τοὺς ποιμένας
 καὶ διὰ τοὺς κατέχοντας προληπτικὰς ⁽⁶⁾ τὰς φρένας !
 Καὶ πάλιν δευτερολογῶν, Τάσιο μου, ἐπιμένω
 στὰς σκέψεις καὶ ἰδέας μου καὶ γρήγορα προσμένω
 τὴν πλήρ' ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἄνευ ἀντιλογίας,
 μεμψιμοιρίας, σχόλια καὶ ἀπατηλὰς αἰτίας ⁽⁷⁾.
 Ὅταν τὰ ὅσα συνιστῶ τὰ πραγματοποιήσῃς,
 θὰ μ' ἐνδυμεῖς εὐγνωμονῶν ὅσον καιρὸν καὶ ἂν ζήσῃς.

Περαίνων τὰς συστάσεις μου καὶ τὴν διδασκαλίαν,
 σ' ἀσπάζομαι αἰτούμενος τὴν ἐπιείκειάν σου
 γιὰ τὴν μεγάλην μου αὐτὴν περιαιτολογίαν ⁽⁸⁾
 τὴν ἴσως ἀσυγχρόνιστον πρὸς τὰ φρονήματά σου ⁽⁹⁾.
 Αὕτῃ εἶν' ἡ κουβέντα μου, ὁ χολιασᾶς ⁽¹⁰⁾ κι' ὁ πάτος ⁽¹¹⁾.
 Κι' ἤδη τὰς χεῖρας νίπιτομαι· ὅχι· ὅμως σὰν Πιλάτος ⁽¹²⁾.

Νῆσος μικρὰ ⁽¹³⁾ πλὴν θρυλικὴ στήν πόλιν καὶ Ἐπαρχίαν
 διὰ τὴν τοῦ Ἀλῆ Πασῆ αἰσχρὰν ⁽¹⁴⁾ δολοφονίαν ⁽¹⁵⁾.

Χίλια ἐνιακόσια τριάκοντα καὶ ἑπτὰ
 ἡ φτώχεια φέτος θησαυροὺς ἀπείρους ἀποκτᾷ ⁽¹⁶⁾.
 Εἰκοσδύο τοῦ Γενάρη ⁽¹⁷⁾,
 ἡ ἀκρίβεια θὰ μᾶς γδάρῃ.
 Κι' ὁ χειμῶνας τὸ τομάρι,
 ἄγδαρτο θὰ μᾶς τὸ πάρη.

Ὁ Μπαρμπαλάπας ⁽¹⁸⁾ θεῖος σου Διαμάντης ⁽¹⁹⁾ ὁ τσιμ-
 [πλιάρης ⁽²⁰⁾],
 πολυσχειδής, ἀδόλεσχος, γυναιοδιακονάρης ⁽²¹⁾.

Υποσημειώσεις:

1. 'Ο πολυαγαπημένος του μικρανεψιός, συμπολύτης 'Αναστάσιος Τσουκανέλης, από τις πιο προσφιλείς του παρέες. 'Ο Διαμάντης Λάμπας, ήταν άκένωτη πηγή από ανέκδοτα, συνηθέστατα, δικά του δημιουργήματα καὶ πολύ... πιπεράτα, από τὰ ὅποια μπορούσε ἐπὶ ὥρες ν' ἀραδιάζει, μπροστά σ' ἓνα μονάχα ποτηράκι κρασί. 'Αγαπούσε πολύ τὰ νειάτα κι' ἐπιδίωκε νὰ εἶναι κοντά τους κατὰ τὰ γλέντια τους.

2. 'Ετήσια γιορτὴ ἐπετηρίδα. 'Ο Διαμάντης Λάμπας, εἶχε πολλὴ ἀγαπήσει τὴ μάθηση κι' ἐκτιμοῦσε τὴ δύναμή της.

3. Τουλούπα, τολύπη, ὅπως π.χ. αὐτὲς στίες ὁποῖες μαζεῦουν τὸ λαναρισμένο μαλλί, γιὰ νὰ τὸ μεταβάλλουν κατόπι σὲ νήμα μὲ τὴ «ρ ὀ κ α» ἢ τὸ τ σ ι κ ρ ι κ ι.—Δαϊκὸς χαρακτηρισμὸς γιὰ τὰ πολλὰ ἀσπρισμένα μαλλιά: ἐὰ σ π ρ ο ς, τ λ ο ὑ π α.—'Ο Διαμάντης Λάμπας, χρησιμοποιεῖ βασικά στὰ στιχοῦργήματά του, τὴν καθαρεύουσα. ὅμως, δὲν παραλείπει καμμιά εὐκαιρία νὰ ἀφομοιώνη στοὺς στίχους του—καὶ μὲ μεγάλη ἐπιτυχία—στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς ἑκφρασης, πού δίνουν περισσότερη ζωντάνια στὰ γραπτά του.

4. 'Ο Διαμάντης Λάμπας, ὑπῆρξε μεγάλος γλεντζές. Μεγαλύτερος αὐτὸς πρόκριτος τοῦ Νησιοῦ τῶν Γιαννίνων, τὸ σπῖτι του—μιὰ πραγματικὴ ἐπαυλὴ—γνώρισε μεγάλες δόξες καὶ πολλὰς χάρες. Πέθανε τριγυρισμένος ἀπὸ πολυπληθεῖς συγγενεῖς καὶ ἐπίγονους, πού κυριολεκτικά, ὅλοι τους, τὸν λάτρευαν. 'Ο «μπαμπα—Λάμπας», ἦταν ἡ κεντρικὴ κολώνα τῆς Δαπνείκης τοῦ Νησιοῦ οἰκογένειας.

5. Τὸ ταῖμι, τὸ ἡμερήσιο, τὸ τακτικό· ἡ καθημερινή π.χ. τακτικὴ καὶ ὠρισμένη μερίδα κριθαριοῦ ἢ βρώμης ὑποζύγιου.—Γνωστὴ παροιμία· κατὶ παρόμοιο πρὸς τὸ: «τῶν φρονίμων τὰ παιδιά, πρὶν πεινάσουν μαγειρεῦν».

6. Προβλεπτικές, προνοητικές.

7. Ψευδοδικαιολογίες, προσχήματα γιὰ ἀποφυγή.

8. 'Ισως—ἐπιδελχοντας μετριοφροσύνη—νὰ ἤθελε νὰ πῇ: περιττολογίες, πολυλογίες, φλυαρία.

9. 'Ιδέες, ἀντιλήψεις, θεωρίες γιὰ τὸ θέμα αὐτό.

10. Τὸ ζουμί, τὸ συμπέρασμα, ἡ οδὸς.

11. Τὸ τέρμα, τὸ τέλος (ἡ κάτω δόση δοχείου, βαρελιοῦ κτλ.)

12. Δὲν συμβουλεύει δηλ. μόνο νὰ νὰ ἐγγὺ ἀπὸ μιὰ τυπικὴ ὑποχρέωση ἢ εὐθὺνη, ἀλλὰ ἀπὸ πραγματικὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀγάπη πρὸς τὰ συνεχιστὸν.

13. Καθορισμὸς τοῦ τόπου ὅπου γράφει κι' ἀπ' ὅπου ἐξαποστέλλει τὸ γραπτὸ τοῦ: τὸ Νησί δηλ. τῶν Γιαννίνων.

14 καὶ 15. 'Απρδοκιμασία τῆς μπαμπεσιᾶς καὶ δολιοτήτας μὲ τὴν ὁποία—χωρὶς ἀντρεισοσύνη, χωρὶς παληκαριά—δ ο λ ο φ ὀ ν η σ α ν α ἰ - σ χ ρ ᾶ σ ῖ Τοῦρκοι τὸν 'Αλῆ.

16. Δηκτικότατο ἐδῶ τὸ χιούμορ τοῦ στιχοῦργου.

17. 'Επέτειος γιορτὴ τοῦ 'Αγίου 'Αναστάσιου καὶ τοῦ μικρανεψιοῦ του.—'Οπως ὁ τελευταῖος μᾶς ἀποκάλυψε, κάθε τέτοια μέρα, βγάζει καὶ ξαναδιαβάζει τὶς προτροπὲς τοῦ μεγάλου—θειοῦ του... πού δὲν τὸν ἄκουσε.

18. 'Ετσι τὸν καλοῦσαν ὅλοι οἱ δικοί του καὶ ὅλοι, οἱ πολλοὶ τοῦ φίλοι.

19. Τὸ μικρὸ ὄνομα τοῦ στιχοῦργου.

20. 'Ισως γιὰ τὴ ξ ε τ σ ῖ μ π λ ι α ζ ε, καυτηρίαζε δηλ. καὶ σατύριζε τὰ ἀξιογέλαστα κι' ἀξιόμαστιγῶτα.

21. 'Ο Διαμάντης Λάμπας, εἶχε μείνει ἄγαμος. καὶ τώρα στὰ γεράματα—ἐμφανίζει τὸν ἑαυτὸ του σὰν ἐπαίτη τοῦ συζυγικοῦ δεσμοῦ πού δὲ συνῆψε καὶ πού μετάνοιωνε γι' αὐτό.

12.—Γιαννιώτικα τραγούδια

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς γύρω ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ παράγοντα τοῦ Γιαννιώτικου τραγουδιοῦ ἔρευνάς μας, θὰ δώσουμε τὰ κείμενα—ἀλλὰ καὶ τὸ μουσικὸ τους τονισμό—πέντε καθαρὰ Γιαννιώτικων λαϊκῶν τραγουδιῶν, πού τὸ μέλος τους, ἐπικολυρικό, ἔντονα συναισθηματικὸ ἢ θριαμβικὰ παθητικὸ, αἰσθησιακὰ σχεδὸν προκλητικὸ, θρηνητικὸ ἢ ἔντονα βακχικὸ, δείχνει εἰδικὰ καλλιεργημένο μουσικὸ αἶσθημα καὶ εἶναι ἀποκαλυπτικὸ εἰδικοῦ περιβάλλοντος καὶ εἰδικοῦ τρόπου ζωῆς καὶ ἀντικρυσματὸς της.

Τὰ τραγούδια αὐτά, κατὰ τὴ σειρὰ πού χαρακτηρίστηκαν πρὶν πάντων, εἶναι τὰ: 1) «Νῆταν οἱ κάμποι . . .», θρηνητικὰ ὑμνητικὸ τοῦ 'Αλῆ Πασῆ Τεπελενλῆ. 2) 'Η «Φεγγαροπρόσωπη» καὶ τὸ «Δόντια πυκνά . . .», μὲ τὰ «μακάμικα» τους. 3) «'Η Μπαζαρκάνα». 4) «'Η Φατμέ» καὶ 5) «'Η Καραμπεριά».

Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ — τὰ 1 ἕως 3 —, τὰ ἔχει τραγουδήσει ὁ ὑποφαινόμενος προπέρους, καὶ στὸ μαγνητόφωνο τοῦ Μουσικοῦ 'Αρχείου τῆς Λαογραφικῆς 'Εταιρείας 'Αθηνῶν.

'Ετσι πού παρουσιάζονται σήμερα, ἔχουν ἀποδοθῇ μουσικά, μὲ τραγούδι-

σμα πάλι τοῦ ὑποφαινόμενου, ἀπὸ τὸν εἰδικὰ στὴ Γερμανία μετεκπαιδευμένο δημοδιδάσκαλο Ἀριστοτέλη Βρέλλη.

Στὴ λεκτικὴ ἀπόδοσή τους, ἀποφεύγω νὰ χρησιμοποιήσω τὸ Γιαννιώτικο γλασσικὸ ἰδίωμα : Τὸ πρῶτο π. χ. δίστιχο τοῦ τραγουδιοῦ ποὺ ἀκολουθεῖ, θὰ λέγονταν σ' αὐτὸ ἔτσι :

Νᾶηταν οἱ κάμποι θάλασσα κι' τὰ βουνὰ ποτάμια
νὰ πνίγουνταν οὐ Τάταρης ποῦφιρνι τὰ φιομάνια», κ. κ. ἔ.

1, — Νᾶηταν οἱ κάμποι . . .

Νᾶηταν οἱ κάμποι θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ ποτάμια,
νὰ πνίγονταν ὁ Τάταρης (¹) ποὺ φέρνει τὰ φιομάνια.
Πρὸ γ. ποῦφερνε

Καὶ τὸ φερμάνι (²) ἔγραφε τὸ βέβαιο χαμπέρι (³),
νὰ σηκωθῆς Ἀλῆ Πασιᾶ νὰ πᾶς γιὰ τὸ σεφέρι (⁴).

Ἐμὲ μὲ λὲν Ἀλῆ—Πασιᾶ κι' ἔχω παιδιὰ Πασιάδες
καὶ τὸνομα μ' τὸ τρέμουνε σ' ὅλους τοὺς κασαμπᾶδες (⁵).

Ἐμὲ μὲ λὲν Ἀλῆ—Πασιᾶ, μὲ λὲν Ἀλῆ Μπαρούτη,
ποὺ κράτησε τὸν πόλεμο μὲ τὸ Σουλτὰν Μαχμούτη.

Ἐμὲ μὲ λὲν Ἀλῆ—Πασιᾶ μὲ τὰ γραμμένα φρύδια,
σ' ἔκανα βρὲ Ρεσσὴμ (⁶) Πασιᾶ, σὲ τρῶν τὰ μαῦρα φῖδια.

Τ' Ἀλῆ—Πασιᾶ τὸ ἄλογο κανεῖς δὲν τὸ χαϊδεύει
μονάχα ἢ Κυρὰ—Βασιλικὴ ποὺ τὸ καβαλλικεύει.

Καήκανε τὰ Γιάννινα (⁷) τὰ κάνανε λιβάδι.

Ἀλῆ—Πασιάς νᾶειναι κολά, πάλι τὰ ματαφκειάνη.

Σηκώνεται ὁ Ἀλῆ—Πασιάς στὴν ὥρα (⁸) πάει νὰ κάτση
γλέπει τ' ἀσκέρια πῶφευγαν κι' ἀρχίνησε νὰ κλάψη.

«Παρακαλῶ σας, βρὲ παιδιὰ καὶ σεῖς οἱ Ἀρβανῖτες,
πολὺ μὲ νταγιαντήσαταν (⁹), βαστάτε κι' ἓνα μῆνα (¹⁰),
ὅσο ναρθῇ ὁ Τάταρης νὰ φέρῃ τὸ φιομάνι (¹¹)
κι' ἂν σᾶς γελάσω Ἀρβανιτιά, ρῖξτε με στὸ χαντάκι (¹²).

Σήκω Κυρὰ—Βασιλικὴ καὶ βγάλε τὸ φακιόλι (¹³)
καὶ τὸ κεφάλι τ' Ἀλῆ—Πασιᾶ τὸ πᾶνε γιὰ τὴν Πόλη.

Σήκω καῦμένε Ἀλῆ—Πασιᾶ καὶ βάλε τὴ σιουμπάρα (¹⁴)
νὰ ἰδῆς τὴν Κυρὰ—Βασιλικὴ μὲ τὸ Θανάση Βάγια.

Χίλια χαντάρια ζάχαρη νὰ ρίξω μὲς τὴ Λίμνη
γιὰ νὰ γλυκάνῃ τὸ νερὸ νὰ πιῇ ἡ Κυρὰ—Φροσύνη (¹⁵)

Καὶ τὰ γυρίσματα τοῦ.

Ἀρβανῖτες παινεμένοι,
ποῦ εἶν' ὁ Ἀλῆ Πασιάς καῦμένοι.

Ἀρβανῖτες παληκάρια,
μὲ σπαθιά καὶ μὲ χαντζάρια.

Λέτε, λέτε τὶ μοῦ λέτε

κι ἡ μπαρούτη δὲ μουλιέται ⁽¹⁶⁾.
 πρὸ γλ. δὲν πουλιέται ⁽¹⁷⁾.

(Τραγούδι τοῦ τραπεζιοῦ—Ρυθμὸς σύμμικτος)

Andante

Νά-ταν οἱ κά-μποι θά-λας.
 σα-υαί τὰ δου-νά-που-ζά-μια νά-πνι-γὰ-νταν ὁ τὰ-τα-ρης-πού φίρ-νει τὰ φίρ-Ρυθμοὶ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ
 μα-τὰ φίρ-μὰ-νι-Ἄρ-θα-νι-ες πα-νι-μέ-νοι-πυρὶ Ἀ-λη-πα-οἶς-υα-μέ-νη.

2α'.—Ἡ φεγγαροπρόσωπη

Κόρη ⁽¹⁸⁾ φεγγαροπρόσωπη ⁽¹⁹⁾ τοῦ ἡλίου θυγατέρα ⁽²⁰⁾
 μ' ἔκανες κι' ἀπαράτησα καὶ μάννα καὶ πατέρα

Ὑστερα ἀπὸ τὸ πρῶτον χαρακτηριστικὸ τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ· δίστιχο, στὸ ἴδιον μέλος τραγουδιέται καὶ ὁποιοδήποτε ἄλλο στιχοπλάκι· παραθέτουμε ὅμως πρῶτον κατὰ τὴν ὁρμήν, τὰ ὅσα συνήθως τραγουδοῦσαν ὕστερα ἀπ' αὐτὸ οἱ γύφτοι καὶ κατὰ τὴν σειράν ποῦ τὰ τραγουδοῦσαν.

Ἄντικρυ μ' ἦρθες κι' ἔκατρες, σάν ἥλιος, σὰ φεγγάρι ⁽²¹⁾.
 μοῦ ρούφηξες τὸ αἷμα μου σάν τὸ ξηρὸ σφουγγάρι.

Μὲ τὰσπρα σ' εἶδα σήμερα πιάσκ' ἡ ἀναπνοή μου·

πάντῃ ἡσούν ἄγγελος νὰ μ' πάρῃς τὴν ψυχὴ μου.

Ὅπως σὲ ἔχω στὸ πλευρὸ νὰ σ' εἶχα καὶ στὸ στρῶμα,
οὔτε τὸ χάρο σκιάζομουν οὔτε τὸ μαῦρο χῶμα.

Ἄλλη φορὰ ἦμουν ἄγγελος, τῶρ' ἀγγελίζουσιν ἄλλοι·
π' τὴ βρύση πῶπινα νερὸ τῶρα τὸ πίνουν ἄλλοι.

Ἐμένα φίδι μ' ἔφαγε ὀχιά μὲ πέντε ἀλάτες
καὶ τὸ κορίτσι π' ἀγαπάω μοῦ γύρισε τὶς πλάτες.

Τὶ νὰ σοῦ κάνω μάτια μου, δὲν εἶν' ἀπὸ τ' ἔμένα·
ἄλλος μ' ὀρίζει τὸρφανὸ καὶ τυραγνάω καὶ σένα.

Ἄλλοι ἀγαπᾶν καὶ χαίρονται κι ἐγὼ ἀγαπάω καὶ κλαίγω·
τὸ νιέρι πῶχῳ στὴν καρδιά κανένος δὲν τὸ λέγω.

2β'.—Δόντια πυκνά

1. Μιὰ Κυριακὴ
καὶ μιὰ καλὴν ἡμέρα,
βρίσκω μιὰ περιστέρα,
μιὰ καγκελοφρυδάτη, ⁽²²⁾
μιὰ μοσκομυρουδάτη, ⁽²³⁾
νὰ μὴν τὴν εἶχα ἰδεῖ,
νὰ μὴ εἶχα μπερδευτῇ. ⁽²⁴⁾

2. Δόντια πυκνά
καὶ μαργαριταρένια·
φωνὴ σὰν τᾶηδονιοῦ,
σὰν τοῦ χελιδονιοῦ,
ὄντας ἀρχίζ' καὶ λέει
κι ὅλον τὸν Μάη λαλεῖ,
κι ὅλη τὴν ἀνοιξή.

3. Τ' ἔχεις μωρέ,
μωρὲ ζαλιάρικο·
τὶ βάζεις μὲ τὸ νοῦ σου;
—Φοβᾶμαι τοὺς δικούς σου·
κι ἡ σκύλλα ἡ πεθερά σου,
θέλει μαχαίρουμα
μέσ' τὸ ξημέρωμα.

4. Ἀχ! Ἔρωτα,
θερμοπαρακαλῶ σε·
κάνε μ' αὐτὴ τὴ χάρη
καὶ δός μ' ἓνα δοξάρι;
νὰ πάω νὰ σαϊτέψω,
δυὸ μάτια νὰ πλανέψω,
δυὸ μάτια π' ἀγαπῶ,
γιατὶ θὰ τρελλαθῶ.

5. Μιὰ Κυριακὴ
καὶ μιὰ καλὴν ἡμέρα,

βγῆκα νὰ κυνηγήσω
κάποιον νὰ συναντήσω·
μαλαματένια πόρτα ⁽²⁵⁾
μ' ἀσημοπέρονα.

μοῦ σήκωσες τὸ νοῦ
ἀπ' τὸ κεφάλι μου.

γιὰ τ' ὄνομα τ' Θεοῦ.

6. Σηκώνομαι ⁽²⁶⁾
σηκώνομαι μὴ αὐγούλα,
μὴ αὐγούλα τὸ πρωῒ·
τὸν κατηφόρου παίρνω
νὰ μάθω κάτι τι.

7. Μέσ' τὸ κατέ -
μέσ' τὸ κατέβασμά μου
βρίσκω μιὰ πόρτ' ἀνχτή·
μεσὰ ἦτανε δυὸ κόρες
μαυρομάτα καὶ ξανθὴ.

8. Νὰ πάρω τή,
νὰ πάρω τὴ μεγάλη
ποῦν' ἄσπρη καὶ παχειά,
νὰ τ' ν' ἔχω τὸ χειμῶνα,
ποῦν' τὰ χιόνια τὰ πολλά.

9. Νὰ πάρω τὴ
νὰ πάρω τὴ μικροῦλα
πουεῖν' νόστιμ' καὶ λιανὴ
νὰ τ' ν' ἔχω τὸ καλοκαῖρι
ποῦν' ἡ ζέστα ἡ πολλή.

2γ'.—Τὰ «Μακάμικα»(2')

- Μαῦρα μάτια μαῦρα φρύδια,
ζωντανὸν μὲ τῶν τὰ φίδια.
2. Μαῦρα μάτια καὶ μεγάλα,
ζυμωμένα μὲ τὸ γάλα.
3. Μαῦρα μάτια ἔχεις κόρη,
φαίνεσαι ἀπ' τὸ Ζαγόρι.
4. Μαῦρα μάτια μὲ κυττάζουν,
γαλανὰ μὲ κουβεντιάζουν.
5. Μαῦρα μάτια στὸ ποτῆρι,
γαλανὰ στὸ παραθύρι.
6. Ἔλα, ἔλα σὰν σοῦ λέγω,
μὴ μὲ τυραγνᾷς καὶ κλαίγω.
7. Ἔλα, ἔλα φίλησέ με,
καὶ σφιχτὰ ἀγκάλιασέ με.
8. Ἔλα, ἔλα περδικά μου,
στὰ χεράκια τὰ δικά μου.
9. Ἔλα, ἔλα μὲ τ' ἑμένα,
νὰ περνᾷς χαριτωμένα.
10. Ἔρχομαι νὰ ἰδῶ τὶ κάνεις,
σκιάζομαι μὴ μ' ἀποθάνης.
11. Ἔρχομαι τὸ γάλι—γάλι.
σὰν τὸ φίδι στὸ λιβάδι.
12. Ἔρχομαι τὸν τοῖχο—τοῖχο,
χαλασιὰ σ' κι ἂν σὲ πετύχω.

Moderato

μου-ρή φεγ-γα-ρου. ηρό. σου. ηη. ζού-η-γιου.

θυ. γα ζέ. ρα ἄ. κἂν γιο σέ. ναν d. πα.

ρά-τη. σα. κι μᾶν-να κι πα. ζέ-ρα ἄ.

μᾶν- ἔ-συ να ραν ἄ. ραν ἄ. μᾶν νί- μιά κυ. ρια.

κἦ κι για κα-λὴν ἡ-μῖ- ρα θρί-συμιά πι-ρί. στί-ρο

μιά καρμε-λὸν φρυ-δά-τη μιά μο-σου-μυ-ρου. δά-τη νὰ μὴν τῆ εἰ. και.

δῆ νὰ μ' ἔκα μπιρ-δευ. φθῆ μαύ. ρα μᾶ-τια μαύ- ρα φρύδια ζω. ντο.

νόν κι τῶν τὰ φί-δια

13. Ἐρχομαι καὶ δὲ σὲ βρίσκω,
ἀναλάω καὶ ἀποθνήσκω.

14. Ἀναμέρα τὴν ποδιά σου,
νὰ ριχτῶ στὴν ἀγκαλιά σου.

15. Ἀναμέρα τὰ μαλλιά σου,
νὰ φιλήσω τὴν ἑλῆά σου.

16. Ἀναμέρα τὸ σταυρό σου,
νὰ φιλήσω τὸ λαιμό σου.

17. Βάλ' τὸ φερετζιὲ κατσιούλα,
κι ἔλ' ἀπὸ τὴν πορτοπούλα.

18. Γῦρε, γῦρε στὸ πλευρό μου,
γιὰ νὰ ἰδῆς καὶ τὸν καὦμό μου.

19. Δό μου, δό μου τὸ φιλί σου,
κι ἡ καρδιά μ' εἶναι δική σου.

20. Τῆς ἑλῆας σου τὸ μαυράδι,
ζωντανὸ μὲ στέλλ' στὸν Ἄδη.

21. Τὴν ἑλῆά σου τὴ βαμμένη,
ἐγὼ τὴν ἔχω φιλημένη.

22. Ἐ ψηλό μου κυπαρίσσι,
ἡ κορφὴ σου ἄς λυγίσῃ.

3. — Ἡ Μπαζαρκάνα (29)

—Νὰ σκάσης μπαζαρκάνα, ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀσίκης σου
πῶμπαινα πᾶσα βράδυ μέσα στὸ σπῆτι σου.

—Πούσιτη (29) νὰ μὴν ἀπλώσης στὸ φουστανάκι μου·
ἐγὼ εἶμ' ἀρχοντοπούλα, βαρὺ ν' τὸ τζιτάκι μου

—Κι' ἂν εἶς' ἀρχοντοπούλα κι ἐγὼ σκλαβάκι σου·
πάρε με νὰ σοῦ στρώνω τὸ κρεββατάκι σου (30).

(Τραγοῦδι τοῦ τραπεζίου—Ρυθμὸς σύμμετρος)

Adagio $\text{♩} = 56$

Ná σκά-σης μπα-ζαρ-κά-να εἶ-μαι ὁ ἀ-σί-κης σου
πῶ-μπαι-να πᾶ-σα βρά-δυ μέ-σα στὸ σπῆ-τι σου
Πού-σι-τη νὰ μὴν ἀπ-λώ-σης στὸ φου-στα-νά-κι μου
ἐγὼ εἶ-μ' ἀ-ρχο-ντο-πού-λα, βα-ρὺ ν' τὸ τζι-τά-κι μου
Κι' ἂν εἶ-ς' ἀ-ρχο-ντο-πού-λα κι ἐγὼ σκ-λα-βά-κι σου
πά-ρε με νὰ σοῦ στ-ρών-ω τὸ κρε-ββα-τά-κι σου

4. — Ἡ Φατμέ (31)

Ἐγὼ εἶμαι τ' ἀρχοντόπουλο, ἀντιὸς τοῦ Νικολάκη
Φατμέ τὶ μοῦκανες,
ἀντιὸς τοῦ Νικολάκη,
στὰ Μπιτόλια (32) μ' ἔστειλες.

καὶ τώρα καταντήθηκα σὲ γύφτικο κρεββάτι

γὼ εἶμαι τ' ἀρχοντόπουλο μὲ τὶς πολλὰς χιλιάδες

καὶ τώρα καταντήθηκα σὲ γύφτικους μασλιάδες ⁽³³⁾

Φατμέ κάνε μ' ἓναν τσιαρε ⁽³⁴⁾ ριτζιά ⁽³⁵⁾ μεγάλο σ' κάνω.
ἦ, καὶ χαλασέ μ' τὰ μάγια.

Andante [μαργαρίτη]

Ἰ- γώ- - μι τὰ- - χο- ντό- - που- - - - - ἀν-
ψιός τοῦ Νι- κο- λὰ- - κη φα- τμέ τι μου- - να- - νες ἀν-
ψιός τοῦ Νι- κο- λὰ- - κη στὰ Μπι- τώ - - - - - για κ' ἔ- - στει- - λές

5. — Ἡ Καραμπεριά ⁽³⁶⁾

Καραμπεριά ξεκίνησε νὰ πάνη γιὰ τὸν Πόρο
κυττάζουν τὶς σακούλες τους, δὲν εἶχανε κυτόρο
Ἐμπήκαν στὸ κρασοπουλιὸ τοῦ Πέτρου τοῦ Τζαβέλλα
πέρνουν ρακὶ τῆς φάμπρικας γεμίζουν μιὰ βυρέλα.

— Καλῶς νὰ σ' εὔρω Φρίγκα μου καλῶς τὸ Μπιλιμπίλη
κολῶνα τῆς Καραμπεριάς καὶ μπιστεμένε φίλε.

(Γύρισμα) Χαλασιά σ' καραμπεριά
μὲ τὰ γλέντια τὰ πολλὰ.

(Συνεχίζεται)

Ρυθμός Ἑλληνικοῦ Συρτοῦ.

Κα-ρα-μπε-ριά ξε- - - - - υί- νη - - - - - σε νὰ πά-νη γιὰ τούν
πό - - - - - ρου - - - - - κυττά-ζουν τὶς σακ- - - - - οῦ- λες τους - - - - - δὲν
εἴ- - - - - κα- - νε κυ- - τό- - ρο χα-λα- σιὰς κα- - ρα- - μπι- ριά μί τα
ἰδι- - - - - ντιο - - - - - πο- - - - - λὰ

1. Τάταρη = ειδικός τυχυδρόμος, πού μετέφερε ιδιάζουσας σημασίας έγγραφες διαταγές· συνήθως, τις ειδικές αυτές μεταφορές, τις διενεργούσαν κατ' ἐπάγγελμα ἄρρενες τῆς Τατάρικης φυλῆς.

2. Ἡ Σουλτανική διαταγή ἐπικύρησε τοῦ Ἀλῆ—Πασῶ. Εἶναι ἀληθινὰ παράξενο πῶς, ἕνας λαός, καθόλου ἐθελόδουλος, καθόλου ραγιάς, πού κατὰ τὴ διαδρομὴ τῶν αἰώνων, ἐπανελημμένα εἶχε διαδηλώσει τὴ θέληση καὶ τὴν ἀπόφασή του νὰ μὴ μείνῃ παντοτινὰ σκλάβος, εἶναι λοιπὸν παράξενο, πῶς ὁ λαός αὐτός, πού ἐπὶ τριάντα καὶ πλέον χρόνια διατελοῦσε κάτω ἀπὸ τὴ δυναστεία τοῦ Ἀλῆ, δὲ βρῆκε νὰ τραγουδήσῃ, παρὰ ἐπικά μονάχα ἡ ὑμνητικὰ γι' αὐτὸν καὶ τὴ θόξα του καὶ λυπητερά γιὰ τὸ θάνατό του θάνατο τραγούδι.

Δὲ μπορούμε νὰ σκεφθοῦμε ὅτι, ὅλες οἱ Ἀληπασιάδες, πού μερικές τους ἀριθμοῦν, ἀρκετὲς χιλιάδες στίχους—ἄς παρέλθουμε τὸ μακροσκελέστατο ἔπος τοῦ Χατζῆ—Σεχρέτ, πού ἦταν Ἀλβανός—καὶ εἰδικώτερα τὰ στιχοτυγμήματα τοῦ Διαμάντου Τζουκαλά—καὶ υποθέτουμε, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ Παπαγεωργίου, τοῦ Ἀν. Ἀποστόλου, τοῦ Ἱερομόναχου Κοσμᾶ τοῦ Θεσπρωτοῦ καὶ ἄλλων ἐπίσης, μὰ πού τὰ παρόμοια ἔργα τους μένουν ἀκόμα ἄγνωστα—δὲ μπορούμε λοιπὸν νὰ δεχτοῦμε ὅτι εἶναι ἔργα αὐλοκολάκων κι' εὐτελῶν ὑπόδουλων, πού ἔχουν συνηθίσει νὰ λιθανίζουν καὶ νὰ προσκυνοῦν τὸ βασανιστὴ τους. Ἀλλῶς τε, τὰ ἔργα αὐτὰ—ἂν κρίνουμε ἀπ' ὅσα ξέρουμε—κι' ἂν ἀκόμα εἶχαν ἀρχίσει νὰ συνθέτῳνται σὲ καιρὸ πού ζοῦσε ἀκόμα ὁ Ἀλῆς, συνεχίζονται κυρίως ἢ καὶ ἀρχίζουν μετὰ τὸ θάνατό του, στὸν ἴδιο δὲ διθυραμβικὸ καὶ θρηνητικὸ τόνο, παρὰ τὸ περιστατικὸ ὅτι ὁ τόπος εἶχεν ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὸ σκληρὸ δυνάστη του.

Νὰ ἦταν ὁμως, τάχα, ἀπελευθέρωση, αὐτὴ πού συντελέστηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους; Καὶ νὰ ἦταν, τάχα, μονάχα αἰμοδόρος τύραννος καὶ καταπιεστής ὁ Ἀλῆ—Τεπελενλής; Ἡ μήπως—τουναντίο—ἀπὸ μιὰ ἀποψὲ θὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσουμε, τὴ μὲν ἐγκατάστασή του στὸ Γιαννιώτικο θρόνο, ἀπελευθέρωση, ξαναγύρισμα δὲ τουναντίο σὲ μιὰ στυγνὴ σκλαβιά, τὴν κατατρόπωσή του ἀπὸ τοὺς Τούρκους;

Ὁ Ἀλῆς, εἶναι μιὰ μεγάλη ἱστορικὴ προσωπικότητα: Τσάκισε γύρω του τὰ κεφάλια μιᾶς δεινῆς πολυαρχίας, εἶχε πατάξει ἀμείλικτα τὸ ληστρικὸ κοτζαμπασισμό, ἀποκαταστήσει τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν σὲ μεγάλες περιοχὲς τῆς Βαλκανικῆς. Οἱ αὐλικοὶ του καὶ οἱ ὑπουργοὶ του, κατὰ πολὺ μεγάλο μέρος, ἦταν ἐξέχουσες προσωπικότητες τοῦ ὑπόδουλου γένους· οἱ καπεταναῖοι του, χριστιανοὶ ἄρματωλοί. Τὰ Γιάννινα στὴν ἐποχὴ του, ἦταν πολυάνθρωπα, εἶχαν γίνῃ διέσπασμα σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπολαμβάναν τὴν αἰγλή καὶ τὰ ὠφελήματα μιᾶς Βασιλικῆς αὐλῆς· κι' ὁ τύραννος, ἂν δὲν ἦταν καὶ φιλοχριστιανός, ἦταν, τὸ λιγότερο, ἀνεξίτητος.

«Ἐτε 1814 Σεπτέμβριος 26. Θύμηση ποιὸς νὰ ζῇ καὶ νὰ μολογῇ τα θάματα τοῦ Ἀλῆ—Πασῶ Βεζύρη, τί ἔκαμε καὶ τί θὰ κάμῃ ὁ θεὸς τὸν εἰσεύρει. Καὶ αὐτὸς ἐξετόπισε τοὺς ἀγάδες ἀπὸ τὰ σπήτια τους καὶ ἀπὸ τὸν τόπο τους καὶ χωργιά τους, τοὺς ἀτζαμηδες (ἴσως τσάμηδες) καὶ ἄλλους πολλοὺς. Καὶ τοὺς χριστιανοὺς τοὺς ἔχει καλά, καὶ ὁ Θεὸς νὰ ἔχῃ καὶ αὐτὸν καλά. . .».

γράφει γιὰ «ἐνθύμηση» σὲ κάποιον ἱερατικὸ βιβλίο ὁ Παπὰ Δημήτρης ἀπὸ τὸ Τσαμαντά. (Ἠπ. Χρον. 1929 σελ. 35).

«(1816) Σεπτεμβρίου 20 ὁ βεζήρης ἀλῆ πασηᾶς ἐπάνδρεψε τὸν Ἰὼν τοῦ σαλῆ (Σαλήχ) πασηᾶ καὶ ἐκάλεσε τὰ βηλέτηα ὅπου καὶ ἂν ὀρηξε ἐν προτῆς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐπητα τζαμουρητὰ ἀργυρόκαστρο γαρδῆκι δελεηνάκι καὶ πέρα τὴ αὐλονα περὰ λαρσητὰ τρίκαλα ἐπηληπουε κασαμπαδες καὶ χανέδες καὶ ἡς τῆς μῆνης καὶ πέρη τοῦ ἐσκολασε ὁ γάμος. . .», γράφονται ἐπίσης γιὰ ἐνθύμηση στὸ Μηνιαῖο τοῦ Ἀδουόστου τῆς Μονῆς Παληωρῆς (ὅπου πιὸ πάνω, σελ. 37), «. . . διὰ χειρὸς χριστοφόρου ἱεροδιακόνου παληωρίτου. . .».

Ἀκόμα κι' ὁ δουσιμένεστα γιὰ τὸν Ἀλῆ διακεῖμενος ἐνθυμησεογράφος τοῦ Ἀνθολογίου τῆς Ἀγίας Μαρίας τῶν Γιαννίνων (Ἠπειρ. Χρον. 1939 σελ. 43), ὁμολογεῖ στὰ 1824, ὅταν πιά ὁ Ἀλῆς ἦταν πεθαμένος, ὅτι.

«. . . ἄσπρα νὰ εἶχε ὅσα σὰν ἕνας ἄνθρωπος φορτωμένος φλωρὶ νὰ ἦταν, κανέναν ἄλλον ἀπὸ τοῦτον, οὔτε κλέψιμο, οὔτε σκότωμα νὰ σκιάζονταν κανέναν κι' ἀπὸ τίποτες ἢ Τούρκος ἢ Ρωμηός. . .».

Κι' ὅλα αὐτὰ, γράφονται γιὰ ἀπομνημόνευση, ἀπὸ ἀπλοϊκοὺς κι' ὄχι πολὺ γραμματισμένους κληρικοὺς, σὲ λειτουργικὰ βιβλία, πού εἶναι προορισμένα νὰ μένουν καὶ νὰ διαβάζονται, μονάχα ἀπὸ λιγοστοὺς στὰ ἄδυστα καὶ τὰ ἀσυλα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Θὰ ἦταν τάχα ὑπερβολικὸ νὰ ἰσχυρισθῇ κανένας ὅτι, τὸ ἐπικό, ὑμνητικὸ καὶ θρηνητικὸ γιὰ τὸν Ἀλῆ τραγοῦδι, κυριώτερα τὸ λαϊκὸ ὅπως αὐτὸ πού περιζῶουμε, ὁ λυγμός αὐτός τοῦ ἄγνωστου κι' ἀνώνυμου συνθέτη, δὲν ἦταν παρὰ ἕνα ξέσπασμα καὶ μιὰ ἀντίδραση, μιὰ νοσταλγικὴ ἀναδρομὴ σ' ἕνα πρόσφατο παρελθόν, τόσο λιγότερο σκληρὸ καὶ ἀπάνθρωπο ἀπὸ τὸ γυρισμα σὲ μιὰ φριχτὴ, πολυπλευρὴ καὶ πολυπλόκαμη σκλαβιά, ὅπως ἦταν ἡ μετα-αληπασιάδικη Τουρκοκρατία;

Ἐνα μόνο ξέρουμε: ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς κατὰ σχῆμα πρωθύστερο, εὐχεταὶ νὰ μπο-

ροῦσε νὰ ἦταν, τότε πού διάσχιζε τὴ Βαλκανικὴ ὁ εἰδικὸς ταχυδρόμος πού ἐκόμιζε στὰ Γιάννινα τὸ φερμάνι τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ Ἀλῆ, νὰ ἦταν παρακαλεῖ, οἱ κάμποι θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ ποτάμια, γιὰ νὰ πνιγόνταν καὶ ποτὲ νὰ μὴν ἔφτανε στὴν περίδοξη πρωτεύουσα τοῦ Κράτους τοῦ Ἀλῆ, ὁ Τάταρης πού τὸ προσκόμιζε.

3. Δέξη ἀρβικὴ—εἰδηση.

4. Δέξη ἀραβικὴ—ἐκστρατεία, πόλεμος.

5. Δέξη τούρκικη—πολιτεία.

6. Δὲν ξέρουμε ἂν, ἀνάμεσα στὶς δεκάδες τῶν Πασιᾶδων πού στάλθηκαν νὰ πολεμήσουν τὸν Ἀλῆ, ἦταν καὶ κανένας Ρεσσὴμ· πιθανότερο ὅμως εἶναι ἐδῶ νὰ πρόκειται γιὰ τὸ Χουρσὴτ Πασιᾶ, τὸ διασημότερό τους καὶ ἀρχιστράτηγό τους.

7. Γιὰ τὴν πυρκαϊὰ αὐτὴ τοῦ 1820 (στὶς ἀρχὲς τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων), δὲς καὶ ἐνθύμηση καταχωρημένη στὰ Ἡπειρ. Χρονικά τοῦ 1929, σελ. 39. Ἡ πυρκαϊὰ αὐτὴ κατὰ τὴν πιὸ πάνω ἐνθύμηση, ἀποτέφρωσε μεγάλο τμήμα τῆς πόλης, καθοριζόμενο ἀπὸ τὸν Πλάτονα (συνοικία Ὀρφανοτροφείου Γ. Σταύρου) καὶ τοῦ Μπέρκου, (περιοχὴ παλιᾶς Ζωσιμαίας Σχολῆς), ὡς τοῦ Μαντᾶ (ἄγνωστο) καὶ τὸ Πλιθοκοπεῖο (χαμηλὴ πλατεία κάτου ἀπὸ τὸ σημερινὸ Δημαρχεῖο). Ἐμείνει ὅπως ἀπυρπόλητη στὸ τμήμα αὐτό, ἡ συνοικία Λειβαδιώτη.

8. Τὸ Ρολόϊ τοῦ Κάστρου, σήμερα μισοερείπωμένο· πιθανότερο ὅμως τὸ Ρολόϊ τῆς συνοικίας τοῦ Ρολογιοῦ· (τὰ τότε Λιθαρίτσια, σήμερα οἱ Στρατῶνες). Εἶχαν ἀρχίσει οἱ ὁμαδικὲς λιποταξίες πρὸς τὸ Χουρσὴτ.

9. Μὲ βαστήξατε, κρατηθήκατε κοντὰ μου.

10 καὶ 11. Ὡς πού νάρθη τὸ φερμάνι τῆς ἀμνηστείας, πού ἀπατηλὰ καὶ ὑπουλα τοῦ εἶχε τάξει τοῦ Ἀλῆ ὁ Χουρσὴτ, γιὰ νὰ τὸν καταπέσει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Κᾶστρο καὶ νὰ διαπεραιωθῇ στὸ Νησί καὶ πού θὰ τῷ φερνε ὁ εἰδικὸς ταχυδρόμος.

12. Τὴν τάφρο πού εἶχε φτιάσει ὁ Ἀλῆς γύρω ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Κάστρου καὶ ἦταν γεμάτη ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς Δίμνης.

13. Δευκὸ τουλπάνι, διασκευασμένο καὶ διακοσμημένο γιὰ κάλυμμα κεφαλῆς γυναικῶν μέσα στὸ σπῆτι· σὲ περίπτωση πένθους, ἀντικατασταίνονταν μὲ μαῦρο σκέτο.

14. Ἀνδρικό κάλυμμα κεφαλῆς, ἀρβανίτικο· εἶδος φέσι ἀσιδέρωτο.

15. Καμιά καὶ ἐδῶ κατὰρα γιὰ τὸν Ἀλῆ, ἀλλὰ ἀμμετρη συμπόνια καὶ γι' αὐτὴν ἀκόμα τὴ καὶ μὲ Τοῦρκο μοιχαλίδα Ρωμῶν... ἴσως γιὰτί, ὅτι ἔπαθε, τὸ ἔπαθε γιὰ τὴν ἀγάπη.

16 καὶ 17. Δυσκολοεξηγήητες καὶ οἱ δυὸ ἔννοιες. Ἰσως νὰ θέλῃ νὰ ὑπονοήσῃ ὁ λαϊκὸς τραγουδιστής, ὅτι οἱ Ἀρβανῖτες ἢ ὁ Ἀλῆς, εἶναι τόσο πολεμόχαροι καὶ ἡ ζωὴ τους τόσο γεμάτη ἐνοπλοὺς ἀγῶνες, πού ἡ μπαρούτη τους δὲ μένει ἀχρησιμοποίητη τόσο διάστημα ὥστε νὰ μουλιάσῃ· νὰ ὑγρανθῇ δηλ. καὶ νὰ χαλάσῃ ἢ δὲν περισσεύει ποτὲ γιὰ πούλημα.

18. Κόρη διώρθωσε—στὸ ὀρθό, ὅπως πιστεύει καὶ ἀρχικὸ τοῦ λαϊκοῦ συνθέτη—ὁ ὑποφαινόμενος, ἀντὶ τοῦ μωροῦ, πού—παρεφθαρμένα, πιθανότατα—τραγουδᾶνε σήμερα καὶ πού προσαρμόζεται περισσότερο σὲ σατυρικά δίστιχα, ὅπως θὰ ἴδουμε πιὸ κάτω.

19. Τὰ εἰδικότερα στοιχεῖα τῆς ὁμορφιάς, ὑφίστανται καὶ αὐτὰ μεταβολὲς καὶ ἀλλοιώσεις, ἀνάλογα μὲ τὶς αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς. Στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα, τὴν ὁμορφὴ γυναῖκα, τὴν ἤθελαν στὰ Γιάννινα παχειὰ—πλατῶνα, τὴ χαρακτηρίζαν—στρογγυλοπρόσωπη, μὲ μικρὸ στόμα καὶ καμαρωτὰ καλογραμμένα φρύδια· τὸ παραμικρότερο χνοῦδι στὸ πρόσωπο, τὸ ἀφαιροῦσαν, ἢ μὲ στριμμένο μετάξι, ἢ μὲ τὸν λεγόμενο ἀγντᾶ· κολλοειδὲς μίγμα, πού τὸ ἀποσποῦσαν ἀπὸ τὸ δέρμα τοῦ προσώπου, μαζί μὲ τὶς τρίχες πού εἶχαν στέρρεα σ' αὐτὸ συγκολληθῇ, γιὰ νὰ νὰ γυαλίζῃ ἢ ἐπιδερμίδα.

20. Σὰν, κατὰ κάποιον τρόπο, ἢ «ἡλιογέννητη» τῶν θρύλων καὶ τῶν παραμοθίων.

21. Ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐδῶ ἡ ἀντίληψη τῆς ὁμορφιάς, σὰ γέννημα τῆς ὥχρης Ἑκάτης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνα· τοῦ ἐκπαύλου φωτός καὶ τῆς μελιχρῆς ἀνταύγειας τῆς φεγγαρόφωτης νύχτας. Τὰ δίστιχα πού ἀκολουθοῦν, θὰ σχολιασθοῦν ὅταν θ' ἀρχίσουμε τὴ παράθεση ὧλων τῶν στιχοπλακίων τῆς συλλογῆς μας.

22 καὶ 23. Δὲς καὶ τὴν ὑπόσημ. 15. Γαῖτανοφρύδα καὶ μοσκοαρωματισμένη, θέλει ὁ παλιὸς στιχοπλόκος τὴν ὁμορφιά τῆς ἀγαπημένης του.

24. Νὰ μὴ εἶχε μὲ πλάξει σ' αὐτὴ τὴν ἀγάπη, σ' αὐτὸ τὸ πάθος πού ἔφερε τὸ στιχοπλόκο σὲ σημείον νὰ ἐγκαταλείψῃ, γιὰ χάρη τῆς ἀγαπημένης του καὶ μάννα καὶ πατέρα.

25. Ὁ στίχος αὐτὸς καὶ ὁ ἐπόμενος, δὲν ἀνήκουν ὀργανικά—αὐτὸ εἶναι φανερό—στὴ στροφὴ πού ἔχουν τοποθετηθῇ. Εἶναι—αὐτοί, ὅσο καὶ οἱ τρεῖς ἐπόμενοι—ὑπολείμματα ἄλλων στροφῶν, πού ἔχουν ληομονηθῇ στὴ διαδρομὴ τῶν χρόνων. Στὸν παλιὸ καιρὸ, τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα, πιθανὸν καὶ γιὰ λόγους ἀσφάλειας, οἱ ἐξώπορτες τῶν σπιτιῶν, γινόταν ἀπὸ δρύινο ξύλο, διακοσμημένο πυκνὰ μὲ σιδερένια καρφιά, πού εἶχαν μεγάλο τὸ στρογγυλὸ τους κεφάλι. Τὸ ξύλο τῆς δρύς, ὅταν στέγνωνε, ἀποκτοῦσε, σχεδὸν μεταλλικὴ ἀντοχή, πού ἐνισχυμένη μὲ τὰ πλατυκέφαλα καρφιά, οὔτε μὲ τσεκούρι τὴν ἔκανες καλὰ.

26. Λειψὰ ἐπίσης καὶ κολοβομένα, μὲ ἀλλαγὲς μάλιστα ρυθμοῦ, ἀπροσάρμοστοι πρὸς

τὸ μέλος, εἶναι καὶ οἱ στροφές πού ἀκολουθοῦν, πού μερικὲς μάλιστα ἐμφανίζονται καὶ ἀτεχνες καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὸ γενικὸ αἰσθητικὸ τόνο τοῦ τραγουδιοῦ.

27. Μοῦ εἶναι ἀγνωστὴ ἡ προσέλευση κι' ἡ ἐτυμολογία αὐτῆς τῆς λέξης. Κι' αὐτὰ τὰ δίστιχα, θὰ παρατεθοῦν καὶ θὰ σχολιασθοῦν, ὅπου καὶ τὰ ὅσα τῆς ὑποσ. 17.

28. Ἡ «Μπαζαρκάνα», στὸ σύνολο τοῦ Γιαννιώτικου τραγουδιοῦ, εἶναι ὅ,τι κατ' ἀναλογία τὸ ρεμπέτικο, στὴν ομάδα τῶν σημερινῶν λαϊκῶν. Ἡ λέξη *μπαζιρκιάν*, εἶναι περσικὴ (ἀπὸ τὴν ἐν χρήσει παλιὰ στὴν Τούρκικη γλῶσσα) καὶ σημαίνει τὸ μικρέμπορο, τὸν πλανόδιον ἔμπορο, τὸν ἐδραϊσέμπορο, ἔχει δὲ μέσα της καὶ τὸ ἀλήτικο. Ἡ μπαζαρκάνα λοιπὸν τοῦ τραγουδιοῦ, πρέπει νὰ ἦταν—ὅσο κι ἂν περηφανεῖται γιὰ τὴν ἀρχοντικὴ της καταγωγὴ—καμμιὰ—πράγμα ἀσυνέθιστο γιὰ τὴν γυναῖκες ἐκεῖνου τοῦ καιροῦ—χειραφετημένη κι' ἐπαναστάτρια κατὰ τῶν θεσμῶν τῆς ἐποχῆς τῆς μικρεμπορίας, ἀρκετὰ ἐλευθεριάζουσα στὴς μὲ τοὺς ἀντρες σχέσεις της. Εἶχε φαίνεται ἀπομακρύνει ἀπὸ κοντὰ της τὸν ἀγαπητικὸ της, τὸν *ἀσίκη της*. Κι αὐτός, γιὰ ἐκδίκηση ὅσο καὶ γιὰ νὰ τῇ «σκάσει», νὰ τὴν πλαντάξει, τῆς διαλαλοῦσε ὅτι, ὅποιαδήποτε ὑπεροπτικὴ κι' ἂν ἔπαιρνε τώρα αὐτὴ ἀπέναντί του στάση, δὲ θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ ἐξαφανίσῃ τὸ περιστατικὸ ὅτι κάποτε, ἦταν ὁ *ἀσίκης* της, πού τὸν ἐμπαζε τὴ νύχτα στὸ σπίτι της.

29. Μιὰ πολὺ βαρειά βρισιὰ γιὰ ἀντρα. Ὅταν μάλιστα λέγεται ἀπὸ μιὰ γυναῖκα σὲ κάποιον ἀντρα, εἶναι τὸ ἄκρο ἄνω τῆς ἠθλυκῆς περιφρόνησης πρὸς ἕναν ἄρρενα πού καταντῆσε, σὰ μιὰν ἀνώμαλη γυναῖκα, παθητικὸς.

30. Ὅμως... ὁ *ἀσίκης*, δὲν ἐξεγείρεται, δὲ θυμώνει, ὅπως θὰ τῷθελε καὶ θὰ τὸ εὐχόταν ἡ ρεμπέτισσα ἀγαπητικὴ· ταπεινὸς λάτρης τοῦ κορμιοῦ της, ἀρκεῖται, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ βρῖσκεται κοντὰ της, νὰ γίνῃ καὶ σκλάβος της ἀκόμα κι ἂς ἔστρωνε τώρα μονάχα τὸ κρεβάτι, ἀπάνω στὸ ὅποιο ἄλλοτε τὴν εἶχε κάθε βράδυ δική του κι ἀγαπητικὴ. Τὸ τραγοῦδι, χωρὶς ἄλλο ἱστορεῖ περιστατικὰ τῶν καιρῶν του στιχοπλόκου.

31. Ἡ *Φατμέ* ἢ *Φατμέκου*, ἦταν «λαλητίνα» καὶ λαλητίνες ἔλεγαν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ (τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα). τὴν γυναῖκες πού—πάντοτε χαλαρῶν ἡθῶν—ἀποτελοῦσαν μέρος τοῦ τακιμοῦ, τῶν βιολιῶν, (ζυγίες, ὅπως τὰ λὲν ἄλλοι), τοῦ συγκροτήματος δηλ. τῆς λαϊκῆς ὀρχήστρας τῆς ἐποχῆς: βιολί, κλαρίνο, λαοῦτο—καμμιὰ φορὰ καὶ φλογέρα—καὶ ντέφι· αὐτό, τὸ κρατοῦσε τότε καὶ τῷπαιζε ἡ λαλητίνα, πού προσορισμός της ἦταν καὶ νὰ τραγουδᾷ καὶ καμμιὰ φορὰ καὶ νὰ χορεύῃ. Ἰσαμε ἀκόμα τὰ χρόνια τῆς ἀπελευθέρωσής μας, ζοῦσε στὰ Γιάννινα ἕνας γρόμοιος τύπος γυναῖκας, ἡ περὶφημη Λυγινῇ. πού ἔπαιζε—ἂς πούμε πῶς ἔπαιζε—καὶ βιολί. Γνωστὲς παρόμοιες γυναῖκες, ἦταν ἡ Σόφια, ἡ Κακαρίνα, ἡ Ζεϊνέπ.

Κατὰ τὸ συνῆθη τοῦ «Καρκαλιοῦ» Διαμάντη Λάππα, τῇ Σόφια,

«Τὴν ἔχει ὁ Πλάκας κι οἱ λοιποὶ στὸ ντέφι γιὰ νὰ παίζῃ».

ἀλλὰ ἐπίσης,

«Καὶ τὴν κορὰ χανούμισσα Ζινέπη τῇ γελάδα».

Ἡ *Φατμέκου*, ἦταν μιὰ γύφτισσα· ἀλλὰ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Νικολάκη, τοῦ πασίγνωστου στὴν ἐποχὴ τοῦ μέλους τῆς ἀρχοντικῆς οἰκογένειας τῶν Ἀθανασίου, δέθηκε μαζί της μὲ τὰ δεσμά τοῦ αἰσθησιακοῦ πάθους, σὲ τέτοιο σημείον, πού νὰ θελήσῃ καὶ νὰ τουρκέψῃ ἀκόμα καὶ νὰ τὴν παντρευτῇ.

Αὐτὸ τὸ περιστατικὸ τραγοῦδησε ὁ λαϊκὸς στιχοπλόκος στὸ θρηνητικὸ αὐτό καί, σχεδὸν λυγμικὸ στὸ τραγοῦδισμά του τραγοῦδι, μὴ καταφρονώντας καὶ μὴ προπηλακίζοντας τὸ ἀρχοντόπουλο αὐτὸ τῶν Γιαννίνων γιὰ τὸ βαθμὸ τοῦ ἐξευτελισμοῦ πού ἔφτασε ν' ἀγαπήσῃ μιὰ κοινὴ ἐκεῖ γύφτισσα λαλητίνα· ἀλλὰ, συμπονώντας τον, κατὰ κάποιον τρόπο, ἴσως γιὰτὶ ἀγάπησε πολὺ, καὶ συνθρηνώντας μαζί του, τὸν παρουσιάζει σὰν τραγικὸ θῦμα τοῦ πάθους, πού νοιώθει μὲν τὸν ξεπεσμό του, δὲ μπορεῖ ὅμως νὰ ἀπομακρυνθῇ μὲ τὴν δικὴν του δυνάμει ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ζωῆς του· καὶ παρακαλεῖ, αὐτὸ τὸ ἴδιον ἀντικείμενον τοῦ ἀκατανίκητου ἔρωτά του, νὰ τὸν ἀποδεσμεύσῃ ἀπὸ τὸ φλογισμένον δεσμό.

32. πού τὸν ἔστειλε—πιθανότατα γιὰ τὸ κοινωνικὸ σκάνδαλον πού εἶχε δημιουργηθῇ—ὥς κι ἐξορία ἴσαμε τὰ Μπιτόλια (Μοναστήρι).

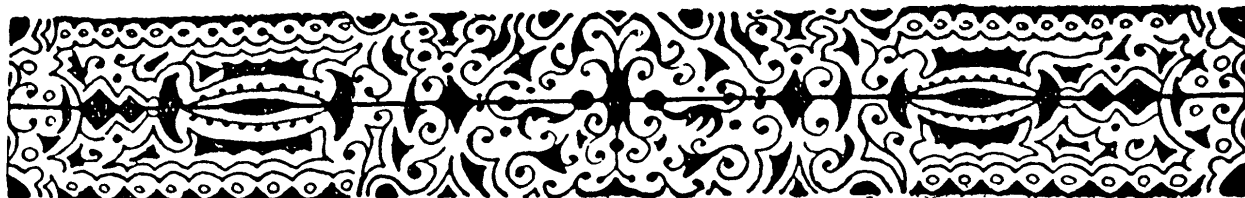
33. Τσιμπίδα γιὰ τὴ φωτιά.

34. Κάνε τρόπο· κάνε ἔτσι, πού νὰ μπορέσω νὰ ἀπαλλαγῶ.

35. Παράκληση.

36. Γιὰ τὴν «Καραμπεριά», θὰ μιλήσουμε πολὺ διεξοδικὰ σὲ κατοπινὰ μας σημειώματα. Ὁ Καραμπέρης, ἦταν ἕνα εἶδος μοῦσικων Γιαννίνων· ἕνας ἀδιόρθωτος γλεντζές, πού μπορούσε νὰ σπαταλήσῃ ὅλην του τὴν περσοῦσα σὲ συμποσιασμοὺς μὲ φίλους καὶ μὲ λαλητίνες. Ἀργότερα, θὰ δώσουμε καὶ ὁλόκληρο τὸ τραγοῦδι τῆς Καραμπεριάς σχολιασμένον. Τώρα, θὰ περιοριστοῦμε σὲ μερικὰ μονάχα δίστιχα.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΠΟΓΚΑ

ΤΑ ΖΩΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ ΣΤΟΥΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥΣ ΘΡΥΛΟΥΣ*

Ο ΧΑΜΟΡΑΓΓΑΣ (ΤΥΦΛΟΠΟΝΤΙΚΟ)

Ὁ χαμόραγγας εἶναι ἓνα μικρὸ ζοῦδι τῆς γῆς, μικρὸ ἴσα μὲ ἓνα μεγαλοῦ-
τσικο ποντίκι, μὲ πολὺ μαλακό, σὰ βελουδο, μαλλί. Ζῇ μέσα στὴ γῇ καὶ δὲ βγαί-
νει στὸ φῶς τῆς ἡμέρας, παρὰ μόνον γιὰ λίγες στιγμές, κι' ἀμέσως χώνεται πάλι
στὸ χῶμα. Στὴ γῇ γεννιέται, στὴ γῇ δουλεύει, τρώει, πολλαπλασιάζεται, καὶ στὴ
γῇ πεθαίνει. Αὐτὴ τὴν εἰκόνα ἔχουν ὑπ' ὄψει τοὺς ὅσοι λένε ὅτι «ζοῦν σὰν ἀσπά-
λακες» γι' αὐτοὺς ποὺ μένουν σὲ ὑπόγεια, στὸ χῶμα καὶ χωρὶς ἥλιο.

Κανένα ἄλλο ἀπὸ τὰ ζοῦδια δὲν ἔχει τόσα ὀνόματα. Εἶναι γνωστὸ στὴν Ἑλ-
λάδα γενικὰ ὡς τυφλοπόντικο. Στὰ Γιάννινα τὸ λένε χαμόραγγα (¹) ἢ χαμοράγγι,
στὸ Ζαγόρι (Λεφτοκαρυὰ) σιαμόραγγα, στὴν Κλεισούρα τῆς Φιλιππιάδας χαμόρ-
μηγκα (²) ἢ χαμορμήγκι, καὶ στὸ Πωγώνι «Κουφό». Θὰ ὑπάρχουν κι' ἄλλες ὀνομα-
σίες Ἑπειρώτικες κατὰ τόπους, γιὰτὶ τὸ τυφλοπόντικο βρίσκεται παντοῦ καὶ τρα-
βάει τὴν προσοχὴ τοῦ ἀγρότη μὲ τὴν παράξενη ζωὴ του.

Εἶναι ὅμως τυφλὸ τὸ ζοῦδι αὐτό, γιὰ νὰ τὸ λέν τυφλοπόντικο ;

Ἐνα χαμοράγγι ἔλεγε κάποια μέρα στὴ μάνα του, ὅτι ἔβλεπε. Ἡ μάνα του
γιὰ νὰ τὸ δοκιμάσει, τοῦ δίνει ἓνα κομμάτι θυμιάμα καὶ τὸ ρωτᾷ :

— Τί εἶναι αὐτό ;

— Κατ' ἀρ' (πετραδάκι), ἀποκρίθηκε τὸ μικρό.

— Μπα, χαλασιὰμ, δὲ φτάν' ποὺ δὲ γλέπεις, μόν' δὲ μυρίζεις κι' ὅλας !, τοῦ
εἶπε ἡ μάνα.

Στὸν Πόντο λένε πὼς ἦταν μιὰ ἐποχὴ, ποὺ τὸ τυφλοπόντικο ἔβλεπε, γιὰτὶ
εἶχε τὰ μάτια του. Μὰ σὰν ἄκουσε κάποτε νὰ λένε ὅτι πλησιάζει ἡ Δευτέρα Πα-
ρουσία τυφλώθηκε ἀπὸ τὸν τρόμο του, κι' ἀπὸ τότε δὲ βλέπει, εἶναι τυφλό.

Κι' ὅμως δὲν εἶναι χωρὶς μάτια. Τὰ μάτια του εἶναι μικρούτσικα σὰ γυά-
λινες χανδρίτσες μαῦρες, χωστὰ καὶ κρυμμένα ἀνάμεσα στὰ μεταξένια του μαλλιά.
Καὶ δὲ σφαλίζονται μόνον μὲ τὰ βλέφαρα, ἀλλὰ καὶ ἀποτραβιοῦνται βαθειὰ μέσα
στὶς κόχες τοὺς, ὅταν χρειάζεται, ἔτσι ποὺ δὲν φαίνονται καθόλου (³). Ἀλλὰ καὶ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

1. Ἀπὸ συμφωνιὰ ἴσως τῶν χάμω + σήραγγας. Στὴν Αἰτωλοακαρνανία λέγεται «χα-
μόρηγκας» ἀπὸ τὸ χάμω + ρύγχος, γιὰτὶ μὲ τὸ ρύγχος τρυπάει πρῶτα τὸ χῶμα κι' ἀνοίγει
τὶς τρύπες.

2. Παρετυμολογικὰ ἀπὸ τὸ μέρηγκα.

3. Στὰ Γιάννινα ὅταν εἶχε κάποιος μικρὰ καὶ χωστὰ μάτια τὸν ἔλεγαν «χαμόραγγα»,
ὑπάρχει δὲ καὶ παρατσούκλι «Χαμόραγγας» στὴ λούτσα.

τί νὰ τὰ κάνει τὰ μάτια μέσα στὰ σκοτεινὰ μουντρούμια, πὺ κατασκευάζει σὰν ὁ καλλιτέρας ἀρχιτέκτονας ; Ἐκεῖ καὶ τὰ αὐτιά του ἀκόμα θὰ γιόμιζαν ἀπὸ χῶματα, ἂν ἡ σοφὴ ἢ φύσις δὲ φρόντιζε νὰ τοῦ τὰ σκεπάζει, ὅταν αὐτὸς σκάβει, μὲ δυὸ μικρὰς μεμβράνες. Ἀπ' αὐτοῦ οἱ Πωγωνήσιοι τὸν ἔβγαλαν «κουφό». Κι' ὅμως ἔπесαν ὅξω, γιατί ὄχι μόνο ἀκούει, ἀλλὰ καὶ ... βλέπει μὲ τὰ αὐτιά του.

Ἡ ζωὴ του.—Γιατὶ σκάβει. Τρεῖς ὑπομονητικοὶ ἐπισιήμενες βάλθηκαν νὰ ἐξετάσουν κάποτε τὴν ὄρασι καὶ τὴν ἀκοή τοῦ τυφλοπόντικου. Ὑστερα ἀπὸ πειράματα, πὺ κράτησαν μῆνες, βρῆκαν ὅτι τὸ ζῶο αὐτὸ ἔχει στ' αὐτιά του ἓνα σύστημα ἀνάλογο μὲ τὸ ραντάρ, μὲ τὸ ὁποῖο συλλαμβάνει ἡχητικὰ κύματα, πὺ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀντιληφθῇ. Αὐτὰ τὰ κύματα εἶναι πὺ τὸ καθοδηγοῦν καὶ βρίσκει τὸ δρόμο καὶ τὴ φωλιά του στὸ σκοτάδι. Τὰ πειράματα ἔγιναν μέσα σὲ σκοτεινοὺς λαβύρινθους, ὅπου τὰ χαμοράγια εὑρίσκαν πάντα τὸ δρόμο τους μὲ τὴν ἀκοή. Ὅταν τοὺς βούλωναν τ' αὐτιά, γύριζαν, σὰ χαμένα, ἐδῶ κι' ἐκεῖ.

Μὲ τ' αὐτιά λοιπὸν βλέπει, ὅταν σκάβει τὴ γῆ καὶ κάνει τὶς στοές του. Κάνει τὴν ἀρχὴ μὲ τὴ σουβλερὴ του μύτη (ρύγχος), πὺ τὴ χρησιμοποιεῖ γιὰ σφήνα, κι' ὕστερα βάνει σ' ἐνέργεια τὰ νύχια, πὺ εἶναι σὰν κασμάδια. Αὐτὰ σκάβουν, καὶ τὰ πιασινὰ του ὕστερα τὰ χρησιμοποιεῖ γιὰ φτυαράκια, μὲ τὰ ὁποῖα πετάει τὸ χῶμα ἔξω. Ἔτσι γίνονται οἱ χαμοραγγίες, δηλαδὴ οἱ μικροὶ σωροὶ μὲ χῶμα ἀπ' αὐτὸ τὴν τρύπα του, πὺ βλέπουμε στὰ περιβόλια καὶ τὰ χωράφια, ὅταν τύχει χαμόραγας μέσα.

Ἀλλὰ γιατί σκάβει ; Πολλοὶ κηπουροὶ πιστεύουν, πὺ ψάχνει νὰ βρεῖ τὶς ρίζες ἀπὸ τὰ σπυρτὰ γιὰ νὰ τὶς φάει. Κάθε ἄλλο. Τὸ τυφλοπόντικο εἶναι ζῶο ἐντομοφάγο. Τρώει σκουλήκια καὶ σκαθάρια. Φτιάνοντας ὅμως τὶς στοές του, γιὰ νὰ βρεῖ τὰ σκαθάρια μέσα στὸ χῶμα, κουφώνει ἄθελαι ἀπὸ κάτω τὶς ρίζες τῶν φυτῶν, τὰ ὁποῖα καὶ μαραίνονται σὲ λίγο. Στὰ φυτώρια, μάλιστα, «στὶς φυταριές» τῶν μπουστάνων στὰ Γιάννινα, κάνει μεγαλύτερες ζημιές. Γι' αὐτὸ οἱ μπουστάντζηδες ἐκεῖ παραχῶνουν καλαμάκια γιὰ νὰ τοῦ φράξουν τὸ δρόμο.

Οἱ μεγαλύτεροι ἐχθροὶ τοῦ χαμόραγα εἶναι οἱ ἀλεπούδες, οἱ κουκουβάγιες, τὰ λελέκια καὶ τὰ κοράκια. Γιὰ νὰ γλυτώσει χώνεται μέσα στὶς ἀναρίθμητες στοές του, πὺ ἀποτελοῦν σωστὸ λαβύρινθο. Σὲ μιά, ὅμως, στοά, τὴν κεντρικώτερη, βρίσκεται τὸ ἀνάκτορό του. Ἐκεῖ ἔχει μαζωμένα φύλλα καὶ χόρτα ἑξῆς, μὲ τὰ ὁποῖα στρώνει τὸ κρεβατάκι του καὶ κοιμᾶται. Μερικοί, γιὰ νὰ τὸν πιάκουν ζωντανό, ἀνοίγουν μιά τρύπα σὲ κάποια ἀπὸ τὶς στοές του καὶ χύνουν μέσα νερό. Ὁ χαμόραγας, μόλις ἴδῃ τὸ φῶς καὶ τὸ νερό, τρέχει κατὰ τὴν τρύπα καὶ τότε πιάνεται. Δὲ φρόντισα νὰ ἔχω στὸν κῆπο μου, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ζῶα καὶ κανένα χαμόραγα, γιατί καταλαβαίνω ὅτι καμμιά ἐξασφάλισι, κανένα «συμβόλαιο», δὲ θὰ ἡμποροῦσα νὰ κάνω μαζί του, γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν φυτῶν.

Ἡ κρυφὴ δύναμι του. Γιὰ τὴ μεγάλη δύναμι πὺ κρύβει μέσα του τὸ τυφλοπόντικο, αὐτὸ τὸ «κρυφὸ καὶ θιαμαχτὸ ζουζουλ' κό», ὅπως λένε στὴν Ἡπειρο, μολογᾶνε τούτῃ τὴν ἱστορία :

Μιά φορὰ τὸ ποντίκι πῆγε κι' ἀντάμωσε τὴ θάλασσα καὶ τῆς εἶπε :

— Καλημέρα, Κυρά !

— Καλῶς τὸ ποντίκι ! εἶπε ἐκείνη, πὺ ἀπὸ δῶ ;

— Νά, οἱ γάτες μὲ κυνηγοῦν, οἱ ξυλογάτες (φάκες) μὲ πιάκουν, τῆς εἶπε, κι' ὅλος ὁ κόσμος μὲ μένα τᾶχει βάλει. Ἀποφάσισα, λοιπόν, νὰ πιαστῶ ἀπὸ μεγάλο σόϊ. Ἔμαθα πὺ ἐσύ, μὲ τὸ πολὺ νερό, εἶσαι τὸ δυνατότερο στοιχείο, κι' ἔρχομαι νὰ σὲ κάμω γυναῖκά μου.

— Ἐγὼ ποντίκι μου, τὸ δυνατότερο ; Ἐγὼ μπορῶ νὰ ἔχω ἡσυχία καὶ νὰ

ἰδῶ Θεοῦ πρόσωπο, ἅμα θυμώσει ὁ Ἄνεμος ; Μὲ κάνει αὐτὸ τὸ ἀνήμερο θηρίο καὶ χορεύω στὸ ταψὶ μερόνυχτα ...

— Ὡστε ὁ Ἄνεμος λὲς νὰ εἶναι τὸ δυνατότερο ;

— Ἀμ, ποιὸς ἄλλος ; ποντίκι μου !

Τὸ ποντίκι δρόμο παίρνει, δρόμο ἀφήνει, πάει καὶ βρίσκει τὸν Ἄνεμο.

— Ἐμαθα πὼς εἶσαι τὸ δυνατότερο στοιχειό, κύρ' Ἄνεμε, τοῦ λέει.

— Ποιὸς τὸ λέει αὐτό, παιδί μου ; Ἐγὼ δυνατό στοιχειό ; Ἐγώ, ξερρίζωνω τίποτα παληόδεντρα, πνίγω κανένα καίκι, ἀλλ' ἅμα γγίξω στὸ Βουνὸ σπάζω τὰ μοῦτρα μου καὶ γυρίζω πίσω.

— Μπᾶ ! ἔκανε τὸ ποντίκι καὶ ξεκίνησε γιὰ τὸ Βουνό, γιὰ τὸ Μιτσικέλι τῶν Γιαννίνων, σὰν νὰ ποῦμε.

— Καλημέρα, Μιτσικέλι μου ! Μοῦ εἶπαν πὼς εἶσαι τὸ δυνατότερο στοιχειό. Γινόμεστε δικοί ;

— Ἐγὼ δυνατό ; ποντίκι μου. Μῆνα ξαίρω, ἂν θὰ εἶμαι αὔριο ὄρθιο ἢ θὰ κατρακυλίσω μέσα στὴ λίμνη ; Ὅριζω ἐγὼ ζωὴ ἀπὸ τὸ Κρυφοπόντικο, ἀπ' αὐτὸν τὸν παληοχαμόραγα, ποῦ μοῦ τρώει μέρα νύχτα τὰ σωθικά μου ; Τὸ ποντίκι βλέποντας, πὼς τὸ Κρυφοπόντικο ἦταν στ' ἀλήθεια τὸ δυνατότερο στοιχειὸ τὸ βρῆκε καὶ τὸ πῆρε γυναῖκα.

* * *

Ὁ χαμόραγγας στὰ Γιαννιώτικα μποστάνια. Πῆγα κάποια φορὰ, ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, στὰ μποστάνια στὰ Γιάννινα, γιὰ νὰ ἰδῶ τὰ ἰδιότυπα ἐκεῖνα μαγγανοπήγαδα, τὰ «ροδάνια», ὅπου ἄλογο τραβοῦσε, ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν πηγὰδα, τὸ νερὸ τῆς λίμνης, κι' ἐπότηζαν οἱ μποσταντζῆδες τοὺς λαχανόκηπους. Γιὸ μένα, τὰ μποστάνια τώρα εἶχαν θλιβερὴ ὄψη. Οὔτε ἄλογα ὑπῆρχαν, οὔτε ροδάνια πιά. Ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς (;) τῆς ἐποχῆς μας σάρωσε ὅλη ἐκείνη τὴ γραφικότητα Ἐκεῖ ὅπου ἦταν οἱ ὠραῖες αὐλακιές, μὲ τὰ χαμομήλια καὶ τὶς ἀγριάδες στὰ πλάγια τους, κι' ὅπου τὸ νερὸ προχωροῦσε κελαριστὰ γιὰ τὰ «σκαφίδια» μὲ τὶς μελιτζανιές, τὶς ντοματιές, τὶς ἀγγουριές. μπῆκαν τώρα σιδηρένιοι σωλῆνες. Ἡ βαθειὰ «μπ' γάδα» μὲ τὸ νερὸ καὶ τὸ ὀλοπράσινο νεροφάκι, τσιμεντώθηκε, κρύφτηκε καὶ τὴ θέσι τοῦ Ντουρῆ τὴν πῆρε τὸ μοτέρ.

Ὅσο προχωροῦσα, τόσο τὰ μποστάνια μοῦ φαίνονταν ἀγνώριστα. Μερικὰ μάλιστα ἄρχισαν νὰ γίνωνται οἰκόπεδα μὲ σπίτια, μέσα στὸ βαρικὸ χῶμα καὶ μέσα στὴν ἀποπνικτικὴ «ἀντάρα» τοῦ χειμῶνα. Οἱ βατινιές κι' οἱ φρουξουλιές ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες τὰ φθινοπωρινὰ δειλινὰ ὁ τρυποφράχτης καὶ ὁ κοκκινολαίμης χαλνοῦσαν τὸν κόσμον μὲ τὶς ἀδιάκοπες τρίλλες τους, καθὼς ἀποχαιρετῶντας τὴ δύσι ἐτοιμάζονταν νὰ μποῦν στὶς βατινιές γιὰ νὰ κουρνιασοῦν, ἔγιναν βαμμένα κάγκελα, πίσω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἄλλοι τρυποφράχτες τιτυβίζουν τὶς πρῶτες νηπιακὲς λέξεις.

Ζύγωσα, καμμιά φορὰ, στὸ μποστάνι τοῦ Ἀλέξη τῆς Μπνάτσιως, ποῦ μοῦ εἶναι καὶ μακρυνὸς συγγενής. Ἐχει ἐπίθετο, τὸν λένε Λῶλο, ἀλλ' ἔτσι εἶναι γνωστὸς στοὺς παληούς, ὅπως ὅλοι οἱ Γιαννιώτες ἔτσι εἶναι γνωστοὶ μὲ τὸ μητρογονικό τους ὄνομα ἢ μὲ τὸ παρατσούκλι τους. Ἐδῶ δὲν ἔχει φτάκει ἀκόμα ὁ «πολιτισμὸς». Τὸ ροδάνι ἦταν τὸ ἴδιο καὶ στὴν ἰδιά θέσι, ὅπως τὸ ἄφηκα ποῦ τὸ εἶχα ξαναδεῖ στὰ 1908 ἢ 1910. Ὁ χοντρὸς ξύλινος ὀρθοστάτης, ὁ «παππᾶς», ἔτριξε μὲ τοὺς ὀδοντένιους τροχοὺς του, τὰ «τσιάρακια», καθὼς ὁ «καρᾶς», ζεμένος στὸ ὀριζόντιο δοκάρι, τὸ «γεντέκι», τὸν τραβοῦσε γιὰ νὰ γυρίσῃ ἢ ἀνέμῃ μὲ τὰ 22 κουβαδάκια. Ὁ καρᾶς μὲ δεμένα τὰ μάτια, γιὰ νὰ νομίζει ὅτι ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς πολὺ μακρὺς ἀκόμα καὶ νὰ μὴ σταματήσει, ἔκλωθε καὶ ξέκλωθε τὴ μοῖρα του καὶ τὴ μοῖρα τοῦ Μπαρμπαλέξη, γεμίζοντας, ἀδειάζοντας καὶ πάλι γεμίζοντας τὰ κουβαδάκια ἀπὸ τὴν ἀτέλειωτη λίμνη.

Τὸ νερὸ «πλιατσιάραγε» μὲ βουητό, καθὼς τὸ μισὸ ξέφευγε ἀπὸ τὴν ξεχωρ-
βαλωμένη κἀναλὴ καὶ χύνονταν πάλι μέσα στὴ βαθειὰ τὴν πηγίδα, καὶ τ' ἄλλο
ἔφευγε ἀπὸ τὴν κἀναλὴ γιὰ νὰ πάει στὴ διψασμένη καλοκαιριάτικη γῆ, ποὺ τὸ
καρτέραγε ἀνυπόμονη.

Ὁ Μπαρμπαλέξης λίγο πὶο πέρα πᾶσκιζε, σκυμένος στὴ γῆ, νὰ φράξει τὶς
τρύπες, ποὺ εἶχαν κάνει στὰ «σκαφίδια» τὰ χαμοράγγια. Ἀλλοῦ τὸ ἔστελνε ὁ γέρος
τὸ νερὸ καὶ ἄλλοῦ πῆγαινε ἐκεῖνο τρυπώνοντας στὶς ὑπόγειες στοῆς τοῦ συνεργάτη
του, ποὺ τοῦ καθάριζε τὸ μποστάνι ἀπὸ τὰ βλαβερὰ ζώδια.

— Καὶ γιατί Μπαρμπαλέξη, τὶς κάνει αὐτὲς τὶς τρύπες ; ρώτησα.

— Γιατί ; Δὲν ἔχεις ἀκούσει τὴν ἱστορίαν τοῦ χαμόραγγα ;

Ἡ μεταμόρφωσί του. Ὁ χαμόραγγας, μολογοῦσαν οἱ παλαιοί, ἦταν προ-
τῆτερα παπαδοπαίδι. Ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἁμαρτία τοῦ πατέρα του γίνθηκε «ζου-
ζουλ' κὸ» καὶ ζῇ στὰ «ἄβαθνα» τῆς γῆς. Θέλουν νὰ ποῦν, πὼς εἶχε πεθάνει κά-
ποτε ἓνας «φамπλίτης», ἓνας οἰκογενειάρχης, στὸ χωριό, καὶ ἄφησε πίσω του ἓνα
σωρὸ ὀρφανὰ ἀλλὰ καὶ ἓνα καλὸ χωράφι, ποὺ τὸ εἶχε βάλει στὸ μάτι του ἀπὸ και-
ρὸ ὁ παπᾶς τοῦ χωριοῦ. «Τὰ παιδιά, ποὺ ἄφηκε ὁ μακαρίτης, σκέφτηκε ὁ παπᾶς,
εἶναι μικρὰ καὶ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ μοῦ κάνουν τίποτα, ἂν τοὺς τὸ καταπατήσω»
καὶ τράβηξε μιὰ μέρα τὸ ἀλέτρι του «ντρίτα» μέσα στὸ ξένο χωράφι, ποὺ ἔτυχε
νᾶναι συνοριακό του, τὸ ξεχέρσωσε κι' ἄρχισε νὰ τὸ σπαίρνει.

Τὰ ὀρφανὰ πῆγαν καὶ κλάφτηκαν.

— Πάτερ, τὸ χωράφι δὲν εἶναι δικό σου· εἶναι δικό μας, γιατί μᾶς τὸ
παίρνεις ;

— Λυπᾶμαι, ὀρφανὰ μου, ἀλλὰ τὸ χωράφι ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας σας τὸ
ἄφηκε σ' ἐμένα, γιατί μοῦ χρωστοῦσε παράδες. Πάρε τὸ χωράφι ποὺ ἔχω δίπλα
στὴ Φτελιά, μοῦ εἶπε, γιὰ νὰ κλείσουμε τὸ «μπόρτζι» (χρέος) καὶ πότε — πότε
μνημόνευε καὶ τ' ὄνομά μου ... Κι' ἂν δὲν πιστεύετε ἐλάτε αὐριο νὰ πᾶμε ἀν-
τάμα στὸ χωράφι, καὶ νὰ ρωτήσετε τὸν πατέρα σας. Ἄν πεῖ πὼς εἶναι δικό σας
ἀποτραβιέμαι, ἂν ὄχι, ἀποτραβιέστε σεῖς καὶ ἀφήνετε ἐμένα νοικοκύρη.

Τὴν ἄλλη μέρην τὸ πρωῒ, τὰ ὀρφανὰ βρέθηκαν μέσα στὸ χωράφι. Ἀλλὰ
πρὶν ἀπὸ αὐτὰ εἶχε πάει ὁ παπᾶς μὲ τὸ μοναχοπαίδι του, ἄνοιξε λάκκο, ἔβαλε τὸ
γιό του μέσα καὶ τὸν σκέπασε μὲ μιὰ πλάκα, ἀφοῦ τὸν ὀρμήνεψε τὶ ἀπάντησι θὰ
δώσει.

— Ρωτῆστε ! λέει ὁ παπᾶς στὰ παιδιά.

— Πατέρα ! φώναξαν.

— Ὅρίστε !

— Τὸ χωράφι, πατέρα, δικό μας εἶναι ἢ τοῦ Δέσποτα ἀπὸ δῶ !

— Τοῦ Δέσποτα ! Τοῦ Δέσποτα ! ἀκούστηκε μιὰ φωνὴ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ
λάκκο. Τοῦ χρωστοῦσα παράδες καὶ τοῦ τὸ ἔδωκα ...

— Συχώρεσέ μας, Δέσποτα, ποὺ σ' ἐνοχλήσαμε, εἶπαν νὰ καψαρὰ τὰ ὀρφα-
νά, κι' ἔφυγαν. Ἐφυγε κι' ὁ παπᾶς μαζί, γιὰ νὰ μὴ τὰ βάλῃ σὲ ὑποψία.

Μά, σὰν ξαναγύρισε ὑπερὰ ἀπὸ λίγα καὶ σήκωσε τὴ πλάκα, τηράει μέσα
στὸ λάκκο, ξανατηράει, τίποτα. Τὸ παιδί ἔλειπε. Ὁ πατέρας τὰ χρειάστηκε.

— Παιδί μου ! φώναξε

— «Χωράφι χάλευες, πατέρα, χωράφι πῆρες ! » ἀκούστηκε μιὰ φωνὴ ἀπὸ
κάπου ἀπὸ τὰ τρισβαθὰ τῆς γῆς. Κόσιεψε (ἔτρεξε) ὁ παπᾶς κατὰ τὴ φωνή, μὰ δὲν
εἶδε τίποτα ἄλλο ἀπὸ ἓνα στρογγυλὸ σωρὸ χῶμα. Ματαφωνάζει. Ἀλλὴ φωνὴ τώ-
ρα ἀπ' ἄλλοῦ : — « Χωράφι χάλευες, πατέρα, χωράφι πῆρες ». Κοσιεύει καὶ κατὰ
κεῖ δὲ γλέπει, παρὰ πάλι ἓνα σωρὸ ἀπὸ χῶμα. Κι' ὅσο φώναζε τόσο κι' ἀκούον-
ταν ἡ φωνὴ τοῦ παιδιοῦ, πότε ἀπὸ ἐδῶ καὶ πότε ἀπὸ ἐκεῖ, σὰν ἀπόφωνη γιὰ τὸ

κρίμα του, κι' ὅλο καινούργιοι σωροὶ ἀπὸ χῶμα φανερώνονταν μπροστά του.

Γιὰ ! αὐτὲς εἶναι οἱ χαμόραγγιές, πὺν βλέπομε κάθε τόσο, εἶπε ὁ Μπαρμπαλέξης. Γιατί, τὸ κακόμοιρο τὸ παιδί, γίνηκε χαμόραγγας μὲ ἀνθρωπινὰ χέρια, ἀλλὰ νυχᾶτα σὰν κασμαδάκια τὰ προστινὰ καὶ σὰν φτυαράκια τὰ πισινὰ. Κι' ὅλο σκάβει κι' ὅλο δίνει στὸ λαίμαργο πατέρα του χῶμα κι' ἄλλο χῶμα καὶ βασανίζεται τὸ καϋμένο αἰῶνια τώρα Δὲ λὲν ἁμαρτίες γονέων ...

— Σωστά, Μπαρμπαλέξη ! Καὶ δὲ βγαίνει καμμιὰ φορὰ ἀπὸ τὸ χῶμα ; Νὰ ἐκεῖ πέρα βλέπω ὅτι ἀναδεύεται κάτι, ἐκεῖ κατὰ τὶς «καστραβετσές» (ἄγγουριές).

— Ἄμ κοττάει καὶ νὰ βγεῖ ὁ ἀναθεματισμένος, εἶπε. Μιὰ μὲ τὸ τσαπὶ κι' ὅξω !

— Δὲν κάνει, εἶπα ἐγώ, μὴ τὸν σκοτώνετε. Μπορεῖ νὰ κάνει τρύπες στὰ σκαφίδια καὶ στ' αὐλάκια, ἀλλὰ τὶς κάνει παστρεύοντας τὸν τόπο. Τρώει σκουλήκια, κάμπιες, σκαθάρια, σαλιγκάρια, σαῦρες. Ἀκόμα καὶ τοὺς κρομμυδοφάδες τρώει, πὺν τόση ζημιὰ κάνουν στὸ πράσσο ...

Ὁ χαμόραγγας φυλαχτό. Δὲ λέω, ἀλλὰ χρειάζεται πότε — πότε νὰ βγάλουμε καὶ κανέναν, λέει τώρα ἡ γρηὰ του, πὺν ἔνοιωσε πὺς ἦρθε ἡ σειρὰ της, ἡ σειρὰ τῆς αἰῶνιας Πυθίας. «Εἶνι καλὸς γιὰ τὸ μάτ', γιὰ τὰ μαξούμια (νήπια)» εἶπε.

— Τί τὸν κάνουν ; ρώτησα.

— «Φυλαχτό, γιέ μ'. Ἄμα χαλέψ' καμμιὰ δ'κή μας λιέου στοὺ γιό μ' νὰ τ' ράξ', νὰ βγάλ' κανέναν. Ἀλήθεια ! καλὰ π' τοὺ θυμήθ'κα, Σιούλα μ', ἔχε τοὺ νοῦ σ' τοὺ Σαββάτου νὰ βγάλ'ς κανένα. Μ' χάλιψι ἡ θειά σ' . . . » λέει στὸ γιό της πὺν στέκονταν δίπλα μὲ γυμνὰ τὰ πόδια, ἀνεβασμένα τὰ ποδανάρια καὶ τὸ τσαπὶ στὴν πλάτη, κι' ἄκουε τὴν κουβέντα.

— Καὶ γιατί τὸ Σάββατο ; ρώτησα.

— Πρέπει νάναί «Σαββατιάτ'κους». Δὲν ἀκοῦς πὺν λένε «Σαββατουγινμέν'ς» τοὺς ἀλαφροήσκιωτους ;

Κατάλαβα ὅτι τώρα μπαίναμε στὴν μαγικὴ χώρα τῆς φαντασίας.

— Καὶ πὺς τὸ κάνουν τὸ φυλαχτό, θειά, μὲ τὸ χαμόραγκα ;

— Γιὰ ! παίρνουν τὸ χαμόραγκα καὶ τὸν σκοτώνουν ἂν εἶναι ζωντανός⁽¹⁾. Γιατί εἶναι πολὺ ντελικᾶτος. Ψίχα νὰ τὸν σφίξεις ψόφησε κι' ὅλας ὁ καϋμένος. Κόβουν ὕστερα τὸ δεξί του χέρι, μαζί μὲ τὰ νύχια του, τὸ ξηραίνουν στὸν ἥλιο, τὸ τυλίγουν μέσα σ' ἓνα κομμάτι μεταξωτὸ καὶ πέ' τὸ βάνουν σὲ μιὰ σακκοῦλα ὅπου ρίχνουν καὶ «τσιότσιο» χῶμα κι' ἀπ' τὸν «Ἄγιο» (Τάφος Νεομ. Ἰωαννίνων Γεωργίου). Ὅσοι ἔχουν, βάνουν χῶμα κι' ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Ἀη Σπυριδώνου, πὺν βρίσκεται στοὺς Κορφοὺς (Κέρκυρα).

Τὸ φυλαχτό εἶναι ἔτσι ἔτοιμο γιὰ νὰ προφυλάξῃ τὰ μαξούμια ἀπὸ τὸ βάσκαμα.

Φυλαχτὸ ἀπὸ χαμόραγκα κάνουν καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα ἡπειρωτικὰ χωριὰ κι' ὄχι μόνο γιὰ τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ζῶα, γιὰ τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦν καὶ κομμάτι ἀπὸ τομάρι ἄσβου ἢ δόντι ἀπὸ ἀγριογούρουνο ἢ καὶ ἄλλα «ἀποτρόπαια».

Στὸ Ἑλληνικὸ (π. Λουζέτσι), στὰ Κατσανοχώρια, ὅπου τὸ φυλαχτὸ τὸ λένε μαγκούρα ἢ μαγκουρίτσα — μαγκούρα ἴσως γιὰ τὸν Ἑξαποδῶ — δὲ χρησιμοποιοῦν τὸ πόδι τοῦ χαμόραγκα, ὅπως μοῦ ἔλεγε ὁ δάσκαλος, ἀλλὰ τὶς δαγκάνες τοῦ καθουριοῦ, εἰδους καραβίδας τοῦ βάλτου, μαζί μ' ἓνα μονόγλιδο σκόρδο, λίγη μαρούτη . . .

Στὸ Περιστερί (Μέγγουλη) τοῦ Πωγωνίου τὰ πράγματα αὐτὰ γίνονται πὺν συστηματοποιημένα :

1. Εἶδα κάποτε νὰ βγάνουν ἓνα. Ἔτρεχε ἀπὸ δῶ, ἔτρεχε ἀπὸ κεῖ ὁ καψαρὸς «κοσιᾶτος», γρήγορα γρήγορα, γιὰ νὰ βρεῖ τρύπα νὰ κρυφτεῖ κάπου.

«Παίρνεις ένα σκόρδο μονοσκέλιδο, θυμιάμα εξαιρετό (δηλ. από τὸ θυμιατήρι τοῦ παπᾶ, όταν λέει τὸ «ἐξαιρετός» ...) ένα κάρβουνο, ένα σπειρί λουλάκι, ένα μικρὸ σταυρὸ ἀπὸ ξύλο μελικουκκιάς, μιὰ τρίχα ἀπὸ γυναῖκα, ένα χέρι ἀπὸ κουφὸ (ἀσπάλακα) καὶ τιμιόξυλο, ἂν ἔχεις. Αὐτὰ τὰ ράβεις σὲ μιὰ μικρὴ σακκοῦλα ἀπὸ πανὶ βουτηγμένο σὲ κερί λυωμένο» (').

Στὸ Ζαγόρι (Βίτσα — Μονοδένδρι) δὲ χρησιμοποιοῦν τὸ πόδι μονάχα γιὰ φυλαχτό, ἀλλὰ καὶ τὸ χῶμα τῆς χαμοραγγιάς. Τὸ λυώνουν (ένα μικρὸ μέρος) σὲ νερὸ καὶ τὸ δίνουν γιὰ γιαιτρικό, γιὰ «λιιάτ'ς», στὰ ζῶα ποὺ ἀρρωσταίνουν καὶ φουσκώνουν (ἄλογα κλπ.) καὶ μ' αὐτὸ ... γιαιτρεύονται.

Ὁ χαμόραγγας ἦταν νεκροθάπτης. Οἱ Ἕλληνες τῆς Πόλης τὸ τυφλο-πόντικο τὸ λένε σφαλάγγι, παρετυμολογικὰ ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο «σφαλάγγιον» (ἀράχνη), ποὺ διασώζεται καὶ στὰ Γιάννινα καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἱπείρου στὴ λέξι «σφαλάγγας» (= τὸ ζωύφιο ἀράχνη) καὶ «σφαλαγγωνιά» (= τὸ δίχτυ τῆς ἀράχνης) ἀπὸ τὸ σφαλάγγι γωνιά.

Στὴ Θράκη τὸ λένε σπαλάγκι. Τὸ σπαλάγκι βρίσκεται πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια : ἀσπάλαξ — ἀσπαλάκι — σπαλάγκι. Κι' εἶχαν ἐκεῖ διαφορετικὴ ἱστορία γιὰ τὸ πῶς ὁ ἀνθρώπος ἔγινε χαμόραγγας, ἱστορία ἐπικὴ καὶ θλιβερή, γιὰτὶ θυμίζει τὶς πολύνεκρες μάχες καὶ τὸ χριστιανικὸ αἷμα ποὺ χύνονταν ἐκεῖ κάθε τόσο, γιὰ τὴν προσπάσι τῆς Βασιλεύουσας τοῦ Βυζαντίου. Τὴν ἱστορία αὕτὴ μᾶς τὴ διηγίεται ὁ Γ. Βιζυηνὸς στὸ ποίημά του ποὺ ἔχει τίτλο «Τὸ σπαλάγκι» (').

Τὸ σπαλάγκι

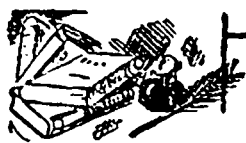
1. Γιατὶ σπαλάγκι θλιβερό
γιατὶ τὸν ὅλον σου καιρὸ
μέσα στὴ γῆς θαμμένο ;
Δὲν ἐπεθύμησες καὶ σὺ
Τὴν ἀντηλιά μας τὴ Χρυσή
καυμένο ;
2. Μερονυχτὶς τὸ πιθυμῶ
κι' ἔχω πολὺ, πολὺ καῦμό
νὰ τ' ἀπολαύσω λίγο.
Μὰ τοῦ Θεοῦ ἡ προσταγὴ
μ' ἔχει θαμμένο μέσ' στὴ γῆ
δὲν ἠμπορῶ νὰ φύγω.
3. Διότι ἤμουνα προτοῦ
ὁ νεκροθάπτης τοῦ στρατοῦ.
— Ποῦ νὰ μὴν εἶχα σώσει ! —
Κι' ἦταν ἡ μάχη φονικὴ
λεβέντες κείνται ἐδῶ κι' ἐκεῖ,
ποιὸς νὰ τοὺς παραχώσει ;
4. Στὸν κίνδυνο, στὴν ταραχὴ,
ποιὸς βάνει τόσο προσοχὴ
σ' αὐτοὺς ποὺ φάγαν χῶμα ;
Μέσα στὸ μνήμα τὸ κοινὸ
σκεπάζω κι' ἕναν χριστιανὸ
ποὺ λίγο ζοῦσ' ἀκόμα.
5. Ἀχ' ἀπ' τὴ γῆ τὴ σκοτεινὴ
ἀκούω ξάφνου μιὰ φωνή :
— Μὲ θάφτετε πρὶν πεθάνω !
Πρὶν εὐχηθῶ τὸ Βασιλεῖα
καὶ διὰ κρίματα πολλὰ
τὴν προσευχὴ μου κάνω ;
6. Ὡς νὰ τὸν βγάλω πεταχτὸς
τὰ ἀποκάρωσε κι' αὐτὸς
σὰν τόσοι, τόσοι ἄλλοι.
Μ' ἄλλοιμονον. Εὐθὺς ἐκεῖ
μοῦρθε κατάρια θεϊκὴ
σὰν μιὰ βοή μεγάλη.
7. Ἐσὺ μ' ἀπάνθρωπη καρδιά,
ὅπου μοῖ θάφτετε τὰ παιδιὰ,
πρὶν ἢ γενῇ ἀνάγκη,
προστάζω νὰ μεταβληθῇς
κι' ἀπ' ἀνθρώπος νὰ τυφλωθῇς
καὶ νὰ γενῇς σπαλάγκι.
8. Ἐκτοτε, μέσ' στὰ σκοτεινὰ
σκάπτω τυφλὸς παντοτεινὰ
τὸ ἴδιο μου τὸ μνήμα,
ὥστε ὁ Θεὸς νὰ λυπηθῇ
ὥστε νὰ μοῦ σχωρεθῇ
τὸ φοβερό μου κρίμα.

(Συνεχίζεται)

1. Χρ. Μηλιώνης, «Π.Π. Ἑστία» τ. 1958 σ. 48.

2. Εἶδα κάπου ἄλλου τὸ ἴδιο ποίημα μὲ τὸν τίτλο «Τὸ σφαλάγγι». Ἀπὸ τὰ δσα γράφω παραπάνω ἐξηγεῖται ἡ αἰτία.

Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΩΔΗ ΣΤΗΝ ΠΑΜΒΩΤΙΔΑ

Θρυλική μου Παμβώτιδα, δοξασμένη μου λίμνη,
τῆς κοιλάδας τῆς ὁμορφῆς στολισμά της, κεμέρι,
σ' ἄλλα μέρη ἂν ὁ δρόμος μου, μακρυνά, θὰ μὲ φέρῃ.
στὴν ψυχὴ μου εἶν' ἡ ὄψη σου τυπωμένη σφραγίδα.
Κι' ὅ,τι ἀγάπησα κι' ἐζησα κι' ὅ,τι πόνεσα κ' εἶδα,
ἔχουν κάτι ἀπ' τὴ χάρη σου, πόθοι, ὄνειρα, ὕμνοι.

Τὴν Ἰδέα τὴν ἀγγιχτὴ μὲ τὴν ὄψη τὴ θεία
ὄνειρεύτηκα πλάϊ σου—καὶ τὴν ἔψαλε δίχως
πλάνες Κίρχες ἢ Σίβυλλες ὁ ἀστόλιστος στίχος.
Μὰ τὸ βλέμμα στὰ γύρω μου καθὼς ἔπεφτε πάλι,
κ' ἔποιο νούφαρο ἀγνάντευα τοῦ Μαγιοῦ νὰ προβάλλῃ
στὰ καλάμια σου ἀνάμεσα, τοῦ νεροῦ πεμπτουσία.

Νὰ τὸ Κάστρο, τῶν τίγριδων ἡ φωλιά, ποὺ γνωρίζουν
στὰ νερά σου τὶς ὁμορφες ἀνελέητα νὰ πνίγουν
καὶ στὴ βία, στὸν ὀλεθρο τὶς καρδιές τους ν' ἀνοίγουν...
Ὅμως νά, στὸ νησάκι σου τὸ λιβάνι μυρίζει.
Στὸ σχολεῖο του ὁ Καλόγερος ταπεινὰ ψιθυρίζει
λυτρωμοῦ λόγια ἀθάνατα, ποὺ τ' ἀκοῦν καὶ δακρύζουν.

Στὴν ψυχὴ μου στοιχειώθηκαν Λυτρωμοὶ κι' Ἀλυσίδες.
Πότε εἰοῦτοι μεσούρανα στὰ φτερά τους μὲ πᾶνε,
πότε ἐκεῖνες στὰ κάστρα τους φυλακὴ μὲ κρατᾶνε.
Στὴν ψυχὴ μου κι' ὁ φλοῖσβος σου τὸ τραγούδι ξυπνάει
σὰ φυγὴ καὶ σὰν ὄνειρο, ποὺ τὰ κάστρα ξεχνάει
καὶ τῶν ἄστρον τὶς ἄσπιλες ἐρωτεύεται ἀχτίδες.

Ὅλα ταῦτα πῶς ἔθρεψαν τὴν πικρὴ τὴ ζωὴ μας!
Ἀμαρτίας γεννήματα κι' ἀθωότητες, ὅλα
σὰν ἀγγέλοι ἢ φαντάσματα μᾶς κοιτοῦν φεγγοβόλα.
Καὶ τὸ ράσο ἀδερφώθηκε μὲ τοῦ Ἀλῆ τὴν πορφύρα
σὰν ἀνθοὶ ποὺ τοὺς ἔσπειρε μὲ τὸ χέρι μιὰ μοῖρα
γιὰ χαρὲς, γιὰ παιδέματα στὴν πολὺπαθὴ γῆ μας.

Στὸν ἀξύπνητον ὕπνο τους ἄσε πιά νὰ κοιμοῦνται
τοὺς τυράννους, σ' ὅποιο ὄνομα κι' ἂν ἀκοῦν. Τώρα ἐσένα

λυτρωμένα, χαρούμενα κυβερνοῦν πεπρωμένα.
 Τώρα ἔσένα οἱ Γιαννιώτισσες δίχως τρόμο ἀντικρούζουν,
 γιασεμιὰ καὶ σιὰ μνήματα τῶν πνιγμένων ἀνθίζουν.
 Γελαστὰ καὶ τὰ νούφαρα μὲ τ' ἀστέρια φιλιοῦνται.

Πνέει ἀπόψε ἀπαλώτατη μιὰ πνοὴ καλωσύνης
 στὰ φτερά, σιὰ πλεύμενα, στὰ βουνὰ καὶ στὰ δάση.
 Ἀλυσίδες καὶ κάτεργα σὰ νὰ τᾶχουν ξεχάσει
 τὰ σκληρὰ πεπρωμένα τους. Ποιὸς γιὰ κρῖμα ρωτάει;
 Σὰν τὸν ἥσκιο, ἓνα τίποτε, χάθηκ', ἔσβησε, πάει,
 ἡ ὁμορφιά σου τὸ σύντριψε κι' ἡ ψυχὴ τῆς γαλήνης.

Τάκης Σιωμόπουλος

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΟΣ

Δὲ μὲ πῆρες! Πάλι δὲ μὲ πῆρες!
 Καὶ σὲ καρτεροῦσα σὰν καὶ τί.
 Σύχαζε ὁ χειμῶνας στὴν ἀκτὴ
 οὐ γαλάζιες κι' ἄσπρες νεροφύρες.

Κι' ἔλεγα (ὅπως τέντωναν τὰ μπράτσα
 γύρω οἱ κάβοι, κι' ἔφεγγε ὁ βαθὺς
 κι' ἀπλωτὸς γιαλός), θάρθεις, θάρθεις,
 μὲ τὴν κάλμα αὐτὴ καὶ τὴ μπουνάτσα.

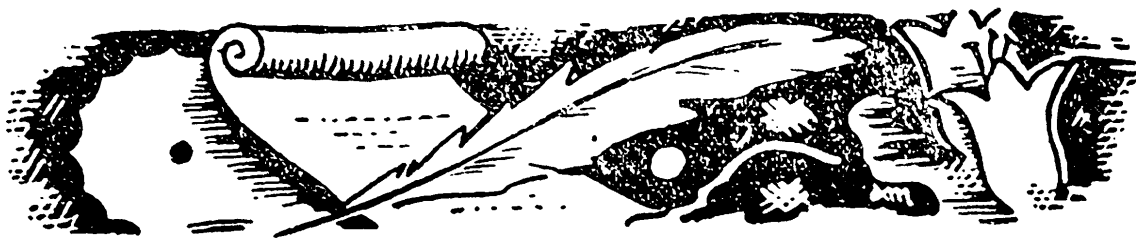
Κι' ἔλεγα: θὰ φύγω, ἄχ! ναί, θὰ φύγω!
 Κι' ἄκουα τὴ φωνή μου ν' ἀντηχεῖ.
 Κι' ἔλεγα, ὦ πικρὴ μου ἀπαντοχή,
 βάστα ἀκόμα λίγο, ἀκόμα λίγο!

Νάτους (κι' ὅλο χαίρομουν), ὦ! νάτους,
 σὲ χιλιάδες ξέφτια τοὺς μαδῶ
 καὶ τοὺς θάβω ἔδῳ (γιὰ ἰδές), ἔδῳ,
 τοὺς βαρειοὺς ποὺ μ' ἔθαβαν θανάτους.

Τίταν πρὶν ἀράξεις νὰ σαλπάρεις;
 Τύλιξέ με τώρα στὸν καπνὸ,
 πλοῖο ποὺ σὲ προσμένω κι' ἀγρυπνῶ,
 πλοῖο ποὺ λησμονᾷς γιὰ νὰ μὲ πάρεις!

Τάκης Τσιάνος

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ

ΠΛΟΥΤΟΣ

Μετάφρασις: ΓΙΑΝΝΗ ΔΑΛΛΑ

ΠΡΟΣΩΠΑ

Καρίων
Χρεμύλος
Γυναίκα τοῦ Χρεμύλου
Πλοῦτος
Πενία
Βλεψίδημος

Δίκαιος
Συκοφάντης
Γραῖα
Νεανίας
Ἑρμῆς
Ἰερεὺς Διὸς

Ἡ σκηνὴ δείχνει μιὰ πλατεία δημόσια. Στὸ βάθος φαίνεται τὸ σπίτι τοῦ Χρεμύλου. Ἀπὸ τ' ἀριστερὰ μιᾶς παρόδου βγαίνει ἓνας τυφλὸς γέρος, ντυμένος μὲ ροῦχα ταπεινά, στριφογυρίζοντας καὶ συχνὰ σκοντάφτοντας (στ. 84, 121). Πίσω του ἀκολουθεῖ ὁ Χρεμύλος κι' ὁ Καρίων, ὁ δούλος του (στ. 13, 16, 19), στεφανωμένοι μὲ στεφάνια μαντικά (στ. 21). Ὁ Καρίων κρατεῖ μιὰ μικρὴ κατσαρόλα (στ. 227).

ΣΚΗΝΗ Α'.

ΚΑ

- Τὶ συμφορὰ, θεοὶ μου κ' ἐσὺ Δία, νά 'σαι ἓνας
δοῦλος καὶ ξάφνου νά σοῦ βγεῖ τρελλὸς ὁ ἀφέντης.
Μὰ στὴν ἐντέλεια νά τὰ πεῖς καὶ νά νομίσαι
δὲν τὰ 'πραξες καλά, σὰν ὑπηρέτης πού 'σαι
5 θά 'χεις καὶ πάλι τὰ δεινὰ γι' ἀπολαβὴ σου.
Τὸ κορμὶ δὲν ἀφήνει ἢ μοῖρα, βλέπεις,
νά τ' ὀρίζεις ἐσὺ τ' ὀρίζει ὁ ἀγοραστής σου.
Καλὰ ὡς ἐδῶ. Κινῶ καὶ τὸν Λοξία,
πὺ ἀπὸ 'ναν τρίποδα χρυσὸν ψέλνει μαντεῖες,
10 κατηγορῶ μὲ δίκαιες κατηγορες, μ' εἶδε
γιατρὸς εἶναι καὶ μάντης, λέν,—τὶ πάσχω
καὶ μοῦ ἀποδιώχνει μιὰ γιὰ πάντα τὸν ἀφέντη.
Πίσω ἀπὸ κεῖνον τὸ στραβὸν τώρα μοῦ γνέφει
κι' ἀνάποδα ὅλα τὰ βολεύει ἀπ' ὅ,τι πρέπει.
15 Οἱ ἀνοιχτομάτες τοὺς στραβοὺς ξέρω, ὀδηγοῦνε,
μὰ αὐτὸς πίσω του πάει καὶ μένα βιάζει,
κι' αὐτὰ χωρὶς κἂν μιὰ φορὰ γρῦ ν' ἀπαντήσῃ.
'Αλλὰ δὲ γίνεται ἄλλο πιά νά τὸ βουλῶσω,

στ. 9, μέμνηση ὕφους τραγικοῦ ποιητοῦ

- 20 πές μου λοιπὸν γιατί τὸν παίρνουμε κατόπι,
 ἔ. ἀφεντικό· μὰ θὰ·σοῦ ψήσω ἐγὼ τὸ ψάρι.
 Για νὰ μὲ δείρεις δὲ μπορεῖς, φορῶ στεφάνι.

ΧΡΕ

Μὰ θὰ στὸ βγάλω μὰ τὸ Δία, δὲν πὰ νὰ τό 'χεις,
 γιὰ νὰ πονέσεις πιὸ πολὺ.

ΚΑ

- Λογὰ, δὲν παύω,
 25 πρὶ νὰ μοῦ πεῖς αὐτὸς ἐδῶ ποιὸς τάχα νὰ 'ναι.
 Τσιράκι σοῦ 'ναι, ἔχω ἀκουστιά, ναί, ναί τσιράκι.

ΧΡΕ

Λοιπὸν δὲν θὰ στὸ κρίψω· ἀπ' τὴν ὑπηρεσία
 μου ὁ πιὸ πιστός, πιὸ κλεφταρῆς ἐσύ 'σουν πάντα.
 Κ' ἐγὼ ὁ θεσεβούμενος καὶ δίκαιος μόλις
 τὰ 'φερνα γύρω, ἤμουν φτωχός.

ΚΑ

Καταλαβαίνω.

ΧΡΕ

- 30 Κι' ἄλλοι πλουτίζουν, τὶ ἀγιογδύτες, τὶ λογάδες
 καὶ σπιοῦνοι κι' ὅλοι οἱ ἀτιμασμένοι.

ΚΑ

Σὲ πιστεύω.

ΧΡΕ

- Λοιπὸν ξεκίνησα κ' ἐγὼ γιὰ νὰ ρωτήσω
 ὅχι γιὰ μένα, ποὺ ὁ ταλαίπωρος, τὸ ξέρω,
 σχεδὸν πὼς ἔχει τοξευτεῖ ἡ ζωὴ μου ἀχέρια,
 35 μὰ γιὰ τ' ἀγόρι μου (μονάκριβος σὰν ποὺ 'ναι)
 νὰ μάθω ἂν πρέπει νὰ τ' ἀλλάξω χαρακτήρα,
 νὰ 'ναι πανοῦργος καὶ κακός, ποτέ του τίμιος,
 γιὰ τὴ ζωὴ του ἂν ἔτσι κρίνει πὼς συμφέρει.

ΚΑ

(εἰρωνικά)

Λοιπὸν ὁ Φοῖβος τὶ λαλοῦσε ἀπ' τὰ στεφάνια;

ΧΡΕ

- 40 Θὰ μάθης· καθαρά μοῦ μάντεψε: ὅποιον
 βγαίνοντας πρῶτον ἀπαντήσω μὲ προστάζει
 αὐτὸν ποιὲ μὴν τὸν ἀφήσω νὰ μοῦ φύγει
 σίτι μου νάρθει, ἂν τὸ μπορέσω, πίσωθὲ μου.

ΚΑ

Κ' ἀλήθεια ποιὸς 'βρέθη μπροστά σου;

ΧΡΕ

'Ετοῦτος.

ΚΑ

- 45 Ξεκουτιασμένε, δὲ μυρίστηκες καθόλου
τῇ θείᾳ βουλή; λέγει ὀλοφάνερα, ἔτσι λέγει·
σὺν ὅλους γύρω τὸ παιδί σου ἀνάθρεψέ το.

ΧΡΕ

Ἐσὺ ἔτσι βρίσκες;

ΚΑ

- Μὰ καὶ ναί, στραβὸς ἀκόμα
καταλαβαίνει φῶς φανάρι· στὴ γενιά μας
50 ἀνατροφὴ μὲ τίμια μέσα δὲ συμφέρει.

ΧΡΕ

- Ἄ, μπά· δὲν γίνεται ὁ χρησμός αὐτοῦ νὰ γέρνει,
ἀλλὰ σὲ κάτι πιὸ βαρὺ. Μ' ἂν μᾶς φωτίσει
αὐτὸς ποιὸς εἶναι, τί ἀφορμὴ τὸν σέρνει ἐδῶθε,
καὶ τί γυρεύοντας μπερδεύεται μαζὺ μας,
55 τότε θὰ δοῦμε κι' ὁ χρησμός γιὰ μᾶς τί κρύβει.

ΚΑ

(στὸν Πλοῦ. ἀπειλητικὰ)

Ἐμπρὸς λοιπόν· τό 'χεις νὰ πεῖς ποιὸς εἶσαι πρῶτα,
πρὶν γιὰ καλὰ σὲ κανονίσω· ἔλα, ἐξηγήσου.

ΠΛΟΥ

Ἐχω νὰ πῶ πὼς θὰ θρηνεῖς.

ΚΑ

Λοιπόν, τὸ βλέπεις,
ποιὸς εἶναι λέει.

ΧΡΕ

- Τὸ λέει σὲ σένα, ὄχι σὲ μένα·
60 σκληρὰ καὶ δύσκολα ἀπ' αὐτὸν θὰ βγάλεις ἄκρη.
(στὸν Πλ.)

Ἄλλ' ἂν λογίεσαι γι' ἄντρας, πού νὰ παίρνει ἀπ' ὄρκους
πρὸς καὶ σὲ μένα, ἔμπρός.

ΠΛΟΥ

Θὰ κλαῖς, σὲ σένα τό 'πα.

ΚΑ

Ἄκου τὸν ἄντρα, ἀπὸ θεοὺς φέρνει μαντάτα.

στ. 48—49 Βλ. Πλάτωνος «Σοφιστής» 241 d «Πολίτεία», 465 d
στ. 50, παρωδία Εὐριπίδου Ἀπόσπασμα 696, «οὐδέν δίκαιον ἐστὶν ἐν
τῷ νῦν γένει καὶ Μενάνδρου 124.
στ. 51 Βλ. Σοφοκλέους «Οἰδίπους Τύραννος», 847, «Ἀντιγόνη» 722,
Ἀντιφάνου 124.
στ. 58 Βλ. 62, 612.

ΧΡΕ

(σὶν Πλου)

"Α, μὰ τὴ Δῆμητρα, ἄλλο πὰ δὲν θὰ γελάσεις.

ΚΑ

65. "Αν δὲν μᾶς πῆς κακὴν κακῶς θὰ σ' ἀφανίσω.

ΠΛΟΥ

Καλοὶ μου ἔσεῖς, ξεφορτωθεῖτε με.

ΧΡΕ

Γιὰ πάντα.

ΚΑ

Κάτι· τὸ λέγω, καὶ λαμπρὰ τοῦ πρέπει, ἀφέντη:

τὸν ἄντρα αὐτὸν κακὴν κακῶς θὰ τὸν ξεκάνω,

σ' ἓνα γρεμὸν θὰ τὸν ἀφήσω καὶ θὰ φύγω

70 σ' αὐτόν, ποὺ ἀπάνωθε ἄν ριχτεῖ, θὰ ξεκορμίσω.

ΧΡΕ

Σήκωσ' τον γρήγορα

ΠΛΟΥ

Σταθῆτε.

ΧΡΕ

Θὰ μιλήσεις;

ΠΛΟΥ

'Αλλ' ἄν μὲ μάθετε ποῖος εἶμαι, ἐγὼ τὸ ξέρω,
τὶ θὰ τραβῶ· δὲν θὰ μ' ἀφήνετε ποτέ σας.

ΧΡΕ

Μὰ τοὺς θεοὺς, πῶς, — θὰ σ' ἀφήνουμε, ἄν θελήσεις.

ΠΛΟΥ

Τώρα ἀκουμπεῖστε με.

ΧΡΕ

75

"Ας εἶναι, σ' ἀκουμπᾶμε.

ΠΛΟΥ

Δοιπὸν ἀκοῦστε με: νομίζω, τώρα πρέπει
νὰ πῶ τὰ ὅσα εἶχα γιὰ νὰ κρύψω ἐτοιμασμένα.
'Εγὼ εἶμαι ὁ Πλοῦτος.

ΚΑ

Πῶς; Ὡ τρισμαγαρισμένε

στ. 64 Βλ. «Ἰππεῖς», 235. «Νεφέλαι», 814.

στ. 65 Βλ. τὸ ἀντίθετον «καλὴ καλῶς» «Ἀχαρνεῖς», 253.

στ. 70 Βλ. «Νεφέλαι» 1501.

στ. 78 Βλ. «Βάτραχοι», 1472. Ἡ λέξη «ἀνήρ» ἀποδίδεται σὲ θε-
οὺς ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη καὶ στοὺς «Ὀρνιθεῖς», 1638.

μὲς τοὺς ἀνθρώπους, πῶς δὲν τό'ρες ποὺ εἶσαι ὁ Πλούτος;

ΧΡΕ

- 80 Ἐσύ 'σαι ὁ Πλούτος καὶ τρισάθλια παραδέρνεις;
ὦ Φοῖβε Ἀπόλλωνα, ὦ θεοί, καὶ δαίμονές μου,
ὦ Δία, τί λές; ἐκεῖνος εἶσαι, ἀλήθεια;

ΠΛΟΥ

Ἀλήθεια.

ΧΡΕ

Ἐκεῖνος ὁ ἴδιος;

ΠΛΟΥ

Ἰδιος, ναῖσκε.

ΧΡΕ

Κι' ἀπὸ τίνος

πόρτες γυρίζεις;

ΠΛΟΥ

- 85 Μόλις φτάνω ἀπ' τοῦ Πατρόκλου,
ποὺ ὁ δόλιος ἔχει νὰ λουστῇ ἀπ' τῇ γέννησὶ τοῦ.

ΧΡΕ

(δείχνοντας τὰ μάτια του)

Καλὰ τί σοῦ ῥθε καὶ στραβώθηκες; γιὰ πές μου.

ΠΛΟΥ

- 90 Ὁ Δίας μὲ παίδεψε, φθονώντας τοὺς ἀνθρώπους.
Παιδί 'μουν, τὸν φοβέρισα μιὰ μέρα, τοῦ 'πα:
ἐγὼ στοὺς δίκαιους καὶ σοφοὺς καὶ τιμημένους
μόνον θὰ βάδιζα· κι' αὐτὸς μὲ ἀποστραβώνει,
νὰ μὴ μυρίζομαι ἀπ' αὐτοὺς ποτὲ κανένα,
τοὺς τίμιους ἔτσι τοὺς μισεῖ ὁ καταραμένος.

ΧΡΕ

Μὰ γιὰ τοὺς τίμιους δὲν δοξάζεται μονάχα
καὶ γιὰ τοὺς δίκαιους;

ΠΛΟΥ

Συμφωνῶ.

ΧΡΕ

Γιὰ ἄκου με τώρα:

- 95 ἂν σοῦ ξανάστειλεν τὸ φῶς καθὼς καὶ πρῶτα,
θὰ 'φρευγες πέρα ἀπ' τοὺς κακοὺς;

στ. 79 Βλ. «Νεφέλαι», 860, «Ἰππεῖς», 391, «Λυσιστράτη», 176
στ. 83—ἐκεῖνος αὐτός;—αὐτότατος Βλ. Πλάτου «*Trinummus*», IV, 2, 145—146: *Ipsus es?*—*Ipsus, inquam Charmides sum*—*Ergo ipsus—ne's?*—*Ipsissimus*.
στ. 84 Βλ. Πλάτωνος «Εὐθύδημος», 297 ε. Ἐπίσης Νεφέλαι, 836 «Ὁρνιθες», 1282.
στ. 87 ἀνθρώποις φθονῶν. Βλ. ἀνάλογα: Πίνδαρος «Ἰσθμιονίκαι», VI, 39, Ἡρόδοτος, I 32, III 40, VII 10.

ΠΛΟΥ

"Ετσι πιστεύω.

ΧΡΕ

Για νὰ βαδίσεις μὲ τοὺς δίκαιους;

ΠΛΟΥ

Ναί, τὸ θέλω.

εἶναι καιρός, πὺν μπρός μου πιά δὲν τοὺς ξανά 'δα.

ΚΑ

Θαῦμα δὲν εἶναι· οὔτε κ' ἐγώ, μὰ τὶ κι' ἂν βλέπω.

ΠΛΟΥ

100 Φύγετε τώρα· τραβηχτεῖτε ἀπὸ κοντά μου.

ΧΡΕ

"Ε, μὰ τὸ Δία, δὲ βλέπεις πὺν 'μαστε μακρυνά 'σου;

ΠΛΟΥ

Σᾶς τό 'πα πρίν, πὺς θὰ μοῦ ψήνατε τὸ ψάρι,
ἔτσι μοῦ μέλλονταν.

ΧΡΕ

Θερμά, παρακαλῶ σε,

105 πείσου καὶ μὴ μὲ παρατᾶς, μπορείς νὰ ψάξεις
μὰ ἄλλον δὲν θὰ 'βρεις πιὸ λαμπρὸν στὸ χαρακτήρα.

ΚΑ

"Αλλον κανένα ἔξω ἀπὸ μένα, μὰ τὸν Δία.

ΠΛΟΥ

"Ολοι τὰ ἴδια μοῦ καυχῶνται, ἀλλ' ὅποιος τύχει
νὰ μὲ ἀπαντήσῃ καὶ στ' ἀλήθεια γίνῃ πλούσιος
κορδώνεται ὅλος καὶ γελᾷ ἀπ' τὴ μοχθηρία.

ΧΡΕ

110 "Ετσι εἶναι βέβαια, μὰ δὲν εἶν' ὅλοι πανοῦργοι.

ΠΛΟΥ

"Ολοι ὡς τὸν ἕνα, μὰ τὸν Δία.

ΚΑ

Βαριά θὰ κλάψῃ

ΧΡΕ

Σὰν τί ἀγαθὰ θὰ 'χεις νὰ χαίρεσαι κοντά μας
ἐδῶ ἂν καθήσεις, βάλε αὐτὶ καὶ θὰ τὸ μάθεις.115 Γιατὶ θαρρῶ, ναι τὸ θαρρῶ (μὲ τὴ βοήθεια
τοῦ θεοῦ) θὰ σὲ γιατρέψω ἀπὸ τὴ στραβωμάρα,
πάλι τὸ φῶς νὰ ξαναδεῖς.

105 Βλ. ἀνάλογα 99, 111, «Νεφέλαι», 897, 1096 — «Εἰρήνη»
912 — 965, «Θεσμοφοριάξουσai» 814 —, «Βάτραχοι», 976, «Εκ-
κλησιάζουσai», 440.
στ. 114 Ἡ ἴδια σκέψη σιὸν Εὐριπίδη, «Μήδεια», 625.

ΠΛΟΥ

Μὴ μπεῖς στοὺς κόπους,
οὔτε μὲ νοιάζει ἂν ξαναδῶ, δὲν θέλω.

ΧΡΕ

Τί εἶπες;

ΚΑ

(στοὺς θεατὲς)

Μὰ αὐτὸς ἀπὸ γεννησιμοῦ του θὰ ὑποφέρει.

ΠΛΟΥ

Ὁ Δίας ἂν ἤξερε τὴν τρέλλα τους, τὸ νοιώθω,
θὰ μὲ σύντριβε.

ΧΡΕ

120 Δὲν τὸ κάνει — αὐτὸς σ' ἀφήνει
κλωθογυρνώντας στὰ τυφλὰ νὰ παραδέχῃς.

ΠΛΟΥ

(μὲ πείσμα)

Δὲν ξέρω — ἐκείνον μὲ καρδιὰ τὸν ὑπομένω.

ΧΡΕ

Ἀλλά, ὦ δειλότατε ἔσὺ μὲς στοὺς ἀθανάτους,
τὸ λὲς ἀλήθεια πὼς ἀξίζει ἡ τυραννία
125 τοῦ Δία κι' ὅλοι οἱ κεραυνοὶ του τρεῖς παράδες;
Μὰ ἂν ἦταν νὰ ἴλεψες καὶ μιὰ στιγμή μονάχα.

ΠΛΟΥ

Ἄ, μὴ μοῦ λές, πανοῦργε, τέτοια.

ΧΡΕ

Τώρα σῶπα,
κ' ἐγώ, θὰ δεῖς, θὰ σοῦ ἀποδείξω, πὺν ἀπ' τὸν Δία
εἶσαι ὁ πιὸ πρῶτος.

ΠΛΟΥ

Ἐσὺ ἐμένα;

ΧΡΕ

Ναί, καὶ ἀμέσως,
130 Κυβερνήτης γιατί εἶναι τῶν θεῶν ὁ Δίας;
(Συνεχίζεται)

στ. 122, 125 «ἐγὼ δ' ἐκείνον ὀργώδῳ πάνυ» καὶ «οἷε γὰρ εἶναι τὴν Διὸς Τυραννίδα καὶ τοὺς κεραυνούς» ἀπήχηση ἀπὸ τὸν «Προμηθεά» τοῦ Αἰσχύλου.

στ. 125 Μιὰ ἀνάλογη σκέψη βλ. «Εἰρήνη», 825. Ὁ Χρεμύλος ἐπίσης μιᾷ ὅπως ὁ Πισθέταιρος τῶν «Ὀρνίθων», 1246.

στ. 128 βλ. παραβολικά πὼς ὁ Πισθέταιρος χαρακτηρίζει τὸ βασίλειά τῶν πτηνῶν στὸ «Ὀρνίθες», 468.

ΚΟΥΛΗ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ

“ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥ,”

(ΑΦΗΓΗΜΑ)

Θάσαι ἑβδομητάρης, ὁ μπαρμπα - Χρήστος. Ἰσως καὶ πιὸ πάνω. Δὲ σκέφτηκε ποτὲ τὰ χρόνια, μ’ ὅλο, πού τὸν λύγισαν. Μεσόκοπος, διπλωμένος στὰ δυὸ κι’ ἀλλοίθωρος. Στὸ σύνολό του, μιὰ μεγάλη ἀντίθεση. Καὶ τοῦτο, στὸ πλατύ, στὸ καλοκάγμητο, στὸ ἀρχοντικό πῶχει ἀπάνω του. Πού δὲν κρύβεται μὲ τίποτε. Μῆτε μὲ τὰ ἴδια πάντα ρούχα του : Χειμῶνα — καλοκαῖρι, κουρελιάρικα. Κι’ ὁ ταλαίπωρος, δὲν ἔκαμνε καμμιά προσπάθεια νὰ τ’ ἀλλάξει. Κι’ ἦσαν πολλά, πού ἔπρεπε. Οἱ μάλλινες χονδρὲς κάλτσες του, τὸ παντελόνι ἀπὸ μαῦρο σιαγιάκι, τὸ παρδαλὸ γιλέκο του καὶ τὸ σακκάκι. Ἀκόμα καὶ ἡ λιγδωμένη τραγιάσκα του στὸ τετράγωνο κεφάλι μὲ τὰ μικρὰ γαλάζια μάτια, βαθειὰ σφηνωμένα στ’ ὀργωμένο πρόσωπό του. Κι’ ὕστερα, ἓνας ἄνθρωπος φτωχός. Τίποτα πλούσιο — σὲ βιὸς — δὲν εἶχε. Στὰ χέρια του, μιὰ γυαλιστερὴ μαγκοῦρα. Ἔτσι γιὰ συντροφιά. Κι’ ἐντὸς του ἓνας ὑπέροχος Θεὸς μὲ λίγα γράμματα, πού ἀκούγονταν, σὰ μακρυνὸς ἀντίλαλος τῆς φιλόδοξης νιότης του. Τὸν πλοῦτο τὸν ἀπέφευγε. Δὲν τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ πλουτίσει. Μά, κι’ ἂν τοῦ δίνονταν, πάλι θάταν ὅπως τώρα. Ἦξερε, πὼς ἐκεῖ τὶς περισσότερες φορὲς δὲν βρίσκεται ἡ εὐτυχία. Ἄν βρισκόνταν κάπου ἄλλου, εἶχε τὸ σπῆτι : Μιὰ παληὰ ἀχερώνα, πού σώθηκε τὸ 43, ἀπὸ τὶς φλόγες καὶ τὴ μάνητα τῶν Γερμανῶν. Δίπλα, ἓνα κοττέτσι μὲ ἄκανα δεκαριά πουλερικά, πού φύλαγε ὅλη μέρα ἡ γυναῖκα του, ἡ κυρα - Ὀλυμπία — μιὰ κουφή κι’ ἀσπρομάλλα γρηά, μικρότερη ἀπ’ αὐτόν. Γύρω ἀπὸ τὸ σπῆτι — εἰρωνική, λές, ἀντίθεση — πολλὰ λουλούδια. Γιασεμιά, γαρούφαλλα, ντάλλιες, ἄη - Δημή-τρηδες καὶ κρῖνοι. Πιότερο κρῖνοι. Τοὺς

εἶχε φυτέψει ἡ κόρη του, πρὶν πεθάνῃ παντρεμένη μακρυνά. Κάτω, σ’ ἓνα χωριὸ τῆς Ἀλμωπίας. Κι’ ἀπ’ τὸν καιρὸ πού εἶχε σκοτωθῇ τὸ μοναχικὸ παλληκάρι τους στὸν Γράμμο, αὐτὸς φύτευε, σκάλιζε, τὸν περισσότερο καιρὸ, λουλούδια. Ἐκεῖ γινόταν ἡ ἀνάστασις τοῦ γιοῦ του. Τάχα, εἶχε καὶ τίποτ’ ἄλλο ; Τέσσερα χερσοχώραφα κοντὰ στὸ χωριὸ κι’ ἓνα ἀτίθασσο μουλάρι.

— Ἀ, ἔλεγε συχνά. Καὶ τὸ πιὸ μικρὸ ζῷο, θέλει καὶ δύναμη καὶ τέχνη γιὰ νὰ τὸ ὑποτάξεις.

Τὸ δεύτερο, τὸ εἶχε σπάταλα ἀπάνω του, ἐνῶ τὸ πρῶτο, τοῦ εἶχε φύγει ἀπὸ καιρό. Τὰ μπράτσα του, δὲν ἄκουγαν πιά. Κι’ ἔπρεπε νὰ φέρνει ξύλα γιὰ τὴ φτωχικὴ θρακιά. Καὶ τρόφιμα ἀπ’ τὴν πόλη. Τὰ λεφτά του, ὅλα - ὅλα, διακόσιες καὶ κάτι δραχμές. Τόσα τοῦδιναν γιὰ τοῦ παιδιοῦ του τὸ θάνατο. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι, οἱ ζωντανοὶ νεκροί, πολλὰ περισσότερα. Κι’ αὐτὸς καὶ ἡ γυναῖκα του, — δυὸ ὑποψήφιοι ἐτοιμοθάνατοι — διακόσιες καὶ κάτι. Ποτέ τους δὲν ἀγάπησαν τὴν πολυτέλεια. Ἡ ἀνακούφιση ὅμως, ἦταν μιὰ ἀπ’ εἰς πρῶτες ἀνάγκες πού φλόγιζε τὴ γεροντικὴ καρδιά τους. Καὶ τούτη, δὲν ἔρχονταν μ’ αὐτὰ τὰ χρήματα. Μαὐτὰ θὰ παῖρναν τὸ λάδι — γιὰ τὴν καντήλα πρῶτα. Μαὐτὰ τὸ φάρμακο. Μαὐτὰ καὶ τὸ ψωμί. Βλέπεις, μυστήριοι κι’ οἱ ἄνθρωποι, μὲ τὰ φερσίματά τους. Ἔτσι εἶναι. Ἀνήμερος, χρειάζεται πολλά, σοῦ δίνουν τίποτα. Κι’ ὅταν, καμμιά καταλυτικὴ ἀνάγκη δὲν σκιάζει τὴν φροντισμένη ζωὴ σου, τότε, χρυσὴ βροχὴ τ’ ἀπρόομενα δῶρα ... Γιατί ; Ἰσως γιὰ νὰ σώσεις τὸν χαμένον ἑαυτό σου.

* *

Εἶχε φτάσει στὰ ψηλὰ караγάτσια τοῦ

Μουχαρέμ, ἀρκετὴν ὥρα, προτοῦ ἔρθῃ τὸ τραῖνο. Θὰ περίμενε τὴ γυναῖκα του ἀπ' τ' Ὀστροβο. Εἶχε πάει, ἐδῶ καὶ τρεῖς μέρες στὴν ἀδερφή της, ἀφίνοντας ὑπόσχεση πὼς θ' ἔρθῃ σήμερα. Κι' ὁ μπάρμπα — Χρῆστος, ἦρθε νωρίς. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πού ἔπεφτε ὅξω. Τὸν γέλασεν ἡ σκέψη, πὼς μπορούσε νὰ μείνῃ ὥρα πολλὴ μονάχη, ὁ μόνος ζωντανὸς τοῦ σύντροφος, στὴ βροχὴ τῆς καταιγίδας. Τὴν εἶδε ν' ἀρχεται ἀπ' τὰ χιτῆς. Γι' αὐτό, ἔφυγε πολὺ νωρίς ἡτανέρος. Δὲ βαστοῦσαν πιά τὰ κότσια του.

— Ἀχ! . . . μονολόγησε. Νᾶχα ἐκείνη τὴ καρδιά, κείνα τὰ πόδια. . . Τὸ παιδί μου. . . Τίποτ' ἄλλο! . . . Πεισματωμένος, πῆρε τὴν κουβέρτα ἀπὸ τὸ ζῶο, τὴν ἔρριξε ἀπάνω του καὶ κάθησεν ἀμίλητος, στὴ ρίζα ἐνὸς δέντρου. Τὸ ζῶο, διάβασε στ' ἀντικρινὰ βουνὰ τὴν καταιγίδα κι' ἦρθε κοντὰ του. Ὁ ἴδιος κίντυνος τοὺς ἔδενεν ἀκόμα πιὸ σφιχτά. . . Κι' ὅλο πλησίαζε. . . Γύρω τὰ βουνά, εἶχανε χάσει τὸ γαλάζιο χρῶμα. Ἐνα μαῦρο σύννεφο, σέρνονταν στὶς κορυφές καὶ τὰ πλάγια. Πουλιὰ καὶ ζωντανὰ εἶχαν λουφάζει. Λίγα κυπροκούδουνα ποῦ καὶ ποῦ. Κι' ὁ οὐρανός; Ὁπὼς τὸν θέλουν οἱ πολλοί. . . Στὴν ἀρχὴ λίγες στάλλες καὶ πολλὰ μπουμπουνητά. Κι' ὕστερα. . . Δυνατὴ ραβδωτὴ βροχὴ στὸ μοῦτρο τῆς γῆς: Στὰ βουνά, στὴ λίμνη, στὰ θερισμένα χωράφια, στὰ φλάμπουρα, στὶς ἄγριες ἀνεμώνες. . . Παντοῦ μὲ τὴν ἴδιαν ἔνταση. Ἐνα κοπάδι ἀγριοπερίστερα, παλαίβοντας μὲ τὴν μπόρα κατὰστηθα, χάνονταν στὴ γκριζωπὴ λουρίδα τῆς λίμνης. — Καλότυχα, ξαναμουρμούρισε. Μὴ φοβᾶστε. . . Καλοκαιριάτικη μπόρα. . . Θὰ περάσει, καθὼς καὶ ἡ βασανισμένη μας ζωὴ. . .

Ἦθελε νὰ πεῖ πολλά. Γιὰ τὶς μεγάλες πολιτεῖες μὲ τὴν ματωμένην ἀσφαλτο, γιὰ τὸ ρημαγμένο χωριὸ μὲ τὶς μισὲς οἰκογένειες, γιὰ τὴν ἀνοιξη, γιὰ τὰ χωράφια, γιὰ τὸ θέρος, γιὰ τὴ ζωὴ. . . Γιὰ τὸ παιδί του. . . Σὲ ποιὸν; Θὰ τὸν ἀκουγε κανένας; Μόνος, μόνος. . . Ἐπειτα δὲν ἤθελε νὰ μολογήσῃ τὴν ἀνημποριά του ἀντάμα καὶ τὴν ἥττα. . . — Πλησίαζε τοὺς μάρτυρες. . .

Εἶχε περάσει ἀρκετὴ ὥρα. . . Γῆς κι'

οὐρανὸς εἶχαν πλυθῇ. . . Μακρυνὰ του, ἀκούστηκε ἓνα ἀγκομαχητό. Σηκώθηκε βρεμμένος, καθὼς μερικὲς σταλαμματιές, γλυστροῦσαν, ἀπὸ τὰ καθάρια φύλλα, στὴ γῆς, σαυτήν, πού εἶχε δεθῇ τόσο σφιχτὰ ὁ μπάρμπα — Χρῆστος καὶ μάτωνε. . .

Θάφτιαχναν σπίτια στὸ χωριό. Σπίτια, πού θ' ἀβάζαν μέσα τὶς κουρασμένες ἐλπίδες. . . Κουράστηκε πολὺ ὁ μπάρμπα — Χρῆστος νὰ πάρει χρήματα. Θὰ τὸ κάμνε μὲ δυὸ πατώμα' α' σὰν τὸ ἀρχοντόσπιτο τοῦ πατέρα του: Γερά θεμέλια, καλοχτισμένους τοίχους, ζουμποῦλι καλοβαμμένο μὲ παραθύρια καὶ μπαλκόνια μὲ γαρούφαλλα. Μέσα, τὴν ἀπλότητα τῆς ἀγαθοσύνης καὶ τὴν γεροντικὴ του σιγουριά. . . Πρῶτος ἀπ' ὅλους, πῆρε μαστόρους κι' ἔβαλε ἔμπρός. Στὰ μαῦρα θεμέλια, ἔσφαξε κι' ἓναν κόκκορα. Γιὰ τὸ συνήθειο. Πόρτες γιὰ τὰ μέτρα τοῦ ξένου. Κατόπι ὑψώνονταν, ὅπως τὸ βλεπε στὸ νοῦ του ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια. . .

Θάβαζε τὴ στέγη ἐκείνη τὴ μέρα, πού τὸν πείραξεν ὁ γείτονάς του ὁ Γούλας:

— Μπάρμπα — Χρῆστο, εἶσαι γέρος! . Δὲν εἶναι ἀλήθεια; Σὲ ποιὸν θ' ἀφίσεις τοῦτο τὸ ἀρχοντόσπιτο;

Ἀπάντησε ξαφνιασμένος:

— Στὸ γιό μου διάβολε! . Ὅλο τὸ σπίτι θὰ τὸ κάνω ἓνα λουλουδι. . . Τό βοῆκα νὰ γελᾷ στὴ χαρὰ τοῦ ἡλίου. Καταστράφηκε ἀπ' τὴν ὥρα, πού γέμισε χαλίκια ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. . . Θὰ τὸ ξαναφτιάξω. . . Κάτι βοῆκα σαυτὸ τὸ ἅγιο χῶμα. Κάτι θ' ἀφίσω. Ἴσως ἀνώτερο. . . Ἴσως ἓνα παραθύρι, διάπλατα ἀνοιγμένο στὸ αὐγινὸ τὸ φῶς. . . Ἴσως ἓνα ἀγγελοπροστάτη. . . Ἴσως μιὰν ἀρχὴ στὴν ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ γιοῦ μου. . .

Τοῦ γιοῦ μου. . . τοῦ γιοῦ μου. . .

Δὲ πρόφτασε νὰ πεῖ τίποτ' ἄλλο, κι' ἓνα γέλιο κοφτό, ἓνα γέλιο ἡχηρὸ κατόπι — ὅμοιο μὲ κρώξιμο πληγωμένου πουλιοῦ — τὸν ἔκοψε. . . (Ποτέ του δὲν πίστεψε, πὼς ὁ γιὸς του, τὸ παλληκάρι ὁ Μήτσιος, εἶχε σκοτωθῇ. . .). Τὸ γέλιο συνεχίστηκε πιὸ ἄγριο. . . Γέλοσε, γέλασε, γέλασε, μὰ δὲ σταμάτησε. . . Ἐκανε μι' ἀπότομη στροφὴ κι' ἔφυγε τρεχᾶτος στὰ καλαμπόκια. . .

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ ΣΤΟΝ ΑΕΡΑ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΕΖΑΣ ΤΟΥ ΣΟΠΕΝ

Τ' ἀλόγατα, θυμός τοῦ πνεύματος στὶς ὥρες
τὶς ἐθνικές, κροτοῦν
πέταλα, μάτια καὶ πνοές, κι' οἱ ἔνθεες μπόρες
τὰ σεῖστρα κροταλοῦν.
Μυρίζει ἡ μάχη τὸ αἶσθημα ἀστραπῆς στὰ δέντρα,
τὸ ξίφος μεριμνᾷ
γιὰ τὴ φρεσχάδα τοῦ λαιμοῦ σὰν τὴ βουκέντρα
δέρματα στητά.
Γιὰ μιὰ ἀχλαδοκαρδιά δουλεύει τὸ ντουφέκι
κι' ὁσφραίνεται ἡ ὀπὴ
τὸ φῶς ποὺ φέρνει θρίαμβο, ἄστρο ποὺ ξεπλέκει
κουβάρι τὴν αὐγή.
Τὴν ὥρα τοῦ θυμοῦ τὸ μέτωπο ἀντιγράφει
τὸ μολυβὶ οὐρανὸ
κι' ἡ ἰδέα μας γίνεται ἔνστιχιο καὶ πάλι γράφει
μιὰ ἰδέα στὸ σκοτωμό.
Τὰ ἐρείπια φῶς θὰ γεμιστοῦν. Τ' ὥραϊο χορτάρι
στὴν ὥρα του θάρρει.
Ἡ πεῖρα δὲ λιποψυχᾷ σὰν τὸ ποδᾶρι
ποὺ πρωτοπερπατεῖ.
Νὰ μέσει ὁ φράχτης ν' ἀνατελεῖ ἡ πλάση πάλι
σὰν ἔδαφος ποὺ σκᾷ
καὶ βγαίνει φύλλο πράσινο καὶ ξεπροβάλλει
ἰδέα στὰ λογικά.
Μᾶς πνίγει ἡ κάμψη τοῦ λαιμοῦ π' ἀναζητάει
τὸν εὐκόλο καιρό,
τὸ βλέμμα ποὺ χαμήλωσε καὶ δὲν τολμάει
νὰ φύγει ἀπ' τὸ βολβό.
Ὑλὴ ζεστή κολλᾷ στὰ πλάγια μας τὸ χέρι,
ποὺ ξέμαθε νὰ ζῇ,
σὰν κλῶνος μὲ τὸ φύλλωμα, καὶ μᾶς προσφέρει
μιὰ δέσμη ἀπὸ νιροπή.
Τ' ἀλόγατα, θυμός τοῦ πνεύματος στὶς ὥρες
τὶς ἐθνικές, κροτοῦν
πέταλα, μάτια καὶ πνοές, κι' οἱ ἔνθεες μπόρες
τὰ σεῖστρα κροταλοῦν.
Τὴν ἄπλετη σημαία μου σὰν προικιὰ τὴ δείχνω.

τῇ σάλπιγγά μου ἤχῳ
 μὲ σιῆθος καταπόρευο καὶ γύρα ρίχνω
 ρόδα καὶ ρόδα τὸν ἄχό.
 Θερίστε τὰ χωράφια μας, πλασμένο στάχυ
 κι' ἀδέσμευτο νερό,
 πὺν τοῦ βουνοῦ τ' ἀρώματα ὅλα νάχει
 σιῆθος παρθενικό.
 Τὸ ἔνστιχτο πλάθει τοὺς Θεοὺς ξανὰ στὸν τόπο
 μὲ τοῦ ἥρωα τὸ ἴσωρό.
 Στὴ γῇ τὸ στάρι δὲν καρπίζει δίχα κόπο
 ζωντανεμένο ἰδρώ.

* *

Ὁραῖο κοπάδι χρώματα μιᾶ ἢ εἰρήνη.
 Εὐρύτερη χαρὰ
 παντοῦ στὶς ἴνες περπατᾶ. Γλυστρά ἢ γαλήνη
 σὰ φῶς μὲς τὰ νερά.
 Ἀρχαῖο πλουμίδι στὰ μαλλιά ὁ καπνὸς ψηλώνει,
 ὁ δρόμος περπατᾶ
 μὲ ἀπλοχεριᾶς συγκίνηση κι' ἐκεῖ ξαμώνει
 ὁ φράχτης καὶ κοιτᾶ.
 Κοιτᾶ σὰ μάτι τῆς γρηᾶς πρησμένο πεῖρα
 κι' ὅμως πολὺ ἀγαθό.
 Τὰ ὀπωροφόρα μοιάζουν σὰ φρουρὲς στὰ γύρα
 σ' ἐπίδειξης καιρό.
 Καὶ πάλι συλλογίζομαι τὴν εὐθυμὴ ὥρα
 γιαλοῦ ἀνοιχτοῦ πολὺ
 ξέστηθη φορεσιὰ πὺν τυραννᾶ μὲ φόρα
 τοῦ νέου θερμοῦ φιλή.
 Γιὰ τὸ βουνὸ μιλήσαμε στὸν πῆδο γίδας,
 σύλληψη ὥραία τοῦ νοῦ.
 Στὶς δεξαμένες ἔπαιξε τὸ φῶς ἀχτίδας
 καὶ σκόρπισε παντοῦ.
 Τὸ παραμῦθι διάβασα μὲς τοῦ χωριάτη
 τὸ βλέμμα τ' ἀνοιχτό.
 Καὶ στὸ βιβλίον κατάγραψα, στερνὸ κομμάτι,
 τραγούδι ἀσπριδερό.
 Ἐνα πουλὶ δωροδοκεῖ λαρύγγι ὥραιο
 μ' ἕνα χρυσὸ φλουρί
 κι' εἶπε νὰ γίνῃ ἀσύλληπτη σὰν ἀθηναῖο
 κεφάλι πιά ἢ φωνή.

* *

Τ' ἀλόγατα, θυμὸς τοῦ πνεύματος στὶς ὥρες
 τὶς ἐθνικὲς κροτοῦν.
 Τ' ὄνειρο πέρασε ὡς ματιὰ γοργή στὶς μπόρες
 πὺν σεῖστρα κροταλοῦν.
 Ὁ δρόμος πιά τρελλάθηκε: Κραταεῖ τὸ ξίφος
 καὶ ξύπνησε ὡς φρουρός.
 Στ' ἄρματα! ὁ φράχτης ἔχασε τὸ βύσινο ὕφος
 καὶ στάθηκε ἀυστηρός.
 Σφαῖρα μὲ φούντα κόκκινη ὁ καπνὸς χαράζει

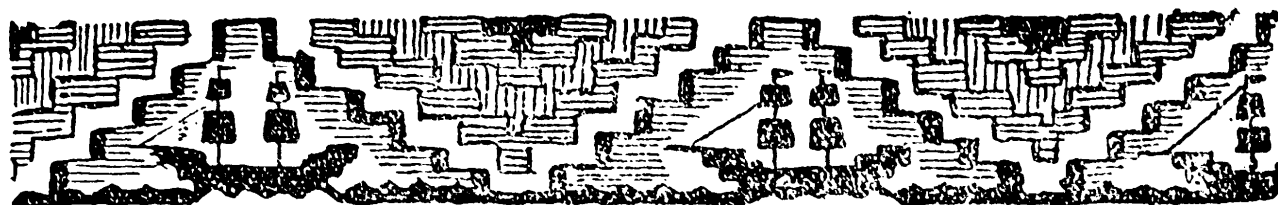
τὴν ὄψιν τ' οὐρανοῦ.
 Ἡ ἀχτίδα μὲ τὸ σῶμα της βαθιὰ στοιβάζει
 μιὰ δύναμη θυμοῦ.
 Τ' ἀλείρει σῶμα καλλιεργεῖ κι' ἡ κάθε ἀξίνα
 ξύλα δὲν κόβει πιά.
 Τὰ ρόδα ξύπνησαν κι' ὅλα τ' ἀγκάθια ἐκεῖνα
 λάμπουν σὰ μαχαιριά.
 Τ' ἀντρείου κοχλάζει ἡ ὥρα καὶ τὸ γάλα
 εἶν' γάλα λευτεριάς.
 Ἡ φρόνηση δὲν εἶναι πιά τὸ φῶς σὲ στάλα
 μὰ ἄχος παλληκαριάς.
 Θέλει νὰ πάρει τὸ ἔδαφος τὴν παρθενιά του
 νὰ μὴ πληρώνει λύτρα,
 ὅταν περνᾷ ὁ ἀγέρας ἀπ' τὰ φύλλα κά ου
 κι' ἀπ' τὰ στρογγύλα κίτρα.
 Θέλει μι' ἀδέσμευτη ἔκφραση ὡς τ' ἀρχαῖα βιβλία
 ὁ χροσαητὸς ὁ νοῦς,
 ἓνα κομμάτι γῆς ποὺ ἰάχει μιὰ πορεία
 μ' ἐλ' ὑτέρους καιροὺς.
 Πέφτει τὸ σῶμα τοῦ ἥρωα καὶ θρέφει ἡ πλάση
 δυὸ στρέμματα τῆς γῆς.
 Μὰ παίρνει πιά ἡ παράδοση ψυχὴ νὰ πλάσει
 τὸ κλίμα τῆς ψυχῆς.
 Τ' ἀλόγατα, θυμὸς τοῦ πνεύματος στὶς ὥρες
 τὶς ἐθ' ικέες, κροιοῦν
 πέταλα, μάτια καὶ πνοίς, κι' οἱ ἔνθεες μπόρες
 τὰ σείστρα κροταλοῦν.

ΕΠΑΡΧΙΑ

Κάτω ἀπὸ μιὰν ὀκνὴ γαλήνη, κρύα
 ἀκίνητεῖ κι' ἀπόψε ἡ πολιτεία.
 Σὰν ὑποψίες οἱ ἄνθρωποι περνᾶνε
 βουβοὶ κι' οὔτε κυττᾶν, οὔτε μιλάνε.
 Μονάχα ποὺ καρφώνουνε βαθειὰ τους
 τὸ βλέμμα ὅμοια στιλέτο στὴν καρδιά τους.
 Κι' ἀλλαργεῦν στὸ δρόμο τὸ μεγάλο
 μὴν τύχει καὶ ζυγώσει ὁ ἓνας τὸν ἄλλο.
 Μὴν τύχει καὶ σιμὰ—σιμὰ βρεθοῦνε
 καὶ πῶς ν' ἀπαντηθοῦν καὶ τί νὰ ποῦνε.
 Κι' ἀκίνητεῖ στὴ νύχτα ἡ πολιτεία
 ἀνέκφραστη κι' ἀδιάφορη καὶ κρύα.
 Ἐνα σκυλὶ τοῦλάχιστον ν' ἀλύχτα
 νὰ ἴδινε κάποιο νόημα στὴ νύχτα,
 μιὰ νότα στὴν ἀβέβαιη πολιτεία
 π' εἰτὶς μου ἀκίνητεῖ βουβὴ καὶ κρύα!

Πέτρος Στυλίου

ΚΥΡΙΑΚΟΥ Ε. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ

Η ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΑ ΜΕ ΤΑ ΧΡΥΣΣΑ ΔΙΑΝΤΣΕΤΑ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Είχα σκεφτή πολλές φορές τοῦτο τὸ λογισμό, σὰν τύχαινε νὰ γνωρίσω Ἀρχόντισσες τοῦ καλοῦ περασμένου καιροῦ. Κι' ἔλεγα μέσα μου: Τὶ θὰ γενεῖ ἡ ἀνθρωπιά τοῦ κόσμου, ἡ Ἀρχοντιά, σὰν τις χάσουμε τοῦτες τὶς καλοκυράδες;

Κι' ἀπάντηση δὲν πῆρ' ἀκόμη γιὰ τοῦτο μου τὸ εῴθημα ποὺ λιμενιάζει σὶδ νοῦ μου. Μὰ ἕνας τοῦ καιροῦ μου θὰ πῇ σὰν μ' ἀκούσει.

—Ρωμαντικὴ διάθεση. Ἀναχρονιστικές τάσεις...

Κι' ὅμως, ἐγὼ νομίζω, τὸ νοιώθω ὅτι τοῦτες οἱ γυναῖκες ἔχουν δεμένο στὴ ζωὴ τους κἀτὶ τὸ πολὺ πραγματικό, τὸ πολὺ τίμιο κι' ὠραῖο ποὺ σὰν θὰ φύγουν θὰ τὸ πάρουν μαζί τους καὶ θὰ μᾶς ἀφήσουν μὲ ἀδειανὰ χέρια.

Εἶναι φαίνεται τὸ μυστικὸ τους ποὺ τὸ κρατοῦν σφικτὰ σφαιλισμένο στὸν κόρφο τους μέσα, καὶ δὲ λένε νὰ τὸ ἀποχωρῶσι οὐν παρὰ τὸ πέρνουν μακριὰ σιὸν τόπο ποὺ φεύγουν καὶ πάνε...

Καὶ τούτῃ τὴν ὥρα πάλι τὸ ξανασκέπτομαι, καὶ ξαναρωτῶ.

—Τὶ θὰ γίνη σὰν χάσουμε τὶς μάνες τοῦτες τῆς Ἀρχοντίας;

Δὲν ξέρω. Μὰ κείνο ποὺ ξέρω εἶναι πὼς οἱ δικές μας οἱ γυναῖκες ὅτι κι' ἂν κάνουν, ποτέ, μὰ ποτέ δὲν θὰ μπορέσουν νὰ μποῦν σ' αὐτὸ τὸ θερμὸ κλίμα τῶν γαϊαδῶν ποὺ ἔφυγαν. Αὐτὲς θὰ μείνουν πάντα μοντέρνες μὲ τὴ νέα ἔννοια ποὺ ξέρουμε σήμερα.

Μὰ γὼ σήμερα—ποὺ φουριέζος ἀνέμος στὰ κεραμίδια μου χτυπáει—ἔχω στὴ σκέψη μου λυρικὲς θύμησες καὶ νοσταλγι-

κὲς σκέψεις ποὺ θέλω νὰ τὶς ἀραδιάσω στὸ χαρτί.

Ὅταν ἔχεις πολλὰ νὰ πῇς δὲν ξέρεις ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσῃς καὶ ποῦ νὰ τελειώσῃς. Δὲν βρίσκεις ἄκρη καὶ τελειωμό. Οἱ σκέψεις τοῦ νοῦ καὶ ἡ γλύκα τῆς καρδιάς ἀνακατεύονται καὶ δὲν σ' ἀφίνουν νὰ δουλέψῃς καὶ νὰ ἐκφραστῇς.

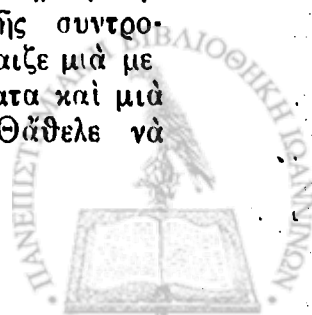
Πελαγοδρομεῖς, παρασέρνεσαι ἀπ' τὸ κῦμα ποὺ ξεσπᾷ ἀπ' τὴ ζέσια τῆς καρδιάς καὶ σφίνεις ἄδειο τὸ χαρτί.

Τοῦτο ἔπαθα κι' ἐγὼ σήμερα. Πὼς ν' ἀρχίσω, πὼς ν' ἀρχίσω νὰ θυμᾶμαι; Ἡ ἀρχὴ μὲ τραβᾷ μακριά..

* *

Μὰ ἔτσι κᾶπως ἀρχίζουν κείνοι ποὺ μαυρίζουν τὰ χαρτιά.

Ἦταν χειμῶνας λείε. Ναι ἦταν χειμῶνας. Μιὰ θερμὴ ἀτμόσφαιρα—ἡ σόμπα πὺροκάν ζετὰ κουτσούρια τῆς—κι' ἐμεῖς ποὺ καθόμαστε γύρω στὶς βαθεῖς πολυθρόνες. Τρεῖς ἄνθρωποι· ἕνας ζωγράφος, ἕνας ἀξεβλαστάκοτος ποιητῆς κι' ἕνας, πολυταξεδεμένος καρaboκύρης. Βιβλία ἀμίλητα στὰ γύρω ράφια μὲ βαρεῖα σοφία κι' ἡ κυρὰ Ἀρχόντισσα στὴν ἀψηλὴ πολυθρόνα μὲ τὴν ἄσπρη ταντελένια τραχηλιά γύρω στὸ λαιμό, μὲ τὰ γκριζὰ καλοκτενισμένα μαλλιά μὲ τὴν παλὴν διαμαντένια ἀγγράφα. Στὸ περβάζι τῆς πολυθρόνας πάνω σιὸ ξύλινο σκαλισμένο λιοντάρι, ἴδια αἰγυπτιακὴ θεότητα, μὲ στητὰ μουστάκια, στέκονταν ἡ στακτιά γάτα, ἀμίλητη, αἰνιγματική, ἀφουγκραζότανε τὴν ὁμιλίαν τῆς ζεστῆς συντροφίας. Στὸ νοῦ τοῦ ζωγράφου ἔπαιζε μιὰ μεγάλη παλέττα μὲ σκοῦρα χρώματα καὶ μιὰ ἀπόκοσμη Σιβυλλικὴ σύνθεση. Θᾶθελε νὰ

ζωγραφίστην τὴν Ἀρχόντισσα μὲ μαῦρα καὶ λευκὰ κραγιόνια καὶ στὴ θέσῃ τῆς καρδιᾶς θάβαζε μιὰ φλόγα ἀπὸ κόκκινα διατσέντα. Μὰ καὶ μένα σήμερα τοῦτος εἶναι ὁ σκοπός μου. Θέλω νὰ σὲ κάνω ἐσένα πὺν μὲ διαβάσεις, νὰ σκεφτῇς μιὰ εἰκόνα, καὶ τίποτε ἄλλο. Θέλω νὰ σοῦ ζωγραφίσω στὴν κόρη τοῦ ματιοῦ σου τὴ ζωγραφιά τῆς ζεστοῦς ἀτμοσφαίρας καὶ τὴν Ἀρχόντισσα μὲ τὴ στακτιὰ γάτα. Μὰ πάλι ὁ νοῦς μου παρσέρονεται, — ἴσως νὰ φταίῃ ὁ ἀγέρας, ξέρω κι' ἐγώ;

Ἀφίνω διάστημα... καὶ ξανάρχομαι.

... Ἀκούγαμε ὅλο τὸ βράδυ ἐκεῖνο τὴ διήγησιν τοῦ πολυταξιδεμένου ἀνθρώπου...

Ἐλεγε γιὰ τὶς βαθειὲς γαλάζιες χῶρες, πὺν παγώνει ἡ ἀναπνοὴ καὶ τὴν πιάνει μὲ τὸ χέρι. Γιὰ τὰ βουνὰ πὺν τὰ σκίζουν σὰν καρπούζι γιὰ νὰ βγάλουν τὶς γυαλιστερὲς πέτρες πὺν θαμπώνουν τὸ φῶς. Κι' ἀκόμη μίλησε γιὰ τὴ σοφία τῶν ἀνθρώπων πὺν γνώρισε πέρα ἀπ' τὶς πράσινες θάλασσες.

— Μεγάλο πρᾶμα ὁ ἀνθρώπος, εἶπε κι' ἐκατέβασε τὸ βλέμμα.

— Μιὰ μέρα εἶδα μὲ τοῦτα μου τὰ μάτια πέρα στὶς μεγάλες στεριὲς ἀνθρώπους πὺν γιὰ τὴν ἀγάπῃ ἔβαζαν φωτιὰ στὰ μαλλιά τους κι' ἄλθαν τὰ χέρια τους στὸ χερόμυλο, χωρὶς νὰ μιλοῦν, χωρὶς νὰ κλαῖνε.

Μὰ εἶδα κι' ἀνθρώπους νὰ πέφτουν πάνω ἀπ' τὰ ψαρὰ ἀλόγατά τους, ξεσπῆθοι μὲ μακρὰ γυαταγάνια ὁ ἓνας πάνω στοῦ ἄλλου τὸ κορμὶ σὰν θεριὰ ἀνήμερα, γιὰ τὴν θάλασσαν ; πὺν θάπερναν στεφάνι ἀπ' τὸ χέρι τῆς βασιλοπούλας.

Σὰν στρατεύεις στοῦ κόσμου τὶς στρατὲς βλέπουν τὰ μάτια σου πρᾶγματα πὺν νὰ φρίξης. Μὰ κείνο πὺν σοῦ μένει ἀπὸ τοῦτο τὸ κυνηγῆν ὁ ξέρεις ποῖο εἶναι ; Ποιὸ θὰ μοῦ πῇ !

Ἡ γνώση ! Ναὶ ἡ γνώση. Τὴ μαζεύεις χωρὶς νὰ τὸ νοιώθῃς καὶ γεμίζεις μεγάλο δισάκι καὶ τὴν κουβαλᾷς μαζύ σου. Κι' ἐγὼ ρώτησα τὸν πολυταξιδεμένο ἱστορικτὴ :

— Καὶ καλά' τοῦτο τὸ φόρτωμα, ἡ γνώση — ὅπως μολογᾷς — δὲν σὲ κουράζει πὺν τὴν κουβαλᾷς στὴν π' αὐτὴ μέρα καὶ νύχτα ;

Ὁ ἀνθρώπος σάσισε. Δὲν περίμενε

τέτοιο ρῶτημα. Μὲ κύτταξε σὰν νὰ ξύπνησε ἀπ' τ' ὄνειρο. Ἀπ' τὰ χέρια του τοῦφυγε τὸ χαλινάρι τοῦ ἀλόγου πὺν τὸν ταξείδευε μακρὰ καὶ τὸν ξεπέζεψε.

Ἀργησε νὰ μοῦ ἀποκριθῇ καὶ ξαφνικὰ στρέφει τὸ βλέμμα του στὴν πολυθρόνα τῆς Ἀρχόντισσας πὺν μὲ τὴ λαμπερὴ ματιὰ τῆς κύτταζε καὶ ἀνοίγε δρόμο μέσ' ἀπ' τὴν ὁμίχλῃ τοῦ χρόνου πὺν ὄδευε.

— Ἀρχόντισσα σὲ βαρύνουν τὰ χρόνια σου ; Κι' ἡ Ἀρχόντισσα κι' αὐτὴ τινάχτηκε. Μὲ μιᾶς περεμάζεψε τὸ βλέμμα πὺν σκάλιζε μονοπάτια στὰ χρόνια καὶ γαλῆνὰ ἀπελοήθη :

— Σὰν μὲ κοίραζαν γυὲ τὰ χρόνια καὶ τὰ δσάχω θωρεμένα, θάμουνα πάντα στὸ στρῶμα μου. Μὰ νὰ σοῦ πῶ. Εἶναι φορὲς πὺν μοῦ βαρύνουν τὴν πλάτη. Καὶ πότε θὰ μοῦ πῇ ; Νά, σὰν ἀπόψε. Τὰ λόγια σου μὲ γυρίσανε πίσω, στὰ περπατημένα χρόνια. Τὰ λόγια σου μὲ φορτώσανε ξανά τὰ χρόνια πὺν πέρασα. Πέντε, δέκα, πενήντα, ὀγδόντα χρόνια. Σκέφτηκα, σκέφτηκα, κρυσταλλιάσανε τὰ μάτια μου, ἔβαρυνε ὁ νοῦς μου. Μὰ δὲν κουράστηκα ἀπ' τὰ χρόνια. Τὰ χρόνια δὲν κουράζουν. Κουράζει ἡ γνώση. Βαρὺ φόρτωμα. Ἀσκήωτο γομάρι. Σκέψου τὴ γνώση πὺν τρυγᾷς κάθε μέρα, τὴ γνώση πὺν σοδιάζεις κάθε χρόνο.

Τὶ βλέπουν τὰ μάτια, καὶ τὶ κατασταλάζει στὴν ψυχὴ. Ναὶ γυὲ μου. Βαρὺ πρᾶμα ἡ γνώση.

Κι' ἡ Ἀρχόντισσα σήκωσε τὸ χέρι μὲ τὶς θαμπὲς φλέβες, χάιδεψε τὴ στακτιὰ γάτα, κοίνησε τὸ καλοκτενισμένο γκριζὸ κεφάλι μὲ τὴν παλῆν διαμαντένια ἐγκράφα.

— Βαρὺ φορτίο ἡ γνώση !

Κι' ὁ πολυταξιδεμένος ἀνθρώπος γύρισε σὲ μένα, ἀνοίξε τὰ μάτια — μεγάλες αὐλαῖς χωρὶς κουήντες — καὶ μονολόγησε :

— Τ' ἀκουσες ; βαρὺ πρᾶμα ἡ γνώση. Ἀσκήωτο. Ἀμ' δὲν τὸ ξέρω ἐγὼ ; Γιὰ τὴν κουράστηκα καὶ γύρισα τὰ μπρὸς τὰ πίσω ; Γιατί ; Πέ μου. Γιατί ; Εἶδα, εἶδα, ἔκανα, ἔβανα καὶ εἶπα μέσα μου. Βάρυνες, δρόμοι εἶναι αὐτοί. Κάπου θὰ σκοινιάψῃς. Κάπου, δὲν μπορεῖς νὰ τραβᾷς παντοῦν ὧνιος. Γύρνα πίσω. Φιάνουν τὰ ὅσα σὸ διασας. Ἄν τὰ ξεδιπλώσῃς, ἂν τὰ ξάνῃς θὰ

γεμίση ὁ κόσμος. Τὶ κατὰλαβες ; Τὸ κεφάλι σου ἀκόμη εἶναι γεμάτο ἀπὸ τὸ μεγάλο λιατὶ ποὺ εἶχε κι' ὅταν ξεκίνησες. Δὲν θὰ φύγῃ ποτέ. Καὶ πῆρα τὸ δρόμο κι' ἦρθα.

Σὰν χειμωνιάσει ἔρχομαι δῶ, καθίζω κοντὰ στὴν κυρὰ Ἀρχόντισσα, κι' ἀρχίζω καὶ ξένω τὴ γνώση ποὺ μάζεψα.

Ξένω, ξένω καὶ γεμίζω καλάθια καὶ κοφίνια καὶ τελειωμὸ δὲν ἔχει.

Μιά κουλούρα σύρμα ἀρχίζεις νὰ τὴν ξετυλίγῃς κι' αὐτὴ εἶναι ἀτελείωτη. Τὸ ἴδιο εἶμαι κι' ἐγώ. Δὲν βρίσκω ἄκρη.

Μὰ γὼ θὰθελα νὰ μιλοῦσα γιὰ τὴν

Ἀρχόντισσα μὲ τὴν ἄσπρη ταντελένια τραχηλιά κι' ἀποξεχάστηκα. Ἡ ἴδια ἢ σκιὰ τῆς Ἀρχόντισσας μοῦ κουμαντάρει ἀπόψε τὸ νοῦ μου, σὰν τὴ θυμᾶμαι. Τὴ βλέπω πάντα μὲ κεῖνο τὸ γέλοιο τὸ γεμάτο ὥριμη γνώση κι' ἀγάπη νὰ ξαπλώνῃ πάνω μου δυὸ μακρυνὲς φτεροῦγες καὶ νὰ μοῦ λέει, σὰν κεῖνο τὸ ζεστὸ ἀπόβραδο·

— Γυέ, ὁ νοῦς κουράζει τὸ κορμὶ. Ἡ γνώση φέρνει τὰ γεράματα. Γιατί μόνο ἐσὺ γερνᾷς. Τᾶκουσες γιέ ; ξέρε το μιὰ γιὰ πάντα. Μόνο τὸ κορμὶ γερνᾷ. Ἐμεῖς «εἶδωλα εἴμαστε κι' ἴσκιαι . . . »

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

Ἔτσι ἄρχισε τὸ φθινόπωρο . . .

Ἀπλώσε τὸ μικρὸ μαῦρο σύννεφο
καὶ γέμισε τὸν οὐρανό.

Ὁ ἥλιος χάθηκε νικημένος
πίσω ἀπ' τὰ πυκνὰ στρώματα.

Ὡρα σιωπηλὴ, γεμάτη ἀναμονὴ καὶ φοβέρα.

Ὡρα ἱερή !

Σκίρτησαν τὰ κορμιά τῶν πεύκων
ἀπ' τὴν ἐλπίδα τῆς βροχῆς.

Στὶς ρίζες τους περπατᾶνε
νυσταγμένοι οἱ σκαραβαῖοι.

Τὸ τζιτζίκι ξεχάστηκε στὸ τραγοῦδι του.

Ἦπτε τὸν καλοκαιριάτικο ἥλιο
καὶ ξέχασε τὶς ἐποχές !

Ἦπτε τὸ βαρὺ πιότὸ τοῦ ἡλίου
καὶ δὲ λέει νὰ ξεμεθύσῃ . . .

Ροῦφηξε τὸν ἥλιο τοῦ καλοκαιριοῦ
ἀπ' τὶς δλόχρυσες κοῦπες του
ὥς τὴν τελευταία σταγόνα
καὶ τὴν ἔκανε τραγοῦδι !

Κι' ἄρχισε σιγανὴ κι' ἀδιάκοπη ἡ βροχή . . .

Δίψασμένη ἡ γῆς τὴν ἤπιεν ἀχόρταγα.

Μούσκεψαν τὰ πεῦκα καὶ τίναξαν τὴ νάρκη τους.

Τ' ἄρωμα τῆς βρεγμένης γῆς καὶ τοῦ θυμαριοῦ
θυμίαμα ποὺ γεμίζει τὸν ἀέρα . . .

Στὶς ἀναρίθμητες βελόνες τῶν πεύκων
κρεμᾶμε τὶς ἀναρίθμητες σκέψεις μας.

Μᾶς βάρουναν πολὺ μὲ τὴν ἄκαρπη ἐπιμονή τους.

Ἡ πολιτεία δὲν μπόρεσε νὰ μᾶς λυτρώσῃ
μ' ὅλους τοὺς θορύβους τῆς !

Ἡ γαλήνη σας μᾶς ἔκανε σκλάβους σας
κ' οἱ ἐλπίδες μας κρεμάστηκαν σὲ σᾶς,
πεῦκα τῆς Ἐκάλῃς, πράσινες ἱεσίδες τῆς γῆς !

Ἀντιγόνη Γαλανάκη — Βουρλέκη

ΤΗΣ ΜΟΙΡΑΣ ΤΑ ΓΡΑΦΤΑ

—“Οτι γιένεται κι’, ὅτι δὲ γιένεται παιδιὰ μ’ σ’ ἐτοῦτον τὸν ἀπάνω κόσμῳ. ἄρχισε νὰ λέει ἡ γριὰ Γκατζιάστρω. ἡ μάννα τοῦ Κώστα τοῦ τζιομπάνου, εἶναι γραμμένο ᾠδὲς μοῖρες. Ἡ μοῖρα γράφ’ τὶ θὰ πάθ’ς, τὶ θὰ κάμ’ς, καὶ πότε θὰ πεθάν’ς.

—Νὰ σᾶς πῶ ᾠδὴ μιά ἱστορία, ποὺ μοῦ μολόησ’ ἡ προπεθερά μ’ ἡ πεθερά τ’ς πεθεράς μου.

—Ἦταν λιέει ἐνιά ἀδέρφια, κι’ ἐνιά συνν’φάδες μέσ’ στὸ σπῖτι. Μὲ πεθερχὰ καὶ μὲ μικρά, μαζώνουνταν κάπου σαράντα καὶ πάνω νοματαῖοι. Ζοῦσαν ὅμως ἡσυχὰ καὶ ῥηνεμένα, καὶ τὰ ἐνιά τ’ ἀδέρφια. Κι’ οἱ νύφες, λόγο δὲν ἄλλαζαν ποτέ, οὔτε συννατὲς τους, οὔτε μὲ τὰ πεθερχὰ, ὅπως κάμουν τώρα τοῦτ’ ἡ νέα πλάση, ποὺ ὅτ’ παντρεύονται, χωρίζουν ἴσια τὰ τσιανάκια τους, καὶ βγάζουν τὰ μάτια τους. Εἶχαν καὶ τὴ μπάμπω, τὴν πεθερά τ’ς πεθεράς τους, καὶ τὴν τιμοῦσαν καὶ τὴ σέβονταν ὅλες οἱ νυφᾶδες. Χαρὰ Θεοῦ ἦταν μέσ’ στὸ σπῖτι, οἱ δουλειὲς πῆγαιναν ρωλόϊ. Τὰ παιδιὰ, ἄλλα ἦταν μὲ τὰ πράματα καὶ νουβαλοῦσαν ἀγῶγια, ἄλλοι πῆγαιναν στὰ πρόβατα, ἄλλοι στὰ χωράφια· κι’ οἱ νυφᾶδες ἔκαμναν τὶς δουλειὲς μὲ τὴν ἀράδα, δίχως ξεσυνόργιες καὶ ντράβαλα.

“Ὅλα τ’ ἀντρώγυνα ἦταν χαρούμενα κι’ εὐτυχισμένα, ἓνα μονάχα στενοχωριοῦνταν καὶ χόλιαζε γιατί δὲν εἶχ’ ἀποχτήσει παιδιὰ.

—“Ἄς κάμω κι’ ἐγὼ ἓνα κι’ ἄς μοῦ πεθάν, ἤλιεγε καὶ ξανάλιεγ’ ὁλοένα μὲ παράπονο ἢ ἄτεκν’ ἢ νύφη. Τότες ἤθελαν παιδιὰ πολλά. Τώρα μὴ τηρᾶς ποὺ φλάουνται καὶ δὲ γκάμουν· γιὰ τοῦτο θὰ μᾶς χουμπῶσ’ ὁ Παντοδύναμος.

“Ὁ Θεός, ἡ μοῖρα, ἄκουσε φαίνεται τὰ

παράπονά της, καὶ νά! ἄξαφνα ὕστερ’ ἀπὸ δεκοχτὼ χρόνια, κίνησε κι’ αὐτὴ ἀγγαστρωμένη. . . Χάρηκαν ὅλοι ὥς ἐκεῖ ποῦ δὲν παίρνει καὶ περισσότερο αὐτὴ ἡ ἴδια. Δὲν εἶναι καὶ μικρὸ πρᾶμα, δεκοχτὼ χρόνια νὰ σε περιφρονᾷ ὁ κόσμος, νὰ κάνης ν’ ἀλλάξης κουβέντα μὲ κανέναν καὶ νὰ σοῦ φωνάζουν — μαρμάρη, στεῖρα — κι’ ἄξαφνα νὰ τοὺς βουλῶης τὰ στόματ’ ὁλονουός.

“Ἡρθ’ ἡ ὥρα ν’ ἀποχτήση κι’ ἔκαμε τσιουπί. Ἡ χαρὰ ἡ δική της, κι’ ὁλουνῶν, δὲ λιγότεψε καθόλου ἐπειδὴ δὲν ἔκανε σερχό, ἀρκεῖ π’ ἀπόχτησε κι’ ἄς ἦταν καὶ τσιουπί. Παιδὶ τοῦ Θεοῦ ἦταν κι’ αὐτό· εἶχαν οἱ ἄλλ’ ἓνα σωρὸ σερχά, γιὰ νὰ μὴ σβήσ’ ἡ γενιά.

Ἀπανωτιὸ στὲς τρεῖς μέρες, ἦρθαν οἱ μοῖρες, γιὰ νὰ γράψουν τοῦ μωροῦ τὸ τί θὰ πάθῃ. Ἡ μάννα τοῦ ξαπλωμέν’ ἐκεῖ κοντά, δὲν τὲς ἀπέκασε, οὔτε καὶ κανέναν ἄλλον. Μοναχὰ ἡ μπάμπω ἡ προπεθερά της, θᾶταν λαγαρότερ’ ἀπ’ ὅλες φαίνεται· τὲς εἶδε ποὺ κατέβκαν ἀπὸ τὸ τσιατί. Ἦταν κι’ οἱ τρεῖς γυναῖκες νέες σιὰ καλὰ τους, ἡ μιά ἦταν μεγαλύτερ’ ἀπὸ τὲς ἄλλες καὶ φαίνονταν γιὰ ἀρχηγός τους. Κατσουλωμέν’ ἡ γρηὰ μὲ τὴ βελέντζα, τήραγε νὰ ἰδῇ τὸ τί θὰ ποῦν καὶ τί θὰ κάμουν· οὔτ’ ἀνάσα δὲν ἔπαιρνε. “Εβγαλ’ ἡ μεγαλύτερ’ ἓνα δευτέρ’ ἀπὸ τὸν κόρφο της, τ’ ἀράδιασε, τ’ ἀράδιασε, διάβασε· καὶ γυρνοῦντας στὶς ἄλλες δυὸ τοὺς λέει :

— Αὐτὸ τὸ μικρό, εἶναι γιὰ νὰ τὸ πάρωμε τώρα ἴσια, νὰ μὴ ζήση.

Καὶ λιέγοντας αὐτά, ἔγγιξε τὸ τσιουπί μὲ τὸ δάχτυλό τ’ς, στὴν ἄκρη στὴ μύτη του· ἐκεῖνο ἀνάβλιαξε. Πετάχτηκ’ ἡ μάννα του.

—Τὶ κλαῖς ψυχούλα μου, τ' ἔπαθες, πεί-
νασες ;

Τ' ἄρπαξε μὲ λαχτάρα, καὶ τῷβαλε στὸν
κόρφο της γιὰ νὰ βυζιάσῃ, δίχως νὰ ξέρη
τὴν αἰ ἰα π' ἀνάβλιαξε. Ἡ μπάμπω τη-
ροῦσε κι' ἄκουγε.

—Κρῖμα τὴν καψαρή, εἶπαν οἱ δυὸ οἱ
νιότερες γυναῖκες, δὲν τηρᾷς πῶς λαχτα-
νάει γιὰ ταῦτο, πῶς τ' ἀγαπάει· πῶς νὰ
τῆς τὸ πάρωμε ; Θὰ πεθάνῃ ἀπὸ τὴ λύπη
της . . .

— Μοναχὴ της φταίει, συνέχισ' ἡ τρα-
νήτερ' ἡ μοῖρα. Ἄς μ' ἱλιεγίε ὅτ' — ἄς
ἀποχτήσω κι' ἐγὼ ἓνα τέκνο κι' ἄς μοῦ
πεθάνῃ — τὴν δὲ γιένεται τίποτε.

—Δὲ μπορούμε κανέμ, νὰ τῆς τ' ἀφή-
κωμε λίγα χρόνια, νὰ τῆς ζήση νὰ τὸ χα-
ρῇ λίγο ;

— Ἄς τ' ἀφήκωμε τότε τρία χρόνια νὰ
ζήση. Θὰ βαφτιστῇ καὶ θὰ τὸ ποῦν Βαρ-
βάρα· ὅστερα θὰ πέσῃ ἀπὸ τὴν κρανιά πῶ-
χουν στὴν αὐλὴ καὶ θὰ σκοτωθῇ, ἔκαν'
αὐτὴ ποῦ κρατοῦσε τὸ δευτέρι, καὶ κατ'
ἔγραψε μέσα. Κατόπ' ἔγγιξε τὸ μωρὸ στὴν
κορφὴν στὴ μὴτ' ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ μάτια, καὶ
χάθηκαν μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια τῆς γριᾶς
κι' οἱ τρεῖς χωρὶς νὰ παρ' χαμπέρι κανέ-
νας ἄλλος.

Ἡ γριά, δὲν τὸ μολόησε πουθενὰ αὐτὸ
ποῦ εἶδε· μοναχὰ τὴν ἄλλῃ μέρα, παραξενεύ-
τηκαν ὅλοι, σὰν τοὺς εἶπε, πῶς ἤθελε νὰ
κόψουν τὴν κρανιά ποῦχαν στὴν αὐλὴ, καὶ
νὰ ξεριζώσουν καὶ τὸ κούτσουρο.

—Τὶ μᾶς φταί' ἡ κρανιά μῶρ' μάννα
τρανή, τῆς λιέν τ' ἀγγόνια της, ἴσια - ἴσια
ποῦ τρῶμε καὶ κανένα κράνι.

— Ὅχι ! νὰ τὴν κόψετε, καὶ νὰ ξερι-
ζώστε καὶ τὸ κούτσουρο, ἐπέμεν' ἡ γριά.

Βάρτα χάλαστα, γιὰ νὰ μὴ χαλάσουν
τὸ χατῆρ' τῆς μπάμπως, ἀποφάσισαν νὰ
τὴν κόψουν.

— Σίγουρα θ' ἀνεργιάστηκε κάνα θη-
σαυρὸς ἡ μπάμπω, μουρμούρησαν, ἄς τὴν
κόψωμε νὰ ἰδοῦμε μὴ ἔχωμε καὶ κανένα
τυχερὸ νὰ βροῦμε καὶ τίποτα γρόσια.

Ἰσια κι' ὅλας, τὴν ἔκοψαν, τὴν ξερρί-
ζωσαν, ἀνασκάλεψαν ὅλον τὸν τόπο, ἀλλὰ
πουθενὰ θησαυρός.

—Κουταμάρες τῆς γριᾶς, εἶπαν συνα-
τοῖ τους.

Ἐκείνη ὅμως, σὰν τὴν εἶδε νὰ ξεριζώ-
νεται καὶ νὰ καίγεται, τῆς φάνηκε σὰν νᾶ-
φενγ' ἓνα μεγάλο βάρος μέσ' ἀπὸ τὴν ψυ-
χὴ της. «Ποῦ θὰ βρεθῇ τώρα ἡ κρανιά,
γιὰ ν' ἀνεβῇ τὸ μικρὸ νὰ πέση» συλλογί-
ζουνταν.

Ὅταν ἦρθ' ἡ ὥρα νὰ βαπτιστῇ τὸ μω-
ρό, γίνηκαν χαρὲς μεγάλες, κι' ἔκαναν τρα-
πέξι τρικούβεργο. Τῷβαλαν τ' ὄνομά του
Βαρβάρα πράγματι, δίχως νὰ τοὺς πῇ τί-
ποτ' ἡ γριά, ὅτι νὰ βγάλτε τὸ τάδε ἢ τὸ
δεῖνα ὄνομα. Καὶ μάλιστα, πρὶν ἔρθουν
ἀκόμα τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ νὰ πά-
ραυν τὰ σαράκια τοὺς εἶπε :

— Βαρβάρα θὰ τὸ πῇ ὁ νοῦνος.

Μεγάλωνε τὸ τσιουπὶ καὶ γιένουνταν
ἔξυπνο καὶ τετραπέρατο. Ἐπαιξε καὶ γε-
λοῦσε ἀντάμα μὲ τὰ ξαδερφάκια του ὅξω
στὴν αὐλὴ, κι' ἡ μάννα του τὸ καμάρωνε
δὲν τὸ καμάρωνε. Ἡ γριά, τὸ χόρευε στὴν
ἀγκυλιά της κι' αὐτὴ, καὶ τοῦλιεγε λογια-
στὰ τραγούδια. «Ποῦ θὰ βρεθῇ τώρα ἡ
κρανιά, γιὰ νὰ πέση νὰ σκοτωθῇ, συλλο-
γιοῦνταν, τὴ γκρέμισα, τὴν ἔκαψα, τὴν ἔκα-
μα στάχτη . . .

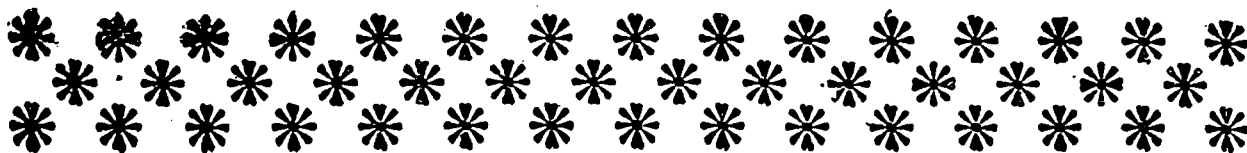
Ἄξαφνα ὅμως, μιὰ μέρα, ἐκεῖ πῶπαι-
παιζαν τὰ μικρὰ ὅξω στὴν αὐλὴ· ἀκούστη-
καν φωνές, κλάμματα, κακό. Κοσιεύουν,
τί νὰ ἰδοῦν ! Ἀκριβῶς ἐκεῖ στὸ μέρος ποῦ-
ηταν ἄλλοτ' ἡ κρανιά, εἶχε πέσῃ ἡ Βαρβά-
ρα κι' εἶχε χτυπήσ' στὸ κεφάλι. Ἐκαναν
νὰ τὴ σκώσουν, νὰ τὴ συνεφέρουν, τίποτε·
εἶχε πάει στὸν ἄλλο κόσμον . . .

Ἐμπηξ ἡ μάννα της τὲς φωνές καὶ τὰ
γουργιατά, λιποθύμησε, τρόμαξαν νὰ τὴ
συνεφέρουν. Θρῆνος καὶ κακὸ μεγάλο ἔγι-
νε. Ἡ γριά ἔκαμνε τὸ σταυρὸ της καὶ μο-
νολογοῦσε.

— Τὶ ἔταν τοῦτο ; νὰ τὰ ἰδῶ ὅλα ὅλο-
φάνερα !

Τότε τοὺς μολόησ' ὅλα· τὸ τί εἶχε ἰδῇ,
καὶ πίστεψαν ὅλοι, πῶς ὅ,τι γράφει δὲν
ἔξεγράφει.

ΚΩΣΤΑ ΖΗΛΕΜΕΝΟΥ

ΤΗΣ ΓΕΝΙΑΣ ΠΟΥ ΑΝΔΡΩΘΗΚΕ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Η ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΝΙΟΤΗΣ

Τίς πίκρες κουβαλήσαμε στους ὤμους μας ἀμούστακα παιδιά!

Τὶ νὰ τὸν κάνουμε τὸν πόνο πὺν περίσσειψε,
ποῦ νὰ τὸ ρίξουμε τὸ δάκρυ πὺν πλημμύρισε
κι ἔγινε ἡ ψυχὴ μας ἓνα ποτάμι ἀστέρευτο,
κι ἔμεινε ἡ καρδιά μας ἓνα ἀνυπόταχτο βουνὸ
στὴ νύχτα τῆς ὁδύνης...

Τὰ χάσαμε ὅλα στὴν πεζοπόρια τῆς ὁρφάνειας
τὴν ὥρα πὺν στὰ κάστρα ἄλλαζαν σκοπιές οἱ βιγλάτορες,
τότες
πὺν οἱ ντουφεκιές κοιτάχτηκαν κατάματα μὲ τὴν ἀνθρωπιά μας,
πὺν νιώσαμε ὅτι τὰ σπαθιά σκίζουν ἀνώφελα τὴν καλωσύνη μας!

Τὶ νὰ τίς κάνουμε ὅλες τοῦ κόσμου τίς ἀγάπες!
—ὅλες τίς ἀγάπες τίς πιστέψαμε μὲ τὸ βαθύτερο πόνο τῆς ἀγρύπνιας—
ξεχαστήκαμε πάνω στὶς χαρούμενες συνθέσεις τῆς ἀνέμελης νιότης,
κι ἀκούσαμε τίς μπαλλάντες τῆς ἀγάπης στὰ βιβλία τῶν μύθων
ἀπὸ στόμα σὲ στόμα
κι ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιά,
κι ἔγινε ὁ μῦθος τῶν βιβλίων καρτερία
κι ἡ προσμονὴ τῆς ἀγάπης ἓνας «δούρειος ἵππος» τοῦ μίσους!

Δώστε μου τίς ἑκατὸ ἀνοιξες πὺν δὲν τίς ἔζησα πάνω στὰ πεζοδρομιά τῆς προσμονῆς,
δώστε μου τίς μπαλλάντες τῶν ραψωδῶν πὺν δὲν τίς ἀκούσαμε,
σὰν τὴν μπαλλάντα τῆς νιότης πὺν δὲν πεθαίνει ποτέ!

Κι ἂν οἱ πίκρες μας ξεπέρασαν τὸ μπόι τῶν ἀμούστακων παιδιῶν,
κι ἂν ἡ νιότη μας πελάγωσε ἐρωτηματικὴ κι ἀφρόντιστη,
γίναμε ἄντρες μὲ θώρακα,
κι ἀφήσαμε μουστάκια δυνὸ ὀργυιές,
πατᾶμε πιὸ στέρεα καὶ πιὸ ψηλά,
ἀγαπήσαμε τὴ γῆ μας μὲ μι' ἀγάπη ὅλο νόημα,
τ' οὐρανοῦ τ' ἀπέραντο γίνεται φόντο τοῦ κόσμου,
καὶ φόντο τῆς νιότης,

κι ὅλο στὰ δάχτυλά μας γευόμαστε τὴν ἴδια τὴ ζωή!

Δώστε μου τίς χίλιες ἀνοιξες πὺν δὲν τίς ἔζησε ἡ κουρασμένη μας ἡ νιότη,
ν' ἀνάψω θέλω τὸ φῶς τῆς λάμπας μου πὺν τρεμοφέγγει στὸ διάβασμα
τῆς νύχτας,

δὰ δώσω λάμψη ἐλπιδοφόρα στὴν ψυχὴ

καὶ νὰ ξανατροχίσω τὴ σκέψη μου

πὺν ἀνάστησε παρήγορα τὴν αἰώνια νιότη τῆς ψυχῆς μου.

Είμαι ὁ βάρδος τῆς ζωῆς,
 εἶμαι ἡ ζωὴ ποὺ κυλάει στὸ αἷμα μου περήφανα,
 εἶμαι σὰν ὅλους τοὺς ἄλλους,
 σὰν ἐσᾶς τὰ πλήθη
 σὰν τοὺς διαλεχτοὺς,
 σὰν τὴ νιότη...
 Στὸ στίβο τῆς ζωῆς λυγοῦν τὰ μπράτσα μου τὴν πίκρα,
 στ' ἀθλήματα τῆς ὑπαρξῆς ὁ πρωταθλητὴς εἰμ' ἐγὼ
 μ' ἓνα πάθος ποὺ μέσα μου γροικιέται
 αἰσθαντικός, ἀληθινὸς καὶ τίμιος!

Οἱ κύκλοι μὲ φυγάδευαν στὰ μοτίβα τοῦ ἀπέραντου θρόνου,
 τὰ σχήματα μὲ πλάνευαν στὰ βαλτονέρια,
 κι εἶδα πὼς τὰ κείμενα δὲν εἶναι ζωὴ,
 μήτε σοφία εἶναι.

Ζωὴ εἰμ' ἐγὼ!
 Ὁ ἀκράτητος ἀπ' τὸν ἐνθουσιασμό μου,
 ὁ ἀπέθαντος ἀπ' τὴ φιλοδοξία μου,
 ὁ ἀνίκητος ἀπὸ τὴν πίστη μου,
 ὁ καρτερικὸς ἀπὸ τὴν ἄσωστη ἐλπίδα τοῦ χρόνου!

Ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωὴ!
 Ἐγὼ ποὺ εἶμαι ἡ πίκρα κι ὁ ἄνθρωπος,
 ποὺ ἔκλαψα ἐκδικητικὰ μὲ τοὺς ἀνήμερους,
 ποὺ ἀγάπησα χαδιάρικα μὲ τοὺς χιλιακριβούς,
 ποὺ μίσησα παράξενα τὰ κάλλη ποὺ μοῦ λείψανε,
 ποὺ ἀπόστασα στὶς στρατές μεροκαματιάρας!
 Ὅλα εἰμ' ἐγὼ γιὰτὶ ἐγὼ εἶμαι ἡ πίκρα τῆς ζωῆς...

Δῶσε μου τὸ χέρι σου, ἀνοιξη, νὰ περάσω στὸν ὄχτο σου,
 στείλε μου ἓνα κλωνάρι ἀνθισμένης μυγδαλιᾶς
 μαζί μὲ τὸν προφητικὸ ἐρχομὸ τοῦ χελιδonioῦ σου,
 γιὰ νὰ τὸ βάλω στὴ μπουτουνιέρα μου ν' ἀνθίσει κι ἐκείνη,
 γιὰ νὰ σαλπίσω κι ἐγὼ τὴν παρουσία σου
 ποὺ κουβαλάει ἀδιάκοπα τὶς μπαλλάντες τῶν ραψωδῶν,
 σὰν τὶς μπαλλάντες τῆς νιότης,
 πάνω στὸ πολύγραμμο τῆς αἰνιγματικῆς σιωπῆς!...
 Στείλε μου τὴν αἰσιοδοξία σου, ἀνοιξη ἀγαπημένη,
 καὶ δῶσ' στὴ νιότη μας τὸ κέφι νὰ γελάσει
 καὶ τὸ κουράγιο νὰ προσμένει τ' ἄκουσμα
 ποὺ δὲ γροικήθηκε ἀπὸ τοὺς αὐλοὺς τῶν πεθαμένων ἀγυριῶν!
 Ὅλα τ' ἄλλα τᾶχω μέσα μου κληρονομιά:
 τὴν ὁμορφάδα σου τὴν ἔχω στὴν ψυχὴ μου,
 τὴν ἀνθισὴ σου τὴ χαρούμενη
 τὴν ἔχω σὰ μιὰ αἰώνια βλάστηση στὸ νοῦ μου,
 καὶ σένα σ' ἔχω στὴν καρδιά προσμένοντας
 τὴν ἅγιαν ὥρα ποὺ θὰ ὑφάνει ἡ νιότη μας τ' ἀνθρωπινότερὸ σκουτὶ
 νὰ ντύσει τὴν ἀσχήμια.

Ἐγινε ὁ ὕπνος μας βαρὺς σὰν τ' ἄγρια στοιχεῖα,
 τὶς χλαμύδες τὶς πέταλα στὴ συμβολὴ τῶν δρόμων τοῦ κόσμου,
 ποὺ σμίγουν οἱ ἀγέλαστες γενιὲς μὲ τῶν καιρῶν τὸ δάκρυ,

κι ἔγινε ἓνα μὲ τὴ σκέψη καὶ τὸν ἄνθρωπο ποὺ χαμοζεῖ κι ἀργοπεθαίνει
 στὰ πεζοδρομία,
 κι εἶπαμε νὰ σταθοῦμε ἀντάμα στὶς σκοπιές
 μὲ τὰ μαλλιά μας ἀνεμίζοντας στὸν ἄνεμο,
 τὴν καλωσύνη μας γι' ἀσπίδα
 καὶ τὴν ἐλπίδα μας προμετωπίδα στὴν ἀλγεινὴ κακοτυχία τῆς ὑπαρξῆς!

Καὶ ροβολοῦν οἱ ἀνοιξες ἀπ' τὶς πανύψηλες κορφές τῆς πίστεως,
 ξανὰ στὴ συμφωνία τῆς ζωῆς ἢ μπαλλάντα τῆς νιότης ἀκούστηκε
 ποὺ μὴνᾶει τὸν ἐρχομό σου ζωὴ μὲ τὶς ἀγάπες τοῦ κόσμου
 —τὶς ἀγάπες ποὺ ἐνώνει ἡ πίκρα κι ἡ Ἀνοιξη—
 καὶ γίνεται ψάλτρα ἡ νιότη μας
 σ' αὐτὸ ποὺ χρόνια ἀγέλαστα φρόνιμα καρτεροῦμε...

Ἡ μπαλλάντα τῆς νιότης σὰν τὸ τραγούδι τῆς Ζωῆς!

ΜΗΝΙΝ ΑΕΙΔΕ*

Α

Σὰν ἀράξαμε,
 ἀπὸ δρὺ φορέσαμε μπουσουῖνες
 καὶ τὶς αἰωνόβες κουρούνες
 στὶς μυχλές τους κούρνιες ἐφρουριάσαμε.

Δάσος οἱ σκερτούζες παπαρούνες
 σειόνταν καὶ μᾶς γνέφανε. Ρημάξαμε
 σύνταχα τὸ κάστρο καὶ στοιβάξαμε
 στοῖβες τζοβαῖρια καὶ σεγκοῦνες.

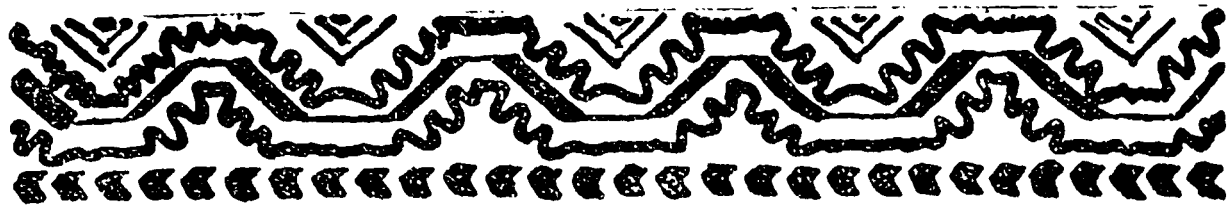
Μὰ τὸ βράδυ βράδυ, καθὼς φύγαμε,
 οἱ αὐλοὶ νὰ παίζουν καὶ τὰ σεῖσιρα,
 ἄστρο πουθενὰ δὲν ἐξανόγαμε,

πουθενὰ τὴν πούλια τὴ μαυλίστρα.
 Κι' ἀπὸ τότε μάταια στὰ σκότη
 ψάχνουμε τὸ πῶς καὶ τὸ διότι.

**Ἰωσήφ Ράπτης*

* Πηλεκανοῦ Ἐπη.

ΒΑΣΙΛΗ ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΓΕΝΙΑ ΤΟΥ ΚΡΕΜΑΣΜΕΝΟΥ*

ΔΡΑΜΑ Σ' ΕΞΗ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΠΡΟΣΩΠΑ

Θεληματάρισσα		Ἀντρογόγυνο.
Θεληματάρης		
Χήρα		Γυναίκες τοῦ χωριοῦ.
Κλησάρισσα		
Πρωτομάστορας	:	Πατέρας τοῦ κρεμασμένου.
Μάνα	:	Δεύτερη γυναίκα τοῦ κρεμασμένου.
Γιὸς	:	Γιὸς τοῦ κρεμασμένου ἀπὸ τὴ πρώτη του γυναίκα.
Νιόπαντρη	:	Νύφη τοῦ κρεμασμένου.
Μάστορας		Χτίστες.
Κοῦρκος		
Ξένη	:	Γυναίκα κάποιου Ἀφέντη.

ΠΕΜΠΤΗ ΕΙΚΟΝΑ

(Συνέχεια τῆς τρίτης εἰκόνας. Ὁ Κοῦρκος καὶ ὁ Γιὸς ἐπαναλαμβάνουν τὰ τελευταῖα τους λόγια. Τὰ ἄλλα ὅπως τὰ ἀφήσαμε.)

Κοῦρ κ. (χαμένα). Τὶ ἔπαθες;.. Γιατὶ κλαίεις;

Γιό ς. (μέσα στὸ κλάμα του). Κοῦρκο νὰ σοῦ πῶ καὶ γὼ τὸ μυστικὸ μου; (Ὁ Κοῦρ κ. οὖν τον κυττάζει ἄφωνος). Ἐγὼ τὴν ἀλησιόνησα. Ἀδικα θὰ καρτεράει τὸ Θεληματάρη νὰ τῆς πᾶι λελούδια στὸ μαντήλι. Τὰ γονικά μου ἄδικα θὰ καρτερᾶν τὸ τάξιμο πὺν πρέπει...

Κοῦρ κ. (ἀνατριχιάζει). Ἀδικα; Ἐσὺ

τὰ λὲς μωρὲ αὐτὰ; Καὶ γιατί; Μπορῶ νὰ μάθω;

Γιό ς. (δείχνοντας τὴν πέτρα). Αὐτὴ. Κοῦρ κ. (προσπαθώντας νὰ μαντέψει). Ποιὰ αὐτὴ...;

Γιό ς. Αὐτὴ πὺν βλέπεις...

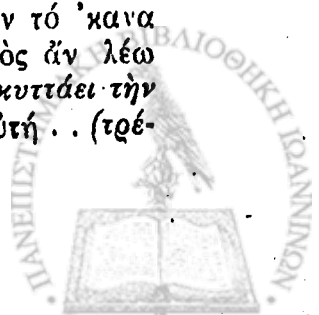
Κοῦρ κ. (ἐκπληκτος). Ἡ Γοργόνα;

Γιό ς. Ναί.

Κοῦρ κ. Θεέ μου, τοῦτος εἶναι στ' ἀλήθεια παραλοῖσμένος. Θὰ πάω νὰ μὴ νύσω τοῦ μάστορη. (φεύγει γοργὰ ἀριστερά).

Γιό ς. Ποῦ πᾶς μωρὲ Κοῦρκο. Τὶ καταλαβαίνει αὐτὸς ἀπὸ τίς ἔγιοιες τίς δικές μας. (παύση). Συγχωρέσει με ἀγαπημένοι μου... Μὴ μοῦ θυμώστε... Δὲν τὸ 'κανα ξεπιτούιου. Μάρτυράς μου ὁ Θεὸς ἂν λέω ψέμματα. (γυρίζει ἀπότομα καὶ κυττάει τὴν πέτρα). Αὐτὴ... (μὲ λύσσα). Αὐτὴ... (τρέ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

χει γοργὰ κοντά της, τὴν ξεσκεπάζει ἀποτομα καὶ σύγχρονα ἀρπάζει ἓνα σφυρί. Εἶναι ἐξαλλος. Ἡ προθεσὴ τοῦ εἶναι νὰ τὴν σπάσει. Νὰ τσακίσει διὲς ἔχει σκαλίσει. Μετανοιῶνει ὁμως. Τὴν σκεπάζει ἀργά. Τὸ σφυρὶ πέφτει ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ καὶ μὲ ἀργὲς κινήσεις γονατίζει μπροστὰ κλαίοντας. Περνᾶνε μερικὲς στιγμὲς ἔτσι καὶ μπαίνει ὁ Μάστορας καὶ πίσω τοῦ ὁ Κοῦρκος. Γονατίζουν πλάι του).

Μ α σ τ. Τὶ ἔχεις παιδί μου. Τὶ σοῦ στάθηκε; Σπαρταρᾷς σὰν ψάρι στὸ καμάκι. (βγάζει τὸν σάκκο του καὶ τὸν τυλίγει). Μίλα μου λοπόν; Τὸ ξέρεις καλὰ πὼς ἔχω τὴν εὐθύνη γιὰ ὅλους σὺς. Ἄνοιξε λοιπὸν τὸ στόμα σου καὶ κρίνε.

Γ ι ὁ ς. Μὴ γνοιᾶζεσαι. Εἶμαι καλά.

Μ α σ τ. Ἐσὺ ἴσαι ἄσπρος σὰν τὸ λεῖψανο.

Γ ι ὁ ς. Θὰ μοῦ περάσει.

Μ α σ τ. Μακάρι. Μὰ δὲν τὸ βλέπω. Δὲ σοῦ κρίβω πού ἄλλοι σὲ ξομπλιάζουνε κακὰ γιὰ φτοῦνα τὰ καμώματά σου.

Γ ι ὁ ς. Τόσο νοιώθουνε, τόσο λένε.

Μ α σ τ. Ἐχουνε ὁμως μάτια καὶ θωροῦνε.

Γ ι ὁ ς. (μὲ θυμό). Ἄν εἶσαι μπροστάρης στὸ μπουλουῖκι, νὰ τοὺς βουλώσεις τὰ στόματα. Ἀλλοιῶτα θὰ τὸ κάνω μόνος μου.

Μ α σ τ. Θὰ σηκώσεις χέρι;

Γ ι ὁ ς. Ποτὲ ἔτσι. Στὸ κάτω—κάτω τι τοὺς κόβει; Μπὰς κι ἔκλεψα τὸ μεροδοῦλι κανενός;

Μ α σ τ. Κανεὶς δὲν εἶπε τέτοιο πράμα.

Γ ι ὁ ς. Τότες;

Μ α σ τ. Τότες, θὰ στὰ πῶ ἄλλη μιὰ φορά. (σταράτα). Γι' αὐτοῦνα πού σοῦ μπῆκαν στὸ κεφάλι...

Γ ι ὁ ς. Στὸ δικό μου κεφάλι μπῆκαν ὄχι στὸ δικό τους.

Μ α σ τ. ...καὶ γιὰ τὴν προσβολὴ πού ἔδωκες στὰ γονικά σου.

Γ ι ὁ ς. Ποιὰ προσβολή;

Μ α σ τ. Στὸ σχωρνᾶμε ὁμως γιὰτὶ εἶσαι ἄρρωστος.

Γ ι ὁ ς. Ποιὸς εἶναι ἄρρωστος;

Μ α σ τ. (μὲ θυμό). Μὰ τὸ Θεὸ πές μου τότε ποιὸς ἀπὸ μᾶς εἶναι ὁ τρελλός; Ἐσὺ δὲν ἤσουν π' ἀλησμόνησες γονηοὺς καὶ γυναῖκα; Ἐσὺ δὲν εἶσαι πού κλωτσᾷς

τύχη χρυσή, τὸ κάλεσμα τοῦ Ἀλῆ; Γιὰ θὰ πεῖς σὲ πῆραν σβάρνα τὰ βάσανα τῆς ξενειᾶς καὶ βαρυκάρδιες παιδί πράμα. Ἐμεῖς χρόνους καὶ χρόνους μισεύουμε ἀπ' τοὺς δικούς μας πασχίζοντας γιὰ τὴ ζωὴ τους καὶ ποτὲς δὲν πάψαμε νὰ τοὺς ἀγαπᾶμε καὶ νὰ λαχταρᾶμε τὴν ὥρα τοῦ γυρισμοῦ.

Γ ι ὁ ς. Καὶ ποιὸς ὀρκίστηκε πὼς ἐγὼ δὲν ἔχω ἀγάπη καὶ δὲ λαχταρᾶω τὴν ὥρα τοῦ γυρισμοῦ; Ποιός; Μάρτυρας τὰ ὄνειρά μου ἂν λέω ψέμματα.

Μ α σ τ. (ἐντονα). Ψέμματα λές. Ξελογιάστηκες μ' αὐτήνα τὴν ξιπασμένη πού τρογουρνάει στὰ πόδια σου καὶ σοῦ ἔβαλε λόγια νὰ πατήσεις τὴν προσταγὴ τ' Ἀλῆ. Τὸ συλλογίστηκες μωρὲ τί κάνεις; Ποῦ ματακούστηκε νὰ λένε ὄχι στὴ θέληση τοῦ Ἀλῆ; Ἀχ σὲ μάγεψε καὶ σένα ἡ λάμια κι' ἔχασες τὸ νοῦ σου. Στὸ ὕστερο νὰ τὸ ξέρεις, θὰ στὸ φάει τὸ κεφάλι.

Γ ι ὁ ς. (παύση). Ἀλλοίμονο. Δὲν τό ἔξερα πού εἶχα τόσο ἄμυαλους συντρόφους.

Μ α σ τ. Τοὺς κατηγορᾷς κι ὅλας. Τὶς πράξεις σου ἐκρίνανε.

Γ ι ὁ ς. Αὐτὸ λέω. Τοὺς λείπει ἡ κρίση.

Μ α σ τ. Τώρα σ' ἀδίκησαν!

Γ ι ὁ ς. Καὶ σὺ μάστορα τὸ ἴδιο ἔκανες.

Μ α σ τ. Κι ἐγώ;

Γ ι ὁ ς. Ναί.

Μ α σ τ. Σὲ ξελόγιασε, ναὶ γιὰ ὄχι;

Γ ι ὁ ς. Ναί.

Μ α σ τ. Βλέπεις τὸ λῶπλόν πού εἶναι ἀλήθεια;

Γ ι ὁ ς. Αὐτοῦνο δὲν τὸ κρίβω. Ὄντας πιάνω τὰ σύνεργα στὸ χέρι καὶ ρίχνουμαι μὲ τὰ μούτρα στὸ πελέχημα, μ' ἀδράχνει ὁ δαίμονας καὶ στὴν πέτρα βλέπω τελειωμένο κι ὅλας ἐκεῖ πού μὲ πιλαεῦει. Χτυπάω καὶ ξαναχτυπάω τὸ καλέμι μου πριχοῦ οἱ ἀγκῶνες μου βαρύνουνε. Πριχοῦ οἱ στοίγγες πού ἔχουν φωληάσει στὸ καφκαλό μου μὲ πνέξουν στὰ ρωτήματα. Πριχοῦ ἡ ἀνάσα μου ξανάμπει στὸν ντορό της. Πριχοῦ σκληρῆναι ἡ πέτρα καὶ γὰ χάσω τὴ δύναμή μου. Ἀλλοίμονο, τὰ ρωτήματα πού θέλουν ἀπόκριση μὲ κάνουν καὶ παγώνω. (πονάει). Βγάλε με μάστορη ἀπὸ τοῦτη τὴ δουλειά... Ρίξε με στὸ πιλοφόρι μαζί μὲ τὸν Κοῦρκο γιὰ ὅπου ἄλλοῦ θέλεις... Πές μου μάστορη

δὲν ἔχω δίκιο; Ἐσὺ χαίρεσαι γιὰ τὴ δου-
λειά σου; Σ' ἀρέσουν αὐτὰ πού χιτίζεις;

Μ α σ τ. Καὶ βέβαια.

Γ ι ό ς. Ἐμένα ὄχι.

Κ ο υ ρ κ. Τὶ εἶν' αὐτὰ πού ξεστομάς.

Μ α σ τ. Ἀστονε Κοῦρκο. (κάπως ἰδι-
αίτερα). Τράβα καὶ πρὸς σιούς μαστόρους
νὰ πάει ἓνας γιὰ γιαιτρό.

Γ ι ό ς. Χαμένος κόπος μάστορη. Ἄλλο
γιαιτρό θέλει ἡ δικιά μου ἢ ἀρρώστια.

Μ α σ τ. Πές μου καὶ γὼ θὰ σοῦ τὸν φέρω.

Γ ι ό ς. Μακάρι νὰ τὸ μπορούσες.

Μ α σ τ. (στον Κοῦρκο). Τρέξε σοῦ
εἶπα. (ὁ Κοῦρκος δὲν τὸ κουνάει).

Γ ι ό ς. Γιατὶ δὲν πᾶς βρὲ Κοῦρκο; Ὁ
μάστορας ὅσα δὲ μπόρεσε νὰ μάθει ἀπὸ μέσα
του, ψάχνει νὰ τὰ βρεῖ μὲ τοὺς γιαιτρούς.

Μ α σ τ. (μὲ θυμὸ πού ἀνεβαίνει). Μὰ
τὴν πίστη μου γέρασα μπροστάτης σὲ μπου-
λούκια καὶ κανεὶς δὲ βρέθηκε νὰ προσβά-
λει τὴ γνώση μου καὶ τὴν ἀξιάδα μου. Καὶ
βρέθηκες ἐσὺ, ἓνα βυζασταροῦδι, ἓνας μπά-
σταρδος νὰ προσβάλεις τὸ σέβας πού μοῦ
ἔχουνε οὗλοι;

Γ ι ό ς. Συμπάθαμε μάστορα. Μόνος
σου προσβάλθηκες. Γιὰ ὅσα κατέχεις καὶ
εἶσαι, ἔμένα δὲ μὲ νοιάζει.

Μ α σ τ. (ἄγρια). Νὰ σὲ νοιάζει σύχαμα...
Τὶ θαρρεῖς πὼς εἶσαι καὶ δὲ σὲ νοιάζει.

Γ ι ό ς. (ῥωτά). Αὐτὸ θέλω καὶ γὼ μάθω.
Τὸ ποιὸς εἶμαι; Ἐννοια σου καὶ μέρα μὲ
τὴ μέρα τὸ μαθαίνω.

Μ α σ τ. (ἔντονα). Νὰ στὸ πῶ ἐγώ.
Εἶσαι ἓνας λωλὸς πού σὲ μπόλιασε φαρ-
μάκι αὐτὴ ἡ ὀχιά, καὶ δὲ σ' ἀτόμεινε στα-
λιά ντροπὴ. Παραμιλᾷς σὰ δαιμονισμένος
καὶ ξέχασες τὸ σέβας πού πρέπει νὰ ἔχεις
σὲ μᾶς τοὺς γερόντους. Σὲ μένα τὸ μᾶστο
ρά σου.

Γ ι ό ς. Αὐτὰ τὰ λένε οἱ κακόγλωσσοι.

Μ α σ τ. Κανεὶς δὲν εἶπε τὸ παραπανή-
σιο. Ἀλλοιῶτα θὰ τίμαγες ἓναν μάστορη
πού ἔχει νὰ καυχιέται γιὰ πολλά. Τὶ εἶναι
χιτισμένο δῶ τριγύρω καὶ δὲν εἶναι καμω-
μένο ἀπὸ τὰ χέρια μου. Ἐκεῖδὸς πού πρω-
τόριξε θεμέλιο σὰ τείχεια τῆς Πόλης, ἔχει
αἷμα ἀπ' τὸ δικό μου. Παποῦς δικός μου
ἦταν κι' αὐτὸς πού στέργισε τὸ γιοφύρι
τῆς Ἀρτις. Πατέρας δικός μου ἦταν ἐκεῖ-
νος πού στέργισε παλάτια ἀφεντάδων καὶ

γῶ, αὐτὸ δὰ τὸ ξέρεις καλά, γιόμισα τῆς
Ἠπειρος τὶς χῶρες μὲ σπῖτια, ἐκκλησιές,
γιοφύρια...

Γ ι ό ς. Γιὰ δαῦτο σὲ λυπᾶμαι τὸ περ-
σότερο.

Μ α σ τ. (ξαφνιασμένος). Μὲ λυπᾷσαι.
(ξεσπάει σ' ἓνα γέλοιο τρανταχτό).

Γ ι ό ς. (ἔντονα). Μὴν πολυπενεύεσαι
καὶ δὲν τὰ ἔχτισες μόνος σου.

Μ α σ τ. (ὁρμάει κατὰ πάνω του μὲ
σηκωμένη γροθιά—ἄγρια). Βρωμόσκυλο
τολμᾷς... (ὁ Γ ι ό ς μένει ἀτάραχος. Τώρα
εἶναι φάτσα μὲ φάτσα. Ὁ Μαστ. δὲν τολ-
μάει νὰ χτυπήσει. Ὁ Κοῦρκ. παρακολουθεῖ
τρομαγμένος).

Γ ι ό ς. (κατάμουτρα, ἀκίνητος). Τολ-
μᾷω. Χτῖστες καὶ χτῖστες πλερώσανε μὲ τὸ
αἷμα τους. Καὶ σὺ τὸ ἴδιο. Χαράμισες τὴ
γνώση σου καὶ τὴ δύναμή σου γιὰ λίγα
γρόσια πού σοῦ ῥέχνανε στὰ πόδια σου κι
ὅμως σὺ προχώραγες τὸ χτῖσιμο ἀνερῶ-
τηγα, σώνει πού σοῦ χαῖδευαν τὴν πλάτη.
Κι ὅμως, ὁ λόγος σου εἶχε πέραση πολλή
καὶ σέβας καὶ ὑπόληψη μεγάλη. Παραδέ-
ξου πὼς τὰ χαράμισες ὅλα. Παραδέξου το.
(παύση). Συμπάθαμε πού στὰ παῖτα. Τώρα
ξέρεις καὶ σὺ ποιὸς εἶσαι.

Μ α σ τ. (ἔχει χάσει τὴν ψυχραιμία του.
Εἶναι νικημένος). Δέ... Δέ ξέρω... Μπορεῖ...

Κ ο υ ρ κ. (κάπως πειραχτικά). Νὰ πάω
μάστορη γιὰ τὸ γιαιτρό;

Μ α σ τ. Ὁχι. Κάτσε χάμω. (ὁ Κοῦρ.
ὕπακούει. Ξεκινᾷ νὰ φύγει).

Γ ι ό ς. Μάστορη. (ὁ Μαστ. σταματᾷ).
Δὲ θέλεις νὰ δεῖς τὴν πέτρα; (ὁ Μαστ. πη-
γαίνει πρὸς τὴν πέτρα, σηκώνει τὸ σκουτὶ
καὶ κυτᾷζει μὴ μπορῶντας νὰ κρύψει τὸ
θαυμασμό του. Ὁ Κοῦρκ. παρακολουθεῖ τὴ
σκηνὴ πολὺ φχαριστημένος ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη
πού πῆρε ὁ τσακωμός).

Κ ο υ ρ κ. Δὲν εἶναι θάμα μάστορη;

Μ α σ τ. Πότε τὴν τελειώνεις;

Γ ι ό ς. Δὲ θὰ τελειώσῃ μάστορη.

Μ α σ τ. Θὰ τὴν ἀφήκεις ἔτσι μισο-
δρομῆς;

Γ ι ό ς. Ναί. Ἄν δὲν τὴν σπάσω...

Μ α σ τ. Τὶ λὲς μωρὲ πού θὰ τὴ σπά-
σεις. Τέτοια πλάκα δὲν ματαστήσαμε πο-
τές. Μῆτε μεῖς μῆτε κι ὄλλοι σὰ χρόνια
μας.

Γιόρ. Ἐμένα δὲ μ' ἄρῃσει. Γιατὶ σὲ ἔργα δικὰ μου δὲ ξέρω τὶ δαίμονας θενά ῥθει νὰ κονέψει. Δὲν ξέρω ποιά πρέπει νὰ ῥθῇ ἢ πλερωμὴ τους. Κατάλαβες; Θὲς νὰ μάθεις ποιὸς μοῦ τό 'μαθε τοῦτο; Μέσα σ' ὅλους καὶ ὁ Κοῦρκος.

Κοῦρκ. Ἐγώ;

Γιόρ. Ναί. Μὴν ξαφνιάζεσαι.

Μαστ. Καὶ ποῦ τό 'μαθε αὐτός;

Γιόρ. Δεῖξε του Κοῦρκο.

Κοῦρκ. (χαμένα). Τί;

Γιόρ. Πριχοῦ τί μοῦ 'λεγες;

Κοῦρκ. Τί σοῦ 'λεγα;

Γιόρ. Βγάλε τὸ ροῦχο ποῦ φορᾷς. (ὁ Κοῦρκ. ρίχνει μὲ προθυμία τὸ πουνκάμισό του πρὸς τὰ πίσω καὶ μᾶς δείχνει τοὺς ὤμους του ποῦ εἶναι φοβερὰ πληγιασμένοι). Βλέπεις; Σάπισε τὸ κρέας του καὶ φάνηκαν τὰ κόκκαλα...

Μαστ. Ἀπὸ τίς πέτρες εἶναι.

Γιόρ. Αὐτὸ λέω καὶ γώ. Κάθε θεμέλιο ποῦ ρίχνουμε θέλει αἷμα...

Μαστ. Μὲ σάλιο χτίζεις τίποτα; Ἀπὸ τὴν ἀράδα του περάσαμε ὅλοι. Οἱ χτίστες ματώνουνε, πονᾶνε, ἀλλοιώτικα σπίτι δὲ σηκώνεται.

Γιόρ. Καὶ κάθε πέτρα γιὰ νὰ σιερ-γιωθεί ἀπὰ στὴν ἄλλη, θέλει αἷμα νὰ ρουφήξει τὸ στοιχειὸ ποῦ κρύβει μέσα της.

Μαστ. Ὁ ἴδιος ὁ πατέρας σου. Καὶ κεῖνος τὰ 'βαλε μὲ τὸν Ἀλῆ. Καὶ κεῖνος μὲ τὸ στοιχειὸ τῆς πέτρας. Στὶς ἀρχὲς τὰ ἴδια ἔνοιωθα καὶ γώ. Ὑστερα συνήθισα. Κάνε ὑπομονή. Αὐτὰ τὰ 'χουν οἱ μαστόροι. Τοὺς τρώει ἢ ξενητεῖα μὲ τίς πίκρες καὶ τὰ βάσανά της κι' ἀγκομαχᾶνε πιὸ πολὺ στὸ ἄδικο. Δὲν ξεχνᾶω ποῦ ἐσὺ εἶσαι καὶ νιόπαντρος καὶ μαντεύω πόσο θὰ 'χεις λαχταρίσει τὴ γυναῖκα σου. (ἀπὸ δεξιὰ ἀκούγεται καλπασμὸς ἀλόγου ποῦ πλησιάζει. Φτάνει. Ἐφτασε. Χλιμίντρισμα ἔντονο. Θόρυβος).

Φωνές. Κάντε πέρα — Φυλαχτήτε — Πιάστε το.

(Οἱ τρεῖς ἄντρες ἀνταλλάσσουνε ματιὰς καὶ ὁ Κοῦρκ. τρέχει πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ τὴν πρόθεση νὰ μάθει).

Γιόρ. Τὶ νὰ 'γίνε καὶ φωνάζουνε ἔτσι;

Μαστ. Τώρα ποῦ θὰ ῥθει ὁ Κοῦρκος θὰ μᾶς πεῖ. (παύση). Νὰ τὴν τελειώ-

σεις τὸ λοιπόν. Ἐ! ὅπου νὰ ῥθῇ θὰ ματάρθει καὶ ὁ Θεληματάρχης.

Γιόρ. Αὐτὸς θὰ ῥθει. Ἐγὼ τὶ ἔστειλα γιὰ νὰ πάρ' ἀπόκριση.

Μαστ. Ἄς τὸ σκεφτόσουνα. Μὴ σοῦ βαρυνεῖται τώρα.

Γιόρ. Στ' ὀρκίστηκα μάστορη. Δὲν τό 'κανα ξεπιτούτου.

Μαστ. Πρώτη καὶ τελευταία φορὰ, ἔτσι; (ὁ Κοῦρκ. ξαναγυρίζει λαχανιασμένος — φοβισμένος. Κάτι ξέρει μὰ τὸ κρύβει). Τὶ γίνηκε ὥρῃ;

Κοῦρκ. Μπά, τίποτα. Τὸ ρίξανε στὸ χωρατό. Καβαλᾶνε τ' ἄλογα, καὶ παραβγαίνουν ποιὸς θὰ ῥθει πρῶτος στὴν τρεχάλα.

Μαστ. Δὲν ἔχω πεῖ νὰ μὴν τὰ κουράζουνε;

Κοῦρκ. (βρίσκει τρόπο μουλωχτά). Τρέξε μάστορη εἶναι ἀνάγκη.

Μαστ. Τοὺς ἄμναλους... (φεύγει δεξιὰ τρέχοντας).

Γιόρ. Ποιὸν χουγιαίζουνε ρὲ Κοῦρκο;

Κοῦρκ. Σάββατο εἶναι. Ἐ, παίζουνε...

Γιόρ. Ποῦ τὸ βρίσκουνε τόσο κέφι.

Κοῦρκ. Ἄστους... Τὶ σκοτίζεσαι, ἄστους. (ἔδω σταματᾷ ὁ θόρυβος).

Γιόρ. Σταμάτησαν.

Κοῦρκ. Θὰ τοὺς ἔβαλε μπροστὰ ὁ μάστορης.

Γιόρ. Σάββατο βοῦχαν ἄς γλεντήσουν.

Κοῦρκ. Δὲ θὰ τό 'λεγες ἂν ἤξερες... (δαγκώνεται).

Γιόρ. Ἄν ἤξερα τί;

Κοῦρκ. Τίποτα.

Γιόρ. Πῶς τίποτα. Κάτι κρύβεις.

Κοῦρκ. Πῶς σοῦ ῥθε...

Γιόρ. Εἶπες πῶς θὰ 'χα διαφορετικὴ γνώμη ἂν ἤξερα. Τὶ ἂν ἤξερα; Λέγε, ποιὸς ἦρθε;

Κοῦρκ. Κανείς.

Γιόρ. Μίλα μωρὲ ποιὸς ἦρθε;

Κοῦρκ. Μὴ μὲ ρωτᾷς δὲν ξέρω.

Γιόρ. Ξέρεις, μὰ καὶ γὼ θὰ τὸ μάθω μόνος μου. (κάνει νὰ φύγει μὰ ὁ Κοῦρκ. μπαίνει σὰν ἀστράπη μπροστὰ του καὶ τὸν ἐμποδίζει).

Κοῦρκ. Μὴν πᾶς ἀδέρφι... μή.

Γιός. Γιατί νά μὴν πάω;
Κοῦρκ. (κατεβάζει τὸ κεφάλι του μὴν
βρίσκοντας λόγια).

Γιός. Γιὰ μένα εἶναι ὥρῃ; (ὁ Κοῦρκ.
δὲν ἀπαντᾷ. Ὁ Γιός κάνει νὰ φύγει).

Κοῦρκ. Μὴν πᾶς...

Γιός. Κάνε πίσω... (δίνει μιὰ στον
Κοῦρκ. καὶ τὸν ρίχνει πλάγια πίσω του.
Τρέχει γιὰ λίγο μὰ σταματᾷ ἀπότομα. Ὁ
Μαστ. ἔχει ξαναφανεῖ).

Μαστ. Ποῦ πᾶς;

Γιός. Νὰ δῶ τί γίνεται. Γιὰ μένα
εἶναι.

Μαστ. Στό' πε;

Γιός. Ὅχι τὸ νοιώθω.

Μαστ. Πολὺ ἀργὰ τὸ 'νοιώσες. (μ' ἐν-
ταση συγκινημένος). Τὰ ἔργα τὰ δικὰ μου
δὲ σοῦ ἄρσαν... Καμάρωσε τότες τὰ δι-
κά σου... (τοῦ δείχνει ἓνα κομμάτι ἀπὸ
τὸ ροῦχο τῆς Νιόπ. καὶ μιὰ πλεξοῦδα ἀπ'
τὰ μαλλιά της).

Γιός. (χαμένα). Γι' εἶν' αὐτά; (τὰ
πέρνει γοργὰ καὶ τὰ κυτᾷ).

Μαστ. (ῥισα). Τὰ βρήκανε πάνω στὸ
ἄλογο τοῦ πατέρα σου. Ἀνέμιζαν δεμένα
πάνω στὴ μακρὰ χεῖρή του...

Γιός. (σ' ἔξαψη). Στὸ ἄλογο τοῦ πα-
τέρα; Τοῦτα δῶ κάπου τὰ γνωρίζω θυμᾶ-
μαι τὴ μυροῦδ' αὐτοῦ. Τὰ 'χω φιλημένα
κι' ὅλας... Νά 'ναι τῆς γυναῖκας μου;
Δὲ μπορεῖ; Πῶς γίνεται; (ξαφνικά). Τῆς
γυναῖκας μου εἶναι... Κοῦρκο... (φω-
ναχτά). Κοῦρκο... Βόηθαμε νὰ τὸ γκρε-
μίσω ἀπὸ προστά μου. Βόηθαμε νὰ πνί-
ξω τὶς γοργόνες ποὺ χώθηκαν στὸ κεφάλι
μου... (ὁ Κοῦρκ. ξαπλώνεται γοργὰ
πάνω στὴν πέτρα καὶ τὸν ἐμποδίζει).

Κοῦρκ. Ὅχι. Τί σοῦ φταίει ἡ πέ-
τρα.

Γιός. (μὲ τὸ σφυρὶ στὰ χέρια προ-
σπαθεῖ νὰ διώξει τὸν Κοῦρκ. ἐνῶ ἡ μα-
νία του ἔχει φτάσει στὸ κατακόρυφο). Φύγε
σοῦ λέω... Ἄσε νὰ τὴν σπάσω... (ὁ
Μαστ. παρακολουθεῖ κουνώντας τὸ κε-
φάλι του. Ἀπὸ δεξιά μπαίνει γοργὰ ἡ Ξέ-
νη. Σχεδὸν ξέρε συμβαίνει).

Ξένη. Καλησπέρα μαστόροι. Μεγάλῃ
ἀντάρα ἀκούω στὸ γιαπί. Τί στάθηκε;

Μαστ. (προσπαθώντας νὰ βολέψει
τὰ πράγματα). Προσκυνῶ Κυρά μου...

Νὰ... τίποτα. Σάββατο εἶναι τὸ ρίξαν
οἱ μαστόροι στὸ κρασί... καὶ σήκωσάν
λίγο σαματά. Δὲν εἶναι τίποτα... Σχω-
ρέστε μας... Τᾶχουμε τέτοια ἐμεῖς...

Ξένη. (ἐντονα). Φωνάξτε καὶ πιῆτε
ὅσο θέλετε. Δὲ μὲ νοιάζει. Μὰ ἄκουσα νὰ
θετε νὰ χαλάσετε τὴν πέτρα. Γιατί; (πρὸς
τὸ Γιό). Μὴ δὲν πέτυχε στὸ σκέδιο; (πά-
ει κοντά του) Μένα μ' ἄρῃσει. (σταράτα κα-
τάματα). Περιμένω πῶς καὶ πῶς νὰ τελει-
ώσει.

Γιός. Ἐμένα δὲ μ' ἄρῃσει. Ἐγὼ τὴν
ἔφιαξα καὶ γὼ θὰ τὴν χαλάσω.

Ξένη. Ἐγὼ ὅμως πληρώνω τοὺς πα-
ράδες. Θὰν τὴ τελειώσεις. Ἐμένα δὲ σοῦ
πέφτει λόγος.

Γιός. Μὴ σκανιάζεις κυρά μου... Θὰ
'βρεῖς ἄλλον καὶ θὰ σοῦ τελειώσει τὴ δου-
λειά σου... (στον Κοῦρκο). Πᾶμε Κοῦρκο.
Πᾶμε πριχοῦ τὴν φᾶνε τὰ τσακάλια.

Ξένη. Ποῦ πᾶς;

Γιός. Ἐκεῖ ποὺ πρέπει.

Ξένη. Μείνε μαστορῇ...

Γιός. Τὰ βλέπεις τοῦτα; (δείχνει τὰ
μαλλιά καὶ τὸ ροῦχο τῆς Νιόπ.). Ποιὸς ξέ-
ρει πόσο φοριχτὰ θὰ βασανίζεται τούτῃ δὰ
τὴν ὥρα...

Ξένη. Καὶ γώ;..

Γιός. Θὰ 'βρεῖς ἄλλον. Στ' ἄλογα
γογγύω... (φεύγουν ὁ Γιός καὶ Κοῦρκ. δε-
ξιά. Παύση. Καλπασμὸς ἀλόγων χάνεται
σιγὰ—σιγὰ).

Ξένη. Ἐφυγε... (παύση) (στὸ μαστορὰ
ἀργὰ καὶ μὲ λύσσα). Νὰ βάλεις νὰ τὴν κά-
νουν κομμάτια. Νὰ τὴν κάψεις καὶ νὰ γέ-
νει ἀσβέστης. Τ' ἄκουσες;

Μαστ. Συμπάθαμε κυρά μου ποὺ
τολμάω. Μὰ ἂν θὲς ἄλλαξε γνώμη. Γιατί;
Εἶναι σπουδαῖο ἔργο. Ἐχει κόπο. Ἐχει
μυστοριά. Πολλοὶ θὰ τὸ θαμάζουνε...

Ξένη. (ἐξαλλῇ). Τᾶκουσες τί εἶπα...

Μαστ. Τᾶκουσα κυρά μου.. Τᾶκουσα..

Ξένη. Γουρουνία... (φεύγει δεξιά).

Μαστ. (ἀργά). Γι' αὐτὴν, τὸ καταλα-
βαίνω. Γι' αὐτόν, τὸ καταλαβαίνω. Μ'
αὐτὸ τὸ ὥραϊο ἔργο, τί φταίει; Τί φταίει;

ΑΥΛΑΙΑ

(Συνεχίζεται)

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΡΑΤΣΙΚΑ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΓΥΡΩ ΑΠΟ'ΝΑ ΔΟΚΙΜΙΟ*

Ἀνάμεσα στὴν πλειάδα τῶν κριτικῶν ποὺ ἔχει νὰ παρουσιάσει, αὐτὴ τὴν ὥρα, ἡ σύγχρονη λογοτεχνία μας, ὁ κ. Πέτρος Σπανδωνίδης εἶναι ἕνας ἀπ' τοὺς πιὸ συγχροτημένους πνευματικά. μὲ κύρος σπουδαῖο, μὲ γερὰς ἐγκυκλοπαιδικὰς γνώσεις, μὲ μιὰ προσωπικότητα ποὺ ἐπιβάλλεται κι ὅταν ἀκόμα δὲ συμφωνεῖς μὲ κάποιες γνώμες τῆς. Ὁ Σπανδωνίδης δὲν εἶναι μόνο ὁ ἄνθρωπος τοῦ σπουδαστηρίου, τῆς συνεχοῦς μελέτης, εἶναι, γιὰ μένα τουλάχιστο, κάτι ἄλλο πολυτιμώτερο: εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ χαίρεται τὴ ζωὴ, τὴν πνευματικὴ καὶ τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ τὴ γεύεται μὲ τὴν ψυχὴ του καὶ τὴ αἰσθάνεται. Εἶν' ἀκόμα ὁ ἄνθρωπος ποὺ περηφανεύεται γιὰ τὴν ἐλληνικότητά του καὶ τὴ μακεδονικὴ καταγωγὴ του. Ἔρει ἐπίσης ν' ἀφομοιώνει κάθε γνώση καὶ κάθε πνευματικὸ ρεῦμα τῆς Δύσεως, δίχως ὅμως νὰ υποδουλώνεται σ' αὐτό. Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα: Ὁ Σπανδωνίδης, τριάντα χρόνια τώρα ποὺ ἐξασκεῖ, μὲ συνειδητὴ τῆς εὐθύνης του, τὸ ὑψηλὸ λειτούργημα τῆς κριτικῆς, δὲν πρόδωσε ποτὲ τὴν ἀρχὴν του, ἰδίως τὴν ἡλικίαν, συντηρώντας μέσα του νεανικὴ θροισία, ἀσβεστὴ ζωτικότητά, ἀνέπαφες δυνάμεις πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς. Τὰ προσόντα αὐτὰ τὸν ἐμφανίζουν ὡς μελετητὴ καὶ κριτικὸν ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας μας καὶ τοῦ δίνουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐλέγχει αὐστηρὰ—σπάνια εἶν' ἀδίκος—μὲ τὴ συνειδητὴν του ἀναπαυμένη ὅτι ἐκτελεῖ πιστὰ, μὲ εὐλικρίνεια, ἕνα ὑψηλὸ χρέος. Ἄν στὴν ἰδιοφυΐα του σὰν κριτικὸν, ἂν στὴν πνευματικὴν του καλλιέργειαν προσθέσας καὶ μιὰν ἐμφυτὴ παιδικότητα ποὺ αὐτὴ καὶ μόνη δικαιολογεῖ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς του καὶ τοὺς θυμοὺς του, ἡ ἔχεται, νομίζω, ὁλοκληρωμένη τὴν προσωπικότητα τοῦ Πέτρου Σπανδωνίδου, τῆς ἐλληνικώτατης αὐτῆς φωνῆς ποὺ ὁ ἀντίλαλός τῆς μᾶς ἔρχεται ἀπ' τὴν ὥρα καὶ νωχελικὴ Νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ.

Ὅταν, λοιπόν, μιὰ μορφή τῶν γραμμάτων μας, ὅπως ὁ Σπανδωνίδης, ἐπείτα ἀπὸ μελέτη πολλή, ἀπὸ μόχθο πολὺ, μᾶς προσφέρει μιὰ νέα του ἐργασία αὐτὴ ἀποτελεῖ ἕνα πνευματικὸ γεγονός, ποὺ ἀπηχεῖ καὶ στοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους καὶ στὸ πλατύτερον καλλιεργημένο πνευματικὸ κοινόν. Ἔτσι τὸ νέο του βιβλίον: «Ἡ Νεώτερη ποί-

ηση στὴν Ἑλλάδα» προκάλεσε, ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο, ποικίλες συζητήσεις κι ἀντιδράσεις. Αὐτὸ σημαίνει πῶς τὸ δοκίμιον τοῦ Σπανδωνίδου δὲν ἀφῆκε ἀδιάφορο κανένα ἀπ' ὅσους τὸ διάβασαν. Ὁ συγγραφέας ἀναλύει, μὲ ζηλευτὴ ὀξυδέρκεια, μὲ ἐπιχειρήματα συχνὰ πειστικά, μὲ ἀναδρουή στοὺς παρελθόν γιὰ ν' ἀντλήσει παραδείγματα ἱκανὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἀπόφασίν του, συζητίζοντας δικούς μας καὶ ξένους, ἕνα πρόβλημα αὐτοῦ ἀκόμα. — τὸ πρόβλημα τῆς μοντέρνας ποιήσεως.

Ἡ ἀντίδραση ἐν τῇ νεώτερῃ ποίῳ εἶναι ἐπακόλουθο φυσικόν γιὰ τὸ κοινόν. ἀλλὰ καὶ γιὰ κείνους τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους, ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμα ἐξοικειωθεῖ μὲ τὴν πορεία καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς νέας αὐτῆς ποιητικῆς τέχνης: πολλοὶ μάλιστα ἰσχυρίζονται—δίκαια ἢ ἀδίκαια, ἀδιάφορο—πῶς εἶναι μιὰ τέχνη τεχνητὴ, πιὸ πολὺ κατασκευασμα ἐργαστηρίου παρὰ καθαρῆς ἐμπνεύσεως, δίχως ἀνταπόκριση καμιά στοὺς σκληροὺς καιροὺς ποὺ περνῶμε καὶ τὰ καυτερά προβλήματα ποὺ μᾶς περιζώνουν.

Ἡ συζήτηση γιὰ τὴν μοντέρναν ποίηση εἶναι παλαιά. Κρεῖττον, νομίζουμε, πῶς μὲ τὸ νὰ πασιφίξει νὰ παρουσιάζεται οὐσιώδης, μὲ ἐκφραστικούς τρόπους ἀλλόκοτους, ἀσύντακτους, (συχνότατα στοὺς μοντέρνους ἢ γλωσσὰ καὶ τὸ συντακτικὸν θεινοπαθοῦν ἀφάνταστα καὶ σκληρὰ), μὲ τὸ νὰ καυχίεται: σὰν ἄλλος Δὸν Κιχῶτης ὅτι εἶναι ζωτικὸς παράγοντας τῆς ζωῆς, ἢ μοντέρνα ποίηση—δική μας καὶ ξένη—ἀντὶ νὰ πλατύνει τοὺς ὀρίζοντάς τῆς, τοὺς στένεψε ἀντίθετα ὑπερβολικά, ὥς τὸ σημεῖον νὰ γίνῃ ἀσαφής, ἐρμητικὴ, σκοτεινὴ καὶ ἀκατανόητη, ἔτσι ποὺ κατάντησε, στίς μέρες μας, τὸ παράδοξον προῖόν μιᾶς ἐγκεφαλικῆς ἀλχημείας, προστιθῆς μόνο στοὺς μνημένους, στοὺς ὁπαδοὺς τῆς. Ἀμφιβάλλουμε ὅμως κι' ἂν οἱ πιστοὶ τῆς μοντέρνας ποιήσεως τὴν καταλαβαίνουν πάντοτε, ἀφοῦ συχνότατα, κι αὐτοὶ ποὺ τὴ γράφουν «πύρρως» ἀπέχουν ἀπ' τὸ νόημά τῆς, μιὰ καὶ δὲν εἶναι σὲ θέσιν νὰ μᾶς τὴν ἐξηγήσουν. Ὁ ἐγκέφαλός τους—ἂν ὑπάρχει—εἶναι ἕνα ἀδιαπέραστο νεφελῶμα, σκοτεινότητα καὶ καμιά ἡλιαχτίδα δὲν κατορθώνει νὰ τὸ διαπεράσει καὶ νὰ τὸ φωτίσει.

Ἡ μοντέρνα ποίηση, ἀντίθετα ἀπ' τὴν παραδοσιακὴν, εἶναι ἕνας μικρὸς, μικροῦταικος ἱερὸς βωμός, ποὺ τὸν προσκυνοῦν οἱ ἐλάχιστοι: ἡ παρα-

* Πέτρου Σ. Σπανδωνίδου: «Ἡ Νεώτερη ποίηση στὴν Ἑλλάδα», σελ. 128, Ἰκαρος, Ἀθήνα 1955.

δοσιακή είναι: και παραμένει για τὸ πλατὺ κοινὸ ἢ μητρόπολη μὲ τὰ πλήθη τῶν πιστῶν.

Οἱ σύγχρονοι ποιητὲς δικοί μας καὶ εὐρωπαῖοι, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλαχιστότατες ἐξαιρέσεις, ἀπηχοῦν, στὸ κενό. Ὁ κόσμος ποὺ ἐνδιαφέρεται ἀκόμα γιὰ τὴν ποίηση καὶ πεθεῖ, σὲ κάποιες ὥρες περιουλογῆς καὶ ρεμβασμοῦ, νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ μιὰ τέχνη, ἱκανὴ νὰ τὸν συγκινήσῃ καὶ νὰ τὸν δονήσῃ ψυχικῶς, συναισθηματικῶς, ὅς ἀνοίξῃ τοὺς μεγάλους δημιουργοὺς. Ἐνα Μπωντλαίρ, ἕνα Ρίλκε, ἕνα Σολωμό, ἕναν Παλαμά, λιγότερο ἕνα Βαλερό, ἕνα Ρεμπώ, ἕναν Κιτς, ἕνα Τσ. Εἰς, τὸ κοινὸ ἀντιπαρέρχεται μπροστὰ στὰ ἐπιτεύγματα (!) τῆς λογοτεχνίας ποίησης τελείως ἀδιάφορο· κάποτε ξεφυλλίζει κάποια συλλογὴ, διασκεδάζει ἢ ἀγαναχτεῖ μ' αὐτοὺς δίχως νὰ καταλαβαίνει, καὶ ... ξανακλείνει τὸ βιβλίον γιὰ νὰ μὴν τὸ ξανανοίξῃ ποτὲ ἢ τὸ μεταχειρίζεται γιὰ προσάννα μὲ τὴν σόμπα. Αὐτόματα γεννιέται τότε τὸ ἐρώτημα: σὲ ποῖον ἀπευθύνονται οἱ μοντέρνοι ποιητὲς ὅταν δὲ μποροῦν νὰ συγκινήσουν, ἔστω κ' ἕναν ἀναγνώστη, πνευματικῶς καλλιεργημένο; Στους ὁμοίους τους μονάχα καὶ στοὺς ἐλάχιστους μυημένους; Μὰ, τότε, ἡ ποίηση δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως ἢ καταντάει μιὰ πολυτέλεια ἀπαιτητικὴ ἀπομονωμένων ἀτόμων.

Προσωπικῶς, μοῦ δόθηκε, ἀπειρες φορές, ἡ ἐδ-καιρία ν' ἀναφέρω σὲ φίλους μου, ποὺ τοὺς ἀρέσουν νὰ διαβάζουν ὥραϊα ποιήματα καὶ γενικῶς ὥραϊα βιβλία, στίς ὥρες τῆς σχολῆς τους, ὀνόματα καὶ ἔργα μοντέρνων ποιητῶν, ποὺ, εἴτε ἀπὸ κάποια ἀξία, εἴτε ἀπὸ θαυμάσιον διαφήμιση, ἀποχτήσαν στοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους κάποια φήμη μὲ κοίταζαν σὰ νὰ τοὺς μιλοῦσα γιὰ *terra incognita*· ἤξεραν ὅμως πολὺ καλά τὸν Σολωμό, τὸν Βαλαωρίτη, τὸν Μαλακάση, τὸν Οὐράνη, τὸν Οὐγκὼ, τὸν Μπωντλαίρ, τὸν Μαλλαρμέ, τὸν Νοβάλις, τὸ Ρίλκε, κλπ. Ἐννοεῖται αὐτό; Αὐτὸ ἀπλοῦστα σημαίνει πῶς ὁ ἄνθρωπος, ὁ αἰώνιος ἄνθρωπος δάξει πάνω ἀπ' ὅλα τὸ κάλλος τῆς μορφῆς καὶ τὸ αἶσθημα (τὸ πᾶν εἶναι αἶσθημα, εἶπε ὁ μέγας Γκαίτε)· καὶ ὅταν ἕνας ποιητὴς μιλάει στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, τὴν κατακτᾷ· καὶ ἀπ' τὴν μοντέρνα ποίηση, ταπεινῶς, φρονῶ, πῶς καὶ τὸ αἶσθημα καὶ τὸ κάλλος τῆς μορφῆς συνήθως ἀπουσιάζουν. Ὅπως ἕνα χελιδόνι δὲ φέρνει τὴν ἀνοιξη, τὸ ἴδιο κ' ἕνας ἐμπνευσμένος σύγχρονος ποιητὴς δὲ δικαιώνει τὴν νεώτερη ποίηση.

Χρόνια πρὶν ἀπ' τὸ Β' Παγκόσμιον πόλεμον, δι-οίλευε ὁ ὑπερρεαλισμός, ἡ μαύρη πανούκλα ὅπως τὸν χαρακτήρισε ὁ Φρανσουά Μωριάκ. Τὰ μικρόδια τῆς μαύρης πανούκλας ἐπαψαν, στὴν ἐποχὴ μας, νὰ εἶναι θανατηφόρα. Ὁ σουρρεαλισμός τοῦ Ἀντρέ Μπρετόν μὲ τὰ «Συγκοινωνοῦντα ἀγγεῖα» του καὶ τῶν ὁπαδῶν του, δὲν εἶναι πιά ἕνα «πιεσθῶ». Δίχως καμμιὰ τάση πολεμικῆς ἐναντίον τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, νομίζω, ὅτι ἡ σχολὴ του νέκρωσε τὴν ἀληθινὴ, τὴν καθαρὴ ποίηση. Οἱ ὁπαδοὶ του ἐδῆσαν γιὰ πάντα· διαβάζει κανεὶς ἀπὸ περιέργεια τὰ μανιφέστα τοῦ Μπρετόν γιὰ νὰ διασκεδάσῃ, γιὰ ν' ἀντιληφθῇ μιὰν ἱστορικὴ ποιητικὴ στιγμή, ἕνα κίνημα ποὺ δὲν ἀπόδωσε

τίποτα. Μπορεῖ ὁ σουρρεαλισμός νὰ μὴν ἦταν κενὸς ἀπὸ ἰδέας, ἀπὸ εὐγενικὰς προθέσεις· ὑπῆρξε ὁμως κενὸς ἀπὸ ἔργα βιώσιμα καὶ σήμερα εἶναι ἕνα νεκρὸ παρελθόν. Κοίτεται σὰν ἀμορφὸς σωρὸς, μιὰ τέχνη ἀπ' ὅπου ἐλείφει ἡ ψυχὴ καὶ τὸ αἶσθημα· δὲν ἦταν, παρὰ ἕνα τεχνητὸ ἐγκεφαλικὸ κατασκευάσμα. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ μακαρίτης λήξει φουτουρισμός στὴν ποίηση καὶ στὴν ζωγραφικὴ, ἕνα τρελλὸ πυροτέχνημα τοῦ θαυμάσιου, στὴν ἐποχὴ του, Μαρινέτι, ποὺ δὲν κατάφερε τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ γελοιοποιήσῃ τὴν τέχνη—καὶ τὸν ἑαυτὸ του (γιὰ τὸν ἑαυτὸ του δὲ σκοτιζόταν κανεὶς, σήμερα τ' ὄνομα Μαρινέτι δὲν τὸ θυμᾶται οὐτε ἕνας) ὅς ὅλη τὴν Εὐρώπη.

Ὁ σουρρεαλισμός ὑπῆρξε ἱστορικῶς τὸ ἐνδιάμεσο ρεῦμα, ἡ γέφυρα ποὺ ἔνωσε προσωρινὰ τὴν ποίηση τῆς παραδόσεως μὲ τὴν μοντέρνα· μόνο ποὺ ἡ γέφυρα αὕτῃ ἦταν φτιαγμένη ἀπὸ ἄχαρα καὶ βούλιαξε μὲ τὴν πρώτη μπόρα· ἔτσι, ἡ παλιὰ, ἡ παραδοσιακὴ ποίηση ἀπ' τὴν μιὰ μεριὰ καὶ ἡ μοντέρνα ἀπ' τὴν ἄλλη ἀπόμειναν μετέωρες, χάσκουσες στὸ κενὸ καὶ δὲ μπόρεσαν νὰ συναντηθοῦν γιὰ νὰ δώσῃ ἡ μιὰ τὰ χέρια στὴν ἄλλη.

Ὁ σουρρεαλισμός, λοιπόν, ἦταν μιὰ τομὴ—τομὴ ἱστορικὴ καὶ πνευματικὴ τῆς κακίας ὥρας, ἀνάμεσα στὴν παράδοση, τὸ παλιὸ πνεῦμα, καὶ τὴν μοντέρνα ποίηση, τὸ νέο πνεῦμα. Περ' ἀπ' τὸν ὑπερρεαλισμὸ ὑπάρχει σήμερα, θέλει νὰ ὑπάρχει σήμερα, ἡ νεώτερη ποίηση.

Ὁ φίλιτος κ. Σπανδωνίδης εἶναι ὁ ἀπολογητὴς τῆς, — ἕνας ἀπολογητὴς, σπεῦδω νὰ τὸ ὑπογραμμίσω, καλῆς πίστεως καὶ οἱ γνώμες του εἶναι ἀπόλυτα σεβαστῆς, ἀδιάφορο ἂν κανεὶς συμφωνεῖ ἢ διαφωνεῖ μ' αὐτὴν. Ἐχει τόσο ποιητικὴ—αὐτὸ τοῦλάχιστο φαίνεται· ἀπ' τὸ βιβλίον του—ἀπ' τὰ νέα ποιητικὰ ρεύματα, ποὺ ἐμφανίζεται μ' ὅλο τὸν ἐνθουσιασμό του ν' ἐμφύσει. Τονίζει μάλιστα κατηγορηματικῶς, ἀπ' τὴν πρώτη κιόλας σελίδα, πῶς ἐμὲ ἐπιτροπὴ ριζικὴ ἀπὸ τὴν σύγχρονη ποιητικὴ σκέψη στὴν παραδοσιακὴ θὰ ἐσήμαινε ὅτι τὰ ποτάμια ὅς ἀρχίσουν νὰ προχωροῦν πρὸς τίς πηγὰς. Ἀσφαλῶς τὰ ποτάμια δὲ γυρνοῦν ποτὲ πρὸς τὰ πέρα· συνεχίζονται διαρκῶς τὴν ὁδὸν τους πρὸς τὰ ἐμπρός· θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ ὅμως ὁ ἀγαπητὸς κριτικὸς νὰ παρατηρήσω ὅτι καὶ ἡ ποίηση τῆς παραδόσεως, τόσο στὴ χώρα μας ὅσο καὶ στὴν Εὐρώπη, συνεχίζει ἀπρόσκοπτα τὴν πορεία της, μ' ἀνανεωμένους συχνὰ τοὺς ἐκφραστικούς της τρόπους, μὲ συμπύκνωση τῆς οὐσίας καὶ μὲ πραγματικὴ ἀνάταση· τίποτα δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ δίνει ἔργα βιώσιμα ὅταν ὁ ποιητὴς εἶναι ἐμπνευσμένος. Πιθανὸν ἢ παραδοσιακὴ ποίηση νὰ μὴν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ στὸν αἰῶνα μας, μεγάλες «φωνές» ποὺ συγκλονίζουν· τὸ τραγούδι τῆς ἀκούγεται πιότερο σὲ σουρντίνα, δὲν παύει ὅμως νὰ εἶναι γοητευτικὸ καὶ συχνότατα νὰ θερμαίνει καὶ νὰ συγκινεῖ.

Ἀσφαλῶς—ὀρθὰ παρατηρεῖ ὁ Σπανδωνίδης—«ἡ μοντέρνα ποίηση ἀποτελεῖ μέρος ἐνός κερδισμένου ὀριζτικῶς ζωτικῶς καὶ πνευματικῶς χώρου». Κερδισμένου θεωρητικῶς ναί, ἀλλὰ στὴν πράξη; Γιατί ἂν θέλαμε νὰ ῥωτήσουμε καὶ νὰ πληροφορηθοῦμε,

ὦ ἐντελῶς ταπεινά, μετρίφρονα, ποιὰ εἶναι τὰ μεγάλα, τὰ δημιουργικά, τὰ παγκόσμια σήμερα καθιερωμένα ὀνόματα τῶν ποιητῶν ποῦ ἐξεθρεψε κι ἀνάδειξε, αὐτὴ, ἡ μὲ τόζες τυμπανοκρουσίες διαφημιζόμενη νεώτερη ποίηση; καὶ ποιὰ εἶναι ἀκόμα τὰ ἔργα ἐκεῖνα, τὰ μεγαλόπνοα, τὰ ἀληθῶς ποιητικά, ποῦ σογκλόνισαν τίς ταιλαιπωρημένες ἀνθρώπινες ψυχές τῶν καιρῶν μας καὶ τίς παρηγόρησαν καὶ τίς ἀνακούφισαν, ἔστω καὶ προσωρινά, ἀπ' τὴν ἀγωνία τους. Ποιοὶ ποιητές, ποιὰ ἔργα σήμερα, τὸ 1955, ἔγιναν χτήμα, ἐγκόλπια, τοῦ διφασμένου—δικοῦ μας κ' εὐρωπαϊκοῦ—κοινοῦ γιὰ ὑψηλὴ ποίηση; Ποῦ εἶναι σήμερα ἕνας Οὐίτμαν, ἕνας Ρίλκε, ἕνας Σούμπουργκ, ἕνας Μαλ-λαρμέ, ἕνας Βαλερύ; Ποῦ εἶναι ὁ Σολωμός, ὁ Παλαμᾶς, ἀκόμα κι ὁ Καδύφης τοῦ 1955; Ὑπάρχει ὁ Μέγας ποιητής, ὁ Δημιουργὸς ποῦ ἐπικοινωνεῖ, πνευματικά καὶ ψυχικά, μὲ τὸ καλλιτεργημένο κοινόν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ πλήθη, ὅπως ὁ Οὐγκώ στὴν ἐποχὴ του; Ἀσφαλῶς δὲν ὑπάρχει κι ὁ ἑλληνας κριτικὸς τὸ ἀναγνωρίζει:

«Μετὰ τὸ Ρίλκε—γράφει ὁ Σπανδωνίδης—ἀλλήλη μεγάλη σύγχρονη δημιουργία* ποιητικὴ μορφή δὲν ἔχουμε δέξαι, ἀλλὰ θὰ ἔχουμε, διότι ἡ νεώτερη ποίηση εἶναι προϊόν τοῦ συγχρόνου ἑδάφους καὶ ψυχισμοῦ καὶ τῆς σύγχρονης ἐκφραστικότητας, ποῦ περιμένει τὸν ποιητὴ τῆς,* τὸν ποιητὴ τῆς αὐριανῆς ὥρας».

Μακάρι νὰ παρουσιάσει ἡ σύγχρονη ἐποχὴ μας τὸ μεγαλόπνοο βάρδο τῆς. Ποιὸς δὲν θὰ τὸ ᾔθελε αὐτό; Καὶ τότε τὸ κοινόν, τὸ πλατὺ κοινόν, αὐτὸ ποῦ ἐγκολπώνεται καὶ καταξιώνει καὶ καθιερώνει τοὺς πραγματικά μεγάλους δημιουργοὺς, θὰ τὸν ἀγκάλιαζε καὶ θ' ἀναγνώριζε σ' αὐτὸν τὴν ἡγετική μορφή τῆς σύγχρονης, τῆς νεώτερης ποιήσεως γιατί θὰ ἦταν ἡ ἐνσυνείδητη, ἡ μετουσιωμένη σὲ καλλιτέχνημα, φωνὴ τοῦ κοινοῦ, γιατί θὰ ἦταν ἡ ἐκφραση τῆς ψυχῆς του καὶ τῶν συναισθημάτων του. Ὡς ποῦ νάρβη ὁμως αὐτὴ ἡ εὐλογημένη ὥρα...

* *

Ἡ μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν παραδοσιακή καὶ τὴ μοντέρνα ποίηση, εἶναι ὅτι ἡ παραδοσιακὴ εἶναι αἰσθημα, μουσική, ὑποβλητικὴ μαγεία, ἐνῶ ἡ μοντέρνα εἶναι ὀπτική καὶ νοοκρατούμενη. Ἡ ποίηση τῆς παραδόσεως γίνεται, ἐνσυνείδητα ἢ ἀσυνείδητα, αἶμα μας, σάρκα μας, ἀφομοιώνεται μὲ τὴν οὐσία τῆς ὑπαρξῆς μας, παντοῦ μᾶς παρακολουθεῖ, μᾶς παρηγορεῖ, μᾶς ἀντακουφίζει καὶ μᾶς τονώνει σὲ κάποιες στιγμές, σὲ κάποιες ὥρες ὀδυνηρῆς τῆς ζωῆς μας. Σ' αὐτὲς τίς ὥρες τῆς βαρυθυμίας ἕνας στίχος, ἡ καὶ στροφὲς ἡ καὶ ὁλόκληρο ποίημα ἀγαπημένων μας ποιητῶν ἀνεβαίνουν στὰ χεῖλη μας σὰν ἱκεσία, σὰν προσευχὴ καὶ τότε νοιώθουμε μιὰν ἀνάταση, μιὰ ψυχικὴ λύτρωση, ἀλλὰ δὲ θυμόμαστε ποτὲ κανένα στίχο μοντέρνων ποιητῶν. Πῶς γίνεται αὐτό; Τοὺς πρώτους τοὺς ἔχει ἀφομοιώσει ἡ καρδιά μας, τὸ εἶναι μας, ἡ ἀσβεστή, ἡ ἀκατάλυτη δίψα γιὰ μουσικότητα καὶ ρυθμό, τοὺς δευτέρους τοὺς ἀντίκρουσε μονάχα ὁ νοῦς,

* Ἐγὼ ὑπογραμμίζω.

ἡ διάνοια δὲν πέρασαν, ἀπ' τὸ ψυχικὸ διύλιστήριον, δὲν ἔγιναν βίωμά μας, δὲν ἔγιναν μουσική, ἀπόμεναν ὁπονδὲς νεκρές, ἀντικείμενα μελέτης ψυχρά, ἀλγεβρικά προβλήματα πρὸς λύσιν μέσα στὸ γραφεῖο μας.

Στὸν ἀτομικὸ αἰῶνα μας ἡ ποίηση ἔπαψε νὰ εἶναι ἡ Ποίηση. Ἐγίνε γρίφος, σταυρόλεξο, ὅ,τι θέλετε, μόνο τραγούδι δὲν εἶναι. Θὰ μοῦ παρατηρηθεῖ ὅτι ἡ μοντέρνα ποίηση—ὅπως δὲ καὶ ἡ μοντέρνα ζωγραφικὴ καὶ ἡ μοντέρνα μουσική—θεατρίζει τὸ δικό της δρόμο, ἰδίως στὴν Ἀγγλία, ὅπου οἱ ὁπαδοὶ τῆς καὶ φανατικοὶ εἶναι καὶ πολλοί. Μόνο ποῦ ὁ δρόμος αὐτὸς εἶναι ὀλισθηρὸς κατ'ἐξοχήν. Ἡ νεώτερη ποίηση ἀπόκοψε τοὺς δεσμούς τῆς μὲ τὴν παράδοση· μπορεῖ ὁμως νὰ ζήσει αὐτόνομη, αὐθύπαρκτη, δίχως τίποτα νὰ τὴ συνδέει μὲ τὸ παρελθόν; Νομίζουμε πῶς ὄχι. Καὶ νὰ γιατί πολλοὶ μοντέρνοι ποιητές, ὅπως αἴφνης ὁ Ἐλαιο, ποῦ δὲ στεροῦνται ἀπὸ ταλέντο, ἀναφέρονται συχνὰ στὰ παλιὰ μεγάλα πρότυπα. Αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι οἱ δεσμοὶ μὲ τὴν παράδοση δὲν ἔχουν ἀποκοπεῖ ἐντελῶς. Ἀλλες ἐξαιρέσεις εἶναι οἱ αἰσθητικὲς ἐπιδιωξεις τῆς νεώτερης ποιήσεως· τὰ σύμβολα καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς διαφύρου καὶ στὸ βάθος καὶ στὴν οὐσία ἀπὸ τὴν παραδοσιακή. Στὴν ἐποχὴ μας δὲν ὑπάρχει πιά ἡ κοινὴ, ἡ καθιερωμένη ἀποδοχὴ τῶν συμβόλων, τῶν εἰκόπων, ποῦ χρησιμοποιοῦσαν οἱ παλαιότεροι γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὰ διάφορα συναισθήματα. Ἰσοῦ, λοιπόν, ἕνας ἀπ' τοὺς κύριους λόγους ποῦ κάνει ἀκατάληπτη τὴ νέα ποίηση στὸ κοινόν. Σπάζοντας τὰ δεσμά, ὁ σύγχρονος ποιητὴς δημιουργεῖ ἕναν κόσμον συμβολικὸ δικό του. Ζεῖ συνεπῶς μέσα στὴ δική του ἀτμόσφαιρα, — ἀτμόσφαιρα νεφελώδη καὶ σκοτεινὴ, πασχίζοντας νὰ ἐκφράσει τὴν κάθε στιγμή τῆς ψυχῆς, αὐθόρμητα, ἀκέρια, ὅπως τὴν ὑπαγορεύει τὸ ὑποσυνείδητό του ἡ συγκίνηση ἀκριβῶς τῆς κάθε στιγμῆς, ὁ δραματισμός, οἱ ἀνταποκρίσεις ψυχῆς καὶ διάνοιας, αἰσθημάτων καὶ αἰσθήσεων. Ἡ διάσπαση ὁμως αὐτὴ σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν παράδοση, ἡ ἀφαιμάκρυνση ἀπ' τὴν πραγματικότητα, εἶναι καὶ τὸ μεγάλο μειονέκτημα τῆς μοντέρνας ποιήσεως. Ἀναγκασμένος νὰ ζητάει νέες μορφές, γιὰ νὰ ἐκφραστεῖ καθαρά, ὁ σύγχρονος ποιητὴς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δημιουργεῖ σύμβολα ἀτομικά, σιδηρικά, εἰκόνες πρωτόφαντες, ἀλλόκοτες, ἄλογες, ἕναν κόσμον παράδοξο ποῦ, στὸ τέλος, καταντᾷ σκοτεινός, ἀπρόσιτος, ἀκατανόητος γιὰ τοὺς πολλούς.

Σὲ ἄλλες ἐποχές, «οἱ ποιητές—παρατηρεῖ ἕνας ἀγγλὸς δοκιμιογράφος, ὁ κ. Ὀμπρεῦ Ντέ Σελινκούρ.—ἦταν ἐξαιρέτως ἀτομιστές, ἀλλ' ὁ ἀτομισμός τους εἶχε κἀτὶ τὸ οἰκουμενικόν, ἀκριβῶς γιατί συμμετεῖχαν στὴν κοινὴ ἐμπειρία καὶ μπορούσαν νὰ γίνουν κατανοητοὶ ἀπ' τὸ πλήθος τῶν ἀναγνώστων των. Σήμερα εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀτομιστές, καθόλου ὁμως οἰκουμενικοί. Ἐλείφει σήμερα ἡ βεβαιότητα γιὰ τίς βασικὰς ἀξίες τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς κι' ὁ ποιητὴς βούλιαξε στὴ μαζοποίηση. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀτόμου γιὰ τὸν ἀποχωρισμό του ἀπὸ τὴν ἀγάλη ὁδηγεῖ στὴν ἀπομόνωσή του καὶ στὴ συναισθητικὴ αὐτῆς τῆς

ἀπομόνωσης, Ὁ παλαιότερος ποιητὴς ἔγραψε γιὰ τὴ πάθη καὶ τὰ συναισθημάτων ποὺ τὸν ἔκριναν μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἐνῶ ὁ σύγχρονος, ὁ μοντέρνος γράφει γιὰ τὸ, τι τὸν χωρίζει ἀπὸ τὴν κοινότητα τῶν ἀνθρώπων ποῦ κι' αὐτὴ δὲν εἶναι διόλου κοινότης, ἀλλ' ἄθροισμα διαφω- νούντων ἀτόμων, μιὰ διασπασμένη δηλαδὴ κοινό- της. Μὲς στὸ σημερινὸ κόσμο, ὁ νεώτερος ποιη- τὴς γυρεύει τὴ χαμένη του ταυτότητα».

Αὐτὰ τὰ πολὺ ὀρθὰ γράφει ὁ ἄγγελος δοκιμο-
ογράφος. Ἡ κοινὴ εὐαισθησία παραδέχεται τὴς
φωτεινῆς, τὴς κ ρ υ σ τ ἄ λ λ ι ν ε ς μορφῆς τῆς
ποιήσεως· τότε, ὅποιοι ἀγαπᾶν τὴν ποιήσιν συι-
μετᾷ ο' αὐτὴ καὶ μὲ τὸ νοῦ του καὶ μὲ τὴν
καρδίᾳ του καὶ μὲ τὴν αἰσθήσεις του.

Είναι γνωστό ότι ο Πλάτων στην «Πολιτεία» του, αν θυμάμαι καλά, βάζει το Σωκράτη να κακολογήσει την ποίηση, γιατί η προσήλωση των ατόμων σ' αυτή μπορεί ν' αποβεί επικίνδυνη για την πολιτεία· η υπερβολική επίδραση που εξασκούν οι ποιητές στον ψυχικό κόσμο των ατόμων στα αισθήματά τους και στις αιθήσεις τους, είναι φορέας δεινών· ιδού για ποιο λόγο ο Πλάτων θέλει να εξορίσει τους ποιητές απ' την πολιτεία του. Και, στην εποχή μας, θά μπορούσε να συμφωνήσει κανείς με τον αρχαίο φιλόσοφο, αλλά γι' άλλη αίτια· οι ποιητές της εποχής μας θά έσπερε να εξοριστούν απ' τή σύγχρονη πολιτεία, όχι γιὰ τήν επίδραση που εξασκούν, αλλά αντίθετα γιατί δέν εξασκούν καμμιάν επιρροή· διότι, όπως τονίσαμε παραπάνω, στερούνται από το οικουμενικό εκείνο πνεύμα που τους κάνει κατανοητούς σ' όλον τόν κόσμο. Και σά νά τό άντελήφθησαν και οι ίδιοι αυτό, σά νά κατάλαβαν ότι η περίοδος του ξεσκαλλου πυρετού και των εξωφρενικών επιδιώξεων πέρασε γιά πάντα, προσπαθούν νά επικοινωνήσουν και πάλι — όσο μπορούν κι' όπως μπορούν — με τό κοινό — γιατί, σέ τελευταία ανάλυση, τό κοινό και μόνον αυτό καθιερώνει έναν ποιητή, έναν πεζογράφο, έναν καλλιτέχνη, έναν αληθινό Δημιουργό. Ή προσέγγιση αυτή είναι κιόλας ένα πρώτο και σημαντικό βήμα — σημειωτό ακόμα — που δίνει ούτως τήν έλπίδα ότι οι σύγχρονοι· ποιητές, Έλληνες και Εύρωπαίοι, θά πάψουν νά είναι απομονωμένα κι' αλλόκοτα άτομα και θά επανασυνδέσουν τους δεσμούς τους με τήν άμεση πραγματικότητα.

Και ὁ ἴδιος ὁ ἀγαπητός μου Σπανδωνίδης σὰ νὰ αἰσθάνεται, στὸ βάθος, τὴ φτώχεια, τὴν ἐρημιά, τὴ διάλυση τῆς μοντέρνας ποιήσεως, ἀναφωγεῖ κάπου στὸ ἐνδιαφέρον δοκίμιό του :

«Ω Νοβάλις! Ω Ρίλκε! Τό κάλλος τῶ μυ-
στικό, τὸ πνευματικό, τὸ ἐσωτερικό! Ἀποκαλυ-
πτικό! Ὅχι ἀπὸ τῆς μεριᾶ τῆς διάνοιας, ἀλλὰ
ἀπὸ βαθειᾶς διαισθήσεως. Ὅταν ἓνας ποιητῆς ζεῖ
καὶ πεθαίνει μαζὶ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν του ἀγωνία,
ὅταν γι' αὐτόν ὁλος ὁ κόσμος ὑπάρχει στὴ βα-
θειά του πίστη πὺ ἐνώνει σὲ ἀνταποκρίσεις τὸ
Ἔγῳ του μὲ τὸν Οὐρανὸ καὶ τὴ Γῆ, μὲ τὸ πάρελ-
θὼν καὶ τὸ μέλλον, τότε προσάλλει μιὰ ὁμορφιά,
ποῦ εἶναι μαζὶ καὶ ζωῇ, ποῦ εἶναι μαζὶ πραγμα-
τικότητα καὶ φαντασία. Ὅχι μιὰ φαντασία κάλ-

λους, ἀλλὰ μιὰ φαντασία δημιουργίας, αὐτὴ ποὺ θὰ δώσει παρουσία στὸ ἀκέραιο ἐσωτερικὸ αὐτολήπτο δράμα, στὴν ἀκέρια ἐσωτερικὴ ἰδέα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου».

Όταν η πόλωση φτάνει σε τέτοια ανάταση, όταν γίνεται δράμα και εξαχθήσεται βαθεία, όπως λέει ο Σπανδωνίδης, όχι μόνο συμφωνούμε απόλυτα μαζί του, αλλά κλειόδοτούμε, υπερακοντιζόμαστε κι' αποκαλυπτόμαστε.

Τὸ δοκίμιο τοῦ Πάτρου Σπανδωνίδου εἶναι, ὅπως τονίσαμε στὴν ἀρχή, μιὰ ἀπολογητικὴ ἀπολογητικὴ τῆς νέας ποιήσεως οὐ συνάρτηση φυσικὰ μὲ τὴν παλιὰ, Ἡ κεντρικὴ ἰδέα τοῦ κριτικοῦ, ἂν δὲν κάνω λάθος, εἶναι πῶς στὸν τομέα τῆς ποιήσεως κανένα αὐθόρμητο κίνημα δὲ σημειώθηκε καὶ συνεπῶς δὲν ὑπάρχει ἡ δύναμη τῆς αὐτοσυνείδησης καὶ τῆς αὐτογνωσίας, δὲν ὑπάρχει λοιπὸν τελικὰ δυνατότητα δημιουργίας». Κινήματα ποιητικὰ δὲν ἦταν δυνατό νὰ φανερωθοῦν στὴ χώρα μας γιὰ τὸν ἀπλοῦστατο λόγο ὅτι ἀριθμοῦμε πνευματικὴ ζωὴ μᾶς περὶ τοῦ ἐκτετατείας ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη. Καὶ σ' ἕνα τόπο ὅπου ἡ πνευματικὴ ζωὴ εἶναι «ἐν τῇ γίγνεσθαι», δίχως παράδοση αἰώνων, ὅπως αἶφνης στὴ Γαλλία, στὴν Ἰταλία, στὴ Γερμανία κλπ. ἡ δημιουργία νέων ρευμάτων εἶναι ἀδύνατη. Μοιραῖα θὰ ὑποστοῦμε καὶ στὸν ποιητικὸν τομέα, ὅπως καὶ στοὺς ἄλλους καλλιτεχνικοὺς τομεῖς, τὴν ἐπίδραση τῆς Δύσεως· μόνο πού ἡ ἐπίδραση αὕτη θὰ πρέπει νὰ ἀφομοιωθεῖ· ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ καθε ἐπιρροή, ἡ ἐ λ λ η ν ι κ ὴ τ α θὰ προβάλλει αὐτοῦσια, ὅπως φαίνεται καθαρά στὸ Σολωμό, μ' ὅλες τὶς ἐπιδράσεις πού ὑπέστη ἀπ' τὴν ἰταλικὴ ποίηση τοῦ καιροῦ του.

Ὁ Σπανδωνίδης φέρνει γιὰ χτυπητὸ παράδειγμα τὸν Καβάφη, τονίζοντας ὅτι «μόνος του δημιούργησε τὸ δικό του περιβάλλον καὶ τὴ δική του ἔκφραση». Νομίζω ὅτι δὲν ἔχει ἀπόλυτα δίκιο, γιατί κι' ὁ Καβάφης δάχτηκε τὴν ἐπίδραση τῆς ἑλληνοιστικῆς, τῆς ἀλεξανδρινῆς ποιήσεως. Βέβαια, ἡ πρωτοτυπία τοῦ Καβάφη εἶν' ἔντονη, δὲν εἶναι ὅμως λιγότερη ἔντονη, καὶ ἡ πρωτοτυπία τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ Καβάφης ὑπῆρξεν ἕνας ἰδιόρρυθμος τεχνίτης τοῦ λόγου καὶ πολὺ λίγο «Ἑλληνας», κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη» εἶναι ἕνας δημιουργὸς παρακμῆς ἐξαισιος γβάδια, κατὰ βάθος ἀντιποιητικὸς, μ' ἕναν ἰδιότυπο λυρισμό, ὅπως ἰδιότυπη (καὶ ἀκόλαστη μάλιστα) στάθηκε ὁλόκληρη ἡ ζωὴ του. Ὁ Σολωμὸς ἔκλεισε μέσα του τὴν Ἑλλάδα καὶ μ' ὅλο πού θαυμάζω καὶ ἀγαπῶ τὸν Καβάφη γιὰ τὰ ποιητικὰ του ἐπιτεύγματα, θὰ τὸν παραχωροῦσα εὐχαρίστως ὁλόκληρο προκειμένου νὰ βρῶ — ὅπως καὶ τὴ βρῶσκω — τὴν πνευματικὴ εὐφορία σὸ Σολωμό, μὲ τὴν ἐξαισία πλαστικὴ του μουσικότητα, τὴ μεσογειακὴ του λάμψη, μὲ τὴν ὑποβλητικὴ μαγεία του κι ἄς ἔμεινε τὸ δημιουργικὸ ἔργο του ἀποσπασματικόν. «Ὁ Σολωμὸς—γράφει ὁ Σπανδωνίδης—ἔμεινε πίσω ἀπὸ τὴν πρόθεσή του, κουράστηκε καὶ σταμάτησε μελαγχολικὰ ἱκανοποιημένους ἀπὸ τὰ συντρίμια τῶν στίχων του». Αὐτὰ τὰ συντρίμια

γαλουργήσαν και θα γαλουργήσουν τις Έλληνικές γενεές. Μήπως δεν είναι συντρίμια κι ο Παρθενών;

Ο νεοέλληνας κριτικός γυρεύει πολύ όρθα πέρ' από το κάλλος της μορφής ένα κάλλος ουσίας. Μήπως ή νεοελληνική παραδοσιακή ποίηση στερείται από ουσία; Εγώ τουλάχιστον δε βλέπω κάτι τέτοιο. Και κάλλος υπάρχει και ουσία. Και για να είμαι σαφέστερος στερούνται άραγε από ουσία, από βαθύτερο νόημα ο Σολωμός, ο Παλαμάς, ο Σικελιανός για ν' αναφέρω μόνο τρεις ποιητικές κορυφές της νεοελληνικής λογοτεχνίας; Για να δώσει μάλιστα πότερο βάρος στην «ουσία» που γυρεύει ο Σπανδωνίδης, έβαλε για προμετωπίδα, για μόντο στη νέα του εργασία τό: «*Cose e non parole*» (πράγματα, ουσία δηλαδή κι όχι λόγια) του φημισμένου Ιταλού κριτικού Ντέ Σάνκνις. Αυτό την ουσία που τόσο τη λαχταρά ο φίλος κριτικός πιστεύει ειλικρινά ότι την ανακαλύπτει στη νεώτερη ποίηση; Άς μου επιτρέψει να φρονώ πως ή μοντέρνα ποίηση στο σύνολό της (υπάρχουν βέβαια και οι εξαιρέσεις) είναι *parole* κι όχι *cose*.

Η μοντέρνα ποίηση έχει φτάσει σήμερα σ' ένα τραγικό, τραγικότατο αδιέξοδο και παλεύει ασθμαίνοντας για την επιβίωσή της. Μεγάλους ποιητές και μεγάλα έργα δεν έδωσε, ούτε και πρόκειται να δώσει όσο θα καταποντίζεται μέσα στη σκοτεινότητα, την ασάφεια, την κοινοτυπία κι άκατανόητη πεζολογία, τον παραλογισμό, που οδηγεί και εύθελαν στην όδο της αυτοκαταστροφής, για να μην πω του φρενοκομείου. Η σημερινή ποίηση, καταργώντας το έλλογο στοιχείο, το αίσθημα, τη συγκίνηση, τη μουσικότητα, το ρυθμό, έρμητική, δίχως καμιά γοητεία, άποξενώθηκε απ' το κοινό και θα μένει πάντα ξένη προς την κοινή ευαισθησία, πείραμα άκατανόητο, δημιουργία ενός κόσμου διαλυμένου δίχως καμιά ανταπόκριση στην ψυχή—γιατί απ' όπου

λείπει ή ΨΥΧΗ λείπει το πών. Άς μην αυτάπατώμεθα κι άς μην αυτάπατάται ο κ. Σπανδωνίδης κι άς μην άγωνίζεται για μιá χαμένη υπόθεση.

Το βιβλίο του αυτό καθ' έαυτό είναι δίχως άλλο μιá εργασία που τον τιμά και για τον πολύ μόχθο του και για τη συμπύκνωση των ιδεών του και για τα επιχειρήματά του, όταν μιλάει γενικότερα για τα ποιητικά ευρωπαϊκά ρεύματα και ιδίως για τον υπερρεαλισμό. Του αξίζει ο έπαινος για το βιβλίο του αυτό. Άλλ' αναρωτιόμαστε με κάποια δικαιολογημένη άπορία, πως ο κ. Σπανδωνίδης, ο βαθύς μελετητής του αρχαίου πνεύματος (παράδειγμα οι πρόλογοί του στις «Βάχχες» και στις «Τρωάδες» του Εuryπιδη) και της δημοτικής ποιήσεως (παράδειγμα το ζωντανό και στοχαστικό του βιβλίο «Το κλέφτικο τραγούδι και ή αρχαϊκή τέχνη») είναι δυνατό να ικανοποιείται απ' τη μοντέρνα νεοελληνική ποίηση;

Ο Π. Σπανδωνίδης, ο Μακεδόνας στοχαστής και κριτικός, που τόσες θετικές υπηρεσίες προσέφερε στη σύγχρονη γραμματολογία μας—και του εύχομαι ν' εξακολουθήσει να τις προσφέρει για πολλά ακόμα χρόνια—ας βάλει το χέρι στην καρδιά του, άς ρωτήσει ειλικρινά τον έαυτό του, ο λογόναχος, στο σπουδαστήριό του, τι το σημαντικό έδωσε ή νεώτερη ποίηση στην Ελλάδα και ποιά ήταν ή άπήχησή της σ' αυτούς που αγαπούν την ποίηση, με μιá λέξη στο πλάτυ κοινό. Είμαι βέβαιος πως ο Σπανδωνίδης, που ή εγκάρδια φίλία του με συγκινεί, θ' άνοίγει όταν θα θέλει να επικοινωνήσει ψυχικά και πνευματικά με την άληθινή ποίηση, τον Νοβάλις, τον Ρίλκε, τον Χαίλντερλιν, τον Γκεόργκε κι όλους τους πραγματικά μεγάλους δημιουργούς, τους μόνους ικανούς να μās προσφέρουν την ανάταση της ψυχής και την πνευματική ευφορία.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΚΑΡΑΟΛΗΣ

Στην απεγνωσμένη αλλά και μάταιη προσπάθειά της να κρατήσει δέσμιον τὸν Ἑλληνισμό τῆς Κύπρου—ἐνα λαὸν μὲ πολιτισμὸν χιλιετηρίδων, μὲ λαμπρὴν πνευματικὴν ἀν-
θηση καὶ κοινωνικὴ ἀκτινοβολία—ἡ Ἀλβιόνα, ἀκολουθεῖ ἐνσυνείδητα τὸν ὀλισθηρὸν δρόμον
τῆς τόσο γνώριμης σ' αὐτὴ ὥμης βίαις, ποὺ τὴν ἀπογυμνώνει ἀπὸ κάθε ἡθικὸν ἔρεισμα,
τὸ δρόμον τῆς ἡθικῆς αὐτοκαταστροφῆς της. Καὶ τὸν ἀκολουθεῖ ἐνῶ γνωρίζει καλὰ ὅτι
οἱ ιδέες, ὅταν μάλιστα πλαισιώνονται ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ συνέχειν καὶ τὴν ἐθνικὴν συνέ-
πεια μιᾶς φυλῆς σὰν τὴν Ἑλληνικὴν, δὲν ξεριζώνονται μὲ τὶς ἐκτελέσεις. Ἀντίθετα, μὲ
τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἡρώων, ἀργὰ ἢ γρήγορα, γίνονται δυνάμεις καταλύτρες
τῆς βίας καὶ τῆς καταπίεσης. οἱ γνώριμες καὶ ἀκατάβλητες ἐκείνες δυνάμεις, ποὺ ἀνέ-
στησαν τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων καὶ θὰ δλοκληρώσουν ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Νότο τὴν ἐθνικὴν
τοῦ ἀποκατάστασιν. Οἱ ἀκρίτες τῆς Ἡπείρου, ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ μαζὺ τους, οἱ
ἐλεύθεροι συνειδήσεις ὅλου τοῦ κόσμου, περιμένουν τὶς μέρες αὐτὲς τὶς τόσο σκοτεινὲς
γιὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἱστορίαν μιᾶς αὐτοκρατορίας, τὴν ἀπόφασιν γιὰ τὴν τύχην ἑνὸς
ἀγωνιστοῦ τῆς ἐλευθερίας, τοῦ Μιχαὴλ Καραολῆ. Οἱ Ἕλληνες κι' ὅσοι πιστεύουν στὶς
αἰώνιες ἀξίες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ ζη-
λεύουν τὴν τύχην του: Σὲ ὅποια δῆποτε περίπτωσιν θὰ εἶναι αὐτὸς ὁ μέγας νικητὴς
θὰ εἶναι αὐτὸς ὁ ἀθάνατος!

ΤΟ ΔΙΔΑΓΜΑ ΤΟΥ ΔΡΙΣΚΟΥ

Τὶς μέρες αὐτὲς ἐφορτάσθη τυπικά, ἀλλὰ
πιο πολὺ οὐσιαστικά ἀπὸ τὶς συνειδήσεις ὅλων
μας, μιὰ ἐπέτειος. Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ ποι-
ητοῦ Μαβίλη. Συχνὰ ἀκούγονται οὐ παρόμοιες
περιπτώσεις τὰ συνήθη ἢ χ η ρ ἂ π α ρ ὁ μ ο ι α
τῶν ἐφορτολογίων. Ἄς ἀναλογισθοῦμε ὅμως ποιὰ
εἶναι ἡ προσφορά καὶ τὰ διδάγματα τοῦ θανά-
του του. Ἐχομε τὴν ἐντύπωσιν πὺς διατρανώνει
πρῶτα μιὰ βασικὴ ἀλήθεια, τῆς ὁποίας γίνονται
δυστυχῶς ἐπλήρη οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι
τοῦ καιροῦ μας: πὺς τὸ πνεῦμα δὲν εἶναι μιὰ ἐν-
νοια ἀνεξάρτητη, ἀσύνδοτη, μικρόχαρη, ἐγωκεν-
τρικὴ, ἀλλὰ ὑπηρετεῖ πάντα μιὰν ἀποστολὴν καὶ
στὴν περίπτωσίν μας τὴν ἱερώτερην ἀπὸ ὅλες, τὴν
ιδέα τῆς πατρίδας. Αὐτὴ ἡ ἀποστολὴ σιτάθηκε
σκοπὸς τῆς ζωῆς καὶ τῆς λύρας του ἀλλὰ καὶ
εὐχὴ νὰ γίνῃ καθὼς λέγει γιὰ τὸν Χ ἄ ρ ρ ι ς—τὸ
θύμα τῶν Πέντε Πηγαδιῶν—π ο ι η τ ῆ ς κ α ι
μ ἄ ρ τ υ ρ α ς ἄ ν τ ἄ μ α.

Τὰ εἶπε αὐτὰ μάλιστα καὶ πορευθῆκε αὐτὴ
τῇ στενωπῶν ἑνας ἄνθρωπος ποὺ ποτίσθηκε μὲ
τὴν ἀπαισιόδοξον σοφίαν τοῦ Σοπενχάουερ. Τὴν
εὐχὴν του τὴν ἐπροφάραισε ἡ μοιραία σφαῖρα
τοῦ Δρίσκου. Ἔτσι γιὰ μᾶς τοὺς Ἡπειρώτες εἰ-
δικώτερα προβάλλει σὰν ὁ ἐμψυχωτὴς τῶν δε-
σμῶν μὲ τοὺς Ἑπτανησίους συγκεκριμένα—δε-
σμῶν γνωστῶν καὶ ἀπὸ τὶς διώξεις τοῦ Ἀλῆ

Πασᾶ—ἀλλὰ οὐσιαστικώτερα προβάλλει σὰν γέ-
φυρα εὐγενοῦς, πολιτισμένου πνεύματος ποὺ κα-
τεκύρωσε ὁ Σολωμός, μὲ τὴν κλέφτικὴν παράδοσιν
τοῦ Ἑθνους ποὺ μήτρα τῆς ὑπῆρξε ἡ Ἡπείρος.
Ἐπομένως ἑνα δίδαγμα ἀκόμη, παρ' ὅλη τὴν θη-
τεῖαν μας στὰ σύγχρονα καὶ στὰ ξένα δὲν πρέ-
πει νὰ ξεχνᾶμε, λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ διανοίᾳ, τὰ
πάτρια χώματα. Ἄς θυμηθοῦμε ἐδῶ τί ἐγράφε
ὁ Μαβίλης στὸν Τερτσέτη: «Τὸ ἔθνος, ἔλεγε,
ζητᾷ ἀπὸ μᾶς τοὺς καρπούς τῆς δικῆς μας δια-
νοίας, ντυμένους ἐθνικά». Τὸ σημεῖωμα ἀφιερῶ-
νεται σ' ὅποιον ἀκόμη: ἐννοεῖ νὰ καίει ἀχρηστα
λιβανωτὰ στὸ δόγμα τῆς τ ἔ χ ν η ς γ ι ἂ τ ῆ ν.
τ ἔ ρ ψ η τ ο ὕ π α ι χ ν ι δ ι ο ὕ καὶ σ' ὅποιον
νομίζει πὺς μπορεῖ νὰ ἀγνοήσει τὴν παράδοσιν
μας ψιττακίζοντας κακοχωνευμένες ἐπιδράσεις τῆς
Εὐρώπης. Τέτοιες μέρες ἄς τοὺς φρονηματίσει
τοῦλάχιστον ὁ αἱματωμένος Δρίσκος τοῦ Μα-
βίλη.

Γ.Κ.Δ.

ΟΙ ΚΙΝΗΤΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ

Διαβάσαμε τὴν εἰδησιν πὺς τὸ ἀρμόδιο τμή-
μα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καταβάλλει προ-
σπάθειες γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς λειτουρ-
γίας τῶν Βιβλιοθηκῶν κατὰ τρόπον ποὺ νὰ ἐξυ-
πηγετεῖται ὁ σκοπὸς τῆς ὑπαρξῆς των ἀλλὰ καὶ

νά δικαιώνεται ή άποστολή του βιβλίου. Είναι γεγονός πώς στον τόπο μας πολύ λίγες βιβλιοθήκες υπάρχουν. Κι' αυτών όμως το πλαίσιο κινήσεως είναι πολύ στενό. Ένα μικρό μέρος από τον πληθυσμό των άστικων κέντρων ωφελείται. Ο άγροτικός κόσμος που είναι ή σπονδυλική στήλη του Έθνους δε γνωρίζει το βιβλίο, είναι ξένος προς κάθε πνευματική κίνηση. Αυτό έχει σα συνέπεια από τη μιά μεριά να είναι βυθισμένος σε νάρκη πνευματική κι' από την άλλη να μένη άμέτοχος σε κάθε εξέλιξη που έχει σχέση με την εργασία του προς ζημία και αυτού του ίδιου αλλά και του συνόλου γενικότερα. Σκέψη του άρμόδιου τμήματος του Υπουργείου Παιδείας είναι να φέρη σε άμεση επαφή το βιβλίο με το κοινό και ιδίως με τον άγρότη, δημιουργώντας κινητές βιβλιοθήκες και άτμόσφαιρα τέτοια που να κίνη τον τελευταίο να αγαπήση το βιβλίο και να ενδιαφερθή για το περιεχόμενό του. Όταν αυτό πραγματοποιηθή ή προσπάθεια σίγουρα θα πετύχη. Φθάνει να γίνη ή αρχή. Τα ενδιαφέροντα που θα ξυπνήσουν θα δημιουργήσουν σιγά-σιγά παράδοση τέτοια που θα είναι αδύνατη ή διακοπή της συνεχείας της. Πρέπει όμως να γίνη ή αρχή, ή καλή αρχή. Κι' αυτήν περιμένουμε να τη δούμε το συντομότερο. I.N.N.

*

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ Ε.Ι.Ρ.

Η έναρξη της συνεργασίας του Έθνικού Ίδρύματος Ραδιοφωνίας με τον Ραδιοφωνικό μας Σταθμό έγινε δεκτή από τους Ήπειρώτες με ιδιαίτερο ένθουσιασμό. Μολονότι οί καινούργιες έκπομπές δεν έχουν ακόμη ρυθμισθή όριστικά —ή συνεργασία άρχισε μόλις στις 24 Νοεμβρίου—, απ' ό,τι μεταδόθηκε ως τώρα μπορούμε να ελπίσουμε ότι το καινούργιο πρόγραμμα του Ε.Ρ.Σ.-Ε.Δ.Η. θα ανταποκριθή άπολύτως στις πνευματικές ανάγκες και στην πνευματική ώριμότητα των Ήπειρωτών.

Έκτός όμως από τις έκπομπές κλασικής μουσικής, εκτός από τα θεατρικά έργα—έρμηνευμένα από εξαίρετους καλλιτέχνες—ή προσφορά αυτή του Έθνικού Ραδιοφωνικού Σταθμού θα άπλωθή—και πρέπει να άπλωθή—σε τομείς που μās ενδιαφέρουν ιδιαίτερα. Η καθιέρωση π.χ. ενός ήμιώρου την εβδομάδα με έκλεκτες σελίδες της Ήπειρωτικής Λογοτεχνίας, πιστεύουμε πως θα συντελέση όχι μόνο στη γνωριμία, αλλά και στην αγάπη των άκροατών προς τους παλιούς και σύγχρονους λογοτέχνες μας. Η παιδευτική και ψυχαγωγική σημασία των σελίδων αυτών—που ή ραδιοφωνική προσαρμογή τους στην Αθήνα θα έγγυάται για την πληρότητα και τελειότητά τους—δεν χρειάζεται να τονισθή.

Εξ άλλου ειδικές λαογραφικές και ιστορικές έκπομπές θα γίνουν ευμένεστατα δεκτές και θα επικροτηθούν άνεπιφύλακτα από το κοινό μας και άσφαλώς δεν θα παραλείψουν οί άρμόδιοι του Ε.Ι.Ρ. να ικανοποιήσουν τη δικαιολογημένη, άλλωστε, αυτή άπαίτηση των Ήπειρωτών.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Χρυσάνθη Ζιτσαλας: «Δυρικοί δρόμοι» 1955.

Η κ. Χρ. Ζιτσαλα με τους «δυρικούς δρόμους» της μάς χαρίζει μιá νέα ποιητική συλλογή, όπου έκδηλώνονται και πάλι τα τρυφερά γυναικεία αισθήματα της αγάπης, είτε σε νοσταλγία, είτε σε φιλία, ή στοργή, ή πάθος μερικεύεται ή αγάπη της. Παράλληλα όμως παρουσιάζεται μιá διάθεση επιστροφής προς τα πάτρια χώματα, προς τον τόπο, που άγιασαν ό πόνος και ή ύπομονή χιλιάδων γυναικών της Ήπειρου ύφαινοντας με την καρτερία τους τον πέπλο της άρετής της Ήπειρώτισσας.

Στά ποιήματα αυτά ή ποιήτρια σα να δείχνεται περισσότερο φλογερή και περισσότερο μετωμένη από ανθρώπινη πείρα, περισσότερο έτοιμη να συμμερισθή τους καημούς των άλλων γυναικών. Καί είναι τό σημείο που δείχνει μιá πλατύτερη και βαθύτερη θεώρηση της ζωής!

Κοπιázετε, φίλοι και δικοί — μεταλαβιά ή
[σταλίζω
να σās κεράσω τό κρασί που στείλαν απ' τη
[Ζίτσα.

Καλοί μου, συμπάθατε με για τούτα π' άρα-
[διάζω.

Παράξενα με βλέπετε, δύσκολα τὰ ξηγάτε,
ξενοτοπίτες είσαστε και δέν πολυγορικόατε,
τι έγω παραλοίστηκα κι' άλλα άντι άλλα λέω
μέθησα άκέμα πριν τό πιω και μιá γελώ,
[μιá κλαίω.

Δέν είναι καθόλου άδυναμία αυτή ή επιστροφή. Τουναντίον δείχνει μιá προέκταση από τό ύποκειμενικό στο άντικειμενικό, από τό τραγούδι του έγω στο τραγούδι της όλότητας. Τη νοσταλγία της πάτριας γής την τραγούδησαν ποιητάι σάν τον Παλαμά και σάν τον Μαλακάση. Από μιá τέτοια νοσταλγία έμπνευσμένος μάς έδωσε κι' ό Κοτζιούλας μερικούς από τους καλύτερους στίχους του. Η κ. Ζ., που και με τὰ διηγήματά της τώρα τελευταία παρουσίαζε με άρκετή επιτυχία την Ήπειρωτική ζωή και την Ήπειρώτισσα γυναίκα, θα κερδίση πολλά άν συνεχίση λαβεύοντας στο στίχο σάν σε μάρμαρο μορφές που τις έξωράισε ό πόνος ή ό θρύλος.

T. Σ.

*

Μιχ. Περάνθη: «Ο Άμαρτωλός (Κ. Καβάφης)—Μυθιστορηματική βιογραφία. Αθήναι 1953.

Η μυθιστορηματική βιογραφία είναι ένα λογοτεχνικό είδος που άπαιτεί, για τους καλλιεργητάς του, τη συνύπαρξη πολλών προϋποθέσεων. Ο συνθέτης πρέπει πρώτα να κατέχη στην έντελεια τό έργο του συγγραφέα που άναλαμβάνει τη βιογράφηση, και όλης της σχετικής μ' αυτό βιβλιογραφίας, όπως επίσης πρέπει να γνωρίζει και τη ζωή του, και στις ελάχιστες, αν είναι δυ-

νατόν, λεπτομέρειες. Χρειάζεται προς τούτο μελέτη σοβαρή και ύπομονη, που λίγοι λογοτέχνες μπορούν να την έχουν. Αυτό φυσικά δεν άρκει. Ο ψυχρός μελετητής ενός έργου είναι αδύνατο να προχωρήσει στη σύνθεση αν δεν έχει την ικανότητα της διείσδυσης στο κλίμα και την ατμόσφαιρα μέσα στην οποία έζησε και έδημιούργησε ο συγγραφέας. Τούτο είναι έργο ψυχολόγου και τέτοιος επιβάλλεται να είναι ο ταχυντής του είδους αυτού. Απαραίτητη τέλος προϋπόθεση για την επιτυχή ολοκλήρωση μιας τέτοιας προσπάθειας είναι το χάρισμα της σύνθεσης σ' ένα σύνολο όλων των επί μέρους στοιχείων. Παράγοντας βασικός γιατί χωρίς ούτόν όλα θα έμεναν «λιθοί και πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως έρριμένα».

Ο κ. Μ. Περάνθης με τα κείμενά του μάς έχει πείσει πως όχι μονάχα συγκεντρώνει όλα αυτά τα χαρίσματα, μα πως ή κάθε νέα του εργασία είναι και μια προσφορά μεγάλης σημασίας για τα νεοελληνικά γράμματα. Κι' άκόμα πως δικαιοματικά διεκδικεί τον τίτλο του μοναδικού εκπρόσωπου του είδους της μυθιστορηματικής βιογραφίας στον τόπο μας.

Έχω διαβάσει και τον «Τσέλιγγα» του Περάνθη—όπου με τόση δύναμη περιγραφής εξιστορείται μέσα στο πλαίσιο που έζησε και κινήθηκε το δράμα του «τραγουδιστή του χωριού και της στάνης»—και τον «Κοσμοκαλόγηρο» που μου μετέγγισε το σπαραγμό μιας ψυχής πλασμένης να γκρεμίζει μόνη της τα όνειρα που ή ίδια έσχησε. Γι' αυτό με ιδιαίτερο ένδιαφέρον εντρύφησα στις σελίδες του «Άμαρτωλού» του. Όμολογώ πως στάθηκα περισσότερο στο βιβλίο αυτό. Κι' ο λόγος δεν είναι δυσεξήγητος. Στις προηγούμενες βιογραφίες οί ήρωές του όσο κι' αν κινούνται σε μια ατμόσφαιρα που έγγιζει πολλές φορές το όρια του τραγικού, όσο κι' αν μάς ξαφνιάζουν συχνά με τη στάση τους, όμως είναι άπόλυτα κατανοητοί στον άναγνώστη γιατί είναι άνθρωποι φ υ σ ι ο λ ο γ ι κ ο ί. Αυτό δεν συμβαίνει με τον Καβάφη, τον «άμαρτωλό». Είναι γνωστό το έκνομο πάθος του αυτό που τον έκανε να ζή μια ζωή όλότελα δική του, να ζή τες περισσότερες φορές στο περιθώριο της ζωής, να ύποκρίνεται και να δημιουργή προπετάσματα καπνού γύρω από κάθε του έκδήλωση—άπόρροια του φόβου να μη κοινολογηθή το μυστικό της άμαρτίας του—κι' είναι γι' αυτό εύεξηγητες οί δυσκολίες που αντιμετώπιζει ο έρευνητής στην προσπάθειά του να μελετήσει όλες τις έκδηλώσεις της ζωής του για να μπορέσει να τοποθετήσει μέσα στο πλαίσιο της το έργο του. Κι' είναι άπόλυτα πιστευτός ο κ. Περ. γράφοντας πως δυσκολεύτηκε πολύ σ' αυτή την εργασία του. Άλλά ή δυσκολία που συνάντησε δεν ήταν μόνο αυτή. Ήταν και ή ανάγκη της αξιολόγησης ενός έργου και ή συνιαύτιση μιας ζωής, που κινήθηκε έξω από τα πλαίσια του καθιερωμένου ήθικου νόμου, με την έννοια της τέχνης. Πρόβλημα στο όποιο έπρεπε να δοθη άναπόφευκτα λύση. Άλλοιώς ή κρίση δεν θα'γε συνέπεια. Ο Περάνθης πιστεύω πως έδωσε τη σωστή έρμηνεία στο Κα-

βαφικό έργο. Το πάθος είναι το κίνητρο της ποιητικής δημιουργίας του. Αυτό είναι για τον Περ. το κλειδί της λύσης του προβλήματος. «Ο Καβάφης—γράφει—ξεκίνησε από δική του άφειτηρία. Και κρύβοντας άπεγνωσμένα τη διάστροφη κλίση του σε γενικούς και άόριστους συμβολισμούς, πέτυχε άνεπιδιώκτα μιάν άντιστοιχία με έποχές που δεν τις έμάντευσε... Δειλός ένώπιον του μέλλοντος, ένοχος έναντι του παρόντος κάνει περιοχή της καταφυγής του το παρελθόν... Υπογράφοντας την έπαίσχυντη συνθηκολόγηση, μάς διοχετεύει χωρίς μάταιο στόμφο, άπλά και λιτά, το τραγικό άπόσταγμα της ντροπής του. Μαζί με την έπίγνωση του αυτοέξευτελισμού του θα δώσει και τη συμβουλή της αξιοπρεπούς καρτερίας. Η έγκατάλειψη για το εύτελές και ή έφεση για το τέλειο συμβαδίζουν στο έργο του. Η πρώτη άποτελεί την άδυναμία του, ή δεύτερη το ιδανικό του. Θα έξομολογηθή την πληγή του, να λυτρωθή, άλλά θα διδάξει την πείρα του να λυτρώση...».

Δεν είναι ο Περάνθης ο πρώτος που δίνει την παραπάνω έρμηνεία στο «πρόβλημα» Καβάφη. Έχουν κι' άλλοι άσχοληθή μ' αυτό σε ειδικές μελέτες των. Ο Περάνθης όμως σύνθεσε μια εικόνα ζωής και πνευματικής δημιουργίας άπόλυτα ίσορροπημένη παρά τους τόσους σκοπέλους που είχε να παρακάμψη, παρά την ποιότητα των στοιχείων που είχε στη διάθεσή του, στοιχείων που χωρίς την ύπαρξη συνεκτικού δεσμού κι' έπαρκούς αιτιολόγησης θα συνέθεταν ένα τραγέλαφο. Αυτό νομίζω είναι κι' ή καλλίτερη άπάντηση στις άμφισβητήσεις που θα έγερθουν, άμφισβητήσεις που και στο μέλλον θα ύπάρξουν, γιατί ούτε στο μέλλον ο Καβάφης θα πάψη να είναι το «άντιλεγόμενον σημείο» μεταξύ των κριτικών...

Θάταν παράλειψη αν μιλώντας για το έργο του Περάνθη δεν έγραφα δυο λόγια και για το ύφος του συγγραφέα και τη γλώσσα του. Και τα δύο είναι τέτοια που δημιουργούν στον άναγνώστη τις πιο λεπτότερες συγκινήσεις, που του κρατούν το ένδιαφέρον άδιάπτωτο άπ' την αρχή ως το τέλος, που τον κάνουν με μια λέξη σκλάβο του κειμένου που κρατεί στα χέρια του. Λίγοι νεοέλληνες συγγραφείς έχουν να παρουσιάζουν αυτό το άμετρο πλήθος των έκφραστικών άποχρώσεων, αυτή την καθαρότητα του ύφους, αυτό το επίτευγμα της γεμάτης ποίησης ατμόσφαιρας. Γι' αυτό, έπαναλαμβάνω, κάθε νέο του βιβλίο είναι και μια προσφορά στα έλληνικά γράμματα.

ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

*

Χ ρ ή σ τ ο υ Σ ο λ ο μ ω ν ί δ η: «Η Ιατρική στη Σμύρνη» Άθήναι 1955.

Δεν είναι έργο του φιλολόγου το ν' άσχοληθή με ζητήματα της Ιατρικής έπιστήμης. Άλλά το βιβλίο του κ. Σολ. άναφέρεται κυρίως στη Σμύρνη και όχι στην Ιατρική. Ο ίδιος δεν είναι γιατρός. Είναι πολιτικός, νομικός το έπάγγελμα και άνθρωπος των γραμμάτων. Η Ιατρική τον

ένδιαφέρει σάν ένα λειτουργήμα κοινωνικό και ανθρωπιστικό, σάν ένα μέρος του όλου πολιτιστικού επιπέδου μιᾶς κοινωνίας. Πολύ ένδιαφέρουσες είναι οἱ πληροφορίες του κ. Σ. γιά τήν Ιατρική στή Σμύρνη καί γιά τά ἀσκληπιεία της κατά τήν ἀρχαία ἐποχή, πού δίνονται στοῦ πρώτου —σάν προλογικό— κεφάλαιό. Ντοκουμενταρισμένες ὄχι μόνο μέ τή νεώτερη βιβλιογραφία, ἀλλά καί μέ χωρία ἀρχαίων συγγραφέων καί ἀποσπάσματα ἐπιγραφῶν, ἀποτελοῦν πολύτιμο κεφάλαιο τῆς ἱστορίας του Ἰωνικοῦ πολιτισμοῦ στήν κλασσική ἐποχή.

Ἡ ἱστορία του γραικικοῦ νοσοκομείου Ἰδρυμένου δυό σίῶνες πρὶν ἀπὸ τή μοιραία κατάρρευση τοῦ 1922 μᾶς παρουσιάζει μιὰ Σμύρνη ἀνεπτυγμένη καί πολιτισμένη, ὅπου οἱ Εὐρωπαῖοι μαζί μέ τοὺς Ἕλληνες ἀποτελοῦν τὰ κύρια ἐκπολιτιστικά στοιχεῖα τοῦ τόπου.

Θλιβερὴ εἶναι ἡ ἱστορία τῶν ἐπιδημιῶν στή Σμύρνη καί στήν Ἀνατολή. Ὁ σ. δίνει χρονολογίες καί ἀριθμοὺς θυμάτων τῶν ἐπιδημιῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους μποροῦν νὰ βγοῦν ὠρισμένα συμπεράσματα. Στὴν ἐπιδημία π.χ. τοῦ 1818 πέθαναν στή Σμύρνη 5.000 ἄτομα (πληθυσμὸς Σμύρνης 130.000). Ἐπὶ 58.000 Ὀθωμανῶν τῆς Σμύρνης πέθαναν 4000. Ἐπὶ 48.000 Ἑλλήνων μόνον 450 νεκροὶ καί ἐπὶ 8.000 Ἰουδαίων 457 νεκροί. Οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ ἀριθμοὶ δείχνουν τὴν διαφορὰ τῶν λαῶν, γιατί δὲν ἦταν εὐμενὴς ἡ ἀρρώστια στοὺς Ἕλληνες καί δυσμενὴς στοὺς Τούρκους καί στοὺς Ἑβραίους, ἀλλὰ τὰ μέσα τῆς καταπολέμησης ἦταν ἀνώτερα στοὺς δικούς μας.

Κατὶ τέτοιες λεπτομέρειες λένε πολλὰ φορὲς πολὺ περισσότερα γιά τὴν κοινωνικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐναντὶ τῶν ἄλλων, ἀπ' ὅ,τι θὰ ἔλεγαν ἄρθρα ὁλόκληρα.

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἱστορικὴ ἀνασκόπηση τῆς ἱατρικῆς σάν κοινωνικοῦ λειτουργήματος στή Σμύρνη. Ἀλλ' ὁ κ. Σ. συνεχίζει μέ τίς γητεῖες καί τὰ γιαιτροσόφια καί δὲν θεωρεῖ ἄσκοπο νὰ κάνῃ λόγο καί γιά τοὺς γιαιτροὺς πού ἐξήσαντο τὴ Σμύρνη (καί νὰ τοὺς ἀναφέρῃ μάλιστα ὀνομαστικά) καθὼς καί γιά τὰ φαρμακεῖα τῆς Ἰωνικῆς πρωτεύουσας.

Παράξενο ένδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ γητεῖες καί τὰ γιαιτροσόφια. Μερικὰ πρακτικὰ φάρμακα δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶχαν καί νὰ ἔχουν πραγματικὲς θεραπευτικὲς ιδιότητες, ἀφοῦ τὰ δοκίμασε καί τὰ ἐπεδοκίμασε ἡ ἀνθρώπινη πείρα. Ἀλλὰ τὰ γητέματα ἀνήκουν τελείως στὸν κόσμον τοῦ «παραλοῖσμου» καί θὰ μᾶς θύμιζαν μόνο μακρινὲς προϊστορικὲς ἐποχές, ἂν ὁ ἀνθρωπος δὲν ἦταν τόσο ἀτελής ἢ καί δειλὸς μαζί ἐναντὶ τῶν ἀσθενειῶν, ὥστε συχνὰ νὰ ἐφαρμόζωνται καί σήμερα.

Τ. Σ.

*

Μαρία Φαλαγγᾶ — Γεωργίου: «Γυμνὴ Ψυχὴ», Ἀθῆναι 1952.

Εἶναι ἡ τρίτη ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Μαρίας Φαλαγγᾶ. Τὰ θέματά της γυρνᾶ, σάν ὕλικό, ἐνσωμα-

τωμένος σκελετός, χωρὶς συγκεκριμένες ὑποθέσεις, τρέφονται ἀπὸ μιὰν ὕλη συναισθημάτων, μέ ἐπιδύωξη ἄμεση τῇ δημιουργίᾳ ποιήσεως ἀτμοσφαίρας. Δὲν ἔχομε λοιπὸν μνήμη ἀπὸ βιωμένα γεγονότα, ἀλλὰ καταστάσεις μιᾶς ψυχῆς πού σχηματίζει μικρὲς λίμνες ἀπὸ λέξεις σάν αὐτές: πλήξη, ἀνία, φυχὴ, νοσταλγία, νύχτα. Ἡ Μαρία Φαλαγγᾶ, πού ἄλλοτε μᾶς συνήθισε καί σὲ τόνους αἰσιόδοξους, φαίνεται πῶς τώρα συμμαζεῦεται, σάν ὁ καρπός, γύρω ἀπὸ ἓναν πυρήνα, ξανά στοὺς χώρους τῆς πρώτης καταγωγῆς της, πού εἶναι ἡ ποίηση τοῦ μεσοπολέμου, ὅπου τὴν ἔχει μύσει ἡ γνώριμη φωνὴ τῆς Πολυδούρης. Ὅ,τι ὑπῆρχε σάν ἀνεκπλήρωτη, πικρὴ προσδοκία στὸν Ν. Λαπαθιώτη, ἡ Πολυδούρη τὸ ἔσκαψε πιὸ βαθειά, ἐνῶ ἀπεναντίας δηλωτικὰ ἀλάφρωσε ὅτι ὑπῆρχε σάν τραγικὴ μοῖρα στὸν Καρωτάκη. Μαθήτρια εὐεπίδεκτη τῆς Μ. Πολυδούρης, παρουσιάζεται καί ἡ Μ. Φαλαγγᾶ. Ἐχει τὴν ἀβουλία νὰ πλάθει εὐκολὰ σύμβολα καί τὴν ἀδυναμία ἢ λέξη της νὰ γίνεται δονκιχώτης μιᾶς ἐννοίας πού ἀντηχεῖ χωρὶς εἰλικρίνεια:

Χτυπᾷ ὁ ἀγέρας τὰ παράθυρά μου
καί δὲν ἔχω φωτιὰ στὴ χειμωνιά μου...
Βογγᾶ ὁ ἀγέρας, καί σαλεύει ἐντὸς μου
ὁ βόγγος κι' ὁ καῦμός ὅλου τοῦ κόσμου.

Εὐτυχῶς, πού σ' ἄλλες σελίδες ἡ ποιήτρια αἰσθάνεται πιὸ ἐλεύθερη καί γεμάτη προετοιμασίες καί μελλοντικὲς προοπτικὲς. Εἶναι εὐτύχημα γιατί, ὅλα αὐτὰ τὰ μαῦρα στίγματα, ὁ κόσμος τῆς ἀπαισιοδοξίας κατάντησε νὰ γίνῃ κοινὸς τόπος συνώνυμος μέ τὴν ἴδια τὴν ποίηση καί συνεπῶς κάποτε μιὰ ἀνώφελη ψευδαίσθηση τῶν ποιητῶν. Χρειαζόμαστε διέξοδα καί εὐτυχῶς σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ τελευταῖα ποιήματα τῆς συλλογῆς τὰ ὑποδηλώνει ἡ ποιήτρια. Πρὸς αὐτοῦ πρέπει νὰ κινηθεῖ στὸ μέλλον καί ἐπίσης πρὸς μιὰ πυκνότητα καί πρωτοτυπία ἰδεῶν καί τεχνοτροπίας, πρὸς μιὰν φραστικὴν ἐλλειπτικότητα, ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ νέα μορφή τοῦ λόγού καί ὅπου φαντάζομαι, θὰ στραφεῖ τελικῶς μέ τὴν δόκιμη πείρα της ἡ Μ. Φαλαγγᾶ.

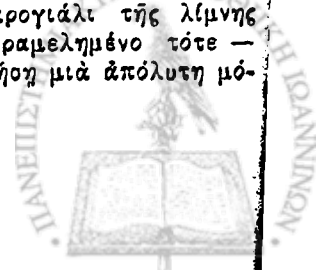
Γ. Κ. Δ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ (1923—33)

Εἶναι θολὴ ἡ μνήμη καί δὲν θὰ μπορέσω ἴσως νὰ δώσω μιὰ μικρὴ σειρὰ ἀναμνήσεων ἀπ' τὰ 1923—33 τῆς πόλης πού κοιτώντας τὴν ἀπ' τὸ λόφο τοῦ Βελισσαρίου σοῦ δίνει τὸ σχῆμα ἐνὸς ἀητοῦ μ' ἀνοιγμένα φτερά.

Σάν πρωτοπῆγα στὰ Γιάννενα, θυμᾶμαι ἀκόμη μερικὰ συνεργεῖα στρατιωτῶν πού οἰήνοντες μέ τίς σκαπάνες τους τὰ διάσπαρτα νεκροταφεῖα τῶν Τούρκων διεμόρφωναν τὴ νέα πόλη. ἢ ὅποια —παρὰ τίς προσδοκίες— δὲν ἐξησφάλισε ἴσως τὰ πολὺ ὠραία πάρκα πού θὰ τῆς ἀξίζαν.

Θυμᾶμαι τὸ γραφικὸ ἀκρογιάλι τῆς λίμνης πίσω ἀπ' τὸ Κάστρο — παραμελημένο τότε — μὰ πρόθυμο νὰ σοῦ δημιουργήσῃ μιὰ ἀπόλυτη μό-

νωση και να σε κάνη να τή στοχαστῇς για θάλασσα, θωρώντας τ' ἀφροσπεφάνωτα πράσινα κύματα (σημείο) πού τῆς χάριζε ὁ θορηᾶς . . .

Καί θυμᾶμαι, ὄχι μόνο τὰ κάλλη τῆς πού ἦσαν οἱ Ἀμπελόκηποι με τῇ φλόγινη δύση, ἡ δουλικὴ ἀποθέωση τοῦ κάμπου τῆς Ραφίστας καί τὸ νυχτερινὸ χρυσόφως τοῦ περασμένου φεγγαριοῦ στὴ λίμνη τῆς. μὰ καί τὸν ὀνειρᾶνιον λιμνόδρομον — ἰδιόρρυθμον, χαριτωμένον καί μοναδικόν — λές — κάτω ἀπ' τὴν ἐπιβλητικὴ παρουσία τοῦ Μιτσικελιοῦ, με τίς ἕνα σωρὸ ξύλινες γεφυροῦλες, τίς ἱτιές καί τοὺς καλαμιῶνες πού ἀκολουθώντας τον θαρροῦσε πῶς θὰ σὲ περάσῃ σ' ἕνα ὁμορφο παλάτι, ὅπως φάνταζε ἀπὸ μακρὰ τὸ ἐγκαταλελειμμένο πέτρινο κτήριο τοῦ Περάματος.

Ἀλλὰ με τίς θύμησης αὐτὲς ξεχάστηκα . . . Γιατί σκοπός μου δὲν εἶναι νὰ κρούσω τίς χορδὲς τῆς νοσταλγίας, πού κρατῶ ἀλήθεια στὴν καρδιά μου για τὰ Γιάννενα, ἀλλὰ σὰν σὲ σύντομο σχεδιάσμα νὰ περιγράψω τὴν πνευματικὴ κίνησή τους, πού ἀκριβῶς ὑποπεύομαι ὅτι τὴν παρηκολούθησα.

Καί θυμᾶμαι μιὰ διάλεξι τοῦ ποιητῆ Ἀθάνᾳ στὸ Δύκειο τῶν Ἑλληνίδων στὰ 1925 για τὴν ποίηση, τὴν ὁποία θεωροῦσε τοποθετημένη στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδος τοῦ λόγου. Ἡ τότε ἐπίσκεψις στὰ Γιάννενα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ μας κ. Ἀθάνᾳ, θὰ ἦτο ἀσφαλῶς ἐκεῖνη πού τοῦ ἐπέτρεψε ἀργότερα νὰ τὰ ὑμνήσῃ στὸ ὑπέροχο ποίημά του «Γιάννενα».

Μὲ ρωτᾶς, ἂν θυμᾶμαι τ' ἀξέχαστο
πλάνημά μας στὰ γέρικα κάστρα . . .
Τὰ δρομάκια στενά, στὰ σπιτάκια τους
ἡ Γιαννιώτικη ἀστραφτε πᾶστρα.
Τὰ τζαμιὰ γραφικά, οἱ μιναρέδες τους
νὰ λογχίσουν ξαμῶνανε τ' ἄστρα.

Μὲ ρωτᾶς, ἂν θυμᾶμαι τ' ἀξέχαστο
πλάνημά μας στὴν ὁμορφὴ χώρα . . .
Χίλιοι θρύλοι παντοῦ μᾶς κυκλῶνανε
κι' ὁποῖος εἶχε ἀλαφρόν ἦσκιο ἐθώρα
ἀπ' τὴ λίμνη ἢ Φροσύνη νὰ ὑψώνεται
λυγερή, λαμπερή, λευκοφόρα.

Μὲ ρωτᾶς, ἂν θυμᾶμαι τ' ἀξέχαστα.
Μὲ ρωτᾶς, ἂν θυμᾶμαι τὰ αἰώνια !
Ἡ ψυχὴ μου δὲ λείπει ἀπ' τὴ λίμνη σας
κι' ἄς περνοῦνε τῆς νειότης τὰ χρόνια.
Τὸ χειμῶνα τὴ φέρνουν οἱ ἀγριόπαπιες . . .
Τὸν Ἀπρίλη τὴ φέρνουν τ' ἀηδόνια . . .

Ἀνεξάρτητα με τ' ἀνωτέρω δὲν θυμᾶμαι στὰ Γιάννενα καμμιᾶν ἐντονὴ φιλολογικὴ κίνησι. Οἱ Χρηστοβασιλῆς καί Πελερέν εἶχαν ἐθραιώσει εἰν' ἀλήθεια τὴ θέσι τους στὰ γράμματα. Ἀπ' τοὺς δύο ὁ πρῶτος, πολιτευόμενος, ἐβγαζε με εἰδησεογραφικὴ ὕλη τὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία», ἐνῶ ὁ δεύτερος ἀρκεῖτο νὰ δημοσιεύῃ ἕνα ποίημα στὸ δεξιὸ ἄκρο τῆς «Ἡπείρου» του. Ἀπ' τίς δύο ἄλλες καθημερινὲς τὸν «Κήρυκα» καί τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἠχώ» ἡ δευτέρη ἐπροθυμοποιεῖτο νὰ δημοσιεύῃ ἀδιακρίτως ἡλικίας πρωτόλεια νέων, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Γ. Κοτζιούλας, Δ. Γα-

λάνης, Ἀθ. Παπαθανασίου, Β. Βακατάτης, πού ἐξέδωκαν κατόπιν ποιητικὲς συλλογὲς κι' ἀπ' τοὺς μεγαλύτερους οἱ Π. Δεκάντας, Σπ. Μουσελῆς καί Ἀλκή Μυροίνης.

Ἕνα περιοδικὸ προσκοπικὸ — φιλολογικὸ ἦτο καί ἡ «Ἀναγέννησις» τοῦ Γ. Βαβαρέτου. Εἶναι κρίμα πού δὲν περιέλαβε ὅλη τὴν ἐκπληκτικὴ δράση πού ἐσημεῖωσε ἐκεῖνη ἡ μικρὴ ομάδα τῶν Γιαννιωτοπροσκόπων ὑπὸ τὴν ἐμπνευσμένη ἀρχηγία τοῦ κ. Βαβαρέτου. Γιατί για νὰ μὴν περριτολογῶ, στὰ 1923 πού ἡ ὀρειδασία στὴν Ἑλλάδα ἦταν στὰ σπάργανα, οἱ πρόσκοποι τῶν Γιαννίνων εἶχαν πατήσῃ τίς κορυφὲς τῆς Ὀλύμπιας καί τοῦ Μιτσικελιοῦ καί εἶχαν γνωρίσει πεζοπορώντας τὸ πλεῖστον τῆς Ἡπείρου. Στὰ 1926 με πεζοπορία ἀπ' τὸ Ντουραχάνι μέχρι Μετεώρων καί Καλαμπάκας καί ἐν συνεχείᾳ με τὸ οἰδηρόδρομο μέχρι Θεσσαλονίκης κι' ἐκεῖθεν ἀτμοπλοικῶς μέχρι τὸν Πειραιᾶ καί τὴν Πρέβεζα εἶχαν πραγματοποιήσει ἕνα τουριστικὸ ἄθλο, στὰ δὲ 1927 κατῴρθωσαν νὰ περιοδεύσουν καί ὁλόκληρὴ τὴν Πελοπόννησο.

Ἀλλὰ για νὰ ἐπανεέλθωμε στὸ θέμα μας ἕνα ὀγκῶδες περιοδικὸ σύγγραμμα τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» ἐκδίδονταν τακτικὰ καί κατεκάλυπταν τὸ κενὸ πού περιέγραφα.

Ἀνάμεσα στὶς πνευματικὲς ἐκδηλώσεις τῶν Γιαννίνων ἦταν καί τὸ παῖξιμο τοῦ θεατρικοῦ ἔργου τοῦ Γ. Πελερέν «ἡ Κίρκη» ἀπὸ περιοδεύοντα θίασο, καθὼς κι' ἡ ἐκδοσις στὰς Ἀθήνας τῆς ποιητικῆς του συλλογῆς «Ἐφαίστεια». Σημειῶνω καί τὸ πέρασμα τοῦ Βεᾶκη, πού δὲν ἔμεινε χωρὶς προσοχὴ ἀπὸ τοὺς μορφωμένους Γιαννιώτες, πού παρηκολούθησαν τίς παραστάσεις του.

Μιὰ ἄλλη ξεχωριστὴ φυσιογνωμία ἦτο ὁ ἀειμνηστὸς Κ. Καζαντζῆς πού ἔκαμε τοὺς μοναχικοὺς περιπάτους του στὴν πάνω πλατεῖα.

Ἀλλὰ καί κάποια δίκη θυμᾶμαι, λόγῳ δυσφημῆσεως ἐνὸς ἐρωτόληπτου τύπου, πού ἐστοίχισε λίγες μέρες φυλακὴ στοὺς Γιαννιώτες συγγραφεῖς τῆς θεατρικῆς Ἐπιθεώρησης «Ἡ ὥρα τοῦ Κάστρου». Ἐπίσης μιὰ διάλεξι «Περὶ Ἡπείρου» τοῦ Χρηστοβασιλῆ, καθὼς καί τὸ πέρασμα τοῦ Ἑλίου καί νομίζω τοῦ Π. Πικροῦ στὰ 1927.

Ἄλλ' ἐκεῖ πού θέλω νὰ ἐντοπίσω τίς ἀναμνήσεις μου εἶναι οἱ φιλολογικὲς βραδυὲς πού ἡ παρέα μου κατῴρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ. Χωρὶς δυσκολία 10 — 12 νέοι παρακαλέσαμε τοὺς Πελλερέν, Σούλην, Χρηστοβασιλῆν καί ἄλλους για νὰ μᾶς κάνουν μερικὰ μαθήματα κατὰ τίς συγκεντρώσεις μας. Ἔτσι ὁ πρῶτος μᾶς μίλησε γενικά για τὴν ποίηση, ὁ δεύτερος για τὴ λαογραφία καί τὴν τοπικὴ ἔρευνα κι' ὁ τρίτος ἀφοῦ διάβασε μερικὰ του διηγήματα μᾶς ἐξηγοῦσε τοὺς λόγους — ἐθνικοὺς πάντοτε — πού τὸν ἀνάγκασαν νὰ τὰ γράψῃ. Τιμητικὰ τὸν συνοδεύαμε στὸ δρόμο, ὅπου μᾶς ἔλεγε για πρόσωπα καί πράγματα τῆς ἐποχῆς του.

Δὲν ἀναπολῶ ἴσως τίποτ' ἄλλο. Φοβᾶμαι μάλιστα πῶς τὸ σημερινὸ σημεῖμά μου ὑπολείπεται ἀπὸ τοῦ νὰ σκιαγραφῇ τὸ διάστημα τῆς δεκαετίας πού ἐξῆρα στὰ Γιάννενα. Ἐθεώρησα ὁ-

μως καλό να εκθέσω τις άτελες αυτές λεπτομέρειες με την έλπίδα να εκτεθούν πληρέστερα από άλλον κανένα ειδικότερον. τώρα, όσο είναι καιρός.

ΜΙΧ. Κ. ΠΕΤΡΟΧΕΙΔΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

«ΜΙΑ ΠΡΟΣΦΟΡΑ»

‘Αγαπητή ‘Ηπειρωτική ‘Εστία,

Στο τελευταίο τεύχος σου (‘Οκτώβριος 1955) διάβασα με χαρά μου το σημείωμα «Μιά προσφορά», που γίνεται λόγος για μιάν άξιόπαινη καθ’ όλα, έξορμησή σου, που «σκοπεύει να ευνόησει τη γερύρωση του παρελθόντος με το παρόν, του Εὐρωπαϊκού πνεύματος με τα ‘Ελληνικά επιτεύγματα». ‘Εκφράζεται ακόμα η έλπίδα για ολοκλήρωση αυτής της προσπάθειας με μεταφράσεις και από άλλες ξένες φιλολογίες και προ παντός από την άστειρευτή αρχαία Γραμματεία μας.

Σ’ αυτό το τελευταίο θά σταθώ, πολύ σύντομα, γιατί πιστεύω πως η ωφέλεια που θά προκύψει από την τέτοια προσφορά θάναί αξιότιμη συμβολή για μιάν πνευματική προώθηση, για ένα δέσιμο με τις ρίζες μας, με το παρελθόν, μιάν ανασωρότηση απ’ τον πλούσιο χυμό της ζωντανής αρχαίας μας κληρονομιάς, που και στον τομέα της λογοτεχνίας στέκει ίδια δροσερή και πλούσια. Το αίμα ετούτης της μεγάλης καταβολής κυλάει στις φλέβες όλης της μεγάλης Εὐρωπαϊκής Γραμματείας και συντηρεί και ως τις μέρες μας και θά συντηρεί με τον πάντα νεανικό της παλμό τη γνήσια και πηγαία ανθρωπιστική λογοτεχνική διάθεση.

Ανισχυώς ο ‘Ελληνικός λαός δέν χάσκει τη δροσιά αυτής της πλούσιας κληρονομιάς. Δέν γεύτηκε τους χυμούς της—ή καλλίτερα τους γεύτηκε λιγότερο απ’ τους ξένους—έξ αιτίας που ο συντηρητισμός του λογισιασμού προσκολλήθηκε στους τύπους. Σήμερα ο’ όλον τον κόσμο γίνεται εύρος λόγος για την αρχαία κυρίως ποίηση και οε πολλές χώρες (και της ‘Ανατ. Εὐρώπης) κυκλοφόρησαν μεταφράσεις της μεγάλης μας ποιήσεως, με προσπάθεια τα κείμενα αυτά να γίνουν εύρυστα γνωστά στις λαϊκές μάζες. Θάταν λοιπόν σοβαρή και ασύγγνωστη παράλειψη να μὴ γίνει και στον τόπο που βλάστησαν και αντρώθηκαν οί δημιουργοί της ανάλογη προσπάθεια προς την ίδια κατεύθυνση.

Απ’ αυτή την άποψη η προσπάθεια της ‘Ηπειρωτ. ‘Εστίας θάναί μιάν ούσιαστική συμβολή στα ‘Ελληνικά γράμματα.

Με φιλικούς χαιρετισμούς

ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΚΟΝΤΟΜΙΧΗΣ

Λευκάδα 25/11/55

*

ΜΕΡΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

‘Αγαπητή ‘Ηπειρ. ‘Εστία

Είς το τελευταίον τεύχος σου Αίγυόστον—Σ) βρίου έ. έ. είδον δημοσιευόμενα μερικά πράγματα

τά όποια, νομίζω ότι χρήζουν διασαφήνσεως. Και ίδου αυτά:

I. Είς το άρθρον του κ. Ζ. Παπαθανασίου, προέδρου του Συλλόγου Ζαγορισίων ‘Αθηνών, υπό τον τίτλον: «Συμβολή στην ιστορία της Λαϊστας (Ζαγορίου)» δημοσιεύονται τα εξής εν σελίδι 779. «Στή θέση ‘Αβάλου» (στην περιοχή Παλαιοχωρίου Λαϊστας προς Πάδες) ο καπετάν Μέμπτας ή Τρίπας έδωκε μάχη φονική προς τον περιβόητο χριστιανομάχο Ζιζέλ—Μπέη και τον εξώντωσε απαλλάσσοντας το Ζαγόρι και το Μαλακάσι από την μάστιγα αυτή. Είναι σημαντικό, ότι πριν τον χτυπήση τον προειδοποίησε».

Είναι γνωστόν, ότι η θέσις ‘Αβάλος, εύρίσκεται εις την περιοχήν Βουσοχωρίου και δυτικώς αυτού, μεταξύ της ήμβουσοχωρίτικης κορυφής της Γκαμήλας και της Νεραϊδόβουσης—Βουσοχωρίου, ενῶ η Λαϊστα και περισσότερον το Παλαιοχώριον και οί Πάδες κείνται ‘Ανατολικώς και εις άποστασιν πλέον των δέκα ωρών απ’ αυτής.

‘Η εν λόγω άγρία συμπλοκή μεταξύ των βοηθουμένων υπό των Βουσοχωριτών «Κλεφτών» και του Τζινέλ—Μπέη έλοβε χώραν εκεί, η δε θέσις (κορυφή), ενθα έπεσεν ο περίφημος αυτός χριστιανομάχος φέρει το όνομά του μέχρι σήμερα. Δέν είναι δύσκολον να το έλέξη κανείς αυτό σήμερα συμβολευνόμενος οιονδήποτε ειδικον χάρτην η και έρωτιών και τοις κατοίκους των χωριών της περιοχής, μηδὲ της Λαϊστας εξακουμένης, διότι η θέσις ‘Αβάλος, είναι όρατή πανταχόθεν ως εύρισκομένη ύψηλά πλησίον των κορυφών της Τύμφης (Γκαμήλας).

II. Είς την σελ. 785 είδον φωτογραφίαν νέας, ένδεδυμένης σαρακατσάνικα και πλασσαρισμένης ως «Σαρακατσάνας της ‘Ηπείρου» γνωστής Γιαννιωτοπούλας εξ εκείνων, αίτινες κατά τας εθνικάς μας έορτάς παρελαύνουν η χορεύουν εις την Κεντρικήν Πλατείαν.

Νομίζω, ότι δέν χάνηκαν οί Σαρακατσάνες από τα Γιάννινα, δια να αναγκασθώμεν να πλαστογραφήσωμεν τοιαύτας...

III. ‘Επί τη εΐκαιρία δέν κρίνω άσκοπον να σημειώσω και τα εξής σχετικά:

Πρό καιρού ώργανώθη επιτυχώς εκθεσις φωτογραφιών του ένταῦθα ‘Ορειβατικού Συνδέσμου. Μεταξύ αυτών είδον και την φωτογραφίαν της «Νεραϊδόβουσης» Βουσοχωρίου με την εξής λεζάνταν: «Νεραϊδόβουση — Γκαμήλας — Πατίγκον». Βεβαίως ούτε η Νεραϊδόβουση ούτε η Γκαμήλα άνήκουν εις το Πατίγκον, μάλιστα η Νεραϊδόβουση απέχει εκ Πατίγκον 10 ώρας ενῶ εκ Βουσοχωρίου μιάν και μόνον ώραν. Γεννάται όμως το εξής ζήτημα: έχει το δικαίωμα ο καθείς και μάλιστα άνεγνωρισμένον Σωματεϊόν, του κίρους και της ιστορίας του ‘Ορειβατικού Συνδέσμου ‘Ιωαννίνων, να εξαπατῇ με άνακριβείας τούς επισκέπτας και θανμαστας του η τοις υποψηφίους όρειβάτας και εκδρομείς, και να τοις διδῇ ούτω λανθασμένα δοομολόγια; Νομίζω, εν προκειμένῳ, η αλήθεια πρέπει πάντοτε και να λέγεται και να γράφεται.

Εὐχαριστῶ δια την φιλοξενίαν.

Με άγάπην

ΓΕΩΡ. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΩΑΝ. Γ. ΖΩΗ

ΤΟ ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΣΤΑΔΙΟΝ

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἀθλητισμὸς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ ἄνευ τῆς υπάρξεως καταλλήλων ἀγωνιστικῶν χώρων. Ἡ Ἡπειρος ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀθλητικὴν της δραστηριότητα δὲν ἔχει ἀρκετοὺς τοιοῦτους χώρους, ὅσα δὲ γυμναστήρια ὑπάρχουν ἢ εἶναι τελείως ἀκατάλληλα ἢ παραμένουν ἡμιτελῆ. Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκει καὶ τὸ Στάδιον «οἱ Ζωσιμάδαι» τῆς πόλεως μας, τὸ ὁποῖον κατεσκευάσθη χάρις εἰς τὰς ἀόκνους προσπάθειάς καὶ τὸ θερμουργὸν διὰ τὴν Ἡπειρον ἐνδιαφέρον τοῦ ἐκλεκτοῦ τέκνου αὐτῆς Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κ. κ. Σπυρίδωνος καὶ θὰ ἀπετέλει πραγματικὸν στολίδι διὰ τὴν νεολαίαν μας ἐὰν ὠλοκληροῦτο. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν εἶναι τὴν ὥρην καὶ πρέπει νὰ στραφοῦν ὅλαι αἱ προσπάθειαι ἀρμοδίων καὶ ἀναρμοδίων καὶ παντὸς ἀγαπῶντος τὸν ἀθλητισμὸν. Τὴν ὥρην εἰς τὸ ζήτημα ἔδωκε πάλιν ὁ Μακαριώτατος, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη νὰ γίνῃ τὸ Στάδιον Ἐθνικὸν ὥστε νὰ μὴ στερηθῇ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ Κράτους. Ἀπαιτοῦνται ὠρισμέναι διατυπώσεις ἀκόμη ποὺ ἐλπίζομεν ὅτι συντόμως θὰ περατωθοῦν. Θὰ ἦτο ἀδικαιολόγητος οἰαδήποτε ἀδράνεια ἐν προκειμένῳ ἐκ μέρους τοῦ Δήμου καὶ τῶν Ἀθλητικῶν μας Σωματείων, διότι πρόκειται περὶ σοβαρωτάτου, διὰ τὴν νεολαίαν μας πρωτίστως, ἔργου.

Η ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Ἀπαντες οἱ διεξαχθέντες κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα ποδοσφαιρικοὶ ἀγῶνες ἦσαν ἐπισημοῦ χαρακτήρος. Συγκεκριμένως ἐπρόκειτο περὶ ἀγῶνων Πρωταθλήματος Ἡπείρου καὶ Κυπέλλου Ἑλλάδος. Ἐκ τούτων οἱ μὲν ἀγῶνες Πρωταθλήματος εὐρίσκονται εἰς τὸ τέρμα των, οἱ δὲ ἀγῶνες κυπέλλου μόλις ἤρχισαν. Ἐπραγματοποιήθησαν μέχρι τοῦδε δύο συναντήσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Ἀβέρωφ ἀπέκλεισε τὸν Ὀλυμπιακὸν Ἰωαννίνων, ἡ δὲ Νέα Νικόπολις Πρεβέζης τὸν Ἀτρόμητον. Δὲν ἔχουν εἰσέτι καθορισθῇ οἱ προσεχεῖς ἀγῶνες τῶν ἐναπομεινασῶν ἡπειρωτικῶν ομάδων.

Ὡς πρὸς τὸ πρωτάθλημα Ἡπείρου ἡ κατάστασις ἐμφανίζεται ὡς ἀκολούθως : Εἰς τὰ Ἰωάννινα προηγεῖται ὁ Ἀβέρωφ, ἀλλ' ἀπομένει εἰς ἀκόμῃ ἀγῶν, ὁ ὁποῖος θὰ κρίνῃ τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα(*). Εἰς Πρεβέζαν πρωταθλήτρια ἀνεδείχθη ἡ Νέα Νικόπολις καὶ εἰς Ἀρταν τὴν α' θέσιν ἔχει ὁ Ἀετός.

Ἀναλυτικώτερον τὰ μέχρι τοῦδε ἀποτελέσματα ἔχουν οὕτω :

Ἀτρόμ. — Ἀδέρ.	3 — 0	Ἰωάννινα (**)
Ἀετός — Ὀλυμπ. Α	3 — 1	Ἀρτα
Α. Ε. Π. — Νικόπ.	1 — 0	Πρεβέζα

Λευκ. — Τηλικρ.	2 — 0	Λευκάς
Ἀτρόμ. — Ὀλυμπ. Ι.	1 — 1	Ἰωάννινα
Νικόπ. — Α. Ε. Π.	3 — 1	Πρεβέζα
Ἀετός — Παναμδρ.	2 — 1	Ἀρτα
Τηλικρ. — Λευκ.	2 — 1	Λευκάς
Ἀβέρωφ — Ὀλυμπ. Ι.	2 — 0	Ἰωάννινα
Παναμδρ. — Ὀλυμπ. Α.	6 — 0	Ἀρτα
Ἀβέρωφ — Ἀτρόμ.	2 — 1	Ἰωάννινα
Ἀετός — Ὀλυμπ. Α.	2 — 1	Ἀρτα
Ν. Νικόπ. — Α. Ε. Π.	5 — 3	Πρεβέζα
Ἀτρόμ. — Ὀλυμπ. Ι.	1 — 0	Ἰωάννινα
Ἀβέρωφ — Ὀλυμπ. Ι.	2 — 1	Ἰωάννινα
Νικόπ. — Ἀτρόμ.	3 — 2	Ἰωάννινα (***)

Ἡ βαθμολογία τῶν ομάδων Ἰωαννίνων εἶναι ἡ ἐξῆς :

	ἀγ.	τέρμ.	βαθμ.
Ἀτρόμητος	4	5-4	9
Ἀβέρωφ	3	4-4	7
Ὀλυμπιακός	3	1-5	4

(*) Ἐκκρεμεῖ πάντως ἔνστασις ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος Ἀβέρωφ — Ἀτρομήτου

(**) Τόπος συναντήσεως.

(***) Οἱ δύο τελευταῖοι ἀγῶνες εἶναι κυπέλλου Ἑλλάδος.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

— Τὴν 13ην Νοεμβρίου εἰς τὴν Πρέβεξαν καὶ ἐνώπιον πυκνοτάτου ἀκροατηρίου ἐδόθη διάλεξις μετ' ὁμιλητὴν τὸν ἐκεῖ εἰσαγγελέα κ. Ζεγγινην καὶ θέμα: «Τὸ ἔγκλημα καὶ τὸ παιδί».

— Εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ἄλλοτε Ἑστιατορίου «Κωνσταντινούπολις» τῆς πόλεως μας ὁ νεαρὸς ζωγράφος Ἰωάννης Ζαμπίρας ἐξέθεσεν ἀπὸ τῆς 10ης μέχρι καὶ τῆς 16ης Νοεμβρίου τριάκοντα καὶ πλέον πίνακας ζωγραφικῆς.

— Τὴν 28ην Νοεμβρίου, ἐπὶ τῇ 43ῃ ἐπετείῳ ἀπὸ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ Λορέντζου Μαβίλη εἰς τὸν Δρίσκον, ἐτελέσθη φιλολογικὸν μνημόσυνον εἰς τὸν παρὰ τὴν Πλαμώτιδα χῶρον ὅπου ἡ προτομὴ τοῦ ἡρώος ποιητοῦ. Τὴν ἑορτὴν ὀργάνωσε ἐπιτυχῶς τὸ 2ον Δημ. Σχολεῖον τῆς πόλεως μας παρέστησαν δὲ αἱ ἀρχαί, ἡ μαθητιώσα νεολαία καὶ πληθὺς κόσμου.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

1. Κατὰ τὰς ἐκλογὰς πρὸς ἀνάδειξιν Νομαρχιακῶν Συμβούλων εἰς τὸ Νομὸν Ἰωαννίνων ἐξελέγησαν οἱ κ. κ. Μιχ. Δεοδεμέζης, Ν. Μπαλτογιάννης, Εὐάγ. Φακατσέλης, Κων. Φρόντζος καὶ Ἀπ. Τότσιος.

2. Τὸ Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως ἀπεφάσισε τὴν εἰς Ἰωάννινα ἀποστολὴν εἰδικοῦ σπηλαιολόγου διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ σπηλαίου Περάματος καὶ τὴν ἀξιοποίησιν αὐτοῦ.

4. Ἡ μαθητιώσα νεολαία τῶν Ἰωαννίνων εἰς ὀγκῶδες συλλαλητήριον ὕψωσε ἐνθουσιωδῶς τὴν φωνὴν τῆς διὰ τὴν Ἑνωσιν τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

5. Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ. κ. Σπυρίδων. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ζητημάτων μετὰ τὰ ὅποια θὰ ἀσχοληθῇ εἶναι καὶ ἡ ὀργάνωσις τοῦ Πανηπειρωτικοῦ ἐράνου διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς νέας Ζωσιμαίας Σχολῆς καὶ τῇ ἐπισκευῇ τῆς Παλαιᾶς.

7. Νομάρχης Ἰωαννίνων τοποθετεῖται ὁ κ. Παν. Σταμουλᾶς ἐκ τῆς περιοχῆς Κοζάνης.

8. Ἀπεφασίσθη ἡ χορήγησις ἀραβοσίτου διὰ τοὺς ὀρεινοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ἠπείρου.

10. Ἀπεφασίσθη ἡ μετονομασία τῶν κάτωθι Κοινοτήτων τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων: Ἀραχωβίτσα=Κεφαλόβρυσον, Γιάννιστα=Βασιλικόν, Γκρίμπιανη=Ἀρετὴ, Γλύζιανη=Καταρράκτης, Δόλιανη=Ἀμαρούσιον, Δραγωμὴ=Παλιουρὴ, Ζαχαρούτσι=Ἅγιος Νικόλαος, Ζωνδήλα=Ζωοδόχος, Κεράσοβον Δωδώνης=Κερασέα, Κόπρα=Ἀνδοχώρι, Λιάπη=Ἰτέσ, Μοσπίνα=Λόγγος, Γορίτσα=Καλλιθέα, Ζέρμα=Πλαγιά, Κάντσιον=Δροσποηγὴ, Πεκλάρι=Πηγὴ, Λαχανόκαστρον=Ὠραιόκαστρον, Νέα Κατούνα Κτισμάτων=Νεοχώριον, Βιτσικὸν Ἀρίστης=Βίχος.

12. Ἠρχισεν ὁ πανηπειρωτικὸς ἔρανος διὰ τὴν Ζωσιμαίαν Σχολήν. Τὰ προσφερόμενα ὑπὸ διαφόρων Ἠπειρωτῶν ποσὰ εἶναι σημαντικά.

14. Κακοκαιρία ἐπικρατεῖ καθ' ἅπασαν τὴν Ἠπειρον. Λόγω τῶν καταρακτωδῶν βροχῶν πλημμύραι ἐσημειώθησαν εἰς πολλὰ σημεῖα.

16. Ἐπερατώθησαν αἱ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις εἰς τὸ Μικρὸν Πολυτεχνεῖον Ἰωαννίνων.

18. Ἠρχισε καὶ εἰς Ἰωάννινα ἡ συγκέντρωσις ὑπογραφῶν εἰς ψήφισμα εἰς ὃ διατυπῶνται ἡ διαμαρτυρία διὰ τὴν καταδίκην εἰς θάνατον τοῦ Κυπρίου Πατριώτου Καραολῆ καὶ ζητεῖται ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐκτελέσεως.

— Ἐν τῷ μεταξὺ συνεχίζονται ἡ ὑπὸ τῶν Κοινοτήτων ἀποστολὴ εἰσφορῶν εἰς τὴν Μητροπολιν δι' ἐνίσχυσιν τοῦ Κυπριακοῦ ἀγώνος.

19. Καθ' ἀρμολίαν ἀνακοίνωσιν οἱ πληγεῖσαι ἐκ τῶν θεομηνιῶν οἰκογένειαι εἰς τὸν Νομὸν Ἰωαννίνων ἀνέρχονται εἰς 2401 μετὰ ποσοστὸν 70 ο)ο ἐκ τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήμασος, 4934 μετὰ ποσοστὸν ἀπὸ 50 - 70 ο)ο καὶ 5322 μετὰ ποσοστὸν 30—50 ο)ο.

21. Εἰς ὄρεινὰ συνεχίζεται ἡ πτώσις χιόνος. Εἰς τὰ πέριξ τῆς «Κατάρας» ὑψώματα ἡ χιὼν ἔφθασε τὸ 1 μέτρον.

24. Τὸ Ἰδρυμα Ραδιοφωνίας ἀπεφάσισε τὴν μόνιμον συνεργασίαν του μετὰ τοῦ Στρατ. Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἰωαννίνων, πρὸς πλουτισμὸν τῶν προγραμμάτων τοῦ τελευταίου.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀπέστειλε συνεργεῖον ἐξ εἰδικῶν ὑπαλλήλων τὸ ὅποιον καὶ προέβη εἰς τὰς δεούσας ἐνεργείας.

26. Κῦμα δριμυτάτου ψύχους, μετὰ συνεχεῖς βροχοπτώσεις, πτώσεις χιόνων εἰς τὰ ὄρεινὰ καὶ ἰσχυροὺς ἀνέμους, ἐνέσκηψεν εἰς τὴν Ἠπειρον.

— Λόγω τῶν δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν ἐκ τῶν 25.000 σμηνῶν μελισσῶν εἰς τὸν Νομὸν Ἰωαννίνων ἔθανον λόγῳ τῆς κακοκαιρίας 9.000.

*

Μιὰ δωρεὰ

Ὁ ἀντιστράτηγος ἐ. ἀ. κ. Διονύσιος Γεωργίου, μετὰ μιὰ πατριωτικὴ πρόθυμη τοῦ ὁποῦ ἀσχολήθηκε ἡ «Ἠπειρ. Ἑστία» στὸ τεῦχος τοῦ Σεπτεμβρίου 1954 (σελ. 902) προσέφερε δραχ. 1000 ὡς πρώτη δόση συμμετοχῆς του στὸν παρὰλληλο μετὰ τὴν πρότασίν του ἐκείνη ἔρανο, γιὰ τὴν ἀνέγερση μνημείου στὸ Ζάλογγο.

*

Η Ε.Δ.Ε.Τ. διὰ τὸν Καραολῆν

Ἡ «Ἑνωσις Διευθυντῶν Ἑλληνικοῦ Τύπου» τῆς ὁποίας τυγχάνει μέλος καὶ ὁ Διευθυντὴς τῆς «Ἠπειρ. Ἑστίας», ἀπηύθυνε πρὸς τὰς Κυβερνήσεις Ἑλλάδος καὶ Μ. Βρεταννίας, τὸ Βρεταννικὸν Ἐργατικὸν Κόμμα, τὸν Ο.Η.Ε., τὸν Ν.Α.Τ.Ο. καὶ τὴν Διεθνή Ὀμοσπονδίαν Περιόδικου Τύπου τὴν κατωτέρω ἔντονον τηλικήν διαμαρτυρίαν διὰ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ Κυπρίου πατριώτου Μιχ. Καραολῆ:

«Δ. Σ. ΕΝΩΣΕΩΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ διαδηλοῦν ἀγαράκτησιν ἐκδοτῶν ἑλληνικῶν ἡμερησίων ἐπαρχιακῶν ἐφημερίδων καὶ ἑλληνικῶν περιοδικῶν δι' ἐγκληματικὴν ἀπόφασιν βρεταννικῶν δικαστηρίων Κύπρου ὑπὸ τοῦρκον

πρόεδρον δι' ἧς κατεδικάσθη εἰς θάνατον Κύπριος πατριώτης Καραολῆς χωρὶς νὰ ἀποδειχθῇ παραμικρὰ τοῦτον ἐνοχλή, διαμαρτύρεται ἐντονώτατα πρὸς ὁλόκληρον πεπολιτισμένον κόσμον δι' ἐπιχειρουμένην δολοφονικὴν ἐνέργειαν καὶ ζητεῖ καὶ ἀπὸ Ὑμᾶς ὅπως παρέμβητε διὰ ματαίωσιν τοιαύτης ἐκτελέσεως ἣτις πραγματοποιομένη θὰ ἀπατελέσῃ ἀνεξάλειπτον καὶ ἀιτωματικὸν στίγμα εἰς Ἱστορίαν βρετανικοῦ ἔθνους καὶ διὰ τὸν Δυτικὸν Πολιτισμὸν.

Ὁ Πρόεδρος: ΣΠΥΡΟΣ ΒΟΒΟΛΙΝΗΣ

Διον. Γεωργ., Μεσολόγγι. — Θερμὰ εὐχαριστοῦμε γιὰ τὶς εὐχὲς σας. Σ. Ζάμπ. Θεσπρωτικό. — Θὰ σὰς στέλλεται τὸ περιοδικὸ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας. Βασ. Κόλλα, Ν. Ὑόρκη. — Θερμὰ εὐχαριστοῦμε γιὰ τὶς ἐκδηλώσεις σας. Ταχ)κῶς σὰς στείλαμε τὰ ἐλλείποντα. Θὰ σὰς γράψουμε. Α. Μυρσ., Ἀθήνα. — Τὸ χαρήκαμε καὶ τὸ μήνυμά σας καὶ τὰ στοργικὰ σας γιὰ μᾶς καὶ τὴν προσπάθειά μας αἰσθήματα. Αλ. Μουλ., Ἀθήνα. — Διὰ τοῦ κ. Β. πήραμε τὰ βιβλία. εὐχαριστοῦμε καὶ γι' αὐτὰ καὶ γιὰ τὸ συνεχιζόμενον ἐνδιαφέρον σας. Αθ. Γκόγκ., Ἀθήνα. — Θὰ κάνουμε ὅ,τι εἶναι δυνατό γιὰ τὴν κ. Α. Ν. Ἡ ἀγγελία δημοσιεύθηκε. Βασ. Σκαφ., Φάρσαλα. — Στὸν Πανος. Ι. Δ. ἐστάλησαν. Αἰμ. Χριστοδ., Ἀθήνα. — Τὸ εὐχαριστήριον μήνυμα τῆς Ε. Φ. Ε. Κυπρίων δημοσιεύθηκε σ' ὁλόκληρον τὸν ἐγγύριον τύπον. Χαιρόμαστε τοὺς ὥραιους ἀγῶνες σας καὶ σὰς συγχαίρουμε. Στ. Λιππ., Ἀθήνα. — Μᾶς συνεκίνησε βαθύτατα τὸ γράμμα σας καὶ ὅσα διὰ τῶν ἐρτζιανῶν κυμάτων μεταδόσατε. Τὸ διήγημά σας θὰ περιμένει τὴ σειρά του. Εὐχαριστοῦμε. Κυπρ. Χρυσ., Λευκωσία. — Τὶς θερμότερες εὐχαριστίες μας γιὰ τὴν ἐνεργὸν πάντοτε συμπράξασή σας στὸν ἀγῶνα ποῦ ἀναλάβαμε. Μόλις πήραμε τὰ τρία τεύχη τοῦ τελευταίου βιβλίου σας. Αἰσθανόμαστε καὶ μεῖς μαζί σας ὑπερήφανοι γιὰ τὴν δι-ἀκριση ποῦ σὰς γίνεται. Οἱ Σα. καὶ Σιω. σὰς σφίγγουν τὸ χέρι καὶ σὰς εὐχαριστοῦν. Τὸ ποίημά σας δημοσιεύεται. Σὰς ταχυδρομήσαμε τὴν Ἡπειρωτικὴ Ἀνθολογία. Τ. Τσ., Ἀθήνα. — Εὐχαριστοῦμε καὶ τοὺς δυὸ σας θερμὰ. Ὁ κ. Σ. ἐπίσης εἶναι τώρα ἀπασχολημένος μὲ τὸ καινούργιο βιβλίο του. Α. Σ. Εὐθ. Κουρ., Ἀθήνα. — Εὐλαβῶς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὶς εὐχὲς σας καὶ εὐχόμαστε διακαῶς νὰ ἔχουν τὸ γρηγορότερον σὲ φῶς οἱ δυὸ τελευταῖες μεγάλες ἐργασίες σας. Ὁ Σ. εἶναι συγκινημένος ποῦ τὸν θυμᾶστε πάντα καὶ ἐξαιτεῖται τὶς εὐλογίες σας. Νικ. Κ. Παῖς., Πειραιᾶ. — Συγχαίρουμε τὰ νειάτα τοῦ Π. Ο. Π. Σ. Ν. γιὰ τὴ δραστηριότητα καὶ τὰ ἐπιτεύγματά τους. Θὰ εἴμαστε πάντοτε στὸ πλευρό σας. Χαρ. Στουπ. Κυρ., Κέρκυρα. — Ὁ κ. Γ. μᾶς διαβεβαίωσε ὅτι κάτι τὸ θετικὸ ἔκαμε γιὰ σὰς. Γράψτε μας τί ἀπέγινε. Νομίζουμε ὅτι θάπρεπε

νὰ στέλλουμε δοκιμαστικῶς ὅπου νομίζει ὁ πατέρας σας. Γ. Πρατσ., Ἀθήνα. — Θερμὰ εὐχαριστοῦμεν. Δημοσιεύεται ὁλόκληρη. Ζητεῖστε ἀπὸ τὸν Β. Γρ. τὴν Ἀνθολογία. Στὸν Κρανιδιώτη στέλλεται. Ν. Χαβ., Ζαγκαζίκ. — Σὰς γράψαμε. Ὁ Σ. σὰς εὐχαριστεῖ πολὺ. Διον. Κοπ., Καρπενήσι. — Σὰς στείλαμε ὅ,τι ζητήσατε. Χρ. Ζιτσ., Θεσσαλονίκη. — Κανένας ἐδῶ δὲ σὰς λησμονεῖ καὶ τίποτε δὲν πρέπει νὰ σὰς κάνει νὰ δοκιμάζετε στενοχώρια ἀπὸ τὰ φαινόμενα. Στὸ ἐπόμενο δημοσιεύεται κι' ἄλλη κριτικὴ τοῦ κ. Ι. Δ. Τὰ τετράστιχα δὲν ἔφθασαν σὲ μᾶς. Πῶς τὰ στείλατε; Κωστ. Τσετ., Ἀθήνα. — Τὰ ποιήματά σας τὰ δεχόμαστε πάντοτε μὲ τὴ στοργὴ ποῦ τοὺς ἀξίζουν. Στὶς γνωστὲς διευθύνσεις στάλθηκαν. Ἐλ. Γκατ., Γιολάνεσμπουργκ. — Χαιρόμαστε γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ δραστηριότητα καὶ τὰ ἐπιτεύγματά σας στὴν ἀπέραντη Ἀφρική. Συγχαρητήρια. Κ. Διαμ., Ἀθήνα. — Πήραμε τὸ γράπτό σας καὶ εὐχαριστοῦμε. Καὶρὸ πολὺ εἴχατε νὰ μᾶς γράψετε καὶ νὰ μᾶς στείλετε. Ἀν. Κι-εκ., Ἀνω Ὑδρούσα. — Κάναμε ὅ,τι μᾶς ζητήσατε. Στρατ. Χατζηγ., Λέσβον. — Χαιρόμαστε γιὰ τὴν ἐπαφὴν μας μαζί σας. Πήραμε τὴ συνεργασία σας καὶ σὰς στείλαμε ὅ,τι ζητήσατε. Κων. Τσιλιμ., Ἀθήναι. — Μὲ ἀνυπόκριτη χαρὰ δεχτήκαμε τὴν ἀναγγελία — ὕστερα ἀπὸ τὴ συμφορὰ σας στὴν Κων)πολι — τῆς τόσο θριαμβευτικῆς ἐπιτυχίας σας στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή καὶ σὰς εὐχόμαστε ὅλο καὶ μεγαλύτερες ἐπιτυχίες στὴ ζωὴ σας καὶ σὰς συγχαίρουμε γιὰ τὰ αἰσθηματὰ σας. Σ' ἐμᾶς δὲ χρωστάτε τίποτε. Ἀντ. Βουρλ., Ἀθήνα. — Τὸ γράμμα σας τοῦ Ἰουλίου τὸ πήραμε σὸν καιρὸ τοσ, καθὼς καὶ τὴ συνεργασία σας ποῦ τὴν εἴχαμε — καὶ ἐξακολουθοῦμε νὰ τὴν ἔχουμε — στὸ φάκελλο τῶν ὑπὸ δημοσίευση. Ἀργότερα ὁμως πήραμε τὸ τελευταῖον σας καθὼς καὶ τὸ «Φθινόπωρο» ποῦ σὰν ἐπικαιρὸ τὸ προτιμήσαμε γιὰ τοῦτο τὸ τεύχος. Θερμότατα εὐχαριστοῦμε γιὰ τὶς δημοσιεύσεις στὴν «Ἐλευθερία» καὶ τὴν ἐνερ-ὸ συμπράξασή σας. Ἀν. Εὐθ., Κόνιτσα. — Ἀντικρῶνουμε μὲ διαρκῶς ἀδξανόμενη στοργὴ τὰ γραπτά σας. «Τῆς μοῖρας τὰ γραφτά» δημοσιεύονται σ' αὐτὸ τὸ τεύχος. Προχωρεῖτε πολὺ καλά. Συνεχίστε. Ὁ Σ. σὰς εὐχαριστεῖ γιὰ τὶς πληροφορίες σας. Τὴν ἐννοια «τρομπουκι» τὴν παίρνει ἀπὸ τὰ τουρκοελληνικά λεξικά μὰ καὶ στὰ Γιάννινα ἔτσι λένε τὸ θρεμμένο καὶ παχουλὸ παιδί. Ἴσως ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ χοντρὸ κούτσουρο ποῦ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὸ βασανιστικὸ μέσο ποῦ χρησιμοποιοῦσαν οἱ Τούρκοι τὴν ἐποχὴ τοῦ Νεομάρτυρα.

Κυρ. Μητσ. 628 Τ.Π. Σ.Τ.Γ. 918. — Σὰς περιμένουμε ἐδῶ γρήγορα. Σοφ. Λωλ., Ἀθήνα. — Σὰς γράψαμε ταχ)κῶς γιὰ ὅλα. Σ. Καλ., Ἀθήνα. — Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴ στοργὴ καὶ τὸ συνεχιζόμενον ἐνδιαφέρον σας. Ἰὼ Λαμπ., Ἀθήνα. — Ὡστε ζήσατε καὶ σεῖς, καλὴ μας φιλη, τὰ δραματικά γεγονότα τῆς Πόλης. Χαιρόμαστε ποῦ βρίσκεστε τώρα στὴν Ἑλλάδα μας, ἀσφαλῆς καὶ γαληνένη καὶ σὰς στέλλουμε ἀπὸ τὴν ἀκριτικὴ Ἡπειρὸ τὴ βαθεῖα μας συμπάθεια. Μιχ. Περ., Α.

Βραν., Τ. Τσ., Γ. Κοτζ. 'Αθήνα.—Σᾶς στείλαμε στὸν κ. Β. Γρ. τὴν 'Ανθολογία. **Παντ. Κοντομ. Λευκάδα.**—Τὸ γράμμα σας μᾶς ἐνθαρρύνει πολὺ στὴν ἐπιδίωξη νὰ πλουτίσουμε ἀκόμη περισσότερο τὸ περιεχόμενο τῆς «Η.Ε.». Περιμένουμε τὴ συνεργασία σας. **Ἰ. Ραπ Αἰτωλικό.**—Δὲν ἔχετε δικάιο. Πουθενὰ δὲν σκόνταφτε τὸ γράμμα σας ποὺ δημοσιεύσαμε. **Κυρ. Μητσ.** ἐνταῦθα. Θὰ δημοσιευθῇ στὸ ἐπόμενο. **Ποτ. Ζαχ.** 'Αθήνα.—Δὲν κρίναμε δημοσιεύσιμα τὰ ποιήματα ποὺ μᾶς στείλατε. Περιμένουμε πιὸ ἄρτια ἐπιτεύγματα τῆς λυρικῆς σας διάθεσης. **Θαλ. Κλ.** 'Αθήνα. Τὸ «ἔξέχασα τὴ μορφὴ σου» συνθλίβεται μέσα στὴν ἐπανάληψη τῶν ἰδιῶν νοημάτων. Νὰ μᾶς στείλετε κάτι πιὸ πρωτότυπο. **Κων. Μπρατσ.** 'Αθήνα.—Ὁ λυρισμός τοῦ «Ἀττικοῦ δειλινοῦ» ἐξαφανίζεται ἀπὸ τίς κοινοτυπίες ποὺ περιέχει. 'Απὸ σᾶς περιμένουμε ἔργα ποὺ νάχουν τὴν ἀξίωση τῆς διάκρισης.

(**Σημ. Συντ.**—Λόγῳ στενότητος χώρου δὲ μπόρεσε νὰ δημοσιευθῇ στὸ παρὸν τεῦχος ἡ κριτικὴ γιὰ ὅλες τίς συνεργασίες ποὺ λάβαμε. Θὰ δημοσιευθῇ στὸ ἐπόμενο).

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

- Δημ. Σ. Σαλαμάγκα :** «Ὁ Νεομάρτυρας Ἅγιος Γεώργιος Ἰωαννῶν» (Συναξάρι) 'Αθήναι 1954 (Σχῆμα 8ον σελ. 232).
Μαρίας Φαλαγγᾶ—Γεωργίου : «Γυμνὴ ψυχὴ» (ποιήματα), 'Αθήνα 1952.
Νικ. Π. Δελιαλῆ : «Συλλογὴ παλαιοχριστιανικῶν καὶ μεταγενέστερων Μνημείων τῆς Δημ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης» Θεσ/κη, 1955.
Χρ. Σολομωνίδου : «Ἡ ἱατρικὴ στὴ Σμύρνη» 'Αθήναι 1955.
Σωτ. Δάκαρη : «Ρωμαϊκὴ δεξαμενὴ Νικοπόλεως» 'Ανάτυπον ἐκ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος 'Αθήναι 1955.
Ἰ. Λαοῦ : «Νοτίδου—Δρίτσου : «Ἡ Ἡπειρώτισσα μάνα», Διηγήματα» 'Αθήναι 1955.
Σοφίας Ἀναστασιάδης : «Πίνδος» 'Αθήνα 1955 Σχ. 8ον σελ. 72.
Κ. Chryzanthis : «Choix de Poemes», (Traduit du Grec par : Gaston—Henry Aufrere), Λευκωσία. 1955.

Εὐαγγ. Δ. Δικῆτα : «Μήνυμα Εἰρήνης» (Δ' Διεθνὲς βραβεῖον Ν.Α.Τ.Ο.) Γράμμα σ' ἕνα νέο στὸ Παράπετασμα. 'Ανάτυπον ἐκ 'Εκλογῆς» 'Αθήναι 1955.

Νικ. Γ. Βαζάκα : «Φῶς καὶ ὁδηγὸς εἰς τὸν γάμον καὶ τὴν οἰκογένειαν», Μελέτη. 'Αθήναι 1953.

ΕΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΔΙΑ ΤΟΥ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ : 'Ακορινάτου 12 'Αθήναι:

Β.Γ. Γάνωση : «Σκιαγραφίαι» (ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ζωὴ), 'Αθήναι 1955 Σχ. 8ον.

Αἰλῆς Μπίτα : «Βήματα στὴ γῆ» (Διηγήματα). 'Αθήνα 1955 σελ 142.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ : «Φθιῶτις», τεῦχος 4ον, Λαμία, Ποντιακὴ Ἑστία» τ. 70ον, Θεσσαλονίκη. «Ἀκτίνες» τ. 165ον, 'Αθήναι. «Σερραϊκὰ Γράμματα» τ. 1ον, Σέρρες. «Κρητικὴ Ἑστία» τ. 54ον. Χανιά. «Κρίκος» τ. 58ον, Λονδίνον. «Ἐπιθεώρηση Τέχνης» τ. 11ον, 'Αθήνα. «Κυπριακὰ Γράμματα» τ. 245ον, Λευκωσία. «Νέα πορεία» τ. 8ον, Θεσσαλονίκη. «Ὁ κόσμος τῆς Ἑλληνίδος» τ. Ν)βρίου, 'Αθήναι. «Ἡ γυναῖκα καὶ τὸ σπῆτι» τ. Ν)βρίου, 'Αθήναι. «Ὁ Ἑλληνισμός τοῦ ἐξωτερικοῦ» τ. 50ον, Θεσσαλονίκη. «Ἐκλογὴ» τ. Ν)βρίου, 'Αθήναι. «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρηση» τ. 252ον, 'Αθήναι. «Πολιτικὰ φύλλα» τ. 19—22ον, 'Αθήναι. «Φυσιολάτρης» τ. 83ον, 'Αθήναι. «Ὁ φίλος τῶν ζώων» τ. 6ον, 'Αθήναι. «Γεν. Ἑθν. Ἐπιθεώρησης» τ. 101ον, 'Αθήναι.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ : «Βόρειος Ἡπειρος»—'Ιωάννινα. «Ἑθνικὸς Ἀγών», «Κήρυξ», «Ἡπειρ. Ἀγών», «Ἡπειρ. Αἶμα» —'Ιωάννινα. «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον», «Θεσπρωτικὰ Νέα», «Πανηγ. Ἀγών», «Ζαγορισιακὰ Νέα», «Διδασκαλικὸ Βῆμα», «Ἑλληνικὴ Ἥχώ», «Χριστιανικὴ Δημοκρατία» —'Αθήναι. «Θεσπρωτικὸν Βῆμα»—'Ηγουμένισσα. «Κερκυραϊκὰ Νέα»—Κέρκυρα. «Βῆμα»—Πρέβεζα. «Φωνὴ τοῦ Αἰγίου»—Αἴγιον. «Ἡ σκλαβωμένη Ἡπειρος»—Θεσ/νίκη. «Ἀναπηρικὸς τύπος»—'Αθήναι.

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ Νόμῳ

Ἐκδότης : **Μιχαὴλ Χαρ. Μάνος** Ἀραβαντινοῦ 1

Προϊστάμενος Τυπογραφείου : **Πολυχρόνης Ι. Ντάγιος**, Χρηστοδοσίη 15